

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΝΔ: 15546.

ΚΩΕ: 15415.

ΖΩΗ ΜΟΛΦΕΤΑ-ΦΩΤΙΑΔΗ

**Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ
ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821
ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Υποβληθείσα εις Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Αθήνα, Μάϊος 2003

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

A. Γενικά στοιχεία

Η οργάνωση, υπό πάσα έποψη, των ανθρωπίνων κοινωνικών σχηματισμών αποτέλεσε, από την πρώτη στιγμή της συνειδητής τους σύμπτυξης, βασικό μέλημα διοικούντων και διοικουμένων.

Με την πάροδο του χρόνου και την επινόηση των κωδίκων επικοινωνίας των ανθρώπων, δηλαδή την επινόηση των διαφόρων γλωσσών, το πράγμα κατέστη αφ' ενός μεν εμφανέστερο ως ανάγκη αφ' ετέρου δε ευχερέστερο, διότι οι κώδικες επικοινωνίας παρείχαν την δυνατότητα «αποθήκευσης», «επεξεργασίας», «μεταβολής» και «διάχυσης» της παραχθείσας γνώσης και της συνεπεία αυτής κατακτηθείσας εμπειρίας.

Είναι γνωστό, και παρέλκει εδώ οιαδήποτε λεπτομερής αναφορά, ότι τα διοικητικά συστήματα, τα οποία από την πρώιμη ακόμα ιστορική περίοδο χρησιμοποιήθηκαν είναι και πολλά και ποικίλα, τόσο ως προς το «σύνθετο» ή μη της δομής τους, όσο και ως προς το «συγκεντρωτικό», «αποκεντρωτικό», «απολυταρχικό», «δημοκρατικό» στοιχείο της υφής τους.

Ανεξάρτητα όμως και παράλληλα προς τα κεντρικά διοικητικά συστήματα, που από το λυκαυγές ακόμα της ανθρώπινης ιστορίας χρησιμοποιήθηκαν για την διοίκηση κοινωνικών σχηματισμών, μεγάλων ή μικρών, ομοιογενών ή μη, κατέστη πολύ γρήγορα εμφανής η ανάγκη να εφαρμοσθούν συστηματικές

διαδικασίες, τεχνικές και μηχανισμοί διοίκησης ομάδων ανθρώπων σε μικροκλίμακα.

Χαρακτηριστικό γεγονός αυτής της τάσης και αυταπόδεικτη ιστορική μαρτυρία αποτελούν προς αυτήν την κατεύθυνση οι πρώτοι ιστορικά διακριβωμένοι Δήμοι της αρχαίας Αθήνας επί Κλεισθένους, οι οποίοι λειτούργησαν υπό καθεστώς πλήρους αυτονομίας, οι Δήμοι της Μιλήτου και οι Δήμοι πολλών άλλων ελληνικών νήσων.

Έτσι, βαθμηδόν και κατ' ολίγον, αυτή η παράλληλη αυτοδιοικούμενη δομή, γενόμενη συνεχώς αποδεκτή, ισχυροποιείται, εμπεδώνεται στην συνείδηση διοικούντων και διοικουμένων, «ενσωματώνεται» σε επίσημες διαδικασίες και συστήματα οργάνωσης πόλεων και κρατών και ακόμα, τέλος, «συγκροτεί» παράλληλο σύστημα οργάνωσης και διοίκησης «συμπληρωματικό» αλλά «αναγκαίο», όπως και τα άλλα διοικητικά συστήματα (αποκεντρωτικό, συγκεντρωτικό, επαρχιακό ή ιστορικό κ.λ.).

B. Η τοπική αυτοδιοίκηση στην υπό εξέταση περίοδο: Ερωτήματα και υποθέσεις

Στην Ελλάδα, και γενικότερα στον Ελλαδικό χώρο, από την εποχή του Κλεισθένους μέχρι σήμερα, ακόμα και σε εποχές κατακερματισμού αυτού του χώρου εξ οιασδήποτε αιτίας, εσωτερικής ή εξωτερικής κατοχής, ο θεσμός των αυτοδιοικούμενων Κοινοτήτων ή ο θεσμός των αυτόνομων διοικητικών δομών ή ο θεσμός των κατά παραχώρηση άνωθεν αυτοδιοικούμενων κοινοτικών οντοτήτων «υπήρξε», «επέζησε», «λειτούργησε» και ενίοτε «μεγαλούργησε» με πρωτοφανή εμμονή των τοπικών κοινωνιών στην ενεργό διατήρησή του.

Είναι γνωστή η πορεία του θεσμού υπό την τουρκική κατοχή και οι «υπηρεσίες» τις οποίες «άντλησε» εξ αυτού ο υπόδουλος Ελληνισμός, όπως είναι γνωστή και η συνεχής αποδοχή του από τον λαό και κατά τους αμέσως μετά την Επανάσταση του έτους 1821 χρόνους.

Επί του θέματος υπάρχουν έργα σημαντικά, τα οποία διερευνούν διάφορες πτυχές του, πλην όμως συστηματική προσέγγιση των συνθηκών υπό τις οποίες «επιχειρήθηκε» να εισαχθεί, έστω και ατελώς, ο θεσμός αμέσως μετά το 1821 στο αναγεννώμενο ελληνικό κράτος δεν έχει επιχειρηθεί.

Και επί του προκειμένου, ανακύπτουν κρίσιμα ερωτήματα, όπως:

- Οι πολιτικές συνθήκες της εποχής (1821-1832) επέτρεπαν την ενασχόληση των διοικούντων με θέματα εισαγωγής αυτοδιοικούμενων δομών;

- Οι στρατιωτικές ανάγκες θα εξυπηρετούνταν εάν η χώρα, εκτεινομένη εντός της Πελοποννήσου και ελαχίστων νήσων, διέθετε αυτοδιοικούμενες δομές;
- Οι πολίτες, παρά την μικρή έκταση αυτού του αναγεννώμενου εκ της τέφρας του κράτους, θα είχαν διάθεση και δυνατότητα αυτοδιοίκησης και, υπό καθεστώς «αυτοδιοικούμενων» δομών, ποία θα ήταν η έκταση και η ένταση των συναισθημάτων εθνικής, πολιτικής και κοινωνικής συνοχής;
- Οι οικονομικές ανάγκες των νέων αυτοδιοικούμενων μονάδων, εάν αυτές εισάγονταν, θα καλύπτονταν και υπό ποίου;

Ή, σε τελική διατύπωση:

- Σε περίπτωση, που πολιτικά, νομοθετικά, οικονομικά και κοινωνικά ήταν δυνατή η εισαγωγή ρυθμίσεων για αυτοδιοικούμενους οργανισμούς τοπικής διάστασης, αυτοί, υπό τις ιδιαίτερα δυσχερείς συνθήκες κάθε κατηγορίας της εποχής, θα επιζούσαν των νομοθετών τους, θα ήταν χρήσιμοι, θα προσέφεραν έργο ή θα αναιρούσαν την εξαιρετικά αναγκαία για την εποχή «εθνική συνοχή», την οποία πολλοί και ποικίλοι παράγοντες «αναιρούσαν», «απέτρεπαν» ή «υπονόμευαν»;

Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά και σε άλλα συναφή θα επιχειρηθεί να δοθούν μέσα από την συστηματική μελέτη των αρχείων και δημοσίων εγγράφων, των διαφόρων πηγών πληροφοριών της εποχής, μεταγενεστέρων ερευνών και προσεγγίσεων.

Γ. Η διάρθρωση της εργασίας

Η εργασία είναι διαρθρωμένη σε 14 Κεφάλαια.

Στο Κεφάλαιο Α' επιχειρείται η εξέταση της γενικότερης κατάστασης κατά την αμέσως πριν από την Επανάσταση του έτους 1821 περίοδο στον μετέπειτα ελεύθερο Ελλαδικό και στον ευρωπαϊκό χώρο.

Στο Κεφάλαιο Β' περιγράφεται η οργάνωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά την αμέσως πριν από την Επανάσταση του έτους 1821 περίοδο και η Οθωμανική διοικητική δομή.

Στο Κεφάλαιο Γ' σκιαγραφείται το καθεστώς διοίκησης των Ελλήνων υπό την οθωμανική κυριαρχία κατά την αμέσως πριν από την Επανάσταση του έτους 1821 περίοδο και περιγράφεται η λειτουργία των αυτοδιοικητικών δομών.

Στο Κεφάλαιο Δ΄ αναλύονται οκτώ χαρακτηριστικές περιπτώσεις αυτοδιοικητικών δομών υπό την σκιά της οθωμανικής κυριαρχίας.

Στο Κεφάλαιο Ε΄ επιχειρείται μια προσέγγιση στις Ομοσπονδίες των Ελληνικών Κοινοτήτων και στο ιδιότυπο καθεστώς τους.

Στο Κεφάλαιο ΣΤ΄ απεικονίζεται η έναρξη των Επαναστατικών κινημάτων και οι πρώτες απόπειρες εγκαθίδρυσης διοικητικών δομών στην μόλις επαναστατημένη Ελλάδα.

Στο Κεφάλαιο Ζ΄ αναλύονται οι επί μέρους διοικητικές δομές και οι κατά τόπους απόπειρες διοικητικής οργάνωσης των επαναστατημένων Ελλήνων.

Στο Κεφάλαιο Η΄ σκιαγραφείται η Α΄ Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου και οι συνθήκες υπό τις οποίες πραγματοποιήθηκε.

Στο Κεφάλαιο Θ΄ εξετάζονται τα προβλήματα που προέκυψαν από την εφαρμογή των αποφάσεων της Συνελεύσεως της Επιδαύρου και οι επιδράσεις τους στην εθνική ενότητα των Ελλήνων

Στο Κεφάλαιο Ι΄ αναλύονται οι συνθήκες που οδήγησαν στην Β΄ Εθνική Συνέλευση του Άστρους και τα όσα διαδραματίστηκαν στα πλαίσιά της.

Στο Κεφάλαιο ΙΑ΄ αναφέρονται τα σχετικά με την Γ΄ Εθνική Συνέλευση και τις τρεις συνόδους της.

Στο Κεφάλαιο ΙΒ΄ επιχειρείται μια σκιαγράφηση της εποχής του Ιωάννη Καποδίστρια και των δυσμενέστατων συνθηκών που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ως Κυβερνήτης του νεοσύστατου κράτους.

Στο Κεφάλαιο ΙΓ΄ σκιαγραφούνται τα γεγονότα που ακολούθησαν την δολοφονία του Κυβερνήτου μέχρι την εκλογή του Όθωνα ως Βασιλέως της Ελλάδος.

Στο Κεφάλαιο ΙΔ΄ αναφέρονται κάποιες διαπιστώσεις και συμπεράσματα και διατυπώνονται οι προτάσεις που προκύπτουν από αυτά.

Τέλος, στο Παράρτημα παρατίθεται ένα απόσπασμα της επίσημης έκθεσης της Ελληνικής Κυβερνήσεως σε απάντηση ερωτημάτων των αντιπροσώπων των συμμάχων Αυλών.

Δ. Ευχαριστίες

Η γράφουσα αισθάνεται την ανάγκη να ευχαριστήσει όλους εκείνους, οι οποίοι με οποιοδήποτε τρόπο βοήθησαν στην προσέγγιση του θέματος και στην αναζήτηση των σχετικών στοιχείων.

Έτσι, εκφράζει και από την θέση αυτή τις ευχαριστίες της προς τον Καθηγητή κ. Ν. ΚΟΝΣΟΛΑ και την Επίκ. Καθηγήτρια κ. Α. ΣΑΠΟΥΝΑΚΗ-ΔΡΑΚΑΚΗ, Μέλη της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής, για την πολύτιμη βοήθειά τους, καθώς και προς τον Εποπτεύοντα Καθηγητή κ. ΚΩΝΣΤ. ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟ, του οποίου η συμβολή στο όλο εγχείρημα υπήρξε καθοριστική.

Είναι αυτονόητο, τέλος, ότι τυχόν λάθη ή παραλείψεις βαρύνουν την συντάκτρια αυτού του κειμένου.

Αθήνα, Μάιος 2003

ΖΩΗ ΜΟΛΦΕΤΑ-ΦΩΤΙΑΔΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος – Εισαγωγική προσέγγιση	
Α. Γενικά στοιχεία	3
Β. Η τοπική αυτοδιοίκηση στην υπό εξέταση περίοδο: Ερωτήματα και υποθέσεις	4
Γ. Η διάρθρωση της εργασίας	5
Δ. Ευχαριστίες	7
Περιεχόμενα	8
Βιβλιογραφία	12
Κεφάλαιο Α΄	
Η γενικότερη κατάσταση κατά την αμέσως πριν από την Επανάσταση του έτους 1821 περίοδο στον μετέπειτα ελεύθερο Ελλαδικό χώρο	
1. Η διεθνής συγκυρία: ο Διαφωτισμός	16
2. Ο νεοελληνικός διαφωτισμός	18
3. Οι Έλληνες της Διασποράς	21
4. Ο Ρήγας και η Χάρτα του	28
5. Τα Συντάγματα των Ιονίων νήσων	35
Κεφάλαιο Β΄	
Η οργάνωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά την αμέσως πριν από την Επανάσταση του έτους 1821 περίοδο	45

Κεφάλαιο Γ'

Το καθεστώς διοίκησης των Ελλήνων υπό την οθωμανική κυριαρχία κατά την αμέσως πριν από την Επανάσταση του έτους 1821 περίοδο: Η λειτουργία αυτοδιοικητικών δομών.

1. Γενική προσέγγιση 52
2. Λόγοι δημιουργίας Κοινοτήτων: Τρεις θεωρίες 53
3. Τα χορηγούμενα υπό του Σουλτάνου προνόμια σε υπόδουλους Έλληνες ως παράγων δημιουργίας Κοινοτήτων. 56
4. Η οργάνωση των Κοινοτήτων. Η προσέγγιση του Σπ.Αντωνιάδου: Το Δημοτικόν Σύστημα της Ελλάδος επί Τουρκοκρατίας. 57
5. Οι Κοινοτικοί άρχοντες: καταγωγή, τρόπος ανάδειξης, τίτλοι, αρμοδιότητες 63

Κεφάλαιο Δ'

Το καθεστώς διοίκησης των Ελλήνων υπό την οθωμανική κυριαρχία κατά την αμέσως πριν από την Επανάσταση του έτους 1821 περίοδο: Οκτώ χαρακτηριστικές περιπτώσεις αυτοδιοικητικών δομών.

1. Ύδρα 67
2. Σπέτσες 69
3. Ψαρά 69
4. Χίος 70
5. Σάμος 70
6. Σκύρος 71
7. Μωριάς 71
8. Σούλι 71

Κεφάλαιο Ε'

Το καθεστώς διοίκησης των Ελλήνων υπό την οθωμανική κυριαρχία κατά την αμέσως πριν από την Επανάσταση του έτους 1821 περίοδο: Οι Ομοσπονδίες Ελληνικών Κοινοτήτων.

1. Γενική προσέγγιση 73
2. Επτά χαρακτηριστικές περιπτώσεις ομοσπονδιών Κοινοτήτων
 - A. Τα Μαντεμοχώρια της Χαλκιδικής 75
 - B. Τα Χασικοχώρια της Χαλκιδικής 76
 - Γ. Οι Κοινότητες της Κασσάνδρας 76
 - Δ. Τα Αμπελάκια 76
 - Ε. Τα χωριά του Πηλίου 78
 - ΣΤ. Τα Ζαγοροχώρια της Ηπείρου 78
 - Z. Τα Βλαχοχώρια της Πίνδου 79

Κεφάλαιο ΣΤ΄

Η έναρξη των Επαναστατικών κινημάτων: οι πρώτες απόπειρες εγκαθίδρυσης διοικητικών δομών.

1. Εισαγωγική προσέγγιση 80
2. Οι κυριότερες διοικητικές δομές 81
3. Αποστολή των διοικητικών δομών. 83

Κεφάλαιο Ζ΄

Οι επί μέρους διοικητικές δομές αναλυτικότερα.

1. Η συνέλευση των Καλτεζών 84
2. Η οργάνωση της Ύδρας 85
3. Η διοικητική οργάνωση των νησιών 86
4. Η σύνοδος των Βερβένων 87
5. Η σύνοδος της Ζαράκοβας 92
6. Η συνέλευση του Μεσολογγίου 93
7. Η συνέλευση των Σαλώνων 95
8. Η συνέλευση του Άργους 98

Κεφάλαιο Η΄

Η Α΄ Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου. 102

Κεφάλαιο Θ΄

Τα προβλήματα εφαρμογής των αποφάσεων της Συνελεύσεως της Επιδαύρου. 108

Κεφάλαιο Ι΄

Η Β΄ Εθνική Συνέλευση του Άστρους

1. Τα προς την Συνέλευση 113
2. Η αναθεώρηση του Πολιτεύματος 114
3. Η οργάνωση της κεντρικής διοίκησης 115
4. Η οργάνωσης της περιφερειακής διοίκησης 116

Κεφάλαιο ΙΑ΄

Η Γ΄ Εθνική Συνέλευσις, 1825

1. Η Σύνοδος της Επιδαύρου 121
2. Η Σύνοδος της Ερμιόνης 124
3. Η Σύνοδος της Τροιζήνας 125

Κεφάλαιο ΙΒ΄

Η εποχή του Ιωάννη Καποδίστρια

1. Η διευθέτηση του Χάους	129
2. Η Νομαρχιακή Διοίκηση	133
3. Η Δ΄ Εθνική Συνέλευση του Άργους	137

Κεφάλαιο ΙΓ΄

Τα μετά τον Καποδίστρια γεγονότα και μέχρι την εκλογή του Όθωνα

1. Προς νέα Εθνική Συνέλευση	142
2. Η Ε΄ Εθνική Συνέλευση του Άργους	143
3. Η εκλογή του Όθωνα	144

Κεφάλαιο ΙΔ΄

Διαπιστώσεις, Συμπεράσματα, Προτάσεις

1. Διαπιστώσεις	146
2. Συμπεράσματα	148
3. Προτάσεις	149

Παράρτημα

Απόσπασμα της επίσημης έκθεσης της Ελληνικής Κυβερνήσεως σε απάντηση ερωτημάτων των αντιπροσώπων των συμμάχων Αυλών.

150

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΕ.: Περιφερειακή Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση (Βέλγιο, Γαλλία, Ελλάδα, Ιταλία) Τόμος Α΄, Γ΄ έκδοση, Αθήναι 1996

ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΕ.: Περιφερειακή Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση (Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία) Τόμος Β΄, Αθήναι 2000

ΑΜΑΝΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Οι Έλληνες εις Ρουμανίαν προωτου 1821, Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, 19 (1944), σελ.413-434.

ΑΝΔΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ – ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ ΜΙΝΩΑΣ: Νεοελληνική Διοικητική Ιστορία, Αθήνα 1988

ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΞΕΝΟΦΩΝ: Αρχείο εγγράφων Σκύρου, Αθήνα 1990

ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ: Τα Δημοτικά, Αθήναι 1842

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ: Δημοτική Διοίκησις εν Ελλάδι, Τόμοι 1-2, Αθήναι 1843 και 1859

ΑΣΔΡΑΧΑΣ ΣΠΥΡΟΣ: Ελληνική Κοινωνία και Οικονομία, 18^{ος} και 19^{ος} αιώνας, Αθήνα 1982

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Α.: Ιστορία του νέου Ελληνισμού, Δ΄ Τουρκοκρατία 1669-1812. Η οικονομική άνοδος και ο φωτισμός του Γένους, Θεσσαλονίκη 1973

ΒΕΝΕΤΣΑΝΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ Γ.: Η θεσμική διαδρομή της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2002.

ΓΕΛΕΩΝ ΜΑΝ.: Η Πνευματική κίνησις του Γένους κατά τον ΙΗ΄ και ΙΘ΄ αιώνα, Αθήνα 1976

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.: Η Διοικητική Οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821). Συμβολή εις την μελέτην της Επαρχιακής Διοικήσεως του κυριάρχου Οθωμανικού Κράτους, Αθήναι 1971

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ΑΠ. Β.: Η έναρξις της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821, Αθήναι 1962

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ΑΠ. Β.: Τα Τοπικά Πολιτεύματα κατά την Επανάστασιν του 1821, Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, 1964-1965, σελ. 161-270

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ΑΠ. Β.: Οι Τοπικοί Οργανισμοί της Επανάστασεως του 1821 και το Πολίτευμα της Επιδαύρου, Αθήναι 1966

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ΑΠ. Β.: Το Πολίτευμα του Ρήγα Βελεστινλή, Εκδόσεις Ε.Βαγιονάκη, Αθήναι 1976

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ΑΠ. Β.: Ο Ρήγας Βελεστινλής ως Διδάσκαλος του Γένους, Εκδόσεις Ε.Βαγιονάκη, Αθήναι 1977

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ΑΠ. Β.: Ρήγα Βελεστινλή – Επαναστατικά Σχέδια και Μαρτυρικόν Τέλος, Εκδόσεις Ε.Βαγιονάκη, Αθήναι 1979

ΔΕΝΔΙΑΣ Μ. Α.: Αι Ελληνικαί Παροικίαι ανά τον κόσμον ήτοι οι Έλληνες εις Ρωσσίαν, Ρουμανίαν, Αίγυπτον, Ηνωμένας Πολιτείας και πάσας εν γένει τας άλλας χώρας, Αθήναι 1919

ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι.: Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωσις της Ελλάδος, Αθήναι 1954

ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι.: Η απόφασις περί της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821, Αθήναι 1965

ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ.: Η Διοικητική Οργάνωσις κατά την Ελληνικὴν Επανάστασιν 1821-1827, Αθήναι 1966

ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ.: Η Διοικητική Οργάνωσις της Ελληνικής Πολιτείας 1827-1833, Αθήναι 1970

ΔΗΜΑΡΑΣ Κ. Θ.: Ο Ελληνικός Διαφωτισμός, Αθήνα 1964

ΔΗΜΑΡΑΣ Κ. Θ.: Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, Αθήνα 1973

ΔΗΜΑΡΑΣ Κ. Θ.: Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Γ΄ Έκδοσις, Αθήνα 1985

ΕΝΕΠΕΚΙΔΗΣ Π. Κ.: Από τους Καραγιάννηδες της Κοζάνης στους von Karajan της Βιέννης. Στο «Πνευματικοί άνδρες της Μακεδονίας κατά την Τουρκοκρατίαν, Θεσσαλονίκη 1972

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ε.: Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Τολίδη, Αθήνα 1996

ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ: Η Χάρτα του Ρήγα Βελεστινλή, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1998

ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ ΠΑΣΧ.: Ιώσηπος Μοισιόδαξ, Αθήνα 1985

ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ ΠΑΣΧ.: Η Γαλλική Επανάστασις και η Νοτιοανατολική Ευρώπη, Αθήνα 1990

- ΚΛΕΙΩΣΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ Π.:** Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοικήσεως, Αθήναι 1977
- ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ:** Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, Αθήνα 1956
- ΚΟΝΟΜΟΣ ΝΤΙΝΟΣ:** Ο Μαρτινέγκος, Αθήνα 1976
- ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ Δ.:** Κοινωνική Δυναμική και Πολιτική Αυτοδιοίκηση, Εκδόσεις Λιβάνη – Νέα Σύνορα, Αθήνα 1982
- ΚΡΙΕΖΗΣ Γ.:** Ιστορία της νήσου Ύδρας προ της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821, Πάτρα 1860
- ΛΑΪΟΣ Γ.:** Σίμων Σίνας, Αθήναι 1972
- ΛΙΓΝΟΣ Α.:** Ιστορία της νήσου Ύδρας, Τόμοι 1-3, Αθήναι 1953
- ΛΟΥΚΑΤΟΣ ΣΠ. Δ.:** Ο Ιωάννης Καποδίστριας και η Επτάνησος Πολιτεία, Αθήναι 1959
- ΜΑΜΟΥΚΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ Ζ.:** Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι Συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων, από του 1821 μέχρι τέλους του 1832, Τόμοι Α΄ - ΙΑ΄, Πειραιεύς 1839-1852.
- ΜΑΧΑΙΡΑΣ Κ. Γ.:** Πολιτική και διπλωματική ιστορία της Λευκάδος (1797-1810), Τόμοι 1-2, Αθήναι 1954
- ΜΟΣΧΟΒΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ:** Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας, Αθήναι 1882
- ΜΠΕΣΙΛΑ – ΒΗΚΑ ΕΥΡΥΔΙΚΗ:** Το Συνταγματικό Πλαίσιο του Θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοικήσεως, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1994
- ΜΠΕΣΙΛΑ – ΒΗΚΑ ΕΥΡΥΔΙΚΗ – ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ ΔΟΝΑΤΟΣ:** Σύγχρονες Αρμοδιότητες της Τοπικής Αυτοδιοικήσεως και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1996
- ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ Ι.:** Δομές και Θεσμοί στην Τουρκοκρατία. Τα Αμπελάκια και ο κοινωνικοοικονομικός μετασχηματισμός του ελλαδικού χώρου, Εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα 1988
- ΟΜΗΡΙΑΔΗΣ Π.:** Ιστορία συνοπτική των τριών Ναυτικών Νήσων, Ναύπλιον 1831
- ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι.:** Κοινοτικός βίος εις την Θετταλομαγνησίαν επί Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1967
- ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι.:** Μελετήματα για τον Ρήγα Βελεστινλή, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Β΄ Έκδοση, Αθήνα 1998
- ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ:** Σύντομος Βιογραφία του Ρήγα Φεραίου, Εκδόσεις Δημιουργία, Β΄ Έκδοση, Αθήνα 1998
- ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ Ε. Γ.:** Αλέξανδρος Ν.Μαυροκορδάτος, Αθήναι 1982
- ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ Ε. Γ.:** Σούλι – Σουλιώται, Βιβλιοθήκη Ηπειρωτικής Εταιρείας Αθηνών, Αθήναι 1983
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Μ. Β.:** Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν 1715-1821, Αθήναι 1939

- ΣΑΡΡΗΣ ΝΕΟΚΛΗΣ:** Προεπαναστατική Ελλάδα και οσμανικό κράτος, Αθήνα 1993
- ΣΤΑΘΗΣ Ε.Σ.:** Το Σύνταγμα και ο Θούριος του Ρήγα, Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα 1996
- ΤΕΝΕΚΙΔΗΣ Γ.:** Η πορεία του Έθνους προς την πλήρη Ανεξαρτησίαν, 1821-1830, Αθήναι 1957
- ΤΖΩΝΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΧΑΡ.:** Τοπική Αυτοδιοίκηση και Πολιτικά Κόμματα, Θεσμικές Συναρτήσεις και Δυναμικές Αλληλεπιδράσεις, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1988
- ΤΟΜΑΡΑ – ΣΙΔΕΡΗ ΜΑΤΟΥΛΑ:** Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση (κοινότητα βίου – κράτος – πολιτική), Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1999
- ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ:** Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, Γ΄ έκδοση Τόμοι 1-4, Αθήναι 1888
- ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ Ν. Β.:** Η Συμβολή των Ελληνικών Κοινοτήτων του Εξωτερικού εις τον Αγώνα της Ελευθερίας, Αθήναι 1953
- ΦΩΤΙΑΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ:** Η επανάσταση του '21, Αθήνα 1971-1972
- ΧΑΡΟΚΟΠΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ Ν.:** Ο Θεσμός της Δημογεροντίας εν Χίω επί Τουρκοκρατίας, Χίος 1960
- ΧΟΥΛΙΑΡΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ:** Γεωγραφική, Διοικητική και Πληθυσμιακή εξέλιξις της Ελλάδος, 1821-1971, Εκδόσεις Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Τόμος Α΄, Μέρος Ι, Αθήναι 1973
- ΧΟΥΜΑΝΙΔΗΣ Λ.Θ.:** Περί της Οικονομίας και Ναυτιλίας των Τριών Νήσων Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών κατά την Τουρκοκρατίαν, Αθήναι 1972
- ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ ΦΩΤΙΟΣ (ΦΩΤΑΚΟΣ):** Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως, Γ΄ έκδοση, Τόμοι 1-4, Αθήναι 1955
- DAKIN DOUGLAS:** Ο Αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία 1821-1833, Μετάφραση Ρένας Σταυρίδη-Πατρικίου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1983
- D'OHSSON MURADJA:** Tableau General de l' Empire Ottoman, vol.7, Paris 1824
- GIBB H. A. R. – BOWEN H.:** Islamic Society and the West, vol.1, London 1962-63
- URQUHART DAVID:** La Turquie: Ses ressources, son organisation municipale, son commerce, vol. 1-2, Paris 1836
- ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ:** Εκδοτική Αθηνών. Τόμοι ΙΑ΄ - ΙΒ΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Η ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΜΕΣΩΣ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 ΠΕΡΙΟΔΟ ΣΤΟΝ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

Ο Διαφωτισμός

Αρκετές δεκαετίες πριν την έκρηξη της Ελληνικής επανάστασης, ολόκληρη η Ευρώπη είχε αρχίσει να κατακλύζεται από πολλές καινούργιες, νεωτεριστικές ιδέες. Αρχίζει να αναγνωρίζεται παντού ο αποφασιστικός ρόλος της ανθρώπινης νόησης και των κριτικών της ικανοτήτων. Λίγο-λίγο, με μικρά τολμηρά βήματα, αρχίζει να αμφισβητείται η αυθεντία της κάθε μορφής εξουσίας, κοσμικής ή θρησκευτικής. Οι άνθρωποι, με επί κεφαλής κάποιους ιδιαίτερα προοδευτικούς στοχαστές, προσπαθούν να απαλλαγούν από την κάθε μορφής θρησκευτική πρόληψη και από την μισαλλοδοξία των Εκκλησιών, αλλά και από την απεριόριστη και αυθαίρετη εξουσία των απόλυτων μοναρχιών και την υποδούλωση στον σκοταδισμό των όποιων μορφής παραδόσεων. Και ο μόνος τρόπος για να το πετύχουν είναι μέσα από την γνώση και την ορθολογιστική ανάλυση.

Οι γνωσιολογικές αναζητήσεις αυτών των διανοητών δεν επεκτείνονταν σε καθαρά φιλοσοφικά και μεταφυσικά πεδία. Περιορίζονταν και εστιάζονταν σε ό,τι είχε να κάνει με την περιβάλλουσα φύση (φυσική, χημεία κ.λ.) και τον άνθρωπο (ιατρική, ηθική, κοινωνιολογία, πολιτική επιστήμη, οικονομία, νομική, λαογραφία κ.λ.).

Το σπουδαιότερο μέσον διάδοσης αυτών των καινούργιων τύπων γνώσεων ήταν η *Εγκυκλοπαίδεια*, ένας εντελώς καινούργιος τύπος βιβλίου, ένας πραγματικός πανδέκτης γνώσεων που κυκλοφόρησε υπό την διεύθυνση του Ντιντερό και με την συμμετοχή των μεγαλύτερων διανοητών της εποχής όπως του Βολταίρου, του Ντ' Αλαμπέρ, του Ρουσσώ, του Μπουφόν, του Ελβέτιου, του Μοντεσκιέ και πολλών άλλων.

Αυτό που υποδηλώνεται τώρα με την λέξη «φιλοσοφία» είναι το σύνολο των συγκεκριμένων αυτών γνώσεων και «φιλόσοφος» είναι ο πολιτισμένος άνθρωπος που ενδιαφέρεται για τις μεταρρυθμίσεις και την πρόοδο. Χαρακτηριστικό είναι το πνεύμα με το οποίο ερευνάται τώρα πια η ιστορία. Παραλείπονται οι λεπτομέρειες των πολέμων, η διαδοχή των ηγεμόνων, οι διπλωματικές διαπραγματεύσεις και αντικαθίστανται από τα γεγονότα εκείνα που στοιχειοθετούν κατακτήσεις για τον εκπολιτισμό των λαών (ναυσιπλοΐα, εμπόριο, επιστημονικές ανακαλύψεις κ.λ.). Το πρότυπο της ιστοριογραφίας περιγράφεται από τον Βολταίρο στο «*Δοκίμιο για τα ήθη και το πνεύμα των εθνών*». Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην εμφάνιση και την εξαφάνιση των θεσμών και των θεμελιωδών δοξασιών και πίστεων των λαών στο πέρασμα του χρόνου, με σκοπό να καταδειχθεί η αναγέννηση και η πρόοδος του ανθρώπινου πνεύματος, απελευθερωμένου από κάθε είδους προλήψεις, για να μπορέσει να γίνει οδηγός στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου. Σκοπός της γνώσης είναι να αντλεί, πέρα από τις φανταστικές διαφορές που επιβάλλουν οι εκάστοτε τοπικές παραδόσεις και οι ιδιοτελείς βουλήσεις των κατά τόπους ηγεσιών, αυτό που είναι βασικό και κοινό για όλους τους ανθρώπους. Οι άνθρωποι γεννιούνται προικισμένοι από τη φύση με ορισμένα αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα, τα «δικαιώματα του ανθρώπου». Έτσι, ο διαφωτισμός διέπεται από μια πνευματική κινητοποίηση και από ένα έντονο επαναστατικό πνεύμα. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτών των νεωτεριστικών αντιλήψεων δόθηκε με το «*Δοκίμιο για την πολιτική κυβέρνηση*» του Τζών Λοκ.

Οι άνθρωποι γίνονται μέλη της κοινωνίας για να μπορέσουν να υπερασπίσουν αποτελεσματικότερα αυτά τα αναπαλλοτρίωτα δικαιώματά τους: την ζωή, την ελευθερία, την ιδιοκτησία, το δικαίωμα των συγκεντρώσεων και του λόγου, το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι και την ελευθερία του λόγου και του τύπου. Παιριούνται συνειδητά από ένα μέρος της απεριόριστης και απόλυτης ελευθερίας, την οποία απολάμβαναν στην «φυσική κατάσταση», όχι όμως για να γίνουν υποτελείς, αλλά για να βρίσκεται κάτω από την προστασία και την

εγγύηση του νόμου η ατομική τους ανεξαρτησία, δηλαδή η ελευθερία να διαθέτουν τον εαυτό τους και την περιουσία τους μέσα στα πλαίσια της ασφάλειας που τους παρέχει το Δίκαιο. Ο νόμος δεσμεύει συγχρόνως τους πολίτες και τον άρχοντα. Και αν εκείνος επιχειρήσει να παραβιάσει το κοινωνικό του συμβόλαιο με τον λαό και από νόμιμος άρχοντας να γίνει δεσπότης, οι πολίτες έχουν δικαίωμα να προβάλουν αντίσταση και να τον καθαιρέσουν με επανάσταση.

Τα κηρύγματα αυτά του διαφωτισμού βρήκαν τεράστια απήχηση στις καρδιές των ανθρώπων. Η αμφισβήτηση προς τις απολυταρχικές μοναρχίες, που κυριαρχούσαν μέχρι τότε σε ολόκληρη σχεδόν της Ευρώπη, άρχισε να γιγαντώνεται και οι καινούργιες ηθικές και πολιτικές αξίες να κυριαρχούν στην σκέψη και στην ζωή όχι μόνο των μορφωμένων ανθρώπων αλλά και του απλού λαού που ένοιωθε βαρειά την καταπίεση του δεσποτισμού των ηγεμόνων του, τόσο κοσμικών όσο και εκκλησιαστικών.

Ο Διαφωτισμός μπορεί να γεννήθηκε στην Αγγλία, γνώρισε όμως την μεγάλη του άνθιση και ανάπτυξη στην Γαλλία, όπου είχε και την μεγαλύτερη επίδραση στην ανθρώπινη κοινωνία. Το απαύγασμα αυτής της επίδρασης ήταν η Γαλλική Επανάσταση, που άλλαξε καίρια την ροή της παγκόσμιας ιστορίας, σηματοδοτώντας το ξεκίνημα μιας καινούργιας εποχής.

Η Γαλλική επανάσταση ανέτρεψε το καταπιεστικό, απολυταρχικό καθεστώς της Γαλλίας και χρησίμευσε σαν παράδειγμα στις συνειδήσεις των άλλων λαών. Μέσα από τους κόλπους της ξεπήδησε ένας άσημος αξιωματικός που, με την εξαιρετική του στρατηγική ιδιοφυΐα, ανέδειξε την Γαλλία στην μεγαλύτερη υπερδύναμη της εποχής του. Ο Ναπολέων Βοναπάρτης, βασισμένος στην δύναμη των απλών ανθρώπων του λαού που πύκνωσαν τις τάξεις του στρατού του, τα έβαλε με τις μεγαλύτερες μοναρχίες της Ευρώπης, γεμίζοντας με ελπίδες και με οράματα ελευθερίας τις καρδιές των καταπιεσμένων λαών τους.

Ο νεοελληνικός διαφωτισμός

Όπως ήταν φυσικό, οι ιδέες του διαφωτισμού επηρέασαν βαθύτατα την σκέψη όλων των λαών. Η απήχηση που είχαν στον ελληνικό πνευματικό χώρο, σποραδικές στην αρχή, πυκνότερες αργότερα, πήραν τελικά την μορφή ενός μεγάλου αναγεννητικού κινήματος, του σημαντικότερου ίσως πνευματικού κινήματος των επί τέσσερις αιώνες υπόδουλων Ελλήνων. Η περίοδος αυτή, που χρονικά εκτείνεται από το 1760 περίπου μέχρι το 1821, σήμαινε για τους Έλληνες που είχαν στερηθεί την εμπειρία της Αναγέννησης, την έξοδο από το πνευματικό κλίμα και τις ανεξέλικτες κοινωνικές δομές ενός μαρμαρωμένου Μεσαίωνα. Ο Τούρκος κατακτητής μπορεί να εξελίχθηκε στρατιωτικά και γεωγραφικά, παρέμεινε όμως τραγικά αναλλοίωτο το κοινωνικό του πρόσωπο.

Απομονωμένος μέσα στο σκληρό περίβλημα των θρησκευτικών του δοξασιών που δεν επέτρεπε, επί ποινή θανάτου, την παραμικρή διαφοροποίηση από το γράμμα των εντολών του Κορανίου, δεν μπορούσε να παρακολουθήσει τις εξελίξεις που συνέβαιναν γύρω του. Και με την βία και την καταπίεση, επέβαλε το ίδιο και στους αλλόθρησκους υπηκόους του.

Την μεγάλη αυτή αλλαγή για το ελληνικό πνεύμα προετοίμασαν πολλοί παράγοντες, κυρίως οικονομικοί και κοινωνικοί. Συγκεκριμένα ήδη από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, είχε αρχίσει να αναπτύσσεται μια ζωηρή και φιλοπρόοδη αστική τάξη εμπόρων και πλοιοκτητών, που βρήκε το σθένος να αμφισβητήσει τον ηγετικό ρόλο των μέχρι τότε κρατούντων. Όπως θα δούμε και παρακάτω, το φεουδαρχικό διοικητικό σύστημα των Οθωμανών είχε αναδείξει σε κάθε περιοχή κάποιους τοπικούς άρχοντες, με μοναδικό σκοπό την συλλογή των φόρων για την εύρυθμη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού και της κεντρικής εξουσίας. Με την σταδιακή επίδραση των νέων αυτών ιδεών, ο φεουδαλισμός αυτός αρχίζει να μετεξελίσσεται σε μια πραγματική τοπική αυτοδιοίκηση. Ιδίως μετά την ευνοϊκή για τον ελληνισμό συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) παρατηρείται μια ραγδαία ανάπτυξη των αστικών εμπορικών κέντρων, τόσο στα νησιά και στα παράλια του Αιγαίου (Χίος, Ύδρα, Σπέτσες, Κυδωνίες, Σμύρνη) όσο και στην ηπειρωτική Ελλάδα (Πήλιο, Καστοριά, Θεσσαλονίκη, Κοζάνη, Σιάτιστα, Γιάννινα κ.λ.). Οι κοινότητες αυτές, μαζί με τις ελληνικές εμπορικές παροικίες του εξωτερικού που έχουν αναπτυχθεί σημαντικά (Βιέννη, Βουδαπέστη, Βουκουρέστι, Τεργέστη, Λιβόρνο, Γένοβα κ.λ.) ήταν οι πιο ευαίσθητοι δέκτες των ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού.

Τα κύρια σκέλη των επιδιώξεων του νεοελληνικού διαφωτισμού ήταν δύο: το εκπαιδευτικό – πολιτιστικό και το κοινωνικό – πολιτικό. Στον εκπαιδευτικό τομέα προσπάθησε και, σε μεγάλο βαθμό, πέτυχε την αύξηση του αριθμού των σχολείων, την αλλαγή των απαρχαιωμένων μεθόδων διδασκαλίας και τον εμπλουτισμό των σχολικών προγραμμάτων με την εισαγωγή της διδασκαλίας των φυσικών επιστημών, των νεότερων μαθηματικών και των ξένων γλωσσών. Αντίστοιχα, περιορίστηκε η διδασκαλία των θεολογικών και των στενά γραμματικών μαθημάτων.

Στον πολιτιστικό γενικότερα τομέα επιδιώχθηκε η επιμόρφωση όλων των στρωμάτων και ηλικιών του λαού με την έκδοση περιοδικών και μορφωτικών βιβλίων (φυσιογνωστικών, γεωγραφικών, ιστορικών και λογοτεχνικών) και την ίδρυση βιβλιοθηκών. Παράλληλα, καλλιεργήθηκαν οι πολιτιστικές επαφές με την Ευρώπη χάρη στην αθρόα μετάφραση ξένων συγγραμμάτων και την αποστολή πολλών νέων στα μεγάλα ευρωπαϊκά κέντρα για ευρύτερες σπουδές.

Το ζήτημα όμως που απασχόλησε περισσότερο από κάθε τι άλλο διχάζοντας τους Έλληνες διαφωτιστές ήταν το θέμα της γλώσσας. Δημιουργήθηκαν τρεις

διαφορετικές τάσεις που άσκησαν ζωνηρή πολεμική η μία ενάντια στις άλλες. Η πρώτη από αυτές πρέσβευε την ανάγκη εξαρχαϊσμού της γλώσσας, άποψη που υποστηρίχθηκε κυρίως από τον Ευγένιο Βούλγαρι, τον Στέφανο Κομμητά και τον Νεόφυτο Δούκα. Στο άλλο άκρο, εκείνο του ανεπιφύλακτου δημοτικισμού, βρισκόταν ο κύκλος των λογίων του Βουκουρεστίου με επί κεφαλής τον Ιώσηπο Μοισιόδακα και τον Δημήτριο Καταρτζή. Η τρίτη άποψη, τέλος, που αποτελούσε και την μέση οδό, υποστηριζόμενη από τον Κοραή και τους οπαδούς του, πρέσβευε την χρήση μιας κοινής δημοτικής γλώσσας, απαλλαγμένης όμως από κάθε βαρβαρισμό.

Στον κοινωνικό και πολιτικό τομέα ο ελληνικός διαφωτισμός εκδηλώθηκε στην πρώιμη φάση του σαν προσπάθεια εφαρμογής των αρχών της «πεφωτισμένης δεσποτείας», ιδιαίτερα από τους Έλληνες ηγεμόνες της Βλαχίας και της Μολδαβίας Νικολάου και Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου και Αλέξανδρου Υψηλάντη. Μετά την έκρηξη της Γαλλικής επανάστασης δόθηκε έμφαση στην αρχή του διαφωτισμού «περί των φυσικών δικαιωμάτων του ανθρώπου», αρχή που συνδύασθηκε, κυρίως από τον Ρήγα και τους οπαδούς του, με την προπαρασκευή μιας απελευθερωτικής επανάστασης όλων των βαλκανικών λαών κατά της οθωμανικής τυραννίας.

Η προσπάθεια για την εκπαίδευση και την επιμόρφωση των Ελλήνων όλων των ηλικιών είναι γενική. Σε όλα τα σημαντικά αστικά κέντρα ιδρύονται σχολεία. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι γύρω στο 1785 λειτουργούσαν στον ελληνικό χώρο μόλις τριάντα πέντε σχολεία ενώ το 1820 είχαν ξεπεράσει τα τριακόσια. Σε αυτά διδάσκουν κοσμώντας τα με την παρουσία τους, τα πιο φωτισμένα μυαλά του ελληνισμού.

Κατά την πρώιμη περίοδο ξεχωρίζει η μορφή του Ευγένιου Βούλγαρι, που ήταν ο κύριος εισηγητής της σπουδής των φυσικών επιστημών και των μαθηματικών στην Ελλάδα. Η ακτινοβολία του συνεχίζεται και μετά την φυγή του στην Λειψία, όπου μεταφράζει έργα του Βολταίρου, εκδίδει την «Λογική» του (1766) και γνωρίζει στους Έλληνες αναγνώστες του τον Λοκ, τον Νεύτωνα και τους Γάλλους εγκυκλοπαιδιστές.

Την περίοδο 1780-1821 εμφανίζονται τρεις διαφορετικές ομάδες διαφωτιστών, ανεξάρτητες μεταξύ τους αλλά με στενές πνευματικές συγγένειες. Η πρώτη από αυτές ήταν ο κύκλος του Βουκουρεστίου, με κορυφαίους τον εξάιρετο παιδαγωγό Ιώσηπο Μοισιόδακα και τον θεωρητικό του δημοτικισμού Δημήτριο Καταρτζή, πλαισιωμένους από τον σχολάρχη της ελληνικής Ακαδημίας του Βουκουρεστίου Λάμπρο Φωτιάδη, τους συγγραφείς της μνημειώδους «Νεωτερικής Γεωγραφίας» (1791) Γρηγόριο Κωνσταντά και Δανιήλ Φιλιππίδη, τον Αθανάσιο Χριστόπουλο και τους οπαδούς της αρχαϊζουσας Παναγιώτη Κοδρικά και Νεόφυτο Δούκα.

Η δεύτερη ομάδα έχει σαν κεντρικό πρόσωπο τον μεγάλο διδάσκαλο του Γένους Αδαμάντιο Κοραή. Γύρω από αυτόν κινήθηκε μια πλειάδα από φωτισμένους δασκάλους και φιλολόγους όπως οι εκδότες του «*Λόγιου Ερμής*» της Βιέννης Άνθιμος Γαζής, Θεόκλητος Φαρμακίδης και Κωνσταντίνος Κοκκινάκης, ο φυσικομαθηματικός Βενιαμίν ο Λέσβιος, ο Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, ο Κωνσταντίνος Νικολόπουλος, ο Θεόφιλος Καΐρης, ο Κωνσταντίνος Κούμας και δύο σοφοί κληρικοί, ο Νεόφυτος Βάμβας και ο Κωνσταντίνος Οικονόμος, που ως προς το γλωσσικό ζήτημα είχαν ταχθεί υπέρ της αρχαϊζουσας γλώσσας.

Η τρίτη ομάδα τέλος, πιο μικρή αλλά ιδιαίτερα δυναμική, με στενούς δεσμούς και με τις δύο προηγούμενες, είχε επί κεφαλής τον Ρήγα Βελεστινλή, πλαισιωμένο από τον στενό του συνεργάτη Χριστόφορο Περραιβό, τον μαθητή του Καντ Αθανάσιο Ψαλίδα, τον συγγραφέα της «*Ρομέηκης γλώσσας*» Ιωάννη Βηλαρά και τον ανώνυμο συγγραφέα της «*Ελληνικής Νομαρχίας*». Κοινό τους χαρακτηριστικό ήταν ο δημοτικισμός και οι επαναστατικές πολιτικές τους πεποιθήσεις και ο έντονος φιλελευθερισμός, εμπνευσμένοι από τα διδάγματα της Γαλλικής Επανάστασης.

Όλοι αυτοί οι φωτισμένοι άνθρωποι, συνέβαλαν ανυπολόγιστα στο ξύπνημα της εθνικής συνειδήσεως των υπόδουλων Ελλήνων και στην εδραίωση της αποφασιστικότητάς τους να πολεμήσουν μέχρι εσχάτων για να κερδίσουν αυτά τα αναπαλλοτρίωτα ανθρώπινα δικαιώματα που ο αλλόθρησκος κατακτητής επί τόσους αιώνες τους είχε βίαια στερήσει.

Ο ελληνισμός της διασποράς

Από το τελευταίο τέταρτο του 17^{ου} αιώνα και μέχρι τις παραμονές της Επανάστασεως σημειώθηκαν αθρόες μεταναστεύσεις Ελλήνων προς το εξωτερικό. Οι δύσκολες συνθήκες ζωής στην Ελλάδα υπό το πέλαμα του Οθωμανού κατακτητή και η ελπίδα για μια καλύτερη ζωή στις χώρες του εξωτερικού, το εμπόριο και η δίψα για μόρφωση. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα, μετά από περιόδους έντονων διωγμών των Ελλήνων από τους Τούρκους, δεν ήταν λίγοι εκείνοι που διάλεξαν τον δρόμο της προσφυγιάς.

Η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων της Ανατολής με την Δύση έδωσε σοβαρά κίνητρα σε πολλούς Έλληνες από την Μακεδονία, την Θεσσαλία και την Ήπειρο να ταξιδέψουν στο εξωτερικό αναπτύσσοντας αξιόλογες εμπορικές δραστηριότητες. Πολλοί από αυτούς προτίμησαν να εγκατασταθούν μόνιμα εκεί, αφού τόσο το οικονομικό όσο και το πολιτικό και πολιτιστικό περιβάλλον ήταν ασύγκριτα καλύτερο από εκείνο της πατρίδας τους.

Οι χώρες που συγκέντρωναν κυρίως την προτίμηση των μεταναστών ήταν η κεντρική Ευρώπη, η βόρεια Βαλκανική και η νότια Ρωσία. Δημιουργήθηκαν

έτσι εκεί μεγάλες ελληνικές παροικίες που σύντομα οργανώθηκαν σε κοινότητες γνωρίζοντας μεγάλη προκοπή. Μικρότερες παροικίες δημιουργήθηκαν σε χώρες κάπως πιο απομακρυσμένες, όπως η Γαλλία, η Αγγλία, η Ολλανδία, η Πολωνία και η Αίγυπτος.

Η επικοινωνία των Ελλήνων του εξωτερικού είχε σαν μια ακόμα συνέπεια την διεύρυνση των πνευματικών τους οριζόντων και την αύξηση της γλωσσομάθειάς τους. Έγιναν έτσι ακόμα καλύτεροι δέκτες των καινούργιων ιδεών και πολιτικών τάσεων που κυριαρχούσαν τότε στην Ευρώπη. Στα Αμπελάκια περισσότεροι από 200 κάτοικοι μιλούσαν γερμανικά ενώ στην Σιάτιστα πάρα πολλοί μιλούσαν γερμανικά ή ιταλικά. Θα άξιζε όμως να δούμε εδώ, έστω και αρκετά συνοπτικά, τις σπουδαιότερες Ελληνικές παροικίες στις χώρες της Ευρώπης.

1) Αυστρία

Μετά την συνθήκη του Πασάροβιτς (1718), οπότε παραχωρήθηκαν στην Αυστρία σπουδαία εμπορικά προνόμια από την Τουρκία, πολλοί Έλληνες εγκαταστάθηκαν μόνιμα εκεί και απέκτησαν την αυστριακή υπηκοότητα, που τους έδινε το δικαίωμα να εμπορεύονται ελεύθερα με την οθωμανική αυτοκρατορία. Την υπηκοότητα, για τους ίδιους λόγους, την διατηρούσαν και όταν ακόμη ξαναγύριζαν στην πατρίδα τους και εγκαθίσταντο εκεί.

Ο αριθμός των εγκατεστημένων στην Βιέννη Ελλήνων αυξήθηκε τόσο πολύ, που ήδη από το 1723 ο αυτοκράτορας τους παραχώρησε άδεια να κτίσουν δική τους εκκλησία. Στην ταχύτερη αυτή αύξηση των Ελλήνων συνέβαλε, μεταξύ άλλων, η επίκαιρη θέση της Βιέννης και η ύπαρξη σε αυτήν Χρηματιστηρίου, που διευκόλυνε πολύ τις συναλλαγές των εμπορευομένων. Κατά τους Δανιήλ Φιλιππίδη και Γρηγόριο Κωνσταντά, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα βρισκόντουσαν εγκατεστημένες στην Αυστρία περίπου 80.000 οικογένειες, οι περισσότερες από τις οποίες βέβαια στην Βιέννη. Στις ελληνικές εκκλησίες υπηρέτησαν ως εφημέριοι εξάιρετοι λόγιοι και θεολόγοι όπως ο Θεόκλητος Φαρμακίδης, ο Νεόφυτος Δούκας και ο Άνθιμος Γαζής, ενώ στο ελληνικό κοινοτικό σχολείο της Βιέννης, εκτός από αυτούς δίδασκαν και εξάιρετοι δάσκαλοι όπως ο Κωνσταντίνος Κούμας, ο Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος και ο Βασίλειος Παπαευθύμιος.

Όπως είναι φυσικό, ένας τόσο μεγάλος αριθμός μεταναστών είχε ανάγκη να αναδείξει κάποιους δικούς του άρχοντες για να προασπίζουν τα συμφέροντά τους. Δημιουργήθηκε μια δωδεκαμελής κοινοτική αρχή των Ελλήνων υπηκόων, που αυτοαποκλήθηκε «Δωδεκάδα». Πολλοί Έλληνες απέκτησαν τεράστιο πλούτο, ανερχόμενοι στις ύψιστες βαθμίδες της αυστριακής κοινωνίας, αποκτώντας μέχρι και τίτλους ευγενείας, όπως ο μεγαλοτραπεζίτης βαρόνος

Σίμων Σίνας που είχε σαν ιδιοκτησία του 30 ολόκληρα χωριά της Αυστρίας και που διακρίθηκε σαν ιδιοκτήτης μιας γιγαντιαίας κατασκευαστικής εταιρείας που ανέλαμβανε τα μεγαλύτερα δημόσια έργα της Αυστριακής αυτοκρατορίας, όπως κατασκευές γεφυρών, σιδηροδρόμων κ.λ.

Στην Βιέννη τυπώθηκαν πολυάριθμα ελληνικά βιβλία και εκδόθηκαν οι πρώτες ελληνικές εφημερίδες («Η Εφημερίς», «Ειδήσεις δια τα Ανατολικά μέρη», «Ο Ελληνικός Τηλέγραφος») και τα πρώτα ελληνικά περιοδικά («Ερμής ο λόγιος» από τον Άνθιμο Γαζή και «Καλλιόπη» από τον Αθανάσιο Σταγειρίτη).

Μια δεύτερη, ιδιαίτερα σημαντική, ελληνική παροικία αναπτύχθηκε στην Τεργέστη. Το 1717 υπογράφηκε συνθήκη ειρήνης ανάμεσα στον αυτοκράτορα της Αυστρίας Κάρολο ΣΤ΄ και τον σουλτάνο, στα πλαίσια της οποίας κηρύχθηκε ελεύθερο το λιμάνι της Τεργέστης. Πολλοί Έλληνες συνέρρευσαν τότε από την Βενετία, την Νεάπολη και άλλες ιταλικές πόλεις και εγκαταστάθηκαν εκεί, ακολουθούμενοι από Έλληνες προερχόμενους από την Ελλάδα. Το 1751 ιδρύθηκε εκεί με διάταγμα της αυτοκράτειρας Μαρίας Θηρεσίας ο πρώτος ελληνικός ναός, αφιερωμένος στην Ευαγγελίστρια και στον άγιο Σπυρίδωνα. Το 1787 όμως ιδρύθηκε νέος, αφιερωμένος στον άγιο Νικόλαο διότι τον προηγούμενο τον πήραν σλαβόφωνοι. Το 1802 ιδρύθηκε εκεί ελληνικό σχολείο ενώ παλαιότερα η διδασκαλία γινόταν μόνο από ιερείς και ιδιώτες.

Από το 1783 την κοινότητα της Τεργέστης διοικούσαν τρεις «συγκάθεδροι και σύνδικοι», οι οποίοι αργότερα έγιναν πέντε. Το 1797 συνελήφθη εκεί ο Ρήγας Βελεστινλής.

2) Ουγγαρία

Σκορπισμένοι σε όλη της έκταση της Ουγγαρίας, οι Έλληνες δημιούργησαν πολυάριθμες κοινότητες, σπουδαιότερες από τις οποίες ήταν εκείνες της περιφέρειας για τα κρασιά της κωμόπολης Τοκάϊ και της πρωτεύουσας Βουδαπέστης. Στο Τοκάϊ ήδη από το 1769 οι Μακεδόνες είχαν συμπήξει μια «κομπανία» με προεστώτα τον Ιωάννη Κόντη ⁽¹⁾.

Από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα ήδη, είχαν κτισθεί πολλές ελληνικές εκκλησίες σε διάφορες πόλεις και κωμοπόλεις σε όλη την Ουγγαρία, πολλές από τις οποίες σώζονται μέχρι σήμερα. Ιδρύθηκαν επίσης και πολλά ελληνικά σχολεία, σπουδαιότερα από τα οποία ήταν του Kesckemet, που συνέχισε να λειτουργεί μέχρι το 1872 με τελευταίο δάσκαλο τον Γεώργιο Καλλονά, και της Πέστης, όπου δίδαξαν πολλοί φωτισμένοι δάσκαλοι όπως ο Μιχαήλ Παπαγεωργίου, ο

(1) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ', σελ. 235.

Γεώργιος Βεντότης, ο Γαβριήλ Καλλονάς και άλλοι. Σε αυτό το τελευταίο ιδρύθηκε και μια πλουσιότατη βιβλιοθήκη, χάρη στις φροντίδες του μεγαλέμπορου από την Βέροια Νικολάου Βικέλα.

3) Γερμανία

Οι σημαντικότερες ελληνικές παροικίες στην Γερμανία ήσαν εγκατεστημένες στο Μπρεσλάου, στο Chemnitz και στην Λειψία.. Η πρώτη ιδρύθηκε στα μέσα του 18^{ου} αιώνα ενώ η δεύτερη, συγκείμενη από Μακεδόνες εμπόρους βαμβακιού, λίγο αργότερα. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν οι οικογένειες του Θωμά Ζάππα και δύο με το επώνυμο Karajan, προφανώς προερχόμενο από το ελληνικό «Καραγιάννης».

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα ιδρύθηκε η Ελληνική παροικία της Λειψίας, γνωστή από παλιά στους Έλληνες εμπόρους χάρη στην μεγάλη της εμποροπανήγυρη, που αποτελούσε σημαντικό πόλο έλξης γι' αυτούς. Σύντομα ίδρυσαν εκεί και ένα ναό αφιερωμένο στον άγιο Γεώργιο.

Ένας άλλος, πολύ σημαντικός λόγος μετανάστευσης των Ελλήνων στην Γερμανία ήταν τα ονομαστά σε όλη την Ευρώπη Πανεπιστήμιά της. Πολλά ήσαν τα Ελληνόπουλα που σπούδασαν εκεί και στην συνέχεια διακρίθηκαν σε όλους τους τομείς των γραμμάτων, της επιστήμης και της τέχνης.

4) Πολωνία

Κατά τον 18^ο αιώνα πολλοί Έλληνες έμποροι μετανάστευσαν από την Μολδαβία στην πόλη Λβόφ, όπου ίδρυσαν μια εύρωστη παροικία και ένα ελληνικό σχολείο όπου δίδαξε ο Ελασσόνος Αρσένιος. Μια δεύτερη παροικία ιδρύθηκε το 1780 στο Πόζναν. Η έντονη παρουσία των Ελλήνων στην Πολωνική κοινωνία είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθεί στα χρόνια της Επανάστασεως ένα ισχυρό φιλελληνικό κλίμα.

5) Ρωσία

Οι δεσμοί της Ρωσίας με την Ελλάδα χρονολογούνταν από πολύ παλιά. Σε όλες τις απόπειρες των τσάρων να βρουν διέξοδο προς την Μεσόγειο και τις για τον σκοπό αυτό συγκρούσεις τους με την Οθωμανική αυτοκρατορία είχαν πολύτιμους και πιστούς συμπαραστάτες τους Έλληνες. Μετά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο, οι Έλληνες που είχαν πάρει τα όπλα κατά των Τούρκων τασσόμενοι στο πλευρό της Ρωσίας, φοβούμενοι τα τουρκικά όπλα ζήτησαν καταφύγιο στην Ρωσία. Θερμός υποστηρικτής τους ήταν ο Αλέξιος Ορλώφ που εισηγήθηκε στην τσαρίνα Αικατερίνη Β' να τους βοηθήσει. Πραγματικά, με το ουκάζιο της 28^{ης} Μαρτίου 1775, η ρωσική κυβέρνηση έδωσε το δικαίωμα μεταναστεύσεως και

ελεύθερης εγκατάστασης σε όλους τους Έλληνες παραχωρώντας τους 14.000 στρέμματα ρωσικής γης στην περιοχή του Ταγανρόκ, τους επέτρεπε να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους Ρώσους και να αυτοδιοικούνται, τους απάλλαξε από τους φόρους για 30 χρόνια και ανέλαβε τις δαπάνες για την ίδρυση εκκλησιών και νοσοκομείου.

Το 1779 ακολούθησε ένα καινούργιο κύμα μεταναστών προερχόμενο από την Κριμαία, επειδή δεν άντεχαν άλλο τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης και την καταπίεση των Τατάρων. Με επί κεφαλής τον ιερέα Ιγνάτιο 20.000 άνθρωποι εγκατέλειψαν τις εστίες τους και έφθασαν στην καινούργια τους πατρίδα. Εκεί έκτισαν 24 χωριά και μία πόλη, την Μαριούπολη, όπου εγκαταστάθηκε ο Ιγνάτιος, παίρνοντας από την Ιερά Σύνοδο τον τίτλο του «Καφφαϊκού και Γοτθικού μητροπολίτη». Οι νέοι αυτοί μετανάστες δεν ασχολήθηκαν τόσο με την γεωργία, το εμπόριο και την ναυτιλία, όσο με την αλιεία και κυρίως για την εξαγωγή χαβιαριού. Στην Μαριούπολη ιδρύθηκε και ελληνικό σχολείο.

Δέκα χρόνια αργότερα η Μαριούπολη διέθετε 2 εκκλησίες, ένα βυρσοδεψείο, 73 σπίτια και 1.600 κατοίκους και εξήγαγε σιτάρι, παστά ψάρια και μεγάλες ποσότητες χαβιαριού.

Μετά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1787-1792, νέοι απελπισμένοι νησιώτες και στεριανοί Έλληνες εγκατέλειψαν τις πατρίδες τους και ήρθαν να εγκατασταθούν στην Ρωσία. Οι νέες οικονομικές συνθήκες δημιούργησαν την ανάγκη ίδρυσης ενός μεγάλου εμπορικού κέντρου για το θαλάσσιο εμπόριο. Το άλλοτε τουρκικό παραθαλάσσιο οχυρό Χατζήμπεη, που με το ουκάζιο της 27^{ης} Μαΐου 1794 ονομάστηκε Οδησσός, ανακηρύχθηκε ελεύθερο λιμάνι. Τα εγκαίνια της νέας πόλης έγιναν στις 22 Αυγούστου 1794 και τον θεμέλιο λίθο της πρώτης εκκλησίας, αφιερωμένης στην αγία Τριάδα, καθώς και των άλλων δημόσιων κτηρίων, έθεσε ο μητροπολίτης Ταυρίδος και Χερσώνος Γαβριήλ.

Το 1795 η τσαρίνα ίδρυσε στην Οδησσό δημαρχείο, του οποίου πρώτος δημαρχιακός πάρεδρος εκλέχθηκε ο Θεόδωρος Φλογαΐτης. Το 1797 ιδρύθηκε ένα ειδικό για τους ξένους (κυρίως Έλληνες) δημαρχείο, μετά από αίτησή τους, διότι δεν γνώριζαν ούτε τους ισχύοντες νόμους ούτε την ρωσική γλώσσα. Μετά από πρόταση των κατοίκων, διορίστηκαν ως δημαρχιακοί πάρεδροι οι αξιωματικοί Κεσόγλου και Φραντζής, ο Ιωάννης Δεστούνης και ο Λέων Βερδάνης. Το 1798, μετά από ενέργειές τους καταργήθηκε το ρωσικό δημαρχείο και ο φόρος οινοπνεύματος, ενώ η Οδησσός κηρύχθηκε ελεύθερο λιμάνι.

Οι Έλληνες της Οδησσού πρόκοψαν εξαιρετικά. Πολλοί από αυτούς έγιναν μεγαλέμποροι, εφοπλιστές και τραπεζίτες. Ζούσαν στην πιο αριστοκρατική συνοικία της Οδησσού που ονομαζόταν «ελληνική» σε σπίτια που άφησαν

εποχή, όπως τα μέγαρα των Ροδοκανάκηδων, των Καντακουζηνών, των Μαρασλήδων κ.λ.

Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνας ο ελληνικός πληθυσμός της Οδησσού αυξήθηκε σημαντικά σχηματίζοντας τεράστιες περιουσίες. Τόσο πολύ που όταν το 1812 ο Ναπολέων εισέβαλε στην Ρωσία, οι Έλληνες της Οδησσού πρόσφεραν για τον αγώνα εναντίον του 100.000 ασημένια ρούβλια, ενώ οι πολύ περισσότεροι Ρώσοι δεν μπόρεσαν να συγκεντρώσουν περισσότερα από 14.000.

Το 1800 ιδρύθηκε ελληνικό σχολείο, όπου διδάσκονταν ελληνικά, ρωσικά και ιταλικά. Το 1811 ιδρύθηκαν άλλα δύο ιδιωτικά σχολεία ενώ τρία χρόνια αργότερα, με χορηγίες των κατοίκων ιδρύθηκε η ελληνική εμπορική σχολή, που πολύ γρήγορα έγινε το μεγαλύτερο πνευματικό κέντρο της νότιας Ρωσίας.

6) Βουλγαρία

Από την εποχή της ακμής του Αλή πασά των Ιωαννίνων και λόγω της καταπιεστικής του πολιτικής έναντι των Ελλήνων της Ηπείρου, πολλοί Ηπειρώτες, Θεσσαλοί και Μακεδόνες μετανάστευσαν στην Βουλγαρία και ασχολήθηκαν με την γεωργία και το εμπόριο. Εκεί σιγά-σιγά ιδρύθηκαν πολλές αξιόλογες ελληνικές παροικίες, όπως στην Στενήμαχο, την Βάρνα, την Κούκλαινα, την Αγκίαλο, την Μεσημβρία και την Σωζόπολη. Αλλά και από το οικουμενικό πατριαρχείο στέλνονταν Έλληνες ως ανώτεροι κληρικοί.

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα το ελληνικό στοιχείο κυριαρχούσε τόσο έντονα που σε όλα τα αστικά κέντρα και τις κωμοπόλεις όλοι οι Βούλγαροι μάθαιναν ελληνικά, έστελναν τα παιδιά τους σε ελληνικά σχολεία και τόσο η εμπορική όσο και η ιδιωτική αλληλογραφία μεταξύ Βουλγάρων γινόταν στα ελληνικά ή τουλάχιστον με ελληνική γραφή, αφού το κυριλλικό αλφάβητο είχε υποχωρήσει πολύ έναντι του ελληνικού. Οι Βούλγαροι κολακεύονταν ιδιαίτερα αν τους θεωρούσαν Έλληνες και αυτοσυστήνονταν έτσι.

7) Σερβία

Οι περισσότεροι Έλληνες μετανάστες της Σερβίας εγκαταστάθηκαν εκεί μετά την συνθήκη του Πασάροβιτς (1718). Δημιούργησαν εκεί πολλές παροικίες, όπως στα Βελεσά (σημερινό Τίτο-Βέλες), στο Σεμλίνο (Ζέμουν), στο Νόβισαντ, στο Κάρλοβιτς, στο Βελιγράδι και στην Κράϊνα.

Η ελληνική γλώσσα και παιδεία ήσαν ευρύτατα διαδεδομένες στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα της Σερβίας. Κανείς Σέρβος δεν μπορούσε να θεωρηθεί άξιος να συγκαταλέγεται στην ανώτερη κοινωνική τάξη αν δεν ήξερε ελληνικά και δεν είχε λάβει ελληνική παιδεία.

Το πιο ονομαστό ελληνικό σχολείο ήταν στο Ζέμουν και διέθετε μια τεράστια σχολική περιουσία. Εκδόθηκαν και πολλά ελληνικά σχολικά βιβλία για την εκπαίδευση της σερβικής νεολαίας, Ο δάσκαλος του σχολείου του Ζέμουν Γεώργιος Παπαζαχαρίου εξέδωσε ένα ελληνοσλαβικό λεξικό και μια ελληνική γραμματική. Ακόμα και η λειτουργία στις σερβικές εκκλησίες γινόταν στα ελληνικά μέχρι το 1827, οπότε ο ηγεμόνας της Σερβίας Μίλος Οβρένοβιτς διέταξε να γίνεται μόνο στην σερβική γλώσσα.

Σημαντικότερος Έλληνας της Σερβίας υπήρξε ο Δημήτριος Δημητρίου από την Σιάτιστα που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πνευματική και λογοτεχνική κίνηση της Κροατίας και ήταν από τους βασικότερους συντελεστές για την ίδρυση του Εθνικού Θεάτρου του Ζάγκρεμπ, του οποίου το προαύλιο κοσμεί μέχρι σήμερα η προτομή του.

8) Ιταλία

Μια από τις αρχαιότερες ελληνικές παροικίες στο εξωτερικό ήταν η αδελφότητα της Βενετίας που γνώρισε αξιοσημείωτη άνθιση μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Από εκεί και πέρα, επειδή ο ρόλος της Βενετίας στο παγκόσμιο εμπόριο άρχισε σιγά-σιγά να ξεθωριάζει, το ίδιο, όπως ήταν φυσικό, συνέβη και στην ελληνική παροικία.

Όσο όμως κι αν υποχώρησε η οικονομική ισχύς της, δεν έπαψε να αποτελεί ένα πολύ σημαντικό πνευματικό κέντρο. Τα τυπογραφεία των Γλυκύδων, του Θεοδοσίου, του Σάρου και του Ιταλού Αντωνίου Βόρτολι τροφοδοτούσαν με θρησκευτικά, φιλολογικά, φιλοσοφικά και ιστορικά βιβλία ολόκληρο τον Ελληνισμό, ενώ παράλληλα συνέρρεαν στην Βενετία Έλληνες σπουδαστές και λόγιοι.

Μια άλλη σημαντική ελληνική παροικία αναπτύχθηκε στο λιμάνι του Λιβόρνο. Δεν ήταν ιδιαίτερα πολυάριθμη, την αποτελούσαν όμως πλούσιοι Έλληνες, που βοήθησαν με πολλούς τρόπους το Γένος. Δημιούργησαν το νοσοκομείο του αγίου Αντωνίου, ίδρυσαν ένα πτωχοκομείο και τέλος, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ίδρυσαν το «Ελληνομουσείον» (1804-1837), στο οποίο δίδαξαν διάσημοι λόγιοι, όπως ο Ηπειρώτης ιερομόναχος Γρηγόριος Παλιουρίτης. Ακόμα, η ελληνική αδελφότητα του Λιβόρνο από το 1792 μέχρι το 1822 χορηγούσε υποτροφίες για σπουδές Ελλήνων στο πανεπιστήμιο της Πίζα και σε άλλα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Μετά την έκρηξη της Επανάστασης έφθασαν μέχρι του σημείου να αποστέλλουν πολεμοφόδια στους μαχόμενους αδελφούς τους.

Κατά τον 18^ο αιώνα δημιουργήθηκε μια εύρωστη παροικία και στην Γένοβα, από Κεφαλλονίτες και Χιώτες εφοπλιστές και εμπόρους.

Δημιουργήθηκαν και διάφορες άλλες ελληνικές παροικίες στην Ιταλία, όπως στην Νεάπολη, στο Μπρίντζι, στην Αγκώνα και στην Ρώμη, που δέχθηκαν όμως τον προσηλυτισμό των καθολικών και προσχώρησαν στην ουνία, χάνοντας έτσι εκτός από την θρησκευτική και την εθνική τους ταυτότητα και σταδιακά απορροφήθηκαν από τους Ιταλούς.

9) Γαλλία

Στις παραμονές της ελληνικής επανάστασης υπήρχε στο Παρίσι μια μικρή ελληνική παροικία αποτελούμενη κυρίως από σπουδαστές και διανοουμένους, ανάμεσα στους οποίους δέσποζε ο Αδαμάντιος Κοραΐς. Άλλοι διάσημοι λόγιοι ήταν ο Παναγιώτης Κοδρικάς, ο Κωνσταντίνος Σταμάτης και ο Κωνσταντίνος Νικολόπουλος. Η πνευματική δραστηριότητα που ανέπτυξαν ήταν ιδιαίτερα αξιόλογη, στα πλαίσια της οποίας εκδόθηκαν πάρα πολλά βιβλία και δύο ελληνικές εφημερίδες (1819).

Μια άλλη σημαντική ελληνική παροικία δημιουργήθηκε στην Μασσαλία από εμπόρους και ναυτικούς που απέκτησε μεγάλη οικονομική ευρωστία και είχε μια συνεχή επικοινωνία με τους σκλαβωμένους αδελφούς της στην Ελλάδα.

Ο Ρήγας και η Χάρτα του

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα οι συνθήκες διαβίωσης των υπόδουλων Ελλήνων είχαν γίνει αφόρητες. Όπως αναφέρεται στην μετάφραση του έργου του Γάλλου αββά Barthelemy «*Το ταξίδιον του νέου Αναχάρσιδος εις την Ελλάδα*» που μετέφρασε ο Ρήγας: «*Οι συχνοί άδικοι φόνοι κατά των χριστιανών όπου γίνονται την σήμερον εδώ, ήθελον ερημώσει εξ ολοκλήρου αυτήν την πόλιν, αν αι φυσικαί χάριτές της δεν ήθελον τους αναγκάζει να υπομένουν όλα, δια να αφήσωσι κύν τα κόκκαλά των εκεί όπου ετάφησαν και οι προπάτορές των*» ⁽¹⁾

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον γεννήθηκε το 1757 ο Ρήγας στην Θεσσαλική κωμόπολη Βελεστίνο, από εύπορη οικογένεια. Ο πρόκριτος πατέρας του από πολύ μικρή ηλικία τον έστειλε να σπουδάσει στο ονομαστό πνευματικό κέντρο της Ζαγοράς. Οι τοπικές παραδόσεις του Πηλίου όμως, κατά τον καθηγητή Ν.Πολίτη, επιμένουν ότι ο Ρήγας φοίτησε στο σχολείο των Αμπελακίων. Ίσως η αλήθεια είναι ότι φοίτησε διαδοχικά και στα δύο, όπως ήταν η συνήθεια της εποχής. ⁽²⁾

Μετά το πέρας των σπουδών του αναχώρησε για την Κωνσταντινούπολη όπου για μικρό χρονικό διάστημα ασχολήθηκε με το εμπόριο και στην συνέχεια

(1) Νικολάου Πανταζόπουλου: Μελετήματα για τον Ρήγα Βελεστινή, σελ. 20, Β' έκδοση 1998

(2) Απ.Β. Δασκαλάκη: Ο Ρήγας Βελεστινλής ως διδάσκαλος του Γένους, σελ. 10, 1977

κάποια στιγμή μεταξύ των ετών 1782-1785 προσλήφθηκε ως γραμματεύς του Αλέξανδρου Υψηλάντη και αξιοποίησε την θητεία του για να εμπλουτίσει τις γνώσεις του με την εκμάθηση ξένων γλωσσών. Παράλληλα, μυείται από τον Υψηλάντη στα μυστικά της πολιτικής και διπλωματικής δραστηριότητας των Φαναριωτών, η οποία απέβλεπε στην διατήρηση της βυζαντινής παραδόσεως, στην εκ των ένδον διάβρωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας δια της ελληνικής διοικητικής ιεραρχίας και στην ίδρυση του ελληνικού Κράτους του Γένους (¹).

Λίγα χρόνια μετά ο Ρήγας βρίσκεται στην Βλαχία ως γραμματέας του άρχοντα Μεγάλου Βραγκοβάνου ή Μπραγκοβεάνου, ένθερμου φιλέλληνα και ανθρώπου των γραμμάτων.

Το 1786 στον ηγεμονικό θρόνο της Βλαχίας ανέρχεται ο Νικόλαος Μαυρογένης, χάρη στην υποστήριξη του νέου Μεγάλου Βεζύρη που ήταν προσωπικός του φίλος. Για να μπορέσει να αντεπεξέλθει στα νέα του καθήκοντα και λόγω της παντελούς του έλλειψης μορφώσεως αναζήτησε έναν έμπειρο, μορφωμένο και πολύγλωσσο γραμματέα που τον βρήκε στο πρόσωπο του Ρήγα. Παράλληλα, τον διόρισε έπαρχο Κραϊόβας. Υπό αυτήν την ιδιότητά του ο Ρήγας γνώρισε κάτω από μυθιστορηματικές συνθήκες τον άσημο ακόμα Πασβάνογλου.

Το 1787 ξέσπασε ο δεύτερος ρωσοτουρκικός πόλεμος. Στο διάστημα αυτό, ο παλιός εργοδότης του Ρήγα Αλεξάνδρος Υψηλάντης είχε αναλάβει καθήκοντα ηγεμόνος της γειτονικής Μολδαβίας. Το 1788 όμως, ο Υψηλάντης δραπέτευσε στην Ρωσία εγκαταλείποντας την ηγεμονία του και ο σουλτάνος ανέθεσε στον Ν.Μαυρογένη και την ηγεμονία της Μολδαβίας και το αξίωμα του σερασκέρη κατά την ρωσοαυστριακή εισβολή. Η δυσμενής για τους Τούρκους έκβαση του πολέμου είχε σαν συνέπεια την καρατόμηση του Ν.Μαυρογένη (1 Οκτωβρίου 1790).

Λίγους μήνες πριν ο Ρήγας είχε εγκαταλείψει τις παραδουνάβιες ηγεμονίες και είχε εγκατασταθεί στην Βιέννη σαν γραμματέας του τοπικού άρχοντα Ουγγροβλαχίας Χριστόφορου Κιρλιάνου, βαρώνου του Langenfeld. Γνώρισε εκεί μian άλλη μορφή του Ελληνισμού, απαλλαγμένη από την τουρκική δεσποτεία και, όντας σε πιο στενή επαφή με τους Έλληνες λόγιους της διασποράς, ένοιωσε πολύ βαθύτερα τις επιδράσεις και τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασεως. Την περίοδο αυτή εκδίδει και τα δύο πρώτα βιβλία του, «*Το σχολείον των ντελικάτων εραστών*» και το «*Φυσικής απάνθισμα*» όπου φαίνεται πως αρχίζει να προσανατολίζεται προς τις καινούργιες, επαναστατικές ιδέες. Αποφασίζει να συντελέσει στην εκλαϊκευση των νέων ιδεών, ώστε να γίνουν πιο εύληπτοι από τους απλούς Έλληνες.

(1): Νικολάου Πανταζόπουλου: Μελετήματα για τον Ρήγα Βελεστινλή, σελ.23, Β' έκδοση, 1998

Προαναγγέλει επίσης την έκδοση της μετάφρασης του «*Πνεύματος των νόμων*» του Montesquieu.

Η υπογραφή συνθήκης ειρήνης μεταξύ Τουρκίας και Αυστρίας (4 Αυγούστου 1791) και Τουρκίας και Ρωσίας (9 Ιανουαρίου 1792) γεμίζει με απογοήτευση τις ψυχές των Ελλήνων και του Ρήγα. Εναποθέτουν τις ελπίδες τους πια στην Γαλλία που είναι ο μόνος λαός της Ευρώπης που με την διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου προσπαθούν να εφαρμόσουν στην καθημερινή πραγματικότητα τις θεωρίες περί ελευθερίας, ισότητας, ομονοίας και δικαιοσύνης. Οι διεθνείς συγκυρίες της εποχής στρέφουν τον Ρήγα και πολιτικά προς την Γαλλία, που αποφασίζει να οργανώσει με τον διαφωτισμό και με μυστικές προετοιμασίες την Επανάσταση των Ελλήνων και όλων των άλλων βαλκανικών λαών που στέναζαν υπό την οθωμανική κυριαρχία.

Εγκατεστημένος ξανά στην Βλαχία, την περίοδο αυτή μεταφράζει πυρετωδώς ξένους συγγραφείς, συνθέτει κατά πάσα πιθανότητα τον «*Θούριο*» και συντάσσει με ιδιαίτερη επιμέλεια την «*Χάρτα της Ελλάδος*». Παρά το γεγονός ότι είχε ένα μεγάλο κτήμα στο οποίο έμενε και η οικογένειά του, εκείνος προτίμησε να ζει το μεγαλύτερο διάστημα στο Βουκουρέστι, όπου γνωρίζεται με τους σημαντικότερους Έλληνες της εποχής, όπως τον Καταρτζή, τον Μοισιόδακα, τον Φωτιάδη και άλλους, οι οποίοι με το έργο τους και τις προσπάθειές τους να κεντρίσουν το πνεύμα των υπόδουλων Ελλήνων, αποτέλεσαν φωτεινά παραδείγματα και πηγή έμπνευσης για τον νεαρό ακόμα τότε λόγιο και μεγάλο πατριώτη, τον Ρήγα.

Το 1796 εγκαταλείπει την Βλαχία και εγκαθίσταται ξανά στην Βιέννη με σκοπό να εκδώσει όσα είχε συγγράψει τα τελευταία χρόνια στο Βουκουρέστι και να αφιερώσει τον εαυτό του στην προσπάθεια διαφωτισμού και αφύπνισης των απανταχού της γης συμπατριωτών του. Κι αυτό γιατί πίστευε πως και η παραμικρή βοήθεια και από τον τελευταίο Έλληνα, όσο μακριά κι αν βρισκόταν, μπορούσε να αποδειχθεί σημαντική για την έκβαση του μεγάλου Αγώνα που επρόκειτο να αναλάβει το Γένος.

Την περίοδο αυτή είδαν το φως της δημοσιότητας τα σημαντικότερα έργα του Ρήγα. Για να τονίσει το ένδοξο παρελθόν της Ελλάδας και να κεντρίσει την υπερηφάνεια των υπόδουλων αδελφών του για την ελληνικότητά τους δημοσίευσε την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ταυτόχρονα υπογράμμισε ότι ο μεγάλος στρατηλάτης ήταν ο ιδρυτής του πρώτου Ελληνικού υπερεθνικού κράτους στην ανατολή, όπως αυτό, την δημιουργία του οποίου, οραματιζότανε ο Ρήγας στην Βαλκανική.

Για να καταστήσει απόλυτα σαφή την έκταση του ελληνισμού, υπενθυμίζοντας πάντα στοιχεία από το ένδοξο παρελθόν και το αρχαίο ελληνικό κλέος, εξέδωσε

την περίφημη «Χάρτα της Ελλάδας». Όπως γράφει και ο Λεάνδρος Βρανούσης: «Μνημείο πραγματικό για την εποχή του, το μεγαλόπνοο αυτό έργο του Ρήγα και άθλος εκδοτικός, έργο ακατάβλητης υπομονής και εργατικότητας, πολύχρονης μελέτης και καταπληκτικής πολυμαθείας, ερχόταν να δείξη παραστατικώτατα την έκταση και την ακτινοβολία του αρχαίου και νέου ελληνισμού, να αναγράψη τις αρχαίες ελληνικές ονομασίες πλάϊ στα σημερινά ονόματα, να θυμίση όλα τα ιστορικά γεγονότα ... και λείψανα της προγονικής δόξας, να διδάξη στον υπόδοιλο Ελληνισμό «τι έχασε, τι έχει, τι του πρέπει». Πραγματική πατριδογνωστική εγκυκλοπαίδεια» (1)

Κατά τον καθηγητή Βασίλειο Σφυρόερα, είναι ένα «μνημειώδες χαρτογραφικό έργο, που απέβλεπε στην εθνική αφύπνιση των υποδούλων Ελλήνων και των λαών της Βαλκανικής, ... περιέχει πλήθος ιστορικών στοιχείων και αναφορών: χρονολογίες μαχών, νίκες κατά των βαρβάρων, καταλόγους βυζαντινών αυτοκρατόρων, αρχαία νομίσματα, αρχαία επιγράμματα και αρχαία τοπωνύμια δίπλα στις σύγχρονες ονομασίες» (2)

Η Χάρτα αποτελείτο από δώδεκα φύλλα διαστάσεων περίπου 50 X 70 εκατοστά που τοποθετημένα στην κατάλληλη θέση σχηματίζουν ένα μεγάλο χάρτη διαστάσεων περίπου δύο επί δύο μέτρων.

Ένα ακόμη έργο που είδε αυτήν την περίοδο το φως της δημοσιότητας ήταν μια μετάφραση του περίφημου έργου του αββά Bathelmy «*Το ταξίδιον του νέου Αναχάρσιδος εις την Ελλάδα*». Πρόκειται για την περιγραφή της περιήγησης ενός νεαρού ελληνολάτρου Σκύθου στην αρχαία Ελλάδα των αλεξανδρινών περίπου χρόνων και των ελληνικών αποικιών, με μια πλήρη αναφορά στην γεωγραφία και την ιστορία της κάθε περιοχής, διανθισμένης με πολλά ένδοξα επεισόδια της ελληνικής αρχαιότητας και με ένα πλήθος παραπομπών στους αρχαίους συγγραφείς.

Η ελευθερία όμως δεν κερδίζεται μόνο με τα βιβλία. Κερδίζεται πρωτίστως με το σπαθί. Έχοντας συνεισφέρει ήδη πολλά ο Ρήγας στην εξύψωση του πνευματικού επιπέδου των Ελλήνων με το πολύπλευρο λόγιο έργο του, αισθάνθηκε πως η ώρα του ξεσηκωμού ήταν πια κοντά. Έπρεπε λοιπόν να δώσει στους σκλαβωμένους Έλληνες ένα έναυσμα, ένα τραγούδι που θα συνέπαιρνε τις καρδιές τους και θα τους γέμιζε με αποφασιστικότητα για να ριχτούν στον αγώνα. Κατά την γνώμη ορισμένων μελετητών, ακολουθώντας το παράδειγμα του Roger de l' Isle συνέθεσε δύο ποιήματα, άξια για να συνεπάρουν τα πλήθη.

(1) Λ. Βρανούση: Ρήγας, Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 10, σελ. 48, Αθήνα 1954

(2) Β. Σφυρόερα – Α.Αβραμέα και Σπ. Ασδραχά: Χάρτες και Χαρτογράφοι του Αιγαίου πελάγους, σελ. 203, Αθήνα 1985.

Από αυτά, το πρώτο και σπουδαιότερο, ο ίδιος ο Ρήγας το τιτλοφόρησε: «*Θούριος, ήτοι ορμητικός ύμνος πρώτος εις τον ήχον / Μία προσταγή μεγάλη*».

Το ποίημα αυτό δεν αποτελεί μόνο μια επαναστατική προκήρυξη και ένα διάγραμμα των πολιτιστικών και πολιτειακών επιδιώξεων του Ρήγα. Είναι πάνω από όλα μια υπερήφανη διακήρυξη της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Το 1797 καταλαμβάνεται η Επτάνησος από τους Γάλλους του Ναπολέοντα., γεγονός που αναπτερώνει το ηθικό των υπόδουλων Ελλήνων. Όπως είναι φυσικό, συνεπαίρνει και την ψυχή του Ρήγα που βλέπει την στιγμή της απελευθέρωσης όλης της Ελλάδας να πλησιάζει. Με μια εκπληκτική ωριμότητα, δημοσιεύει τότε (Νοέμβριος 1797) το τελευταίο του έργο, με τον τίτλο «*Νέα πολιτική διοίκησις των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας και της Βλαχομπογδανίας*». Οραματιστής μεγαλόπνοος, αρχίζει ήδη από τώρα να προβληματίζεται για το πώς θα μπορέσει η απελευθερωμένη πατρίδα του να αυτοδιοικηθεί με τον πιο χρηστό τρόπο. Όπως είναι φυσικό, τα διδάγματα και τα παραδείγματα της Γαλλικής επανάστασης είναι πολύ λαμπερά. Δεν έχει καμιά σημασία που εκείνη ήταν μια επανάσταση ταξική ενώ η σχεδιαζόμενη Ελληνική θα είναι μια επανάσταση εθνική. Και οι δύο θα έχουν σαν αποτέλεσμα την δημιουργία ενός κράτους καινούργιου, μιας νέας τάξης πραγμάτων. Και φοβούμενος μήπως οι Έλληνες, με τον φανατισμό του νεοφώτιστου, φθάσουν στο άλλο άκρο και από την αβάσταχτη σκλαβιά προχωρήσουν στην άκρατη ελευθερία, δηλαδή στην αναρχία, που είναι εξ ίσου καταστρεπτική αφού είναι μια καινούργια υποταγή στην ωμή βία, στο δίκαιον του ισχυροτέρου, επιδιώκει να θεσπίσει κάποιους κανόνες για το καινούργιο αυτό ελεύθερο κράτος που θα προκύψει.

Χρησιμοποιεί λοιπόν πρότυπα Γαλλικά. Και τι θα μπορούσε να είναι καλύτερο από την Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για να τεθούν οι θεμελιώδεις αρχές της πραγματικής Ελευθερίας, της Ισότητας και της Αδελφωσύνης; Χρησιμοποιεί λοιπόν σαν οδηγό τα δύο συντάγματα της Γαλλίας, του 1793 και του 1795, τα οποία όμως και τροποποιεί και συμπληρώνει με σκέψεις δικές του, πρωτότυπες, δια να τα προσαρμόσει στο ελληνικό πνεύμα και στις ιδιαίτερες γεωπολιτικές, εθνολογικές και κοινωνιολογικές συνθήκες που θα προέκυπταν μετά την απελευθέρωση.

Οι τροποποιήσεις αυτές γίνονται κυρίως με την μορφή ερμηνευτικών σχολίων ή διδακτικών παραδειγμάτων, που προσθέτουν ένα ιδιόρρυθμο σχετικά χαρακτήρα στο όλο έργο. Έχει πλήρη συνείδηση ότι το πολίτευμα το οποίο περιγράφει έπρεπε να γίνει κτήμα των λαών που όταν θα απελευθερώνονταν θα το χρησιμοποιούσαν σαν βάση για την διακυβέρνησή τους. Έπρεπε λοιπόν να προχωρήσει με αρκετά αναλυτικά βήματα σε μια δημοκρατική κατήχηση, ώστε να γίνουν κατανοητά από την ιθύνουσα τάξη, κυρίως όμως από τις μεγάλες

λαϊκές μάζες που στερούντο κάθε πολιτικής αγωγής τα όργανα και οι μέθοδοι λειτουργίας ενός δημοκρατικού πολιτεύματος. Με τα παραδείγματά του δεν προσδιορίζει τα δόγματα της Δημοκρατίας, αλλά διδάσκει αυτή καθ' εαυτή την Δημοκρατία. Είναι λιγότερο θεσμοθέτης και περισσότερο προπαγανδιστής των δημοκρατικών θεσμών.

Στην αρχή του έργου του παραθέτει 35 άρθρα, που αναφέρονται στα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου. Είναι ελεύθερη μετάφραση των αντίστοιχων γαλλικών άρθρων, με τόσες όμως δικής του εμπνεύσεως προσθήκες, που σε πολλές περιπτώσεις τα καθιστούν αγνώριστα.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι το άρθρο 3 που διακηρύσσει την ισονομία, σύμφωνα με την οποία *«δεν παιδεύεται ο πλούσιος ολιγώτερον και ο πτωχός περισσότερον δια το αυτό σφάλμα, αλλ' ίσια-ίσια»*. Στο άρθρο 9 εξ άλλου, διακηρύσσει το δικαίωμα των πολιτών να εκδιώκουν τους άρχοντες που δεν κυβερνούν καλά.

Έχοντας πλήρη συνείδηση του πνευματικού σκοταδιού όπου βρίσκονταν οι συντριπτικά περισσότεροι υπόδουλοι Έλληνες, με το άρθρο 22 καθιερώνει την υποχρεωτική εκπαίδευση μέχρι και το τελευταίο χωριό, και όχι μόνο για τα αγόρια αλλά και για τα κορίτσια, προηγούμενος έτσι κατά πολύ της εποχής του. Έχοντας πλήρη επίγνωση της σημασίας που είχε για τους Έλληνες η γνώση του λαμπρού τους παρελθόντος, προέβλεπε την υποχρεωτική διδασκαλία των αρχαίων συγγραφέων. Ακόμα, προχωρώντας την σκέψη του κατά ένα τουλάχιστον αιώνα, προβλέπει την διδασκαλία στα σχολεία των αστικών κέντρων την υποχρεωτική διδασκαλία των σημαντικότερων για την ελληνική πραγματικότητα ξένων γλωσσών της εποχής του, δηλαδή των γαλλικών και των ιταλικών, διαβλέποντας την τεράστια σημασία που είχε για το Έθνος η δυνατότητα επαφών και επικοινωνίας με τα προηγμένα γειτονικά κράτη της Ευρώπης.

Και αφού τελειώνει με τα ατομικά δικαιώματα του κάθε ανθρώπου, ο Ρήγας επεκτείνεται περιγράφοντας την μορφή του κράτους που θα προέκυπτε από την επικείμενη επανάσταση πάνω στα ερείπια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το κράτος αυτό θα ήταν μια ελληνική δημοκρατία, ενιαία και αδιαίρετη (άρθρο 1), χωρίς κανένα ομοσπονδιακό χαρακτήρα, παρά το γεγονός ότι θα περιλάμβανε διάφορους λαούς με διαφορετική εθνικότητα, γλώσσα ή θρησκεία, οι οποίοι θα απολάμβαναν ίσα δικαιώματα, τόσο ατομικά όσο και πολιτικά. Πρότυπό του ήταν η παλαιά κραταιή Βυζαντινή αυτοκρατορία, εδάφη της οποίας αποτελούσαν όλες οι περιοχές που τώρα βρίσκονταν υπό την Οθωμανική κυριαρχία και οι οποίες θα ελάμβαναν μέρος στην επανάσταση. Δεν αμελεί όμως ποτέ να υπογραμμίζει κάθε τόσο την ελληνικότητα αυτού του κράτους, τονίζοντας πότε την καταγωγή, πότε την γλώσσα και πότε την θρησκεία των Ελλήνων, που θα ήσαν οι ακρογωνιαίοι λίθοι του πολιτεύματος.

Θεμελιώδης θεσμός για την εύρυθμη λειτουργία του κράτους ήταν για τον Ρήγα η τοπική αυτοδιοίκηση. Η πρώτη βαθμίδα, η «Πλάσα» αποτελείτο από 10-15 χωριά μαζί και είχε την δική της τοπική διοίκηση, την ονομαζόμενη «πολιταρχική». Η επόμενη βαθμίδα ήταν η τοπαρχία, μια ενδιάμεση μορφή διοίκησης και πιο πάνω από αυτήν ήταν η κεντρική διοίκηση της επαρχίας. Όλες αυτές οι περιφερειακές διοικήσεις υπέκειντο πάντοτε και χωρίς χρονοτριβή στις αποφάσεις του Νομοδοτικού Σώματος.

Δυστυχώς ο Ρήγας δεν ευτύχησε να ζήσει αρκετά για να γευθεί τους καρπούς των προσπαθειών του και να δει την πατρίδα του ελεύθερη, ούτε, πολύ περισσότερο, την εφαρμογή των πολιτικών και πολιτειακών του οραματισμών. Ενώ όλα πήγαιναν καλά και η τελική φάση της προετοιμασίας για τον μεγάλο ξεσηκωμό είχε σχεδόν ολοκληρωθεί, την τελευταία στιγμή ένα απροσδόκητο και τυχαίο περιστατικό ανέτρεψε όλα τα δεδομένα γι' αυτόν. Στις αρχές Δεκεμβρίου 1797 έφυγε από την Βιέννη για να μεταβεί, μέσω Τεργέστης, στην Ελλάδα με σκοπό να ξεκινήσει από εκεί τον ένοπλο αγώνα κατά των οθωμανών, κρίνοντας ότι η ευλογημένη στιγμή είχε επί τέλους φθάσει.

Λίγο πριν αναχωρήσει, φρόντισε να σταλούν στην Τεργέστη, με αποδέκτη τον συνεργάτη του Αντώνιο Νιώτη, τρία κιβώτια που περιείχαν όλα σχεδόν τα αντίτυπα της πρώτης έκδοσης του Συντάγματος και του Θουρίου. Ταυτόχρονα, ειδοποιούσε με γράμμα του τον στενό του συνεργάτη Αντώνιο Κορωνιό να παραλάβει τα κιβώτια από τον Νιώτη και να τα φυλάξει μέχρι να φθάσει στην Τεργέστη και ο ίδιος. Ατυχώς όμως ο Κορωνιός έλειπε για δουλειές από την Τεργέστη όταν έφθασε η επιστολή και την παρέλαβε ο συνεταίρος του Δημήτριος Οικονόμου, από την Κοζάνη. Παρ' όλο που το γράμμα δεν απευθυνόταν σε αυτόν, εκείνος το άνοιξε, παρέλαβε εκείνος τα κιβώτια και όταν διαπίστωσε το περιεχόμενό τους, έσπευσε να καταδώσει τους συμπατριώτες του στις αυστριακές αρχές, προσπαθώντας μάλλον να διασφαλίσει τις εμπορικές επιχειρήσεις του στην Τουρκία.

Μόλις ο Ρήγας έφθασε στην Τεργέστη, η αυστριακή αστυνομία που παραδοκούσε εισέβαλε στο ξενοδοχείο όπου κατέλυσε και τον συνέλαβε. (19 Δεκεμβρίου 1797). Μετά από αρκετές μέρες κράτησης, πολλές ανακρίσεις και μια απόπειρα αυτοκτονίας του Ρήγα για να μην αναγκασθεί να προδώσει τους συνεργάτες του και τα ιερά μυστικά του Αγώνα, οδηγήθηκε σιδηροδέσμιος στην Βιέννη. Μετά από πολλές καινούργιες ανακρίσεις, τόσο αυτός όσο και οι στενοί του συνεργάτες που είχαν επίσης συλληφθεί δεν οδηγήθηκαν σε δίκη από τον φόβο της αυστριακής κυβερνήσεως μήπως τυχόν αθωωθούν. Όσοι από αυτούς είχαν την τουρκική υπηκοότητα, μεταφέρθηκαν με ισχυρή συνοδεία στο Βελιγράδι και παραδόθηκαν στον εκεί Τούρκο τοποτηρητή Χατζή Μουσταφά (28 Απριλίου 1798). Εκεί κρατήθηκαν για άλλους δύο μήνες στο φρούριο Neboisa του Βελιγραδίου, αφού οι Τούρκοι δεν τολμούσαν να τους στείλουν

στην Κωνσταντινούπολη, φοβούμενοι μήπως ο παλαιότερα ευεργετηθείς από τον Ρήγα πασάς του Βιδινίου Πασβάνογλου επιτεθεί και τους ελευθερώσει καθ' οδόν. Έτσι, με διαταγή του σουλτάνου, όλοι οι κρατούμενοι, οκτώ τον αριθμό, θανατώθηκαν με στραγγαλισμό (24 Ιουνίου 1798) και τα πτώματά τους πετάχτηκαν στο ποτάμι για να μην βρεθούν από τους Χριστιανούς και ενταφιασθούν με τιμές.

Τα Συντάγματα των Ιονίων νήσων

Από την εποχή ακόμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, και συγκεκριμένα από το 1386, αρχίζει η Βενετική κυριαρχία στα Επτάνησα, με την κατάληψη της Κέρκυρας από τον Βενετό ναύαρχο Μιάνι. Είτε με πολεμικές επιχειρήσεις είτε με εξαγορές, λίγο-λίγο η Βενετική Δημοκρατία επεξέτεινε την κυριαρχία της και στα υπόλοιπα Ιόνια νησιά, μέχρι το 1664 που κατέλαβε και το τελευταίο από αυτά, την Λευκάδα. Έτσι, η Επτάνησος συγχωνεύθηκε με το Ενετικό κράτος και αποτέλεσε μian επαρχία του με πρωτεύουσα την Κέρκυρα.

Την εποχή όμως της Γαλλικής επανάστασης και της ανόδου του Ναπολέοντα, η Γαληνοτάτη Δημοκρατία βρισκόταν σε μεγάλη παρακμή. Οι καινούργιες ιδέες που κυριαρχούσαν στην Ευρώπη παρέσυραν την απαρχαιωμένη απολυταρχική νοοτροπία των δόγηδων. Οι ιταλιώτες υπήκοοι της Βενετίας, παρασυρμένοι από την επαφή τους με τους δημοκρατικούς Γάλλους που πολεμούσαν τους αυστριακούς στα εδάφη της βόρειας Ιταλίας (Απρίλιος 1796) άρχισαν να εκδηλώνουν τάσεις αποσκίρτησης από την ενετική κυριαρχία και να ξεσπούν σε επαναστάσεις. Ταυτόχρονα, οι επεκτατικές διαθέσεις του Ναπολέοντα δεν αναζητούσαν παρά μian αφορμή για να επέμβουν και να καταλύσουν το πολίτευμα της Βενετίας. Και η αφορμή αυτή δεν άργησε να δοθεί, από δύο απερίσκεπτες ενέργειες των Βενετών, την σφαγή των Γάλλων στην Βερόνα (Πάσχα 1797) και τον βομβαρδισμό ενός γαλλικού πλοίου από το φρούριο του Lido. Την 1^η Μαΐου 1797 ο Ναπολέων κήρυξε τον πόλεμο κατά της Βενετίας που σε δώδεκα μέρες αποδέχθηκε όλους τους όρους του φιλόδοξου επιδρομέα και ψήφισε την κατάργηση του αριστοκρατικού πολιτεύματος. Την διοίκηση ανέλαβε ένα δημοκρατικό Προσωρινό Δημαρχείο με πρόεδρο τον τελευταίο Δόγη Λουδοβίκο Μανίν ενώ ο ναύσταθμος, η κυριότερη πηγή ισχύος της Βενετίας, καταλήφθηκε από 4.000 Γάλλους.

Το επόμενο βήμα, όπως ήταν φυσικό, για τον Ναπολέοντα ήταν η κατάληψη των Ιονίων νήσων, την στρατηγική σημασία των οποίων για τις προς ανατολάς βλέψεις του είχε κατανοήσει πλήρως, σε βαθμό που τα θεωρούσε σημαντικότερα από ολόκληρη την Ιταλία. Χρησιμοποιώντας βενετικά πλοία, αλλά με Γάλλους στρατιώτες έστειλε ένα σώμα από 3.159 άνδρες που αποβιβάστηκαν στις 27 Ιουνίου στην Κέρκυρα, γενόμενοι δεκτοί με ασυγκράτητο ενθουσιασμό από σύσσωμο τον πληθυσμό. Στην διακήρυξή του ο

επί κεφαλής του εκστρατευτικού σώματος Κορσικανός στρατηγός Anselm Gentili βεβαίωνε ότι οι Γάλλοι ήλθαν για να οδηγήσουν τους κατοίκους στην ελευθερία, στην ισότητα, στον σεβασμό προς την ιδιοκτησία και την ανεξιθρησκεία και υποσχόταν ότι η Γαλλία θα διαφύλαττε με κάθε θυσία τα δικαιώματά τους ⁽¹⁾.

Μετά την επιβολή τους στην Κέρκυρα, οι Γάλλοι διευθύνθηκαν προς νότον και κατέλαβαν και τα υπόλοιπα νησιά, γενόμενοι παντού δεκτοί με τον ίδιο ενθουσιασμό. Οι ίδιοι οι Βενετοί προβλεπτές καλούσαν τον λαό να δεχθεί την νέα τάξη πραγμάτων.

Όπως είχε γίνει και στην Βενετία, έτσι και εκεί ιδρύθηκαν Προσωρινά Δημαρχεία. Στην Κέρκυρα αποτελέσθηκε από 31 μέλη, που εκπροσωπούσαν όλες τις τάξεις των πολιτών και όλα τα θρησκευόμενα. Η προεδρία του προσφέρθηκε, κατά το πρότυπο της Βενετίας, στον μέχρι τότε Γενικό Προβλεπτή των Ιονίων Νήσων Κάρολο Αυρήλιο Widmann, αλλά επειδή εκείνος αρνήθηκε, εξελέγη πρόεδρος ο κόμης Σπυρίδων Γεωργίου Θεοτόκης, αρχηγός του κόμματος των δημοκρατικών. Το Προσωρινό Δημαρχείο αποφάσισε την σύσταση οκτώ επιτροπών για την εσωτερική διοίκηση: Κοινής Σωτηρίας (Δημόσιας Τάξης), Υγείας, Εδωδίων, Εμπορίου και Τεχνών, Οικονομίας, Αστυνομίας, Εκπαίδευσης και Στρατιωτικών. Ανάλογες ενέργειες έγιναν και στα υπόλοιπα νησιά. Μια χλιαρή αντίδραση των ευγενών της Ζακύνθου κατεστάλη αμέσως και οι περισσότεροι από αυτούς, θέλοντας και μη συντάχθηκαν με τους ως τότε αντιπάλους τους. Για πρώτη φορά εδώ και πολλούς αιώνες, σε πολλά δημόσια έγγραφα αναγράφεται σαν χρονολογία η φράση: «Χρόνος πρώτος της ελευθερίας των Γραικών».

Με την συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο που υπογράφηκε στις 17 Οκτωβρίου 1797, αναγνωρίζεται διεθνώς η πλήρης κυριαρχία της Γαλλίας στα Ιόνια νησιά και σε όλες τις κτήσεις της Βενετίας στην Αλβανία και στην ηπειρωτική Ελλάδα. Επανελημμένα μέχρι τότε οι Επτανήσιοι είχαν ζητήσει με αντιπροσωπείες τους την πλήρη ενσωμάτωση των νησιών στην Γαλλική Δημοκρατία κι έτσι η αναγγελία της συνθήκης έγινε δεκτή με τεράστιο ενθουσιασμό και πολλές εορταστικές εκδηλώσεις.

Με διάταγμα του Ναπολέοντος της 7^{ης} Νοεμβρίου 1797 καθορίσθηκε η διοικητική διαίρεση των κτήσεων του Ιονίου σε τρεις νομούς. Ο νομός Κερκύρας περιλάμβανε την Κέρκυρα, τους Οθωνούς, τους Παξούς και Αντίπαξους και τις ηπειρωτικές κτήσεις του Βουθρωτού και της Πάργας. Ο νομός Ιθάκης περιέλαβε την Λευκάδα, το Μεγανήσι, τον Κάλαμο, τον Καστό, την Ιθάκη, την Κεφαλονιά, την Πρέβεζα και την Βόνιτσα. Ο νομός του Αιγαίου

(1) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ', σελ. 384

πελάγους τέλος, περιέλαβε την Ζάκυνθο, τις Στροφάδες, τα Κύθηρα, τα Αντικύθηρα και άλλα μικρότερα νησιά. Οι νομοί αυτοί είχαν πλήρη αυτοδιοίκηση. Σε κάθε έναν από αυτούς υπήρχε κεντρική διοίκηση ασκούμενη από μια πενταμελή επιτροπή, υπό τον έλεγχο της οποίας βρίσκονταν τα εξής δώδεκα τμήματα: Εμπορίου και Τεχνών, Αστυνομίας, Παιγνίων, Θεάτρου, Εθνοφρουράς, Υδάτων και Δεξαμενών, Δημοσίων κτηρίων, Στρατιωτικών καταλυμάτων, Προμηθειών επίπλων και τροφίμων, Υγείας και Επιστασίας φυλακών, Δημοσίων και ιδιωτικών σχολείων, Ηθών και Θρησκείας. Οι νομοί χωρίστηκαν σε δήμους ή «καντόνια» και σε κάθε δήμο υπήρχε ιδιαίτερη δημοτική επιτροπή για την άσκηση της τοπικής διοικήσεως. Οι επιτροπές αυτές ήσαν πενταμελείς για δήμους με πληθυσμό μέχρι 5.000 κατοίκων και επταμελείς για τους μεγαλύτερους. Οι μεγάλες πόλεις διαιρέθηκαν σε διαμερίσματα που πήραν συμβολικά ονόματα. Χαρακτηριστικά είναι τα ονόματα των τεσσάρων διαμερισμάτων των πόλεων Κερκύρας (διαμέρισμα Ελλάδος, Γαλλίας, Ηλείου, Εμπορίου) και Ζακύνθου (διαμέρισμα Ελευθερίας, Ισότητας, Αδελφότητας, Ενότητας). Οι δήμοι της υπαίθρου πήραν το όνομα του χωριού που ήταν έδρα της τοπικής διοικήσεως ⁽¹⁾.

Ο αρχικός όμως ενθουσιασμός των Ιονίων νησιών για τον ερχομό των Γάλλων και για την κυριαρχική τους παρουσία σύντομα άρχισε να εξατμίζεται. Τα αυστηρά δημοσιονομικά μέτρα, η βαριά φορολογία, η περιφρονητική στάση των Γάλλων απέναντι στην θρησκεία, στις παραδόσεις και στα ήθη των Ελλήνων, αλλά και η ληστρική συμπεριφορά των Γάλλων στρατιωτών προκάλεσαν σοβαρές αντιπάθειες και δημιούργησαν ένα αντιγαλλικό ρεύμα. Οι δυσαρεστημένοι βρήκαν σαν ιδιοτελείς συμπαραστάτες τους τους Επτανήσιους ευγενείς που η Γαλλική Δημοκρατία είχε καταργήσει όλα τους τα προνόμια.

Γείτονας με τις ηπειρωτικές κτήσεις των Γάλλων ήταν ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων. Οι σχέσεις του με τους καινούργιους του γείτονες πέρασαν από πολλές φάσεις και από την δακρύβρεκτη φιλία έφθασαν, μετά την ήττα του Ναπολέοντα στην ναυμαχία του Αμπουκίρ στην πιο απροκάλυπτη εχθρότητα, ακόμα και στην ένοπλη αντιπαράθεση. Αλλά και η Υψηλή Πύλη, ενοχλημένη βαθύτατα από τις δραστηριότητες των Γάλλων στην Αίγυπτο, δέχθηκε τελικά τις προτάσεις του προαιώνιου εχθρού της, του Τσάρου, για την σύναψη συμμαχίας εναντίον της επίφοβης ανερχόμενης δύναμης, της Βοναπαρτικής Γαλλίας. Έτσι, τον Ιούλιο του 1798 συνήψαν συμμαχία και αποδύθηκαν από κοινού σε μια πολεμική εκστρατεία κατά των Γάλλων και των γαλλικών κτήσεων του Ιονίου. Παράλληλα, προσπάθησαν να προσεταιρισθούν τους κατοίκους των Ιονίων νησιών με μια προπαγανδιστική εκστρατεία κατά των «άθεων» Γάλλων. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποίησαν ακόμα και την επιρροή του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε', ο οποίος απηύθυνε προς τον

(1) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ', σελ. 387

κλήρο και τον λαό των Ιονίων νησιών μια εγκύκλιο, όπου κατηγορούσε τους Γάλλους για «αθεΐα» και «ασέβεια», καταδίκαιζε τις ενέργειές τους, δικαιολογούσε την εναντίον τους κήρυξη πολέμου από τους συμμάχους και τόνιζε ότι ο συμμαχικός ρωσοτουρκικός στόλος έπλεε προς αυτά για να υποστηρίξει τους κατοίκους και να τους απαλλάξει από τον τυραννικό ζυγό των Γάλλων, απολυτρώνοντάς τους από την μελλοντική ασέβεια που επρόκειτο να τους οδηγήσουν. Τους πληροφορούσε ακόμα για την απόφαση της Πύλης να τους επιτρέψει να διαλέξουν οι ίδιοι τον τρόπο της διακυβέρνησής τους.

Ο ενωμένος ρωσοτουρκικός στόλος, υπό τις διαταγές του Ρώσου ναυάρχου Ουσακώφ έφθασε στις 7 Οκτωβρίου 1798 στα Κύθηρα και μέσα σε 5 μέρες τα κατέλαβαν. Την ίδια μοίρα είχαν και τα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου, άλλο ευκολότερα κι άλλο δυσκολότερα, αλλά με την συμπαράσταση πάντα του τοπικού πληθυσμού που δεν ήθελε πια τους Γάλλους. Αξιοσημείωτη είναι η ευγένεια και η αβρότητα ανάμεσα στις δυνάμεις των δύο χριστιανών εμπολέμων. Τέλος, στις 22 Φεβρουαρίου/4 Μαρτίου 1799, με την υπογραφή της συνθήκης παράδοσης της Κέρκυρας, ολοκληρώθηκε η κατάληψη των Ιονίων νησιών από τις ρωσικές δυνάμεις. Αμέσως μετά, όπως είχε γίνει και στα άλλα νησιά, ανασυστήθηκε το παλαιό αριστοκρατικό καθεστώς και επανίσχυσαν τα προνόμια των ευγενών.

Στις 24 Απριλίου/6 Μαΐου 1799 οι αρχηγοί των δύο συμμάχων στόλων ανακοίνωσαν ότι τα νησιά του Ιονίου θα αποτελούσαν ενιαίο κράτος, με κεντρική Κυβέρνηση (Γερουσία) η οποία θα έδρευε στην Κέρκυρα και θα την αποτελούσαν δεκατέσσερα μέλη, ανά τρία από την Κέρκυρα, την Κεφαλλονιά και την Ζάκυνθο, δύο από την Λευκάδα και ανά ένα από τους Παξούς, την Ιθάκη και τα Κύθηρα. Η Γερουσία αυτή θα ανελάμβανε την σύνταξη του προσωρινού Συντάγματος της Πολιτείας. Την προεδρία της Γερουσίας ανέθεσε ο Ουσακώφ στον Βενετό Άγγελο Όριο, που είχε χρηματίσει παλαιότερα προβλεπτής στο Αργοστόλι (1787-1789) και που, εγκατεστημένος στην Λευκάδα είχε βοηθήσει τους συμμάχους στην κατάληψη του νησιού.

Το νέο πολίτευμα ήταν αριστοκρατικό. Σε κάθε νησί κυρίαρχο σώμα ήταν το Μεγάλο Συμβούλιο, που το αποτελούσαν οι ευγενείς (πρώτη τάξη) και όσοι από τους αστούς (δεύτερη τάξη) ήταν χριστιανοί, μόνιμοι κάτοικοι, δεν ασκούσαν χειρωνακτικό επάγγελμα και είχαν ορισμένο εισόδημα ή ήταν πρόσωπα διαπρεπή για τον χαρακτήρα ή την παιδεία τους ⁽¹⁾. Τα Μεγάλα Συμβούλια εξέλεγαν τους γερουσιαστές.. Η Γερουσία συγκέντρωνε τόσο την νομοθετική όσο και την εκτελεστική εξουσία και είχε τον έλεγχο του στρατού και της αστυνομίας. Ο Πρόεδρος της Γερουσίας ήταν ο αρχηγός του Κράτους.

(1) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ', σελ. 392

Σε κάθε νησί όμως υπήρχε τοπική κυβέρνηση και ξεχωριστό ταμείο, ενώ κεντρικό ταμείο υπήρχε στην Κέρκυρα. Στα νησιά Κέρκυρα, Κεφαλλονιά και Ζάκυνθο το Μεγάλο Συμβούλιο εξέλεγε 40 δικαστές που, αποτελώντας το Μικρό Συμβούλιο (conclave), απένεμαν δικαιοσύνη, εξέλεγαν τους κρατικούς υπαλλήλους και γνωμοδοτούσαν για τα τοπικά ζητήματα. Καθιερώθηκε επίσης η χρήση στα δικαστήρια της ελληνικής γλώσσας.

Με προτροπή του ναυάρχου Ουσακώφ αποφασίσθηκε η ανασύσταση ορθόδοξου αρχιεπισκοπικού θρόνου στην Κέρκυρα και διενεργήθηκαν εκλογές, με την προσωπική του επίβλεψη, αλλά και την παρέμβασή του, σύμφωνα με τα συμφέροντα της ρωσικής πολιτικής. Από αυτές τις καθ' υπαγόρευσην εκλογές αναδείχθηκε σε μητροπολίτη Κερκύρας ο ιερέας Σιγάλας.

Παράλληλα, στα άλλα νησιά στάλθηκε σαν αντιπρόσωπος του Ουσακώφ ο ιπότης Νικόλαος Τιζινγκάουζεν, που με τις αυθαιρεσίες του και τα σκληρά μέτρα του για την επιβολή της τάξεως εξήγειρε το δημόσιο αίσθημα και δημιούργησε μεγάλη αναταραχή στην Ζάκυνθο υποσκάπτοντας έτσι την ενότητα της Πολιτείας.

Στις 21 Μαρτίου 1800 η Ρωσία και η Τουρκία υπέγραψαν την σύμβαση της Κωνσταντινουπόλεως, στην οποία προσχώρησε και η Αγγλία. Με την σύμβαση αυτή αποφασιζόταν πως τα Ιόνια νησιά θα αποτελούσαν ενιαίο κράτος υπό την επικυριαρχία όμως και την προστασία του Σουλτάνου, στον οποίο θα κατέβαλλαν κάθε τρία χρόνια 75.000 πιάστρα, σε ένδειξη αναγνώρισης της υποτέλειάς τους. Το νησιωτικό αυτό κράτος θα ονομαζόταν «*Πολιτεία των Επτά Ενωμένων Νησιών*» και θα το κυβερνούσαν οι πρόκριτοι και οι επιφανείς του τόπου (principali e notabili del paese). Το σύνταγμα της Πολιτείας θα γινόταν αποδεκτό από τις μεγάλες δυνάμεις που υπέγραφαν την σύμβαση, μετά την από κοινού έγκρισή του. Τα φρούρια και οι άλλες στρατιωτικές εγκαταστάσεις θα παραδίδονταν στην Πολιτεία, αλλά, επειδή δεν διέθετε αρκετές δυνάμεις για την υπεράσπισή τους, τα ρωσικά και τα τουρκικά στρατεύματα θα παρέμεναν στα νησιά μέχρι το τέλος του πολέμου. Ρυθμιζόνταν επίσης τα πολιτικά και τα εμπορικά προνόμια της Πολιτείας και των υπηκόων της, καθώς και τα ζητήματα τα σχετικά με την ναυσιπλοΐα..

Όσο για τις ηπειρωτικές περιοχές του Βουθρωτού, της Πάργας, της Πρέβεζας και της Βόνιτσας, αυτές θα ενσωματώνονταν στην οθωμανική αυτοκρατορία, αλλά παρέχονταν στους κατοίκους των περιοχών αυτών τα ίδια προνόμια που είχαν παραχωρηθεί στην Μολδοβλαχία σχετικά με την λατρεία και με την άσκηση της δικαιοσύνης. Σε κανένα Μωαμεθανό δεν θα επιτρεπόταν να αποκτήσει ακίνητη περιουσία και να εγκατασταθεί εκεί. Αλλά διοικητής θα διοριζόταν αξιωματικός Μωαμεθανός. Οι φόροι θα ήσαν μέτριοι, και όχι μεγαλύτεροι από εκείνους που κατέβαλλαν οι κάτοικοι παλαιότερα στην

Βενετία, και προβλεπόταν φορολογική απαλλαγή δύο ετών για να συνέλθουν οι πληθυσμοί από τις ζημιές που είχε προκαλέσει η Γαλλική κυριαρχία. Ο τσάρος, σαν πιστός σύμμαχος της Πύλης αναλάμβανε την υποχρέωση να φροντίσει να δεχθούν και να εγγυηθούν οι άλλες δυνάμεις την σύμβαση αυτή. Με την σύμβαση της Κωνσταντινουπόλεως υπερίσχυε η θέληση του Σουλτάνου που καθιστούσε τα Ιόνια νησιά φόρου υποτελή στην Οθωμανική αυτοκρατορία και ενσωμάτωνε σε αυτή τις ηπειρωτικές περιοχές. Έτσι, διαψεύδονταν οι υποσχέσεις που είχαν διατυμπανισθεί τόσο με την εγκύκλιο του Οικουμενικού Πατριάρχη όσο και με την προκήρυξη του Ουσακώφ, ότι οι Ιόνιοι θα ήσαν ελεύθεροι να διαλέξουν τον τρόπο της διακυβέρνησής τους (¹)

Σαν πρακτική συνέπεια αυτής της σύμβασης, συντάχθηκε και εγκρίθηκε το Σύνταγμα των Ιονίων Νήσων, που ονομάστηκε «Βυζαντινό», πιθανότατα επειδή είχε συνταχθεί στην Κωνσταντινούπολη. Περιείχε συνολικά 37 άρθρα και καθιέρωνε το ομοσπονδιακό σύστημα. Το Σύνταγμα αυτό παραχωρούσε την εξουσία στα συμβούλια των ευγενών. Κάθε νησί είχε δική του τοπική κυβέρνηση, που απαρτιζόταν από 3 «Συνδίκους» που εξέλεγε κάθε χρόνο το Μεγάλο Συμβούλιο των ευγενών του νησιού. Οι Σύндικοι, κάθε τέσσερις μήνες εξέλεγαν τον «Πρύτανη» που είχε την εκτελεστική εξουσία κατά το διάστημα της τετράμηνης πρυτανείας του.

Ανώτατη αρχή της Ομοσπονδίας ήταν η Γερουσία που έδρευε στην Κέρκυρα και την αποτελούσαν οι αντιπρόσωποι των νησιών. Ο πρόεδρος της Γερουσίας ονομαζόταν «Άρχων» και είχε την εκτελεστική εξουσία όλης της Πολιτείας. Η εφαρμογή του Συντάγματος του 1800 ήταν προβληματική, διότι αποτελούσε επιστροφή σε μορφές αριστοκρατικού πολιτεύματος. Οι αυθαιρεσίες των ευγενών και ο αποκλεισμός των άλλων τάξεων από τα πολιτικά δρώμενα προκάλεσαν μεγάλες κοινωνικές αναταραχές στα νησιά. Η λαϊκή αντίδραση στην αριστοκρατική παλινδρόμηση καθιστούσε σαφές ότι δεν ήταν δυνατόν να καταργηθούν όλες εκείνες οι κοινωνικές και πολιτικές κατακτήσεις που είχαν πραγματοποιηθεί στην διάρκεια της Γαλλικής κυριαρχίας.

Το νέο αυτό Σύνταγμα δεν έγινε αποδεκτό χωρίς σοβαρές αντιδράσεις. Οι χωρικοί, που έβλεπαν να χάνουν τα παλαιά τους δικαιώματα από την καθολική επικράτηση της τάξης των ευγενών, ενώ δημιουργήθηκαν και καθαρά τοπικιστικές δυσαρέσκεις. Στην Κεφαλλονιά υπήρχε ανέκαθεν μια έντονη αντίθεση ανάμεσα στις δύο μεγαλύτερες πόλεις, το Αργοστόλι, που ήταν η πρωτεύουσα του νησιού και το Ληξούρι, όπου κυρίως είχε αναπτυχθεί η αστική τάξη. Στις 12/24 Αυγούστου 1800 σημειώθηκε ένοπλη σύρραξη ανάμεσα στις δύο πόλεις που κατέληξε στην πυρπόληση από τους Ληξουριώτες των κατοικιών και των κτημάτων των μελών της κυβερνήσεως. Οι επί κεφαλής της

(1) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ' σελ. 393-394

κυβερνήσεως αναγκάστηκαν να αναζητήσουν καταφύγιο στην Ζάκυνθο. Ακολούθησαν κάποια χωριστικά κινήματα, με σοβαρότερο εκείνο που σημειώθηκε στην Ζάκυνθο. Συγκεκριμένα, στις 8/20 Φεβρουαρίου 1801 υψώθηκε στο Φρούριο του νησιού η βρετανική σημαία. Το νησί αποσπάστηκε από την Ομοσπονδία και ζήτησε την προστασία της Αγγλίας. Οι προσπάθειες τόσο της Γερουσίας όσο και της τοπικής κυβέρνησης να αποκαταστήσουν την τάξη απέτυχαν και ρυθμιστής της καταστάσεως έγινε κάποιος Άγγλος επιχειρηματίας, ο Ιάκωβος Kallender που, ευρισκόμενος τυχαία στην Ζάκυνθο και παριστάνοντας τον συνταγματάρχη ανέλαβε την στρατιωτική διοίκηση. Ο Βρετανός πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη όμως αποκήρυξε το κίνημα της Ζακύνθου, χαρακτήρισε τον Kallender τυχοδιώκτη και ανέθεσε στον πρόξενο της Μεγάλης Βρετανίας στην Κέρκυρα Σπύρο Φορέστη να φροντίσει για την αποκατάσταση των πραγμάτων. Μετά από πολλές διαπραγματεύσεις ανάμεσα στον Φορέστη και στην κυβέρνηση, συμφωνήθηκε η υποστολή της αγγλικής σημαίας με κάθε επισημότητα.

Παρόμοια κινήματα σημειώθηκαν και στην Ιθάκη και στην Λευκάδα. Και ναι μεν αποκαταστάθηκε η τάξη, δεν έπαυσαν όμως να υποβόσκουν οι δυσαρέσκειες και οι αντιθέσεις και να αποτελούν μόνιμες αιτίες ταραχών.

Τον Μάιο του 1801 εκδηλώθηκε νέο στασιαστικό κίνημα στην Κεφαλλονιά από τον Ευστάθιο Μεταξά που ήταν μέλος της παλαιάς τοπικής κυβερνήσεως. Το κίνημα αυτό κατεστάλη μετά από προσωπική παρέμβαση του «Αυτοκρατορικού Επιτρόπου», δηλαδή του αντιπροσώπου της Πύλης στα Ιόνια νησιά (και μετέπειτα κυβερνήτη της Ελλάδος) Ιωάννου Καποδίστρια. Ακολούθησαν αλληπάλληλα κινήματα στην Κεφαλλονιά, στην Ιθάκη και στην Κέρκυρα, μέχρι τον Ιούνιο του 1801, οπότε η Ρωσία αποφάσισε την απόσυρση των στρατευμάτων της από τα Επτάνησα και στις 13/25 Αυγούστου έγινε η παράδοση των φρουρίων και της στρατιωτικής διοικήσεως σε δύο γερουσιαστές, για να αναχωρήσουν την επομένη όλα τα ξένα στρατεύματα.

Μετά την αποχώρηση των Ρώσων επικράτησε στην Κέρκυρα γενική αναταραχή. Ο λαός ξεσηκώθηκε απαιτώντας να αποκτήσει πολιτικά δικαιώματα, χωρίς όμως να αποβλέπει στην ριζική ανατροπή του αριστοκρατικού καθεστώτος. Για να αντιμετωπίσουν την εξαιρετικά επικίνδυνη αυτή κατάσταση οι ευγενείς, αποφάσισαν να δώσουν στον πρόεδρο της Ιονίου Γερουσίας Σπυρίδωνα Θεοτόκη δικτατορικές εξουσίες. Αυτός συνέστησε την «*Εκτακτη Επιτροπή της Δημόσιας Ασφάλειας*» και κάλεσε τους χωρικούς και τους αστούς να εκλέξουν τους δικούς τους αντιπροσώπους. Με τον τρόπο αυτό συγκροτήθηκε σώμα λαϊκής αντιπροσωπείας από 64 μέλη που ονομάστηκε «*Έντιμη Αντιπροσωπεία της πόλεως, των καμοπόλεων και των χωριών της Κερκύρας*». Η «*Έντιμη Αντιπροσωπεία*» δήλωσε ότι το Σύνταγμα του 1800 ήταν αντίθετο προς την ίδια την σύμβαση των συμμάχων διότι παρέδιδε την εξουσία

στους λίγους ευγενείς, και ανέλαβε να συντάξει νέο Σύνταγμα με δημοκρατικότερο πνεύμα. Κατά το Σύνταγμα αυτό, την θέση του κυρίαρχου συμβουλίου των ευγενών θα έπαιρνε το συμβούλιο των «Αρίστων», ισόβιων αντιπροσώπων των τάξεων, που θα τους εξέλεγε ο λαός με γενική, αλλά έμμεση ψηφοφορία. Ο αριθμός των μελών του συμβουλίου ανερχόταν σε 240, από τα οποία τα 100 προέρχονταν από την πόλη και τα 140 από την ύπαιθρο. Από τους αντιπροσώπους της πόλεως 40 ήσαν ευγενείς, 40 αστοί, 14 έμποροι και 6 τεχνίτες. Το συμβούλιο ανέθετε την εκτελεστική εξουσία σε τέσσερεις «Επιτρόπους» που εκλέγονταν ανάμεσα στα μέλη του και είχαν διαδοχικά την προεδρία του συμβουλίου. Επίσης, ψήφιζε τους νόμους, ρύθμιζε τα οικονομικά, διόριζε τις αρχές και διέθετε την στρατιωτική δύναμη. Τέλος, εξέλεγε από τα μέλη του τους τρεις γερουσιαστές.

Η Ιόνιος Γερουσία λειτουργούσε όπως και κατά το προηγούμενο Σύνταγμα. Η «Έντιμη Αντιπροσωπεία» αποφάσισε την κατάργηση των αρχών που είχαν συσταθεί κατά το «Βυζαντινό» Σύνταγμα και την σύσταση προσωρινής κυβερνήσεως. Θέλοντας να εφαρμόσει την αρχή της δικαιοσύνης και της ισότητας, ζήτησε από τον Θεοτόκη να ορισθούν οι αντιπρόσωποι και της τάξεως των ευγενών και να ενωθούν μαζί της. Με τον τρόπο αυτό η «Έντιμη Αντιπροσωπεία» απέβαινε αντιπροσωπεία όλων των τάξεων των πολιτών. Στις 16/28 Νοεμβρίου η «Έντιμη Αντιπροσωπεία» ενισχυμένη με τους 14 αντιπροσώπους της τάξεως των «λεγομένων», όπως χαρακτηρίστηκαν, ευγενών, ανέλαβε την εξουσία. Την άλλη μέρα οι αντιπρόσωποι των ευγενών υπέγραψαν το Σύνταγμα. Η ενότητα του λαού είχε επιτευχθεί με την κατάργηση των προνομίων της μειονότητας, την αμφισβήτηση της ταξικής διάκρισης και την αναγνώριση της ισότητας όλων των πολιτών.

Το νέο Σύνταγμα και η εφαρμογή του προσέκρουσαν στην αντίδραση των συμμάχων δυνάμεων που δεν άργησαν να επέμβουν. Στις αρχές Μαρτίου 1802, βρετανικό πολεμικό αποβίβασε στην Κέρκυρα στρατιωτική δύναμη που ενώθηκε με τις δυνάμεις της Πολιτείας και ανέλαβε την περιφρούρηση της τάξεως. Η Γερουσία ανέλαβε την ευθύνη της παρουσίας των Βρετανών στρατιωτών στο νησί. Παράλληλα, η Πύλη, παρ' όλο ότι δεχόταν την ανάγκη της μεταρρυθμίσεως του Συντάγματος, ακύρωσε το νέο Σύνταγμα και ζήτησε από τον Θεοτόκη να επαναφέρει το προηγούμενο καθεστώς ώσπου να εξετασθεί από τους συμμάχους το ζήτημα και να υποβάλει το σχέδιο του προτεινομένου Συντάγματος μαζί με τις δικές του παρατηρήσεις στους συμμάχους, αφού πάρει και την γνώμη των αυτοκρατορικών επιτρόπων⁽¹⁾.

Στις 23 Μαΐου 1802 με την υπογραφή της Ειρήνης της Αμιένης η Επτάνησος Πολιτεία αναγνωρίστηκε από την Γαλλία, την Αγγλία, την Ισπανία και την

(1) Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ', σελ. 396-397

Βαταυική Δημοκρατία κατά τους όρους της Συμβάσεως της Κωνσταντινουπόλεως. Με την πράξη αυτή κατοχυρωνόταν και το καθεστώς προστασίας των συμμάχων δυνάμεων.

Με την σύμφωνη γνώμη των συμμάχων δυνάμεων, ο Τσάρος Αλέξανδρος Α' ανέθεσε στον κόμη Γεώργιο Μοτσενίγο, απεσταλμένο της Επτανήσου Πολιτείας στην αυτοκρατορική αυλή της Πετρούπολεως και άλλοτε πρεσβευτή του Τσάρου στην Τοσκάνη να μεταβεί στην Κέρκυρα και να αναδιοργανώσει την Πολιτεία. Πραγματικά, στις 20 Αυγούστου/1 Σεπτεμβρίου 1802 αποβιβάστηκε εκεί και αμέσως επιδόθηκε στην εκπλήρωση της αποστολής του. Σε κάθε νησί συστήθηκε νέα προσωρινή κυβέρνηση υπό ένα κυβερνήτη που δεν θα έπρεπε να κατάγεται από το νησί του οποίου την διοίκηση θα ανέλαμβανε και ο οποίος θα συγκέντρωνε στα χέρια του όλες τις εξουσίες. Η Γερουσία διαλύθηκε και σχηματίστηκε μια προσωρινή καινούργια, η οποία προχώρησε στην σύσταση εκλογικών συλλόγων που ονομάστηκαν «σύγκλητοι». Τα μέλη αυτών των συγκλήτων έρεπε να εκπληρώνουν κάποιες συγκεκριμένες προϋποθέσεις ιθαγένειας, θρησκείας, επαγγέλματος και οικονομικής καταστάσεως. Το εκλογικό δικαίωμα έτσι περιοριζόταν και πάλι σε μικρό σχετικά αριθμό πολιτών. Οι σύγκλητοι εξέλεξαν 40 μέλη του νομοθετικού σώματος και 17 γερουσιαστές, ενώ καθήκοντα Γραμματέως της Επικρατείας ανετέθησαν στον Ιωάννη Καποδίστρια.

Στις 23 Νοεμβρίου/5 Δεκεμβρίου 1803 ψηφίστηκε το νέο Σύνταγμα. Χωριζόταν σε επτά μέρη και είχε συνολικά 212 άρθρα. Καταργούσε την κληρονομική αριστοκρατία των ευγενών και δημιουργούσε νέα αστική αριστοκρατία που την αποτελούσαν παλαιοί ευγενείς και αστοί με βάση ορισμένο εισόδημα ή πανεπιστημιακό τίτλο. Από αυτούς σχηματίζονταν οι Σύγκλητοι που εξέλεγαν τα μέλη του νομοθετικού σώματος και της Γερουσίας. Καθιέρωνε ακόμη την διάκριση των εξουσιών (Νομοθετικής, Εκτελεστικής και Δικαστικής) και εισήγε τον θεσμό των «Τιμητών» που φρόντιζαν για την πιστή τήρηση του Συντάγματος και ήσαν σύμβουλοι της Γερουσίας (σύμβουλοι επικρατείας). Η Γερουσία ασκούσε την εκτελεστική εξουσία και περιλάμβανε τρία τμήματα: εξωτερικών υποθέσεων, εσωτερικών και οικονομικών, στρατιωτικών. Εισαγόταν ο θεσμός των ορκωτών δικαστηρίων και αναγνωρίζονταν οι ατομικές ελευθερίες και το απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου. Ακόμη, θεσπιζόταν η γνώση της ελληνικής γλώσσας σαν απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόσληψη σε δημόσια θέση μετά το έτος 1810, ενώ από το έτος 1820 όλα τα δημόσια έγγραφα θα συντάσσονταν υποχρεωτικά στην ελληνική. Τέλος, καθιερωνόταν η ανεξιθρησκεία.

Σύμφωνα με αυτό το νέο Σύνταγμα, μετά τον θάνατο του Σπύρου Θεοτόκη η συντακτική συνέλευση εξέλεξε ως νέο «Άρχοντα» και πρόεδρο της Ιονίου Γερουσίας τον Αντώνιο Κομούτο από την Ζάκυνθο.

Το περίεργο είναι όμως πως το νέο Σύνταγμα δεν άρεσε στον Γεώργιο Μοτσενίγο που έπεισε την Ρωσία να μην προβεί στην επικύρωσή του και άρχισε να κινητοποιείται για την μεταρρύθμισή του. Με μια σωρεία παρεμβάσεων και παραβιάσεων εκ μέρους του το 1806 σχηματίστηκε μια δεκαμελής επιτροπή για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Η συντακτική συνέλευση που προέκυψε εξέλεξε πρόεδρο τον Σάββα Άννινο από την Κεφαλλονιά. Παραβιάζοντας και το νέο Σύνταγμα ο Μοτσενίγος διόρισε ο ίδιος τα μέλη του νομοθετικού συμβουλίου και ανέθεσε τα καθήκοντα του γραμματέως και του εισηγητή του συμβουλίου αυτού στον Ιωάννη Καποδίστρια.

Κατά το νέο αυτό Σύνταγμα του 1806, κυρίαρχη τάξη ήταν η «ενεργητική ευγένεια», που την αποτελούσαν όσοι είχαν ένα ορισμένο ελάχιστο εισόδημα ή πανεπιστημιακό τίτλο. Την νομοθετική εξουσία ασκούσε η «Νομοθετική Γερουσία» που απαρτιζόταν από 17 αντιπροσώπους ενώ την εκτελεστική εξουσία μια πενταμελής επιτροπή. Κάθε χρόνο ένα μέλος από αυτήν την επιτροπή είχε το αξίωμα του προέδρου και ήταν ταυτόχρονα ο «Ηγεμόνας» της Πολιτείας. Η επιτροπή αυτή όριζε τους τέσσερεις υπουργούς: των εξωτερικών, πολέμου και ναυτικών υποθέσεων, των εσωτερικών, των οικονομικών και της δικαιοσύνης.

Το Σύνταγμα του 1806 κατήργησε πολλές από τις φιλελεύθερες διατάξεις του προηγούμενου Συντάγματος και αναγνώρισε το δικαίωμα στην Ρωσία να επεμβαίνει στην εξωτερική και στην εσωτερική πολιτική της Επτανήσου Πολιτείας, που με τον τρόπο αυτό έχανε την αυτονομία της. Η πρόσδεση στο άρμα της ρωσικής πολιτικής παρέσυρε το νεοσύστατο κράτος στην δίνη των διεθνών συγκρούσεων και των ανταγωνισμών των μεγάλων δυνάμεων, με αποτέλεσμα να χάσει τελικά την ανεξαρτησία του ⁽¹⁾ και να βρεθεί στην θέση του Αγγλικού Προτεκτοράτου υπό την διοίκηση Άγγλου λόρδου αρμοστή.

(1): Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ', σελ. 398

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΜΕΣΩΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1821 ΠΕΡΙΟΔΟ

Στις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε μιαν έκταση πραγματικά τεράστια. Περιλάμβανε ολόκληρη την Βαλκανική χερσόνησο, φθάνοντας στα σύνορα της Αυστρίας προς τη Δύση και της Ρωσίας προς την Ανατολή, την Μικρά Ασία, ολόκληρη την Εγγύς Ανατολή και την Αίγυπτο, αν και την τελευταία με ένα ιδιόμορφο καθεστώς. Μια τόσο εκτεταμένη επικράτεια δεν ήταν βέβαια δυνατόν να διοικηθεί αποτελεσματικά από την πρωτεύουσα του κράτους. Πολύ νωρίς λοιπόν δημιουργήθηκε μια διοικητική περιφερειακή οργάνωση και μια ιεραρχία, με σκοπό την πιο αποτελεσματική επιβολή και εκτέλεση των βουλήσεων του σουλτάνου και την είσπραξη των φόρων.

Η οργάνωση αυτή είχε σημαντικές ιδιομορφίες και διαφορές κατά τόπους, ανάλογα με τις τοπικές παραδόσεις, την γεωγραφική διαίρεση, την τοπική γαιοκτησία και τους διάφορους στρατιωτικούς και τιμαριωτικούς θεσμούς, που ίσχυαν κατά περιόδους.

Από την εποχή ακόμη του σελτζουκικού κράτους, που είχε έδρα το Ικόνιο, ο θεσμός του τιμαριωτισμού είχε επικρατήσει ως διοικητικό σύστημα. Ο ιδρυτής του τουρκικού κράτους Οσμάν Α΄ είχε τιμηθεί από τον σουλτάνο του Ικονίου Καϊκομπάντ Γ΄ για τις υπηρεσίες του στην άμυνα κατά των Μογγόλων

επιδρομέων με το αξίωμα του «σαντζάκμπεη» (1295 μ.Χ.) και με τα τιμαριωτικά διάσημα (σημαία, τύμπανο και αλογοουρά). Ο διάδοχος του Οσμάν, Ορχάν (1326-1359 μ.Χ.), αφού επεξέτεινε το κράτος που είχε ιδρύσει ο πατέρας του, ασχολήθηκε με την πολιτική, στρατιωτική και διοικητική οργάνωσή του. Διατήρησε και επεξέτεινε τον θεσμό των τιμαριών, που ονομάζονταν σαντζάκια, και που σταδιακά εξελίχθηκαν σε μονάδες της τοπικής αυτοδιοίκησης, σε επαρχίες του Οθωμανικού κράτους. Οι σαντζάκμπεήδες σε καιρό πολέμου είχαν στρατιωτικά καθήκοντα μπαίνοντας επι κεφαλής των στρατευμάτων που στρατολογούνταν στην περιοχή τους, ενώ σε καιρό ειρήνης είχαν σοβαρές διοικητικές αρμοδιότητες, ως οι εκφραστές των σουλτανικών βουλήσεων.

Από τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πριν ακόμα από την άλωση της Κωνσταντινούπολης, με απόφαση του σουλτάνου το κράτος είχε χωριστεί σε δύο ανώτατες διοικήσεις, με επί κεφαλής αρχικά μέλη της οικογένειας του σουλτάνου και αργότερα αξιωματούχους μη βασιλικής καταγωγής. Οι δύο αυτές διοικήσεις ήσαν εκείνη της Ανατολής, που περιλάμβανε όλα τα Ασιατικά εδάφη και εκείνη της Ρούμελης, που περιλάμβανε όλες τις Ευρωπαϊκές κτήσεις.

Οι ανώτατες αυτές διοικήσεις ονομάζονταν «μπεηλερμπεηλίγια», από τον τίτλο του διοικητού, που ανομάζονταν «μπεηλέρμπεης» (μπέης των μπέηδων, αρχηγός των αρχηγών, γενικός αρχηγός). Στα πρώτα χρόνια, όταν ο μπεηλέρμπεης προερχόταν από την βασιλική οικογένεια, ετοποθετείτο στην Αυλή του ένας ανώτερος αξιωματούχος ως σύμβουλος, πληρεξούσιος και πρώτος βοηθός, που έφερε τον τίτλο του «βεζύρη». Τόσο ο μπεηλέρμπεης όσο και ο βεζύρης έφεραν επίσης τον τιμητικό τίτλο του πασά.

Η ταχύτατη όμως επέκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σύντομα επέβαλε την ανάγκη δημιουργίας περισσότερων διοικητικών περιφερειών. Οι περιφέρειες αυτές, που ήσαν στην πραγματικότητα μπεηλερμπεηλίγια, ονομάστηκαν το 1590 «εγιαλέτια», που κι αυτές με την σειρά τους χωρίζονταν σε άλλες, μικρότερες, που πήραν το παλιό όνομα «σαντζάκια».

Οι διοικητές των εγιαλετιών είχαν τον τίτλο του βεζύρη και διορίζονταν με σουλτανικά διατάγματα (μπεράτια) που περιέγραφαν και τα κυριότερα δικαιώματα και προνόμια του αξιώματός τους. Ο τίτλος του μπεηλέρμπεη με την πάροδο του χρόνου έγινε μόνο τιμητικός και απενέμετο μόνο στους βεζύρηδες των εγιαλετιών της Ρούμελης και της Ανατολής, που ήσαν πρώτοι τη τάξει έναντι των άλλων πασάδων.

Οι βεζύρηδες ασκούσαν πλήρη εκτελεστική εξουσία στην περιφέρειά τους ως γενικοί αντιπρόσωποι του σουλτάνου. Από τον ΙΗ' αιώνα απέκτησαν και τον

τίτλο του «βαλή», που σημαίνει «κυβερνήτης». Το σπουδαιότερο καθήκον των βαλήδων ήταν η τήρηση της δημόσιας τάξης και η διασφάλιση της υποταγής των πολιτών στην απόλυτη εξουσία του σουλτάνου.

Στις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 η Οθωμανική αυτοκρατορία αποτελείτο από 26 εγιαλέτια που χωρίζονταν σε 163 σαντζάκια. Η Ελλάδα ειδικότερα ήταν μοιρασμένη σε τρία εγιαλέτια, αυτά της Ρούμελης, των Νησιών και της Κρήτης.

Στο εγιαλέτι της Ρούμελης ανήκαν τα σαντζάκια του Μοναστηρίου, των Ιωαννίνων, του Δελβίνου, της Θεσσαλονίκης, των Τρικήλων, της Καβάλας και του Κιουστεντίλ, αλλά και άλλα που όμως αφορούσαν εδάφη των άλλων βαλκανικών χωρών.

Στο εγιαλέτι των Νησιών ανήκαν τα σαντζάκια του Μωριά, του Ευρίπου, της Ναυπάκτου, του Κάρλελι, της Μυτιλήνης, της Ρόδου, των νησιών του Αιγαίου πελάγους, της Κύπρου και της Καλλίπολης, αλλά και άλλα που βρισκόντουσαν στα παράλια της Μικράς Ασίας.

Τέλος, το εγιαλέτι της Κρήτης περιλάμβανε τέσσερα σαντζάκια, των Χανίων, του Ρεθύμνου, του Ηρακλείου και του Εσπεγιέ.

Οι βαλήδες του κάθε εγιαλετίου, πέρα από την γενικότερη εξουσία που ασκούσαν στο σύνολο της επικράτειάς τους, διοικούσαν αυτοπροσώπως και το σαντζάκι της έδρας τους. Μοναδική εξαίρεση αποτελούσε ο διοικητής του εγιαλετίου των Νησιών, ο οποίος παράλληλα ήταν και ο Γενικός Αρχιναύαρχος και Αρχηγός του Στόλου (Kaptan Pasha – Kapudan Pasha) της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και γι' αυτό είχε σαν έδρα του την Κωνσταντινούπολη.

Τα σαντζάκια αποτελούσαν το επόμενο επίπεδο της αποκέντρωσης μετά τα εγιαλέτια. Διοικητής τους ήταν ο σαντζάκμπεης, που από τον ΙΖ' αιώνα ονομαζόταν «μουτεσαρίφης». Με την πάροδο του χρόνου όμως, οι σουλτάνοι απένεμαν όλο και περισσότερο τον τίτλο του «πασά» σε εξέχοντες υπηκόους τους, οπότε οι περισσότεροι διοικητές των σαντζακιών έφεραν αυτόν τον τίτλο. Κατ' επέκταση λοιπόν και οι διοικητικές περιφέρειες που διοικούσαν ονομάζονταν «πασαλίκια».

Διαμορφώθηκαν μάλιστα και διαβαθμίσεις στο αξίωμα του πασά, που συνοδεύονταν με τα ανάλογα διάσημα και τίτλους. Έτσι, ο βεζύρης, που ήταν όπως θα λέγαμε σήμερα πασάς 1^{ης} τάξεως, είχε ως σύμβολο της εξουσίας του τρεις αλογοουρές. Ο πασάς 2ας τάξεως, με δύο αλογοουρές λεγόταν «μιρμιράν», ενώ ο πασάς 3^{ης} τάξεως, με μία μόνο αλογοουρά, ονομαζόταν «μουτεσελίμης» ή «βοεβόδας» ή «μουχασσίλης»

Στις αρχές του ΙΘ' αιώνα, παραμονές της Επανάστασης, τα εδάφη που απετέλεσαν αργότερα το Ελληνικό Κράτος διοικητικά ανήκαν στα εξής σαντζάκια:

- 1) Σαντζάκι (Πασαλίκι) του Μωριά: Περιλάμβανε ολόκληρη την Πελοπόννησο με έδρα την Τριπολιτσά και διοικείτο από βεζύρη ή μπεηλέρμπεη.
- 2) Σαντζάκι (Πασαλίκι) του Ευρίπου: Περιλάμβανε την ανατολική Στερεά Ελλάδα (σημερινούς νομούς Αττικής, Βοιωτίας και Φθιώτιδας) και την Εύβοια με έδρα την Χαλκίδα (Νεγρεπόντε) και διοικείτο από βεζύρη ή μπεηλέρμπεη.
- 3) Σαντζάκι (Πασαλίκι) της Ναυπάκτου: Περιλάμβανε τους σημερινούς νομούς Φωκίδας και Ευρυτανίας με έδρα την Ναύπακτο (Λεπάντε) και διοικητή επίσης βεζύρη ή μπεηλέρμπεη.
- 4) Σαντζάκι του Κάρλελι: Περιλάμβανε τον σημερινό νομό Αιτωλοακαρνανίας με έδρα το Μεσολόγγι. Διοικείτο από μουτεσελίμη.
- 5) Σαντζάκι (Πασαλίκι) των Τρικάλων: Περιλάμβανε ολόκληρη την Θεσσαλία με έδρα την Λάρισα και διοικείτο από βεζύρη ή μπεηλέρμπεη.
- 6) Σαντζάκι (Πασαλίκι) των Ιωαννίνων: Περιλάμβανε τους σημερινούς νομούς Άρτας, Πρέβεζας και Ιωαννίνων με έδρα τα Ιωάννινα. Διοικείτο από βεζύρη ή μπεηλέρμπεη.
- 7) Σαντζάκι του Δελβίνου: Περιλάμβανε τον νομό Θεσπρωτίας και την νοτιοδυτική Αλβανία με έδρα το Δελβίνο. Ο διοικητής του είχε τον τίτλο του μιρμιράν.
- 8) Σαντζάκι του Μοναστηρίου: Περιλάμβανε ολόκληρη την δυτική Μακεδονία, δηλαδή τμήμα του σημερινού νομού Πιερίας και τους νομούς Ημαθίας, Πέλλης, Κοζάνης, Καστοριάς και Φλωρίνης, καθώς και ένα μικρό τμήμα της περιοχής που σήμερα ανήκει στην Δημοκρατία των Σκοπίων, με έδρα το Μοναστήρι. Ήταν η έδρα του εγιαλετίου της Ρούμελης και ως εκ τούτου διοικείτο απ' ευθείας από τον μπεηλέρμπεη της Ρούμελης.
- 9) Σαντζάκι (Πασαλίκι) της Θεσσαλονίκης: Περιλάμβανε τους σημερινούς νομούς Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Χαλκιδικής και το υπόλοιπο τμήμα του νομού Πιερίας με έδρα την Θεσσαλονίκη. Την διοίκηση ασκούσε βεζύρης ή μπεηλέρμπεης.

- 10) Σαντζάκι της Καβάλας: Περιλάμβανε ολόκληρη την ανατολική Μακεδονία με έδρα την Καβάλα και διοικείτο από μουτσελίμη.
- 11) Σαντζάκι του Κιουστεντίλ: Περιλάμβανε τα βόρεια εδάφη της ανατολικής Μακεδονίας και τμήματα της νότιας Βουλγαρίας με έδρα το Κιουστεντίλ (πόλη νοτιοδυτικά της Σόφιας) και διοικείτο από μιρμιράν.
- 12) Σαντζάκι της Καλλίπολης: Περιλάμβανε ολόκληρη την περιοχή της Θράκης. Το διοικητικό καθεστώς του ήταν ιδιόμορφο, μια και ανήκε στην δικαιοδοσία του Καπουδάν Πασά.
- 13) Σαντζάκι της Μυτιλήνης: Περιλάμβανε το ομώνυμο νησί και βρισκόταν υπό την άμεση διοίκηση του Καπουδάν πασά.
- 14) Σαντζάκι των μικρών νησιών του Αιγαίου: Βρισκόταν υπό την άμεση εποπτεία του Καπουδάν Πασά που ασκούσε την διοίκηση δια μέσου τοπικών επάρχων που έφεραν τον τίτλο του βοεβόδα.
- 15) Σαντζάκι της Ρόδου: Περιλάμβανε τα νησιά της Ρόδου, της Λέρου, της Καλύμνου, της Νισύρου, της Δήλου, της Χάλκης, της Καρπάθου, της Σύμης και του Καστελλόριζου και βρισκόταν υπό την άμεση διοίκηση του Καπουδάν πασά.
- 16) Σαντζάκι του Ηρακλείου: Ήταν η έδρα του εγιαλετίου της Κρήτης και διοικείτο άμεσα από τον μπεηλέρμπεη της Κρήτης.
- 17) Σαντζάκι των Χανίων: Διοικείτο από πασά που είχε τον τίτλο του βεζύρη ή του μπεηλέρμπεη.
- 18) Σαντζάκι της Ρεθύμνης: Αντιστοιχούσε στα εδάφη του σημερινού αντίστοιχου νομού και διοικείτο από μιρμιράν.
- 19) Σαντζάκι του Εστιγιέ: Περιλάμβανε τα εδάφη του σημερινού νομού Λασηθίου με έδρα το Εστιγιέ (Σητεία) και διοικείτο από μιρμιράν.
- 20) Σαντζάκι της Κύπρου: Αποτελούσε φέουδο του Μεγάλου Βεζύρη που ασκούσε την διοίκηση μέσω ενός μουτσελίμη.

Τα σαντζάκια ήσαν διοικητικές περιοχές, που η διοίκησή τους στηριζόταν σε φεουδαρχικές βάσεις. Για την ουσιαστική όμως διαχείριση και για την πληρέστερη και πιο αποτελεσματική επιβολή της εξουσίας, έπρεπε να αναζητηθεί ένα υπόβαθρο διαφορετικό από το φεουδαρχικό. Η πείρα που αποκτήθηκε στα πρώτα χρόνια της Αυτοκρατορίας, οδήγησε την Υψηλή Πύλη

στην επιλογή της δικαστικής χωρογραφίας. Έτσι, τα σαντζάκια διαιρέθηκαν σε πολύ μικρότερες περιοχές, είτε γύρω από κάθε μεγάλη πόλη ή κεφαλοχώρι, οπότε ονομάζονταν «καζάδες», είτε περιλάμβαναν συγκροτήματα μικρών κωμοπόλεων ή χωριών, οπότε ονομάζονταν «ναχιγιέ». Οι περιοχές αυτές αποτελούσαν το πεδίο δικαιοδοσίας ενός δικαστή που είχε τον τίτλο του «καδή».

Κοντά στον καδή υπηρετούσε ένας φεουδαρχικός υπάλληλος ως βοηθός του, ο «σούμπασης», που σε πολλές περιπτώσεις ασκούσε και χρέη αστυνόμου. Κύριο καθήκον και μέλημά του ήταν η εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων και η πιστή εφαρμογή των ερμηνειών του νόμου που έδινε ο καδής.

Στους καζάδες που βρισκόντουσαν μακριά από την πρωτεύουσα του εγιαλετιού, πολλές φορές ο βαλής διόριζε ένα βοεβόδα, δηλαδή έναν υπάλληλο με ετήσια θητεία που είχε για αποστολή την είσπραξη των φόρων, έναντι κάποιου ποσοστού. Με την πάροδο του χρόνου όμως και με την πρακτική καθημερινότητα, οι αρμοδιότητες του βοεβόδα επεκτάθηκαν και σε άλλα διοικητικά καθήκοντα, σύμφωνα με τις εντολές του βαλή.

Οι σπουδαιότεροι καζάδες ήσαν:

- 1) Σαντζάκι του Μωριά: Περιλάμβανε 25 καζάδες, ως εξής: Ναυπλίου, Κάτω Ναχιγιέ (Ερμιονίδας), Άργους, Κορίνθου, Καλαβρύτων, Βοστίτσας, Πατρών, Γαστούνης, Πύργου, Φαναρίου, Αρκαδιάς, Ναυαρίνου, Μεθώνης, Κορώνης, Ανδρούσης, Νησίου, Καλαμάτας, Ιμλακίων, Καρύταινας, Λεονταρίου, Τριπολιτσάς, Αγίου Πέτρου, Πραστού, Μυστρά και Μονεμβασιάς.
- 2) Σαντζάκι του Ευρίπου: Περιλάμβανε τους καζάδες του Νεγρεπόντε, των Αθηνών, των Δερβενοχωριών, των Θηβών, της Λιβαδειάς, του Ζητουνιού, της Μπουδουνίτσας, των Σαλώνων, του Λιδωρικιού, του Μαλανδρινού και του Ταλαντίου.
- 3) Σαντζάκι της Ναυπάκτου: Οι τρεις καζάδες που το αποτελούσαν ήσαν της Ναυπάκτου, των Κραββάρων και του Καρπενησιού.
- 4) Σαντζάκι του Κάρλελι: Περιλάμβανε πέντε καζάδες: του Βάλτου, της Βόνιτσας, του Ξηρόμερου, του Βλοχού και του Ζυγού.
- 5) Σαντζάκι των Τρικάλων: Περιλάμβανε τους καζάδες του Αλμυρού, του Βόλου, της Ζαγοράς, του Βελεστίνου, των Φαρσάλων, του Θαύμακου, των Αγράφων, του Παλαιοχωρίου, του Μουλαλίκ, του Μαυροβουνίου, της

Λάρισας, του Πατρατζικίου, του Ασπροποτάμου, της Ελασσόνας, των Σερβίων, του Τζαρτζαμπά και του Ντουμά Παζάρ.

- 6) Σαντζάκι των Ιωαννίνων: Περιλάμβανε τους καζάδες των Ιωαννίνων, των Κουρέντων, της Άρτας, της Κόνιτσας, των Γρεβενών, των Βεντσιών και των Ρωγών.
- 7) Σαντζάκι του Δελβίνου: Περιλάμβανε τους καζάδες Παραμυθιάς, Μαζαρακιού, Δελβίνου και Κουρβελεσιού.
- 8) Σαντζάκι του Μοναστηρίου: Περιλάμβανε τους καζάδες Μοναστηρίου, Βελεσών, Κοζάνης, Σιάτιστας, Οστρόβου,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΥΠΟ ΤΗΝ

ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΜΕΣΣΩΣ ΠΡΙΝ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1821 ΠΕΡΙΟΔΟ.

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ

1. Γενική προσέγγιση

Από την εποχή ακόμα της Οθωμανικής κατάκτησης, ο Μωάμεθ ο Πορθητής είχε καταλάβει, με θαυμαστή οξυδέρκεια, ότι δεν ήταν δυνατόν να διοικήσει το αχανές κράτος του μόνο με ανθρώπους της κεντρικής διοίκησης. Χρειαζόταν την βοήθεια και την συμπαράσταση των τοπικών αρχόντων των κατακτηθεισών περιοχών. Την πολιτική του αυτή την εγκαινίασε με τα προνόμια που παραχώρησε στον Πατριάρχη, ως πνευματικού ηγέτη των αλλόθρησκων υπηκόων του, και σταδιακά, τόσο ο ίδιος όσο και οι διάδοχοί του, προχώρησαν σε διοικητικές παραχωρήσεις και σε κατώτερες, τοπικές βαθμίδες.

Έτσι, πέρα από τον Τούρκο διοικητή της κάθε περιοχής, όπως έχει αναφερθεί στο προηγούμενο Κεφάλαιο, δημιουργήθηκε γύρω από αυτόν ένα σώμα

Ελλήνων αρχόντων, που είχε ως αποστολή να εναρμονίζει τις σχέσεις ανάμεσα σε αυτόν και στους υπηκόους του, να τον βοηθάει στην είσπραξη των φόρων και να ρυθμίζει τις τυχόν ατομικές διαφορές μεταξύ των Ελλήνων.

Γεγονός είναι, ότι η συμμετοχή των Ελλήνων στην τοπική αυτοδιοίκηση διεκρίνετο από μια έντονη πολυμορφικότητα. Οι έντονες διαφοροποιήσεις οφείλοντο στους διαφορετικούς γεωπολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες που επικρατούσαν στην κάθε περιοχή.

Πυρήνας αυτής της τοπικής αυτοδιοίκησης ήταν η Κοινότητα. Η Κοινότητα ήταν το κέντρο γύρω από το οποίο συσπειρώθηκαν όλες οι κατά τόπους δυνάμεις του έθνους και έγινε ο φρουρός της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων. Στην Κοινότητα βρήκαν οι ραγιάδες την έκφραση του πόθου και της ανάγκης για πολιτική οργάνωση. Εκεί βρήκαν τους αρχηγούς τους και τις προϋποθέσεις για ανάπτυξη δραστηριότητας και πρωτοβουλίας, εκεί σφυρηλατήθηκε και εξασφαλίστηκε η συνοχή του γένους ⁽¹⁾. Κάθε χωριό, κάθε κωμόπολη και κάθε πόλη είχε τους δικούς της τοπικούς άρχοντες. Διέφερε απλά ο αριθμός τους.

2. Λόγοι δημιουργίας Κοινοτήτων: Οι τρεις θεωρίες

Έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες για την προέλευση του θεσμού των Κοινοτήτων, κυριότερες όμως θεωρούνται τρεις. Σύμφωνα με την πρώτη από αυτές, που οφείλεται στον Κ.Παπαρρηγόπουλο, ο θεσμός των Κοινοτήτων οφείλει την καταγωγή του στην αυτόνομη λειτουργία των αρχαίων ελληνικών πόλεων.

Στα έργα του *Ιστορικά Πραγματεία* (σελ.188-225) και *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (τόμος Ε', βιβλίο 14^ο, Κεφ. 5^ο) ο Κ.Παπαρρηγόπουλος ανέπτυξε μια σειρά επιχειρήματα που αποδεικνύουν, κατά την άποψή του, την καταγωγή των ελληνικών Κοινοτήτων της τουρκοκρατίας από την αυτονομία των αρχαίων Ελληνικών πόλεων. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως οι Κοινότητες της τουρκοκρατίας ήσαν οι ίδιες με τις αρχαίες ελληνικές πόλεις, είτε κατά τον τύπο και τις λειτουργίες είτε κατά την οργάνωσή τους γενικά, αλλά ότι παρήχθησαν από εκείνες, ότι δηλαδή ο θεσμός της αυτοδιοίκησης που ενυπήρχε στις αυτόνομες αρχαίες ελληνικές πολιτείες διατηρήθηκε δια μέσου των αιώνων, δηλώνοντας την παρουσία του σε όλη την διάρκεια της ιστορικής πορείας του έθνους, έστω και με διαφορετική κάθε φορά μορφή, προσαρμοζόμενος στις περιστάσεις ⁽²⁾.

(1) Βασίλη Ανδρονόπουλου/Μίνωα Μαθιουδάκη: *Νεοελληνική Διοικητική Ιστορία*, Αθήνα 1988, σελ.19

(2) *Ιδίων*, σελ. 20.

Η μετάπτωση από το πνεύμα της αυτονομίας προς την έννοια της τοπικής αυτοδιοίκησης συντελέστηκε κατά τους χρόνους της Ρωμαϊκής κατάκτησης, όταν οι πολιτείες έπαψαν να αποτελούν ανεξάρτητα κράτη και ο ρόλος των αρχόντων τους περιορίστηκε μόνο σε θέματα εσωτερικά, που αφορούσαν στην ίδια την πόλη, μια και όλες αποτελούσαν απλώς κύτταρα ενός μεγαλύτερου οργανισμού, του Ρωμαϊκού κράτους, υπό την κυριαρχία της κεντρικής εξουσίας της Ρώμης.

Το καθεστώς αυτό συνεχίστηκε και στα χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Στην *Νεαρά* των Ρωμανού (Λεκαπηνού), Κωνσταντίνου και Χριστοφόρου του έτους 922 μ.Χ. και στην *Νεαρά* του Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου του έτους 947 μ.Χ. συναντάμε του όρους «ομάς χωρίων» και «ομάς» που χρησιμοποιούνται για να υποδηλώσουν το ηθικό πρόσωπο της κοινότητας, την διακεκριμένη δηλαδή νομική της προσωπικότητα κατ' αντιδιαστολή προς τον κάθε κάτοικο ξεχωριστά ⁽¹⁾.

Στην πρώτη από αυτές τις *Νεαρές* αναφέρεται και ο όρος «μητροκωμία», που σημαίνει πρωτεύουσα Κοινότητας.

Την άποψη αυτή υιοθέτησαν και άλλοι σπουδαίοι μελετητές, όπως π.χ. ο Εμμ.Λυκούδης, ο Τιμ.Φιλήμων, ο Γ.Φιλάρετος, , ο Ν.Βέης, ο Θ.Τσάτσος, ο Α.Βακαλόπουλος κ.ά.

Την δεύτερη θεωρία εισήγαγε πρώτος ο Ν.Μοσχοβάκης το έτος 1882 στο έργο του *Το εν Ελλάδι δημόσιον δίκαιον επί τουρκοκρατίας* (σελ. 68-81) και ακολούθως την υιοθέτησαν ο Θ.Οουσπένσκυ (*Ζητήματα προς μελέτην της εσωτερικής ιστορίας του βυζαντινού κράτους, ΔΙΕΕ, 1885, ΣΕΛ. 533-552*) και ο Δ.Ζακυθηνός (*Η ενότης της ελληνικής ιστορικής παραδόσεως, Νέα Εστία, 1945, σελ. 949-956, La commune grecque, σελ. 88-126 και Η Τουρκοκρατία, σελ. 31-36*) ⁽²⁾.

Σύμφωνα με αυτήν, η προέλευση των Κοινοτήτων δεν ανάγεται στις αρχαίες ελληνικές πόλεις, αλλά στην βυζαντινή εποχή, όταν οι συχνές επιδρομές βαρβαρικών στιφών είχαν ως αποτέλεσμα να αποκόπτεται η πρωτεύουσα από τις επαρχίες της περιφέρειας και να διακόπτεται κάθε επικοινωνία με αυτές. Η ανάγκη των κατοίκων να υπερασπισθούν τις εστίες τους, χωρίς να μπορούν να ελπίζουν σε κάποια βοήθεια από την κεντρική εξουσία, ήταν εκείνη που δημιούργησε την ανάγκη για την ανάδειξη κάποιων τοπικών αρχόντων. Για τον

(1) Βασίλη Ανδρονόπουλου/Μίνωα Μαθιουδάκη: *Νεοελληνική Διοικητική Ιστορία*, Αθήνα 1988, σελ. 23

(2) *Ιδίων*, σελ. 27

λόγο αυτό ακριβώς δεν υπήρχε καμμία ομοιομορφία στην τοπική αυτή διοίκηση, μια και υπαγορευόταν από τις εκάστοτε ανάγκες της κάθε περιοχής και δεν είχαν δημιουργηθεί με κάποια νομοθετική πράξη. Εξελισσόμενες ανάλογα με τις περιστάσεις και προσαρμοζόμενες στις εκάστοτε ανάγκες, οι αρχές αυτές ήσαν ουσιαστικά οι ίδιες που παρέμειναν και επί τουρκοκρατίας.

Η τρίτη, τέλος, θεωρία, δέχεται ότι οι Κοινότητες που αναπτύχθηκαν επί τουρκοκρατίας δεν είχαν καμμία απολύτως συνάφεια με το παρελθόν, είτε με την αρχαιότητα είτε με το Βυζάντιο, αλλά ήσαν προϊόν των αναγκών που δημιουργήθηκαν από την καταπιεστική οθωμανική κατοχή.

Την άποψη αυτή υποστήριξε πρώτος ο Άγγλος διπλωμάτης D. Urquhart (*La Turquie et ses ressources, 1836, σελ. 24 κ.ε.*) και ακολούθησαν οι Έλληνες Π.Αργυρόπουλος, Σ.Αντωνιάδης, Γ.Αγγελόπουλος και Δ.Κόκκινος (*Η Ελληνική Επανάσταση, 1931, τόμος Α', σελ. 4*) ⁽¹⁾.

Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, η κυριότερη αιτία που οδήγησε στην δημιουργία αυτών των κοινοτικών αρχών ήταν το φορολογικό σύστημα των Τούρκων, το σύστημα δηλαδή της διανεμητικής φορολογίας, αλλά και τα διάφορα προνόμια που κατά καιρούς παραχωρούσε ο σουλτάνος στους χριστιανούς υπηκόους του και που τους εξασφάλιζαν κάποιες στοιχειώδεις ελευθερίες με αντιστάθμισμα την καταβολή φόρων. Χάρη σε αυτό το σύστημα φορολογίας, ο θεσμός της κοινοτικής αρχής ήταν απαραίτητος για την είσπραξη των φόρων και γι' αυτό απολύτως αναγκαίος για την λειτουργία του κρατικού μηχανισμού των Οθωμανών.

Είναι σκόπιμο να αναφερθεί εδώ συνοπτικά ο τρόπος λειτουργίας του συστήματος της διανεμητικής φορολογίας. Το κράτος καθόριζε από πριν το συνολικό ποσό που θα εισέπραττε κάθε χρόνο από κάθε περιφέρεια. Στη συνέχεια γινόταν κατανομή του ποσού αυτού κατά μικρότερες περιφέρειες και τελικά κατά Κοινότητες. Κάθε Κοινότητα φρόντιζε για την κατανομή του ποσού μεταξύ των μελών της καθώς και για την είσπραξη των φόρων. Υπήρχε συνεπώς ανάγκη να κατανεμηθεί ο φόρος μεταξύ των φορολογουμένων και στη συνέχεια να εισπραχθεί. Το έργο αυτό ο κατακτητής ανέθεσε στις Κοινότητες, οι οποίες κατ' αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζονταν έμμεσα, αλλά επίσημα και εξασφάλιζαν την επιβίωσή τους με βεβαιότητα, αφού πλέον αποτελούσαν απαραίτητο φοροεισπρακτικό όργανο του κατακτητή ⁽²⁾. Το σύστημα αυτό δεν ήταν τίποτα περισσότερο από την συνέχιση του φορολογικού συστήματος που είχαν επιβάλει οι Βυζαντινοί στις διάφορες επαρχίες της περιφέρειας.

(1): Βασίλη Ανδρονόπουλου/Μίνοα Μαθιουδάκη: Νεοελληνική Διοικητική Ιστορία, Αθήνα 1988, σελ. 31

(2): Ιδίων, σελ. 40

3. Τα χορηγούμενα υπό του Σουλτάνου προνόμια σε υπόδουλους Έλληνες ως παράγων δημιουργίας Κοινοτήτων.

Στα πλαίσια των προνομίων που ο σουλτάνος παραχωρούσε στους υπηκόους του, έμεναν αυτοί ελεύθεροι να ρυθμίζουν μόνοι τους κάποια πολύ συγκεκριμένα θέματα και να ασκούν ελεύθερη διαχείριση γι' αυτά. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείτο η ανάγκη για την ύπαρξη κάποιας κοινοτικής οργάνωσης με σκοπό την ενασχόληση με τα ζητήματα αυτά.

Για να μπορέσουμε να σχηματίσουμε μια εικόνα σχετικά με την φύση αυτών των προνομίων θα πρέπει προηγουμένως να δούμε εν συντομία το καθεστώς που ίσχυε για την έγγειο ιδιοκτησία. Στο οθωμανικό κράτος, οι γαίες διακρίνονταν σε δημόσιες, βακουφικές και ιδιωτικές. Βακούφια ονομάζονταν οι γαίες των οποίων οι πρόσοδοι προορίζονταν για την συντήρηση ιερών ή άλλων κοινωφελών ιδρυμάτων και για συγκεκριμένο κοινωφελή σκοπό ⁽¹⁾.

Οι δημόσιες γαίες θεωρητικά ανήκαν στον σουλτάνο, αλλά εκχωρούνταν από αυτόν σε κρατικούς αξιωματούχους, στρατιωτικούς ή και πολιτικούς. Ανάλογα με την ετήσια πρόσοδό τους οι γαίες αυτές διακρίνονταν σε τιμάρια, ζιαμέτια και χάσια.

Στις περιοχές που οι γαίες ήταν τιμάρια και ζιαμέτια –και τέτοια μπορεί να ήταν ολόκληρα χωριά-, τα περιθώρια λειτουργίας κοινοτικού βίου ήταν ανύπαρκτα για τους καλλιεργητές των γαιών αυτών γιατί ο σπαχής ή ο ζαϊμης είχε επάνω τους κυριαρχικά δικαιώματα, εισέπραττε τους φόρους ο ίδιος ή ο επιστάτης του και έτσι οι καλλιεργητές εξομοιώνονταν με δουλοπάροικους ⁽¹⁾. Έτσι, τα περιθώρια ανάπτυξης κοινοτικών θεσμών ήσαν πολύ μικρά.

Αντίθετα, στα χωριά που κατοικούνταν από μικρούς ιδιοκτήτες ελεύθερους καλλιεργητές, τα περιθώρια λειτουργίας και αναπτύξεως κοινοτικών θεσμών ήταν σαφώς μεγαλύτερα.

Ακόμη πιο ευνοϊκές ήσαν οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του κοινοτικού θεσμού στις βακουφικές περιφέρειες. Τα βακούφια, λόγω του σκοπού τους, ήσαν απαλλαγμένα από κάθε είδους άλλες υποχρεώσεις και ούτε τα κρατικά όργανα ούτε οι αξιωματούχοι οποιουδήποτε βαθμού είχαν δικαίωμα να επεμβαίνουν στην διοίκησή τους και να καταπιέζουν τους ραγιάδες για την είσπραξη πρόσθετων φόρων. Έτσι, ο κοινοτικός θεσμός στις βακουφικές περιοχές γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση από τον 17^ο ακόμα αιώνα. ⁽²⁾.

(1). Βασίλη Ανδρονόπουλου-Μίνωα Μαθιουδάλη: Νεοελληνική Διοικητική Ιστορία, σελ. 38

(2). Ιδίων, σελ. 39

Δεν ήσαν όμως μόνο οι Κοινότητες το μοναδικό όργανο αυτοδιοίκησης των υπόδουλων ακόμα Ελλήνων. Όπως θα δούμε και παρακάτω, αναπτύχθηκαν και δευτεροβάθμια όργανα, σε επίπεδο καζά, αλλά και τριτοβάθμια, σε επίπεδο σαντζακιού.

4. Η οργάνωση των Κοινοτήτων. Η προσέγγιση του Σπ.Αντωνιάδου.

Η οργάνωση των Κοινοτήτων ήταν διαφορετική από σαντζάκι σε σαντζάκι, από καζά σε καζά ή ακόμα και μέσα στα όρια του ίδιου καζά, ανάλογα με τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της κάθε Κοινότητας, είτε πληθυσμιακά, είτε γεωπολιτικά, είτε ακόμα και ιστορικά. Δεν είναι δυνατόν όμως, λόγω ελλείψεως επαρκών στοιχείων να ερευνηθεί αναλυτικά η οργάνωση και η δομή της κάθε Κοινότητας ξεχωριστά, ούτε και αποτελεί αντικείμενο του παρόντος πονήματος.

Εκείνο όμως που έχει ξεχωριστή σημασία, και που ίσχυε ως γενικός κανόνας, ανεξάρτητα από τις τυχόν τεχνικές λεπτομέρειες της δομής τους, ήταν η ηθική και νομική διάσταση αυτών των Κοινοτήτων: Αποτελούσαν τον συνδυασμό κρίκο ανάμεσα στους κατοίκους και την τοπική τουρκική διοίκηση, ενώ την φυσιογνωμία τους διαμόρφωσε η πολιτιστική παράδοση, οι τοπικές συνήθειες και κυρίως η ίδια η πραγματικότητα.

Την πραγματικότητα αυτή την διαμόρφωσαν πολλοί παράγοντες, σπουδαιότεροι από τους οποίους είναι οι πατροπαράδοτες παραδόσεις, η ιδέα του Έθνους και η ιδέα της ελευθερίας. Όπως αναφέρει και ο Κ. Παπαρρηγόπουλος στο έργο του *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* «Αι κοινότητες είχαν ρίζας βαθείας εν ταις έξεσι και ταις παραδόσεσι του Ελληνικού Έθνους». Οι παραδόσεις αυτές και οι κοινές διαπιστώσεις από τις μακραίωνες συνήθειες οδήγησαν στην διαμόρφωση ενός άγραφου κώδικα ηθικής συμπεριφοράς που είχε ισχύ νόμου ⁽¹⁾.

Κατά τον Π.Καρολίδη, το Έθνος επί τουρκοκρατίας διατήρησε και παρήγαγε «την Εθνικήν ισονομίαν και ισηγορίαν αυτού εν τω θαυμαστώ οργανισμώ των κοινοτήτων» ⁽²⁾. Τα μέλη των Κοινοτήτων, «δούλοι εντός της γενικής κοινωνίας, ήσαν ελεύθεροι εντός της κοινότητος» ⁽³⁾.

Για την διαμόρφωση μιας γενικότερης θεώρησης γύρω από την δομή και την λειτουργία των Κοινοτήτων εν γένει, θεωρήσαμε σκόπιμο να παραθέσουμε εδώ ένα σπουδαίο κείμενο του Σπ. Αντωνιάδου, «Τα Δημοτικά», που εκδόθηκε το 1842 και που δίνει μια αρκετά εμπειριστατωμένη εικόνα.

(1). Εκδοτική Αθηνών: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ'

(2). Π. Καρολίδου: Προσθήκαι στην ιστορίαν Κ.Παπαρρηγοπούλου

(3). Π.Αργυροπούλου: Δημοτική Διοίκησης εν Ελλάδι, 1843

ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Περί των μερών, τα οποία είχαν δικαίωμα κοινότητος

Εκάστη πόλις, κωμόπολις και χωρίον, ήτοι κεφαλοχώριον, είχε το δικαίωμα της κοινότητος, ήτοι παρίστανε ηθικόν πρόσωπον, και εδιοίκει τα τοπικά πράγματα ανεξαρτήτως από την τουρκικήν εξουσίαν.

Τα δε χωρία, τα οποία ολόκληρα ήσαν ιδιοκτησία Οθωμανού ή χριστιανού δεν είχαν τοιούτο δικαίωμα, αλλ' ο διοριζόμενος παρά του ιδιοκτήτου του χωρίου επιστάτης εδιοίκει την κοινότητα.

Η περιουσία εκάστης κοινότητος ήταν προσδιορισμένη και γνωστή.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Περί δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των κατοίκων

Έκαστος ενήλιξ αυτόχθων πόλεως, κωμοπόλεως ή χωρίου, είχε το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Οι μέτοικοι όμως και αν ήσαν προ πολλών χρόνων αποκαταστημένοι, δεν είχαν τοιούτον δικαίωμα. Εις τον καιρόν της κατακτήσεως υπό των Τουρκών, είχαν ενεργηθή καταγραφή των εις εκάστην πόλιν, κωμόπολιν και χωρίον ευρεθέντων κατοίκων και επί τη βάσει της καταγραφής ταύτης εξήσκουν ούτοι τα δημοτικά των δικαιώματα, τα οποία διεβιβάσθησαν ακολούθως εις τους απογόνους αυτών. Έκαστος κάτοικος είχε αμοιβαίως το χρέος να συνεισφέρει εις τα κοινά βάρη και υποχρεώσεις, αναλόγως της καταστάσεώς του.

ΜΕΡΟΣ Γ'

Υποχρεώσεις των κοινοτήτων

Α'. Να συνεισφέρωσιν εις την πληρωμήν των μισθών του πασσά και των αδίκων απαιτήσεων αυτού, καθώς και εις την πληρωμήν των μισθών του Καδδή, του βοεβόδα, του αρχηγού της εκτελεστικής δυνάμεως της επαρχίας, των στελλομένων εις Κωνσταντινούπολιν αντιπροσώπων, του παρά τω πασσά διερμηνέως, των αρχόντων της επαρχίας και του άρχοντος της κοινότητος. Ο τελευταίος ούτος ελάμβανε ετήσιον μισθόν από 50 έως 500 γρόσια, αναλόγως του πληθυσμού και της καταστάσεως της κοινότητος, και της δημοτικότητος αυτού.

Β'. Να πληρώνωσι τας ζημίας εις τας οποίας υπέκειντο αι κοινότητες ένεκα φόνων εκουσίων ή ακουσίων, συμβάντων εντός της περιφερείας των, και ένεκα κλοπών ζώων ή άλλων πραγμάτων. Δι' έκαστον φόνον η κοινότης ώφειλε να πληρώση εις την εξουσίαν 1200 γρόσια.

Γ'. Να προσφέρωσι δώρα εις τους δυνατούς Οθωμανούς δια να υπερασπίζωνται αυτάς ή εις την εξουσίαν προς αποφυγήν αδίκων επιβαρύνσεων και να πληρώνουν τας προσδιορισμένας αμοιβάς των αγγελιαφόρων οθωμανών.

Δ'. Να χορηγώσι τροφάς και άλλα αναγκαία προς διαβάτας οθωμανούς ή προς ανθρώπους της εξουσίας.

Ε'. Να συνεισφέρουν δια την διατήρησιν εκκλησιών, σχολείων (εις πολλά μέρη διετηρούντο ταύτα δι' ατομικών εξόδων), υδραγωγείων, γεφυρών, δια βοηθήματα προς πτωχάς οικογενείας, δια πληρωμάς πεζών κλπ.

Μεταξύ δε των υποχρεώσεων των κοινοτήτων ήσαν και αι προσωπικάί δουλείαι δια δημοσίας εργασίας, ήτοι δια επισκευάς φρουρίων και άλλων οχυρωμάτων, δι' επισκευήν ή κατασκευήν του οίκου του πασσά, δια κατασκευήν και επισκευήν δημοτικών, επαρχιακών και δημοτικών οδών, γεφυρών και δι' άλλας ακόμη εκτάκτους δημοσίας χρείας.

ΜΕΡΟΣ Δ'

Περί πόρων των κοινοτήτων

Προς εκπλήρωσιν των κοινοτικών αναγκών επεβάλλοντο φόροι εις τους κατοίκους, αναλόγως της καταστάσεως εκάστου, δηλ. γίνετο εκτίμησις των εισοδημάτων εκάστου εις χιλιάδας γροσίων, και επί τη βάσει ταύτης συνεισέφερον έκαστος αναλόγως. Δεν εξαιρούντο της φορολογίας ταύτης ούτε αι χήραι ούτε τα ορφανά, αλλά πάντοτε εφορολογούντο κατ' επιείκειαν.

Υπεβάλλοντο δε εις φόρον και οι έχοντες απλώς χρηματικήν κατάστασιν, καθώς και οι βιομήχανοι, αναλόγως του κέρδους το οποίον απελάμβανεν έκαστος από την βιομηχανίαν του

ΜΕΡΟΣ Ε'

Περί δημοτικής περιουσίας

Σπανίως αι κοινότητες είχαν δημοτικήν περιουσίαν.

Αύτη δε εσυνίστατο εις οικίας, αίτινες εχρησίμευον ως αποθήκαι των προσόδων, εις αφιερώματα κτημάτων ή χρημάτων εις τας εκκλησίας ή εις τα σχολεία, και εις κτήματα τα οποία εγκατέλιπον οι κάτοικοι, χωρίς αμέσους κληρονόμους, φεύγοντες από την κοινότητά των, είτε ένεκα της τυραννίας είτε ένεκα εγκλήματος εις το οποίον εζώκειλαν.

ΜΕΡΟΣ ΣΤ'

Περί δημοτικής αρχής

Η εκτελεστική και βουλευτική αρχή της κοινότητος ενεπιστεύετο εις ένα ή πλειότερους άρχοντες ονομαζομένους προεστώτας. Μ' όλον τούτο εις όλας τας σπουδαίας υποθέσεις της κοινότητος οι προεστώτες εσυμβουλευόντο τους επισημοτέρους της κοινότητος ως προς την ενέργειαν των χρεών των.

Οι προεστώτες όντες το όργανον μεταξύ των κατοίκων της κοινότητας και της εξουσίας:

A) Εξετέλουν τας διαταγάς τας οποίας ελάμβανον παρά των προεστώτων της επαρχίας ή παρά της εφορίας.

B) Διεχειρίζοντο την δημοτικήν περιουσίαν, όπου τοιαύτη υπήρχεν.

Γ) Συνέταπτον τον προϋπολογισμόν της κοινότητας

Δ) Ενήργουν την είσπραξιν των φόρων και την πληρωμήν αυτών εις τον ταμίαν της επαρχίας.

E) Εδιώριζαν τους αγροφύλακας.

Στ) Εδιώριζαν εθνοφύλακας, όπου υπήρχον λησταί, προς καταδίωξιν αυτών, και εν γένει όλους τους δημοτικούς υπηρέτας.

Z) Διέταπτον κατά τα υπάρχοντα έθιμα τα περί προσωπικών δουλειών, είτε εις δημοσίας εργασίας ανεφέροντο, είτε εις δημοτικάς.

H) Εδανείζοντο συμφώνως μετά των επισημοτέρων κατοίκων εις όνομα της κοινότητας, προς εκπλήρωσιν κατεπειγουσών αναγκών αυτής.

Θ) Αντεπροσώπευον την κοινότητα ενώπιον των δικαστηρίων, είτε ως ενάγουσαν είτε ως εναγομένην

I) Εδέχοντο τα αφιερώματα, τα οποία εγίνοντο εις την εκκλησίαν ή το σχολείον της κοινότητας.

ΙΑ) Επεκύρουν τα γινόμενα συμβόλαια, αν τα μέρη ήθελον να δώσωσιν εις αυτά επισημότητα τινά.

ΙΒ) Ενήργουν δικαστικήν εξουσίαν, όταν τα μέρη συνεφώνουν προς άλληλα δια να δικασθώσιν από αυτούς.

Τα καθήκοντα δε ταύτα εκπληρούσαν υπό την επιτήρησιν των επαρχιακών προεστώτων, εις τους οποίους ηδύναντο να προσφύγωσιν όσοι των κατοίκων ενόμιζον ότι ηδικήθησαν από τους προεστώτας των κοινοτήτων.

ΜΕΡΟΣ Ζ΄

Περί εκλογής της δημοτικής αρχής

Οι προεστώτες των κοινοτήτων εκλέγοντο, συνερχομένων εις έν των εχόντων δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι κατοίκων (ίδη Μέρος Β΄ της παρούσης εκθέσεως). Η εκλογή εγίνετο δια πλειοψηφίας δια να έχη δε κύρος απαιτείτο να συνέλθωσιν οι πλειότεροι των κατοίκων.

Οι εκλογείς συνήρχοντο εν γένει εις την εκκλησίαν, εις το σχολείον ή εις οικίαν τινά δια να εκλέξωσι προεστώτα ή προεστώτας της κοινότητος.

Ως επί το πλείστον εκλέγετο εις προεστώς δι' εκάστην κοινότητα.

Μόνον δε εις τας κοινότητας, και κυρίως εις τας πόλεις, αι οποίαι είχαν πολλούς κατοίκους, εκλέγοντο έως δύο προεστώτες.

Περί της εκλογής εγίνετο έγγραφον υπογραφόμενον παρά των εκλογέων και εδίδετο εις τους εκλεχθέντες.

Επεκυρούτο δε συνήθως από τους προεστώτες της επαρχίας.

Η διάρκεια της υπηρεσίας του προεστώτος ήτον δια μίαν ή και δια πλειότερας εξαμηνίας κατά την θέλησιν των εκλογέων. Ο προεστώς ηδύνατο να αντικατασταθή και πριν παρέλθη η προσδιορισμένη περίοδος, όταν υπέπιπτεν εις έγκλημα ή εδυσαρέσκει τους εντολείς του δια διαγωγής αντιβαινούσης εις τα καθήκοντά του.

Περί προϋπολογισμού και απολογισμού

Ο προεστώς συνέταττε καθ' εξαμηνίαν τον προϋπολογισμόν των εις βάρος της κοινότητος εξόδων. Σημειωτέον δε ότι εις τον προϋπολογισμόν τούτον δεν εσημειώνοντο μέλλοντα έξοδα, ως γίνεται συνήθως εις τους προϋπολογισμούς, αλλά τα έξοδα της παρελθούσης ήδη εξαμηνίας.

Οι φόροι εισεπράττοντο παρά του προεστώτος, βοηθουμένου εις τούτο παρ' ενός ονομαζομένου συντάκτου. Δεν επληρώνοντο δε δια μιας, αλλ' εις διαφόρους δόσεις.

Επειδή δε έπρεπε να πληρωθώσιν αμέσως οι φόροι ως γενομένων ήδη των εξόδων, ο προεστώς μετά των προκριωτέρων της κοινότητας ηναγκάζοντο να δανείζονται εν ονόματι αυτής, προς εκπλήρωσιν των κατεπειγουσών αναγκών της, και μετά την είσπραξιν, απέδιδον τα δανεισθέντα.

Εις το τέλος εκάστης εξαμηνίας ο προεστώς ή προεστώτες έδιδον λόγον της διαχειρίσεώς των εις τους κατοίκους της κοινότητας. Εάν δε προέκυπτον εκ τούτου διενέξεις μεταξύ των κατοίκων και των προεστώτων, αύται διελύοντο από τους προεστώτας της επαρχίας.

Το εκτεθέν επαρχιακόν και δημοτικόν σύστημα ανήκε κυρίως εις την Πελοπόννησον. Το δε της χέρσου Ελλάδος και του Αιγαίου Πελάγους, αν και οι τύποι ήσαν κοινοί εις όλα τα μέρη, διέφερον όμως ως προς την εφαρμογήν, ως θέλει εκτεθεί κατωτέρω. Το δε της Μάνης ήτον όλως διαφορετικόν.

5. Οι Κοινοτικοί άρχοντες: Καταγωγή, τρόπος ανάδειξης, αρμοδιότητες.

Υπ' αυτές τις συνθήκες ποία ήσαν τα γνωρίσματα αυτών των τοπικών αρχόντων, που με την προσωπικότητά τους έδιναν ένα ιδιαίτερο χρώμα στον τομέα της τοπικής αυτοδιοίκησης;

Πρώτα-πρώτα πρέπει να αναφερθεί ο τίτλος τους. Ανάλογα με την περιοχή ονομάζονταν πρωτόγεροι, γέροντες, που υποδηλώνουν κυρίως τους εκπροσώπους της Κοινότητας ενός χωριού ή των μαχαλάδων μιας πόλης, προεστοί ή προεστώτες, δημογέροντες, επίτροποι, κοτζαμπάσηδες, προκειμένου για τους εκπροσώπους της Κοινότητας στη βαθμίδα του καζά (1). Στις Κοινότητες που ένας άρχοντας είχε μεγαλύτερη δύναμη και ξεχώριζε από τους άλλους, ονομαζόταν κοτζάμπασης, όπως στην περιφέρεια Ζαγορίου ο Ζαγόρ κοτζάμπασης ή στην Ύδρα ο μπας κοτζάμπασης.

Στα νησιά οι επίτροποι, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε κατά τον 17^ο αιώνα, στις παραμονές της Επανάστασης είναι κατώτεροι από τον κοτζάμπαση, εκπροσωπώντας ομάδες χωριών χωρίς η διακιοδοσία τους να εκτείνεται σε ολόκληρο το νησί. Στη Μακεδονία και Θράκη οι κοτζαμπάσηδες ονομάζονταν τσορμπατζήδες. Στα Μαστιχοχώρια της Χίου και στα Μαδεμοχώρια της Χαλκιδικής ονομάζονταν βεκίληδες (vekil = πληρεξούσιος). Στην Κρήτη οι κοινοτικοί εκπρόσωποι της βαθμίδας του καζά είχαν τον τίτλο του κετχουδά. Στον καζά Καρπενησίου οι εκπρόσωποι των τριών ναχιγιέδων του καζά (Πολιτοχώρια, Βλαχοχώρια, Σοβολάκο) ονομάζονταν βιλαετλήδες και του Καρπενησίου κασαμπαλήδες (Κασαμπάς = κωμόπολη).

(1). Εκδοτικής Αθηνών: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ', σελ. 137

Ας δούμε όμως τώρα τα κριτήρια που λαμβάνονταν υπ' όψη προκειμένου να εκλεγεί κάποιος ως εκπρόσωπος της Κοινότητας. Το κυριότερο απ' αυτά ήταν η φρόνηση. Δεδομένου ότι οι Έλληνες ήταν υποτελείς σε ένα ιδιαίτερα σκληρό δυνάστη, η φρόνηση ήταν ιδιαίτερα σημαντική για να τους προφυλάσσει από το μένος του κατακτητή. Σε αντίθετη περίπτωση τόσο η ζωή όσο και η περιουσία των κατοίκων μπορούσε να τεθεί σε άμεσο κίνδυνο. Ακολουθούσαν, κατά σειρά σπουδαιότητας, η καταγωγή και η κοινωνική θέση, ο πλούτος, η ικανότητα και η ευελιξία, η εντιμότητα, η ηλικία (συνήθως έπρεπε να είναι γέροντες).

Πρέπει ίσως να μελετηθεί λίγο περισσότερο το θέμα της καταγωγής, αφού ήταν ένας παράγοντας που σε πολλές περιπτώσεις έδινε στην κοινοτική αρχή ένα χαρακτήρα ολιγαρχικό. Κατά τους αιώνες της τουρκοκρατίας δημιουργήθηκε μια ισχυρή τάξη, κυρίως γαιοκτημόνων, που χάρη στον έγγειο πλούτο κατάφερε να ξεχωρίσει από την μεγάλη μάζα του λαού. Η τάξη αυτή που τα μέλη της σε όλες τις περιφέρειες ονομάζονταν άρχοντες είχε τις ρίζες της στο πριν από την τουρκοκρατία κοινωνικό καθεστώς και, παρά την κοινωνική ισοπέδωση που προκάλεσε στην αρχή η τουρκική κατάκτηση, κατάφερε να επιβιώσει κάνοντας δεκτά στους κόλπους της και νέα μέλη που στο μεταξύ απέκτησαν πλούτο είτε υπό μορφή γαιών (στην ηπειρωτική Ελλάδα) είτε υπό μορφή χρημάτων ή πλοίων (στα νησιά). Οι άρχοντες, μαζί με τους εκπρόσωπους της Οθωμανικής κυριαρχίας ήταν συγκεντρωμένοι στις πρωτεύουσες των καζάδων ή, σπανιότερα, σε μεγάλα χωριά.

Τις περισσότερες φορές τις εκλογές για την ανάδειξη κοινοτικών αρχόντων τις κέρδιζαν εκπρόσωποι αυτής της τάξης. Στις εκάστοτε εκλογές, μερικοί άρχοντες κατόρθωναν να προσεταιρίζονται την πλειοψηφία των εκλογέων είτε με το κύρος τους, είτε με τις συμπαράσταση των συγγενών και των πιστών οπαδών τους, είτε χάρη στην οικονομική τους δύναμη και επιρροή. Έτσι, τις περισσότερες φορές οι τοπικοί άρχοντες αποτελούσαν ένα θεσμό περισσότερο ή λιγότερο αριστοκρατικό ή ολιγαρχικό.

Όσο όμως πλησιάζουμε στις παραμονές της Επανάστασης, λίγο-λίγο το καθεστώς αυτό φαίνεται να αλλάζει παίρνοντας πιο δημοκρατικό χαρακτήρα. Έτσι, στην Αθήνα π.χ., ενώ παλαιότερα εκλέξιμοι ήταν μόνο όσοι ανήκαν σε 12-14 οικογένειες που αποτελούσαν την αριστοκρατική τάξη και τα κοινοτικά αξιώματα είχαν καταντήσει κληρονομικά, στις τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα το δικαίωμα του εκλέγεσθαι είχε επεκταθεί και στην τάξη των νοικοκυραίων, που την αποτελούσαν άλλες 24 οικογένειες.

Στο Μελένικο, όπου υπήρχαν δύο τάξεις, των τσορμπατζήδων (αρχόντων) και των «ποχειριών» (υποχειριών, φτωχών), παραδοσιακά την Κοινότητα διοικούσαν οι τσορμπατζήδες και ο μητροπολίτης. Το 1813 όμως καταργήθηκε

επίσημα ο ταξικός φραγμός και θεσπίστηκε να έχουν όλοι οι πολίτες το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, χωρίς καμμία διάκριση πλούτου ή καταγωγής ⁽¹⁾.

Ο αριθμός των κοινοτικών αρχόντων ποίκιλλε από τόπο σε τόπο κι από εποχή σε εποχή. Στην Θεσσαλονίκη, στις Σέρρες, στον Μυστρά, στην Αίγινα ⁽²⁾ και στον Τσαμαντά ήσαν δώδεκα, ενώ στην Νάουσα ήσαν οκτώ ή δέκα. Στα νησιά του Αιγαίου κατά κανόνα εκλέγονταν τέσσερεις επίτροποι.

(1) Εκδοτικής Αθηνών: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Τόμος ΙΑ, σελ. 138

(2) Θεοδ.Θεοδώρου: Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση, Τόμος Α', σελ. 165

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΥΠΟ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΜΕΣΩΣ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1821 ΠΕΡΙΟΔΟ: ΟΚΤΩ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ

Όπως έχει ήδη λεχθεί, η πολιτική των σουλτάνων έναντι των υποδούλων λαών διαφοροποιούνταν κατά περιόδους και κατά περιοχές για την κατά την γνώμη της Πύλης καλύτερη εξυπηρέτηση των εκάστοτε συμφερόντων της.

Αυτής της πολιτικής δεν ήταν δυνατόν να εξαιρεθούν ορισμένα Ελλαδικά τμήματα, τα οποία είτε κατά την γνώμη της Οθωμανικής Διοίκησης έπρεπε «να προστατευθούν» ή «να ενισχυθούν», προκειμένου έτσι να είναι περισσότερο κερδοφόρα (μέσω εισπραξης φόρων κ.λ.), είτε διότι με αγώνες απέκτησαν «προνόμια» (διοικητικά, οικονομικά κ.ά.).

Χαρακτηριστικές είναι, υπό αυτήν την έποψη, οι ακόλουθες ενδεικτικές περιπτώσεις, ετερογενείς και ανομοιογενείς βέβαια μεταξύ τους, αλλά grosso modo συγκλίνουσες στην ουσιαστική τους διάσταση.

1. Ύδρα

Οι κάτοικοι της Ύδρας πριν να γίνουν έμποροι ήσαν φτωχοί γεωργοί και κτηνοτρόφοι ασχολούμενοι και με την παράλιο αλιεία . Η επιβίωση τους ήταν αρκετά προβληματική γιατί το νησί ήταν άνυδρο και φτωχό. Επειδή πολλά από τα αγαθά που χρειάζονταν δεν μπορούσαν να παραχθούν στο νησί άρχισαν σιγά σιγά ένα υποτυπώδες εμπόριο με την απέναντι ακτή και με τα γειτονικά νησιά. Η φτώχεια του νησιού ήταν τόση ώστε μέχρι το 1687 οι Τούρκοι το είχαν αφήσει εντελώς αφορολόγητο.

Την εποχή εκείνη, και μέχρι το 1770, την διοίκηση ασκούσε μια επιτροπή αποτελούμενη από τρεις ιερείς. Στην συνέχεια η αντιπροσώπευση των κατοίκων έγινε μικτή, αποτελούμενη από δύο ιερείς και τρεις λαϊκούς, δύο επιτρόπους κι ένα γραμματικό.

Το 1770 όταν με την προτροπή των Ρώσων σημειώθηκε η μεγάλη εξέγερση στην Ελλάδα που έμεινε γνωστή σαν «Ορλωφικά», οι Ύδραίοι δεν έλαβαν εμφανώς μέρος σε αυτήν. Η μόνη εμφανής Ρωσική παρουσία στο νησί ήταν όταν ο ναύαρχος του ρωσικού στόλου Ορλώφ ανέθεσε την διοίκηση του νησιού σε 24 προκρίτους, υπό την προεδρία Ρώσου αρμοστή. Με την μη ανάμιξή τους στις εχθροπραξίες αφ' ενός μεν απέφυγαν την καταστροφή και τις κυρώσεις, αφ' ετέρου δε πολιτεύθηκαν με εξαιρετική πονηριά απέναντι τόσο στους Ρώσους όσο και στους Τούρκους. Έχοντας εφοδιάσει τα πλοία τους και με ρωσικά και με τουρκικά ναυτιλιακά έγγραφα, μπορούσαν ανενόχλητοι να επιδίδονται στις εμπορικές τους δραστηριότητες επιδεικνύοντας τα κατάλληλα έγγραφα ανάλογα με την εθνικότητα των πλοίων που συναντούσαν. Τότε αρχίζει να αναπτύσσεται η εμπορική ναυτιλία και το νησί αποκτά σαφώς ναυτικό χαρακτήρα. Χάρη στην συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (21 Ιουλίου 1774) με την οποία επετράπη στα ελληνικά πλοία να ανυψώνουν την ρωσική σημαία, το υδραϊκό ναυτικό ανδρώνεται. Δημιουργήθηκαν τότε τρεις σαφώς διαχωρισμένες κοινωνικές τάξεις: των πλοιοκτητών, που ήσαν οι οικονομικά ισχυρότεροι παράγοντες, των πλοιάρχων, που συνιστούσαν την μεσαία τάξη και των ναυτών, που αποτελούσαν την κατώτερη τάξη.

Μετά την αποχώρηση των Ρώσων το έργο της διοίκησης ανέλαβε ένα δωδεκαμελές συμβούλιο κοινοτικών αρχόντων, που ανήκαν στην τάξη των πλοιοκτητών. Το συμβούλιο αυτό χωριζόταν σε τρία τετραμελή τμήματα, που το καθένα ανελάμβανε την διοίκηση για τέσσερις μήνες ⁽¹⁾.

Από το 1778 την είσπραξη των φόρων ανέλαβε η Κοινότητα έναντι σταθερού ποσού και όχι εκμισθωτής ή Τούρκος εισπράκτορας. Αυτό ήταν ένα εξαιρετικό

(1) Γ.Δ.Κριεζή: Ιστορία της νήσου Ύδρας προ της επαναστάσεως του 1821, Πάτρα 1860

προνόμιο που δόθηκε από τον Σουλτάνο σε αναγνώριση των υπηρεσιών των Υδραϊκών πλοίων για την κατάκτηση της Κριμαίας. Το γεγονός αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό γιατί με τον τρόπο αυτό η Ύδρα, απαλλαγμένη από κάθε Τουρκική εποπτεία αξιωματούχων μπόρεσε να αναπτύξει απρόσκοπτα το ναυτικό της.

Την είσπραξη αναλάμβανε ο εφημέριος κάθε ενορίας που κατάρτιζε κατάλογο των ενοριτών του που υπόκεινταν σε χαράτσι τον οποίο παρέδιδε στην Κοινότητα. Αυτή καταχωρούσε τους καταλόγους όπως τους είχαν καταρτίσει οι ιερείς στο γενικό κατάστιχο της είσπραξης του χαρατσίου και της τυχόν αναγκαστικής εισφοράς αναγράφοντας και το ποσό που θα πλήρωνε ο καθένας.

Λόγω σοβαρής διαμάχης που ξέσπασε μεταξύ των πλοιοκτητών και των άλλων δύο τάξεων, ζητήθηκε το 1802 η παρέμβαση του καπουδάν πασά, ο οποίος διόρισε ισόβιο ανώτατο κοινοτικό άρχοντα τον Γεώργιο Βούλγαρη. Ταυτόχρονα του ανέθεσε και καθήκοντα επιτηρητή (ναζίρη) των νήσων Σπετσών και Πόρου και αργότερα και της Αίγινας χωρίς όμως αυτός ποτέ να αναμιχθεί στις εσωτερικές υποθέσεις τους, εποπτεύοντας μόνο για την εκτέλεση των διαταγών του καπουδάν πασά.

Καταπολέμησε την πειρατεία, κατέστειλε τις υπερβασίες των αρχόντων και επέβαλε τον νόμο και την τάξη. Στη διάρκεια της θητείας του ρύθμισε τις ναυτικές σχέσεις, καθόρισε την συμμετοχή των πληρωμάτων στα κέρδη, ελάττωσε τους τόκους του κεφαλαίου, αύξησε το ποσοστό της εισφοράς προς την Κοινότητα και οργάνωσε την διοίκηση του νησιού. Σε αυτήν συμμετείχαν 24 νοικοκυραίοι χωρισμένοι σε δύο ομάδες ανά δώδεκα που αλληλοδιαδέχονταν κάθε χρόνο. Από αυτούς τρεις εξελέγονο Σύδικοι και κάθε τρίμηνο λάμβαναν μέρος στην διοίκηση έχοντας συμβουλευτική ψήφο. Ο Βούλγαρης κυβέρνησε, μέχρι το 1812 που πέθανε, με τον τίτλο του μπας κοτζάμπαση.

Τον Βούλγαρη διαδέχθηκε ο πρώην αρχιναύκληρος (Μπας Ρεΐσης) του οθωμανικού στόλου Νικόλαος Κοκοβίλας ο οποίος κυβέρνησε μέχρι την έκρηξη της Επανάστασης.

Λόγω της διστακτικότητας του για την συμμετοχή της Ύδρας στην Επανάσταση ο Κοκοβίλας καθαιρέθηκε από τον Αντώνη Οικονόμου ο οποίος πέτυχε την έκδοση « Επισήμου Πράξεως» βάσει της οποίας είχε το δικαίωμα να διευθύνει οικεία βουλήσει όλες τις δυνάμεις θαλάσσης και ξηράς του νησιού με την ρητή υπόσχεση των προκρίτων ότι *«προθύμως και αναντιρρήτως θα εχορήγουν εις αυτό τα προς τούτο μέσα»*. Σύντομα όμως καθαιρέθηκε και αυτός από τους πλοιάρχους Γεώργιο Σαχτούρη, Αντώνιο Κριεζή και Λάζαρο Παναγιώτα και τον διαδέχθηκε ο επί κεφαλής των προκρίτων Λάζαρος Κουντουριώτης.

2. Σπέτσες

Σε αντίθεση με τους Υδραίους, οι Σπετσιώτες έλαβαν ενεργό μέρος στα Ορλωφικά με την επίθεση εναντίον δύο τουρκικών πλοίων μιας μοίρας υπό τον Αθανάσιο Ιωάννη Λάσκαρη (1770). Το αποτέλεσμα ήταν να αποβιβασθούν στο νησί Τουρκαλβανικά στρατεύματα και να εξανδραποδίσουν τους κατοίκους του. Όσοι κατάφεραν να γλυτώσουν την σφαγή κατέφυγαν στα Κύθηρα, από όπου άρχισαν μια σειρά επιδρομών κατά των Τούρκων για αντίποινα. Τελικά, μετά από διαπραγματεύσεις που έκανε ο αντιπρόσωπός τους Λάζαρος Μανιάτης με τους Οθωμανούς, μπόρεσαν να ξαναγυρίσουν στο νησί τους, έχοντας επιτύχει τα ακόλουθα:

1. Τριακονταετή ατέλεια, δηλαδή να μην καταβάλλουν χαράτσι ή οποιοδήποτε τελωνειακό τέλος, μη συμπεριλαμβανομένου όμως του έγγειου φόρου.
2. Πλήρη αυτονομία της Κοινοότητάς τους.
3. Δικαίωμα νομής των απέναντι των Σπετσών γαιών της Ερμιονίδας.

Έτσι, εντελώς απερίσπαστοι, μπόρεσαν οι Σπετσιώτες την περίοδο 1773-1787 να αναπτύξουν ένα σημαντικό στόλο και να αποδυθούν σε ένα ιδιαίτερα προσοδοφόρο διεθνές εμπόριο που πολύ σύντομα συσσώρευσε στο νησί ένα τεράστιο πλούτο. Οι προορισμοί τους δεν περιορίζονταν μόνο στην Μεσόγειο, αφού το 1801 έφθασαν στις Αντίλλες, το 1803 στον Άγιο Δομήνικο και το 1809 στην Νότιο Αμερική.

Για την διοίκηση του νησιού εκλέγονταν πέντε προεστοί ή γέροντες από τους εύπορους πλοιοκτήτες και τους πλοίαρχους, που ήσαν και οι μόνοι σε όλη την Ελλάδα που παρείχαν τις υπηρεσίες τους αμισθί. Την ουσιαστική όμως εξουσία είχαν εναλλάξ ο εκπρόσωπος των ολιγαρχικών Ιωάννης Μέξης και οι πιο δημοφιλείς Μποτασαίοι.

3. Ψαρά

Τα Ψαρά, όπως και οι Σπέτσες, συμμετείχαν ενεργά στα Ορλωφικά, πολύ γρήγορα όμως πήραν αμνηστία από τους Τούρκους για την ανάμιξή τους χάρη στην μετριοπάθεια του Τούρκου αρχιναύαρχου Χασάν Τζεζάρλι και τους επιτήδειους χειρισμούς του δραγουμάνου του Στόλου Νικολάου Μαυρογένους.

Σε ό,τι αφορούσε την διοίκησή τους οι Ψαριανοί ήσαν πολύ δημοκρατικότεροι από τους κατοίκους των άλλων νησιών. Οι κάτοικοι εξέλεγαν 40 προκρίτους και από τις τρεις τάξεις που υπήρχαν στο νησί, πλοίαρχους, εμπόρους και ναύτες και αυτοί εξέλεγαν τους τρεις δημογέροντες. Αυτοί, έχοντας σαν βοηθούς μερικούς από τους εκλεκτορες ασκούσαν την Διοίκηση, επικυρώνοντας τις

αποφάσεις τους με μια τριμύρια σφραγίδα, την οποίας κάθε ένας κρατούσε ένα κομμάτι.

4. Χίος

Στην Χίο από 13 εκλέκτορες (πέντε δημογέροντες και οκτώ εκπρόσωποι διαφόρων τμημάτων του νησιού και των καθολικών) εκλέγονταν πέντε νέοι δημογέροντες. Τα 21 Μαστιχοχώρια της Χίου, που αποτελούσαν ξεχωριστή Κοινότητα, εξέλεγαν δύο επιτρόπους το καθένα και αυτοί οι 42 εξέλεγαν κάθε τρία χρόνια 10-12 βεκίληδες (προεστούς), ενώ τις υποθέσεις τους στην Πόλη χειριζόταν ένας έφορος.

5. Σάμος

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση της Σάμου. Ερημωμένη από το 1479 από τους κατοίκους της που μετανάστευσαν ομαδικά στην Χίο, ξανακατοικήθηκε το 1562, χάρη στις ενέργειες του τότε καπουδάν πασά που απέσπασε από τον σουλτάνο ένα «αχτναμέ» (σουλτανικός ορισμός), βάσει του οποίου απαγορευόταν η κατοίκηση και η παραμονή στο νησί Τούρκων, οι υποψήφιοι χριστιανοί κάτοικοι του νησιού αποκτούσαν το δικαίωμα αυτοδιοίκησης και η φορολογική τους υποχρέωση περιοριζόταν σε μια εφ' άπαξ ετήσια καταβολή 45.000 γροσίων. Χάρη στο καθεστώς αυτό οι κάτοικοι απέκτησαν μεγάλη οικονομική ευρωστία και ένα είδος αυτονομίας. Με την πάροδο των ετών δημιουργήθηκαν στους κόλπους της Κοινότητας δύο αντίπαλα κόμματα, των «Καλικάντζαρων», όπως σκωπτικά ονομάζονταν από τους αντιπάλους τους οι συντηρητικοί και των «Καρμανιόλων», όπως αντίστοιχα ονομάζονταν οι προοδευτικοί, οι επαναστάτες. Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} η συντηρητική αστική τάξη, αποτελούμενη από πλοιοκτήτες και εμπόρους, είχε αναπτυχθεί σημαντικά με τον προσεταιρισμό και της αγροτικής τάξης. Οι ιδεολογικές επιδράσεις όμως της Γαλλικής Επανάστασης ώθησαν το κόμμα των Καρμανιόλων σε μια ζωηρή αμφισβήτηση της εξουσίας των συντηρητικών, που είχε ως αποτέλεσμα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα να καταλάβουν την εξουσία οι προοδευτικοί. Η αντίδραση των συντηρητικών ήταν τόσο βίαιη που σε κάποιες περιπτώσεις έφτασε μέχρι και την ένοπλη σύρραξη, και που τελικά οδήγησε στην ανακατάληψη της εξουσίας από αυτούς, πρόσκαιρα όμως, αφού με την έκρηξη της Επανάστασης, αυτή περιήλθε ξανά στους Καρμανιόλους. ⁽¹⁾ Βλέπουμε λοιπόν πως, υπό την σκέπη της Τουρκικής κυριαρχίας, η Σάμος λειτουργούσε σαν μια εντελώς ανεξάρτητη κοινωνική οντότητα, φαινόμενο πρωτοφανές και ίσως μοναδικό μέσα στα πλαίσια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

(1): Θεοδ. Θεοδώρου: Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση, Τόμος Α', σελ. 169-174, Αθήνα 1996

6. Σκύρος

Μια άλλη ιδιομορφία υπήρχε στην Σκύρο. Εκεί την διοίκηση ασκούσαν δύο έως πέντε, αν και συνήθως τρεις, κοινοτικοί άρχοντες που ονομάζονταν «Γέροντες», συνεπικουρούμενοι από ένα κοινοτικό δικαστήριο, που είχε γενική αρμοδιότητα, και από ένα εκκλησιαστικό δικαστήριο (με πρόεδρο τον εκάστοτε επίσκοπο του νησιού) που εκδίκασε υποθέσεις οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου. Τα δικαστήρια έκριναν χωρίς δέσμευση από διατάξεις νόμων, κατά την κοινή κρίση και σύμφωνα με τα έθιμα. Η πρωτοτυπία ήταν ότι στο νησί έδρευε και ένας βοεβόδας, που εκπροσωπούσε την οθωμανική εξουσία, συμμετείχε ως ισότιμο μέλος στο κοινοτικό δικαστήριο μαζί με τους Γέροντες και, συνήθως, ήταν Χριστιανός! (1).

7. Μωριάς

Στον Μωριά εκλέγονταν ένας γέροντας σε κάθε χωριό και δύο έως πέντε προεστοί στον καζά. Οι προεστοί αυτοί ασκούσαν ουσιαστικά την διοίκηση και την δημοσιονομική εξουσία ολόκληρου του καζά. Όταν ο Πασάς του Μωριά ήθελε να πάρει αποφάσεις ευρύτερης σημασίας, συνηθίζονταν να καλεί σε σύσκεψη τόσο τους Έλληνες προεστούς των καζάδων, όσο και τους Οθωμανούς διοικητές. Οι πρώτοι όριζαν ακόμη και δύο μόνιμους εκπροσώπους τους στον Πασά, ο οποίος και όφειλε να τους συμβουλευτείται.

Στις παραμονές της Επανάστασης, σύμφωνα με την μαρτυρία που έδωσαν οι Τούρκοι επίσημοι της Τρίπολης προς τον Πάνο Κολοκοτρώνη όταν συνελήφθησαν το 1821, οι Οθωμανοί αξιωματούχοι είχαν γίνει απλοί εκτελεστές των αποφάσεων των προεστών και χωρίς την απόφαση των τελευταίων δεν μπορούσαν να εισπραχθούν οι φόροι. Φαίνεται όμως πως οι περισσότεροι από αυτούς είχαν την τάση για υπερπολυτελή ζωή και για διαρκή αύξηση της περιουσίας τους, αλλά και μια έντονη σκληρότητα προς τους ομοεθνείς τους αγρότες. Ήσαν διαιρεμένοι σε αλληλομαχόμενες φατρίες, που στις παραμονές της Επαναστάσεως ήσαν δύο, με επί κεφαλής την οικογένεια Λόντου η μία και την οικογένεια Δεληγιάννη η άλλη.

8. Σούλι

Σε ένα αέναο πόλεμο με τους Τούρκους οι Σουλιώτες, δεν έχαναν καμμία ευκαιρία να διατυμπανίζουν την ελευθερία τους. Μπορεί να πλήρωναν τακτικά τον κεφαλικό φόρο στο ταμείο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ουσιαστικά όμως δεν υποδουλώθηκαν ποτέ, ζώντας απομονωμένοι στα απρόσιτα χωριά τους και μη αναγνωρίζοντας κανέναν αυθέντη.

(1): Θεοδ. Θεοδώρου: Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση, Τόμος Α', σελ. 169-174

Βάση του πολιτεύματός τους ήσαν οι 47 φάρες, στις οποίες ανήκαν. Οι αρχηγοί των φαρών αποτελούσαν το ανώτατο σώμα, το «Κριτήριο της Πατρίδος» και κυβερνούσαν την Κοινότητα μεριμνώντας για τις ανάγκες της ειρήνης και του πολέμου. Πρόεδρος του Κριτηρίου, και συνάμα πολέμαρχος, αναδεικνυόταν ο πιο ανδρείος και πιο συνετός αρχηγός φάρας. Το αξίωμα αυτό συνήθως περιερχόταν στον αρχηγό της φάρας των Τζαβελλαίων, κάποιες φορές στον αρχηγό της φάρας των Μποτσαραιών και σπάνια κάποιας άλλης.

Όντας λαός κατ' εξοχήν πολεμικός, πολλές φορές πραγματοποιούσαν επιδρομές στα γειτονικά χωριά για να διώξουν από εκεί τους Τούρκους και να προσφέρουν την πολύτιμη ασφάλεια στους κατοίκους τους. Επέτρεπαν τότε σε αυτούς να αποτελέσουν μέλη της ομοσπονδίας τους. Σε αυτή την περίπτωση όμως, οι κάτοικοι αυτών των χωριών συνέχιζαν να πληρώνουν τους ίδιους φόρους που πλήρωναν και στους Τούρκους (κεφαλικό φόρο, προβατονόμιο και δεκάτη), αλλά επί πλέον και ένα φόρο προστασίας έναντι των Τουρκαλβανών, που πραγματοποιούσαν επίσης επιθέσεις δηλώνοντας τα χωριά. Πολλές φορές μάλιστα, κάποια χωριά που ανήκαν σε Τουρκαλβανούς μπέηδες, πλήρωναν αυτόν τον φόρο για να προστατευθούν από τυχόν επιθέσεις των ίδιων των Σουλιωτών.

Τους φόρους αυτούς, εις χρήμα ή εις είδος, τους κατέθεταν στο κοινό ταμείο της συμπολιτείας. Κάποιες φορές όμως, τα ελευθερωμένα χωριά δεν πλήρωναν αυτούς τους φόρους στο κοινό ταμείο, αλλά απ' ευθείας στις φάρες που τα είχαν ελευθερώσει από τους Τουρκαλβανούς δεσπότες.

Στην ιδιόμορφη αυτή περίπτωση των Σουλιωτών, είναι άξιον αναφοράς το γεγονός ότι απολάμβαναν την αυτονομία τους όχι χάρη σε κάποια προνόμια που τους είχαν εκχωρηθεί από την Πύλη, αλλά χάρη στην αδυναμία της Πύλης να τους καθυποτάξει με την δύναμη των όπλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΥΠΟ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΜΕΣΩΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1821 ΠΕΡΙΟΔΟ: ΟΙ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

1. Γενική προσέγγιση

Στους πρώτους αιώνες της Τουρκικής κυριαρχίας, όταν ακόμα ο χαρακτήρας του κράτους ήταν έντονα επεκτατικός, και ο σουλτάνος είχε συνεχώς ανάγκη τις στρατιωτικές υπηρεσίες των υπηκόων του, η κοινωνική δομή που δέσποζε στην Οθωμανική επικράτεια ήταν ο φεουδαλισμός. Οι γαίες της αυτοκρατορίας, που αποτελούσαν στην συντριπτική τους πλειοψηφία, ιδιοκτησία του σουλτάνου, εδίδοντο ως ανταμοιβή εξαίρετων στρατιωτικών υπηρεσιών σε διάφορους στρατηγούς, υπό την μορφή ενός ιδιότυπου χρησιδανείου. Ο πασάς που διοριζόταν από τον σουλτάνο ως τιμαριούχος, αποκτούσε όλα τα δικαιώματα επικυριαρχίας σε όλα τα αγαθά της περιοχής του με την υποχρέωση να αποδίδει στον σουλτάνο ένα προκαθορισμένο από τον τελευταίο ποσό ως φόρο.

Από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, μετά τον θάνατο του σουλτάνου Σουλεϊμάν Β' του Μεγαλοπρεπούς (1494-1556), οπότε η επεκτατική πολιτική της Τουρκίας άρχισε σιγά-σιγά να ατονεί, το ενδιαφέρον των αξιωματούχων του κρατικού μηχανισμού παύει να περιορίζεται στην είσπραξη των φόρων και αρχίζει να

εκδηλώνεται έντονα το ενδιαφέρον τους για την απόδοση της γης και την ιδιοποίησή της ⁽¹⁾. Αρχίζουν να δημιουργούνται ιδιωτικά κτήματα που κάλυπταν μεγάλες εκτάσεις γης, τα λεγόμενα «τσιφλίκια». Κατά τον Σπ. Ασδραχά, η δημιουργία των τσιφλικιών είναι αποτέλεσμα της δημιουργίας χρηματικών εισοδημάτων σε ορισμένα στρώματα της κυρίαρχης οθωμανικής κοινωνίας μέσω της ανακατανομής της φορολογικής προσόδου ⁽²⁾. Με την επέκταση όμως των τσιφλικιών σε βάρος της δημόσιας γης, οι γεωργοί υποχρεώνονταν να καταβάλουν με τη μορφή διαφόρων φόρων το 20-25% της παραγωγής τους στους γαιοκτήμονες, πέρα από το 28% της παραγωγής που καταβάλλανε στο Τουρκικό κράτος.

Αποτέλεσμα αυτής της οικονομικής εξουθένωσης των κατοίκων των πιο εύφορων, πεδινών περιοχών, ήταν να δημιουργηθούν κάποια έντονα μεταναστευτικά ρεύματα σημαντικών τμημάτων του πληθυσμού, είτε προς το εξωτερικό είτε, κυρίως, προς τα βουνά.

Οι πρώτοι αυτοί άποικοι του ορεινού χώρου μέσα σε ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες, τόσο φυσικές όσο και γαιοοικονομικές, ίδρυσαν τις πρώτες τους Κοινότητες, πολλές από τις οποίες με την πάροδο των ετών εξελίχθηκαν σε δυναμικά οικονομικά κέντρα ⁽³⁾. Κι επειδή οι μετανάστες προέρχονταν όχι μόνο από τα χωριά αλλά και από κωμοπόλεις ή και πόλεις, συνεπώς άνθρωποι που ασχολούνταν ως τότε με την βιοτεχνία και το εμπόριο, η οικονομία αυτών των καινούργιων Κοινοτήτων βασιζόταν κατά πολύ στην κτηνοτροφία, στην βιοτεχνία και στο εμπόριο.

Με την πάροδο των ετών και, προ πάντων, μετά την Συνθήκη του Πασσάροβιτς (1718) τόσο το εξωτερικό όσο και, κυρίως, το εσωτερικό εμπόριο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας περνούσε σταδιακά στα χέρια των Ελλήνων. Σε πολλές περιπτώσεις τότε, για λόγους πολιτικούς και οικονομικούς, ένας ορισμένος αριθμός Κοινοτήτων συνενωνόταν και δημιουργούσε μια ενότητα, μια ομοσπονδία Κοινοτήτων. Ήταν η απάντηση κάποιων φωτισμένων κοινοτικών αρχόντων τόσο προς την επερχόμενη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας όσο και προς τις συνεχώς αυξανόμενες τάσεις στην Ευρώπη για την δημιουργία ευρύτερης αγοράς και συνεταιριστικού πνεύματος.

(1) Ηλία Νικολόπουλου: Δομές και θεσμοί στην Τουρκοκρατία., Εκδ. Κάλβος 1988, σελ. 89

(2) Σπ. Ασδραχά: Μηχανισμοί της αγροτικής οικονομίας στην Τουρκοκρατία (ΙΕ'-ΙΣΤ' αιώνας), Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1978, σελ. 227-228.

(3) Απ. Βακαλόπουλου: Ιστορία του νέου ελληνισμού. Τουρκοκρατία (1453-1669): Οι ιστορικές βάσεις της νεοελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, Τόμος Β', Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 109-

Ο χαρακτήρας και ο προσανατολισμός αυτών των ομοσπονδιών Κοινοτήτων διέφερε ανάλογα με την γεωπολιτική τους θέση ή ανάλογα με τις πλουτοπαραγωγικές πηγές που υπήρχαν στην περιοχή.

2. Επτά χαρακτηριστικές περιπτώσεις ομοσπονδιών Κοινοτήτων

Οι κυριότερες από τις ενώσεις αυτές, που έμειναν γνωστές ως ομοσπονδίες, ήταν:

A. Τα Μαντεμοχώρια της Χαλκιδικής

Την αυτόνομη ομοσπονδία ⁽¹⁾ αποτελούσαν δώδεκα κώμες, οι εξής: Γαλάτιστα, Βάβδος, Ριανά, Στανός, Βαρβάρα, Λιαρίγκοβη, Νοβοσέλο, Μαχαλάς, Ίσβορος, Χωρούδα, Ρεβινίκια και Ιερισσός.

Κάθε κώμη είχε στην δικαιοδοσία της ένα ορισμένο αριθμό χωριών, που κατά τον Ughart ήταν 360. Κάθε μια από τις δώδεκα κώμες είχε δική της διοίκηση, αποτελούμενη από ένα προεστώτα που εκπροσωπούσε το κάθε χωριό. Οι προεστώτες αυτοί εξέλεγαν έναν εκπρόσωπο της κώμης.

Οι δώδεκα εκπρόσωποι αποτελούσαν το ανώτατο όργανο διοίκησης, που είχε την έδρα του στο χωριό Μαχαλά. Εξέλεγαν με ετήσια θητεία τέσσερεις άρχοντες, που ονομάζονταν βεκίληδες και που αποτελούσαν την εκτελεστική εξουσία της ομοσπονδίας. Η εξουσία τους όμως ήταν μάλλον περιορισμένη, αφού για την λήψη μιας απόφασης απαιτείτο η ομοφωνία και των δώδεκα προεστών. Αν αυτό δεν ήταν δυνατόν, το θέμα παραπεμπόταν στις κοινοτικές αρχές της καθεμιάς Κοινότητας, που το συζητούσαν και προσπαθούσαν να βρουν μια κοινά αποδεκτή λύση. Έτσι, ουσιαστικά η κάθε Κοινότητα διατηρούσε ακέραιη την αυτοδιοίκησή της.

Οι μεταλλωρύχοι των Μαντεμοχωρίων ήταν απαλλαγμένοι από κάθε είδος φόρου, απολάμβαναν δε και ειδικής δοσολογίας, αφού δεν επιτρεπόταν η προσαγωγή τους στην πρωτεύουσα του εγιαλετιού Θεσσαλονίκη, αλλά δια του διευθυντού του μεταλλείου δικάζονταν ενώπιον του ιεροδίκου του δήμου Μαντεμοχωρίων ⁽¹⁾.

Το αντάλλαγμα της αυτονομίας τους ήταν η αποστολή στην Πύλη 230 οκάδων αργύρου από την παραγωγή των μεταλλείων και η διατροφή του Μαντέμ Αγά και των στρατιωτών του.

(1) Εκδοτικής Αθηνών: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ', σελ. 196

Β. Τα Χασικοχώρια της Χαλκιδικής

Η Ομοσπονδία των Χασικοχωρίων αποτελείτο από 15 Κοινότητες, που καθεμιά τους αντιπροσωπευόταν στην πρωτεύουσα της Ομοσπονδίας, τον Πολύγυρο. Οι κοινοτικοί άρχοντες των Κοινοτήτων εκλέγονταν μεταξύ των πιο πλούσιων και με την μεγαλύτερη επιρροή κατοίκων. Το συμβούλιό τους αποτελούσε το ανώτερο όργανο της ομοσπονδίας.

Στα Χασικοχώρια, με εξαίρεση μερικά τσιφλίκια των Τούρκων και ορισμένα μετόχια των μοναστηριών του Άθω, όλη η άλλη γη ανήκε σε αυτά και στους κατοίκους τους.

Γ. Οι Κοινότητες της Κασσάνδρας

Την ομοσπονδία αποτελούσαν οι Κοινότητες της χερσονήσου και είχαν σαν διοικητικό κέντρο την κοινότητα Βάλτα. Την διοίκηση ασκούσε ένα συμβούλιο αποτελούμενο από τους άρχοντες των δώδεκα σπουδαιότερων Κοινοτήτων με επί κεφαλής ένα πρόεδρο που ονομαζόταν κοτζάμπασης. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα τις Κοινότητες αυτές αποτελούσαν 700 οικογένειες, από τις οποίες οι 600 ήταν μικροϊδιοκτήτες γης και οι 100 ενοικιαστές των μετοχίων των μοναστηριών του Άθω.

Δ. Τα Αμπελάκια

Βρίσκονται στην βορεινή πλευρά του Κίσσαβου, 540 περίπου μέτρα πάνω από τον Πηνειό ποταμό, κοντά στην κοιλάδα των Τεμπών, κτισμένα σε αμφιθεατρική διάταξη. Η περίοδος της οικιστικής ακμής τους αρχίζει στο δεύτερο μισό του ΙΣΤ' αιώνα, ενώ η ανάδειξή τους σε μεγάλο βιομηχανικό κέντρο, στο δεύτερο μισό του ΙΗ' αιώνα. Για την απαρχή της παραγωγής των χρωματιστών νημάτων, που έκαναν τα Αμπελάκια γνωστά σε όλον τον κόσμο, η πιο πολύτιμη μαρτυρία προέρχεται από τον Αργύρη Φιλιππίδη που στο έργο του «Γεωγραφία μερική», που γράφτηκε το 1815, αναφέρει:

«...Τα Αμπελάκια πρώτα δεν ήταν το ουδέν, μία χώρα ωσάν τες άλλες γειτονικές. Κάποιος Δροσινός Χατζή-Ίβος και μερικοί άλλοι εδούλευσαν εις Λάρισσα και Τύρναβο τα κόκκινα νήματα. Και βλέποντας ότι ήτον δουλιά, ήλθον εις Αμπελάκια την πατρίδα και άνοιξαν εδώ από ολίγον κατ' ολίγον αυτήν την φάμπρικα. Και στέλνοντας εις την Ευρώπην ευτύχησαν, μία και δύο και πολλές φορές. Και από αυτά έγιναν τα Αμπελάκια, ως είπομεν. Ζώντες ακόμη οι αοίδιμοι εφευρέται του καλού έργου άπλωσαν παντού και εφημίσθησαν.»

Η γιγάντωση της παραγωγής και η ανάδειξή της σε μεγάλης κλίμακας βιομηχανική δραστηριότητα, παράλληλα με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων διεθνούς εμπορίου, επέβαλε μια αρκετά πολυπράγμονα και πολυσχιδή οργάνωση, τόσο σε επιχειρηματικό όσο και σε διοικητικό επίπεδο.

Για να την επιτύχουν αυτήν την οργάνωση οι κάτοικοι των Αμπελακίων, δημιούργησαν τον πρώτο συνεταιρισμό της νεότερης Ελληνικής ιστορίας. Οι οικογένειες των παραγωγών ενώθηκαν σε μια «συντροφία», όπως την ονόμασαν, με σκοπό την διάθεση μεγάλων ποσοτήτων βαμμένων βαμβακερών νημάτων στους μεγάλους εμπορικούς οίκους του εξωτερικού, και κυρίως της Αυστρίας, που εκείνη την εποχή, σαν ανερχόμενη δύναμη, έμπαινε δυναμικά στις διεθνείς αγορές, ανταγωνιζόμενη την Γαλλία και την Αγγλία.

Η συντροφία αυτή ιδρύθηκε το 1778, πιθανότατα μετά από πρωτοβουλία του επισκόπου Πλαταμώνος Διονυσίου, το καταστατικό της όμως συντάχθηκε και υπογράφηκε την 1^η Ιανουαρίου του 1780. Σύμφωνα με αυτό, την συντροφία αποτελούσαν όλοι οι έμποροι και οι τεχνίτες που ασχολούνταν με τα κόκκινα νήματα, από τους οποίους εκλέγονταν επτά «επιστάται και προεστώτες» με έδρα τα Αμπελάκια και τρεις «επιστάται και διοικηταί» με έδρα την Βιέννη, όπου ζούσαν αντιπροσωπεύοντας την συντροφία στο εξωτερικό.

Κατά τον F. Boulanger στα Αμπελάκια λειτουργούσαν πέντε επιτροπές που βοηθούσαν τους προεστώτες στο έργο τους ασχολούμενες με όλο το φάσμα των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι τόσο στον κοινοτικό όσο και στον οικονομικό τομέα.. Οι επιτροπές αυτές που εκλέγονταν από γενική συνέλευση στην οποία συμμετείχαν όλοι οι κάτοικοι, πλούσιοι και φτωχοί, ηλικίας 21 ετών και άνω, ήταν: 1) η ανωτάτη επιτροπή, 2) η διοικητική επιτροπή, 3) η αγροτική επιτροπή, 4) η διευθυντική βιοτεχνική επιτροπή και 5) η εξελεγκτική επιτροπή⁽¹⁾. Οι κυριότερες αρμοδιότητες της Κοινότητας και των οργάνων της στα Αμπελάκια ήταν:

- 1) Η κατανομή και η είσπραξη από τους κατοίκους των φόρων.
- 2) Η εκπροσώπηση της Κοινότητας στον πασά της Λάρισας και η απόδοση σε αυτόν των οφειλομένων φόρων.
- 3) Η αλληλογραφία και οι επαφές με τις άλλες Κοινότητες και τις εκκλησιαστικές αρχές.
- 4) Η εκδίκαση ποινικών υποθέσεων και η επίλυση με διαιτησία εμπορικών διαφορών.

(1) Boulanger F.: Ambelakia, ou les associations et les municipalites helleniques, Librairie de Guillaumin et Cie, editeurs, Paris 1875.

- 5) Η διαχείριση των εισοδημάτων που προέρχονταν από την κοινοτική περιουσία (χωράφια, βοσκότοποι) όπως και των ποσών που συγκεντρώνονταν στο κοινοτικό ταμείο με προορισμό την κατασκευή και συντήρηση δρόμων, την χρηματοδότηση της ιατρικής και κοινωνικής περίθαλψης κ.λ.
- 6) Η οργάνωση συστήματος αυτοάμυνας για την προστασία των κατοίκων από ληστρικές επιδρομές.

Ε. Τα χωριά του Πηλίου

Η κοινοτική οργάνωση των 24 χωριών του Πηλίου ήταν ίδια με εκείνη των Μαντεμοχωριών της Χαλκιδικής. Τα χωριά αυτά διακρίνονταν σε βακούφια και σε χάσια. Στις Κοινότητες που αποτελούσαν βακούφια υπήρχαν κοινοτικοί άρχοντες που αποκαλούνταν προεστοί. Τις γενικότερες όμως υποθέσεις τους ρύθμιζαν οι προεστοί της Μακρυνίτσας.

Σύμφωνα με την *Νεωτερική Γεωγραφία*, «τα κοινά οπού αφορούν γενικώς όλα τα βακούφια διοικούνται σχεδόν από τους προεστούς της Μακρυνίτζας, τα μερικά από τους προεστούς της κάθε χώρας, οι οποίοι εξαρτώνται από τους Μακρυνιτζιώτας, άλλοι περισσότερο και άλλοι ολιγώτερο κατά την αξιότητα και αναξιότητά τους. Παίρνουν ένα μποσταντζή αξιωματούχο της ανακτορικής φρουράς από την Κωνσταντινούπολη, τον οποίον τον βαστούν εις την Μακρυνίτζα και δι' αυτού ενεργούν τες δουλειές τους, παιδεύουν τους ατάκτους και βαστούν την αριστοκρατία τους».

Στις Κοινότητες που ήσαν χάσια, την τοπική διοίκηση ασκούσαν εξ ολοκλήρου οι κοινοτικοί άρχοντες. Η τουρκική παρουσία γινόταν αισθητή μόνον όταν υπήρχαν διενέξεις μεταξύ των κατοίκων ⁽¹⁾.

ΣΤ. Τα Ζαγοροχώρια της Ηπείρου

Η ομοσπονδία των Ζαγοροχωριών αποτελείτο από 40 χωριά, που το καθένα εξέλεγε τους δικούς του κοινοτικούς άρχοντες. Έδρα της ομοσπονδίας ήταν το χωριό Καπέσσοβο ⁽¹⁾, όπου συνεδρίαζε το κεντρικό όργανο της ομοσπονδίας υπό την προεδρία του γενικού προεστού. Ο γενικός προεστώς έμενε αρχικά στην ιδιαίτερη πατρίδα του, από τα μέσα όμως του 18^{ου} αιώνα είχε ως έδρα του τα Ιωάννινα. Εκεί συνέρχονταν όλοι οι προεστοί για να αποφασίσουν για διάφορα θέματα της ομοσπονδίας, για να εκδικάσουν τις σοβαρές διαφορές μεταξύ των κατοίκων και για να εκλέξουν τον γενικό προεστώτα όταν έληγε η θητεία του προηγούμενου.

(1): Κ.Παπαρηγόπουλου: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, έκδοση ΣΤ', Τόμος ΣΤ', σελ. 123.

Τα Ζαγοροχώρια είχαν επιτύχει πολύ σημαντικά προνόμια, όπως την απαγόρευση εισόδου των Τούρκων στην περιοχή τους, την εκδίκαση των υποθέσεων των Ελλήνων από Έλληνες δικαστές, την ελεύθερη άσκηση των θρησκευτικών τους καθηκόντων κ.λ.

Z. Τα Βλαχοχώρια της Πίνδου

Τα Βλαχοχώρια της Πίνδου ήσαν διαιρεμένα σε δύο κοινοτικές ομοσπονδίες. Η πρώτη, που την αποτελούσαν 42 χωριά, είχε έδρα το Συράκω και η άλλη, με άγνωστο τον αριθμό των χωριών που την αποτελούσαν, είχε έδρα την Καλαρρήτη.

Κάθε χωριό είχε τους δικούς του κοινοτικούς άρχοντες, με επί κεφαλής ένα δημογέροντα, που στην εκλογή του φαίνεται ότι έπαιζαν ρόλο οι παράγοντες της πρωτεύουσας της ομοσπονδίας.

Η δομή και η λειτουργία των ομοσπονδιών της Ηπείρου ήταν όμοια με εκείνες των ομοσπονδιών της Θεσσαλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ: ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ.

1.Εισαγωγική προσέγγιση.

Με την έκρηξη της Επανάστασης προκλήθηκε μια κεφαλαιώδης μεταβολή στην διοίκηση των Ελλήνων. Για πρώτη φορά οι ασκούντες την διοίκηση δεν ενεργούσαν απλώς σαν μεσολαβητές ανάμεσα στους κατακτητές και στους Χριστιανούς υπηκόους τους, αλλά είχαν εκείνοι ακέραιη την ευθύνη απέναντι στους συμπατριώτες τους και οι αποφάσεις τους μπορεί να σήμαιναν ακόμα και θάνατο γι' αυτούς.

Η πρώτη επαναστατική κίνηση σημειώθηκε την 21^η Μαρτίου 1821 με την κατάληψη των Καλαβρύτων και τις πρώτες εχθροπραξίες στην Πάτρα υπό την ηγεσία του Παναγιώτη Καρατζά. Την επόμενη μέρα μπήκαν στην Πάτρα πολλοί πρόκριτοι με επί κεφαλής τον μητροπολίτη Γερμανό, ακολουθούμενοι από πολλούς ενόπλους. Αυτοί απετέλεσαν την πρώτη

διοικητική Αρχή της επαναστατημένης Ελλάδας, εκδίδοντας διάφορες διαταγές σχετικές με την οργάνωση του αγώνα, αλλά κυρίως την Προκήρυξη του Αγώνα, που συνέταξε ο μητροπολίτης Γερμανός και που επιδόθηκε σε όλους τους Προξένους των ξένων Δυνάμεων που βρισκόντουσαν στην Πάτρα. Την προκήρυξη αυτή υπέγραψαν, πλην του μητροπολίτου Γερμανού, και ο επίσκοπος Κερνίτσης Προκόπιος μαζί με τους προκρίτους Ανδρέα Ζαΐμη, Ανδρέα Λόντο, Μπενιζέλο Ρούφο, Σωτήριο Θεοχαρόπουλο και Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο.

Ταυτόχρονα, στην Καλαμάτα κηρύχθηκε η Επανάσταση από τους Δηληγιάννηδες και άλλους προκρίτους. Την επόμενη μέρα μπήκε θριαμβευτικά στην πόλη ένα σώμα Μανιατών με επί κεφαλής τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, σαν αρχιστράτηγο των Σπαρτιατικών δυνάμεων. Την ίδια μέρα συγκροτήθηκε υπό την προεδρία του η πρώτη διοικητική επιτροπή, που έμεινε γνωστή ως «Η Μεσσηνιακή Γερουσία» ή «Σύγκλητος» ή «Βουλή». Μια από τις πρώτες της ενέργειες ήταν η αποστολή προς τις Μεγάλες Δυνάμεις μιας προκήρυξης, που έφερε τον τίτλο *«Προειδοποιήσις προς τας ευρωπαϊκάς αυλάς εκ μέρους του φιλογενούς στρατηγού των Σπαρτιατικών στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη και της Μεσσηνιακής Συγκλήτου της Καλαμάτας»*.

Όσο εξαπλωνόταν η Επανάσταση, οι διάφοροι στρατιωτικοί αρχηγοί, δρώντας χωριστά, άρχισαν να συστήνουν τοπικές Διοικήσεις σε κάθε επαρχία, αποτελούμενες από τρία έως πέντε μέλη και ονομαζόμενες εφορείες ή επαρχιακές Δημογεροντίες. Σκοπός αυτών των Διοικήσεων ήταν η συγκέντρωση και η διανομή των απαραίτητων τροφίμων, πολεμοφοδίων και ρουχισμού για τους μαχόμενους πολεμιστές. Τέτοιες τοπικές Διοικήσεις συστήθηκαν σε όλη την Πελοπόννησο, την Στερεά Ελλάδα και τα νησιά.

2.Οι κυριότερες διοικητικές δομές.

Οι σπουδαιότερες από αυτές τις τοπικές Διοικήσεις ήσαν:

α. Η Εφορεία της Καρύταινας, που συστήθηκε στις 28 Απριλίου 1821 με απόφαση της συνελεύσεως των προκρίτων της επαρχίας της Καρύταινας υπό τους Κανέλλο Δεληγιάννη, Νικόλαο Ταμπακόπουλο, Σπήλιο Κουλά, Δημήτριο Παπαγιαννόπουλο και Γεώργιο Δημητρακόπουλο, με σκοπό την προμήθεια των αναγκαίων για τον πόλεμο. Η πιο σημαντική απόφασή της ήταν ο διορισμός του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη ως αρχιστρατήγου των δυνάμεων της Καρύταινας.

β. Η «Γενική (Φροντιστική) Εφορεία» της Τριφυλίας που οργανώθηκε από τον Παπαφλέσσα ο οποίος ενεργούσε ως Πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής, με πρόεδρο τον Αρχιμανδρίτη Πρωτοσύγκελλο της

επισκοπής Χριστιανουπόλεως Αμβρόσιο Φραντζή και μέλη τους Ιωάννη Κορακόπουλο, Μήτρο Αναστασόπουλο και Γερ. Πονηρόπουλο. Γραμματέας της Εφορείας ανέλαβε από τις αρχές Μαΐου ο Δ. Κωνσταντινίδης Βυζάντιος.

γ. Η «Εφορεία Ιμλακίων» που συστήθηκε στις 10 Απριλίου 1821 από τους Π. Παπατσώνη, Αναγν. Πουλόπουλο, Πούλο Παναγόπουλο και Ιωάννη Αναγνωστόπουλο.

δ. Η «Κοινότητα της Ήλιδας» με έδρα την Γαστούνη, με επί κεφαλής τους Γεώργιο Σισίνη και Χαράλαμπο Βιλαέτη.

ε. Η «Καγκελλαρία» του Άργους με επί κεφαλής τους Νικόλαο Περρούκα και Θεόδ. Βλάση. Στην ίδια περιοχή δημιουργήθηκε και άλλος διοικητικός οργανισμός που ονομάστηκε «Κονσολάτο» από τους Σταματέλο Αντωνόπουλο, Νικ. Σπηλιωτόπουλο και Αθ. Καϋμένο ή Ασημακόπουλο, που αντιπολιτευόντουσαν τους δύο αρχηγούς της Καγκελλαρίας.

στ. Η «Κοινότης» ή «Καγκελλαρία» της Κορίνθου.

ζ. Η Αρχή των Κονσόλων της Ανατολικής Ελλάδος υπό τους Νικ. Νάκου, Ιωάννη Στάμου Λογοθέτη και Ιωάννη Φίλωνος, που διόρισε «Κολονέλο» της Λιβαδειάς τον Αθανάσιο Διάκο.

η. Η Αρχή των Αθηνών, αποτελούμενη από τους Γαβριήλ Αναστασίου ως Ποριστού των Εσόδων, Σ. Πατούσα και Προκ. Βενιζέλου επί των Πολιτικών, Χ' Γεωργαντά Σκουζέ ως Επιστάτου των Πολεμοφοδίων

θ. Η Βουλή της Θετταλομαγνησίας, με πρόεδρο τον Άνθιμο Γαζή και γραμματέα τον Φίλιππο Ιωάννου.

ι. Οι τοπικές διοικήσεις των πολεμικών νήσων Ύδρας, που ιδρύθηκε την 31^η Μαρτίου 1821 υπό των Αντώνιο Οικονόμου, Σπετσών την 29^η Απριλίου 1821 και η Βουλή των Ψαρών την 20ή Απριλίου 1821.

ια. Η Αρχηγία των Όπλων της Σάμου, που την οργάνωσε ο εκπρόσωπος της Φιλικής Εταιρείας Δημ. Θέμελης και διόρισε Αρχηγό της τον Λυκούργο Λογοθέτη.

ιβ. Η Βουλή της Σαντορίνης

ιγ. Η Γενική Εφορεία του Άθω, που ανακήρυξε «Αρχηγό και Προστάτη της Μακεδονίας» τον Εμμανουήλ Παππά.

3.Αποστολή των διοικητικών δομών.

Οι τοπικές διοικητικές δομές είχαν ως σκοπό:

- A) Τον εφοδιασμό με τρόφιμα και πυρομαχικά των πολεμικών σωμάτων που προέρχονταν από την περιοχή τους
- B) Την στρατολογία και την συγκρότηση των στρατιωτικών ομάδων της περιοχής τους
- Γ) Την οργάνωση και διεύθυνση του στρατιωτικού αγώνος, πολλές φορές αυτοπροσώπως από τους επί κεφαλής τους.
- Δ) Τον σύνδεσμο, τον συντονισμό και την αλληλοβοήθεια με τις τοπικές στρατιωτικές δυνάμεις των γειτονικών επαρχιών.
- E) Την άμεση υποκατάσταση της μέχρι πρό τινος τουρκικής εξουσίας με ελληνικά όργανα για την άσκηση της διακυβέρνησης και της διοίκησης.

Το μεγάλο τους μειονέκτημα όμως ήταν ακριβώς ο μεγάλος αριθμός τους. Εμπορούμενες από καθαρά τοπικιστικές αντιλήψεις και με δεδομένες τις αντιθέσεις και τις αντιζηλίες μεταξύ των αρχηγών τους, έχαναν πολύ μεγάλο μέρος από την αποτελεσματικότητά τους. Και όσο η Επανάσταση επεκτεινόταν και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις γινόντουσαν πιο δύσκολες και πολυσύνθετες, ο συντονισμός μεταξύ τους γινόταν όλο και πιο απαραίτητος και ο κίνδυνος από την έλλειψη αυτού του συντονισμού όλο και μεγαλύτερος. Έτσι, πολύ σύντομα συνειδητοποιήθηκε η ανάγκη για μια συνάντηση όλων των επί κεφαλής της Επανάστασεως για να συζητήσουν, να συμφωνήσουν και να αποφασίσουν την λήψη κάποιων μέτρων ώστε αυτός ο συντονισμός να μπορέσει να γίνει πραγματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄

ΟΙ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΤΕΡΑ.

1. Η συνέλευση των Καλτεζών

Η συνάντηση αυτή πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 1821 στην Μονή των Καλτεζών που βρίσκεται στην επαρχία Μαντινείας, νοτίως της Τριπόλεως με πρωτοβουλία της Μεσσηνιακής Γερουσίας. Πρόεδρος της συνελεύσεως ανέλαβε «αυτοδικαίως» ο Π. Μαυρομιχάλης και Γραμματέας ο Ρήγας Παλαμήδης. Σε μία και μόνη πανηγυρική συνεδρίαση, η Συνέλευση εξέδωσε μια Πράξη, με την οποία ανακοίνωνε την εκλογή διοικούσας επιτροπής, αποτελούμενης από τους Επίσκοπο Βρεσθένης Θεοδώρητο, Σωτήριο Χαραλάμπου, Αθανάσιο Κανακάρη, Αναγνώστη Παπαγιαννόπουλο, Θεοχάρη Ρέντη και Νικόλαο Πονηρόπουλο ⁽¹⁾.

Στην επιτροπή αυτή μετά από λίγες μέρες προστέθηκαν ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Ασημάκης Ζαΐμης και ο Γεώργιος Παγωνόπουλος και με την συμμετοχή και του Π. Μαυρομιχάλη αποτέλεσε την Γερουσία της Πελοποννήσου.

Η Γερουσία αυτή αποτελούσε βέβαια απλώς μια τοπική αρχή της Πελοποννήσου, κάλυπτε όμως την ανάγκη για ένα γενικότερο συντονιστικό όργανο για την ευόδωση των σκοπών του Αγώνα και εξασφάλιζε και ένα φορολογικό σύστημα απαραίτητο για την συντήρησή του.

Παράλληλα όμως, αποτελούσε και ένα μέσον για να διατηρήσουν οι πρόκριτοι την εξουσία στα χέρια τους, εν όψει μάλιστα και της επικείμενης άφιξης του Δημητρίου Υψηλάντου.

(1): Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΒ΄, σελ. 129.

Η Γερουσία πήρε από την Συνέλευση ευρύτατη εξουσία, περιορισμένη όμως τοπικά μόνο μέσα στα όρια της Πελοποννήσου και χρονικά μέχρι την άλωση της Τριπολιτσάς. Τότε, όπως είχε ρητά συμφωνηθεί, θα συγκαλούνταν νέα συνέλευση και θα παίρνονταν οι παραπέρα αποφάσεις.

Στα πλαίσια αυτής της εξουσίας η Γερουσία εξέδωσε διάφορες πράξεις με την μορφή εγκυκλίων επιστολών. Μια από τις πιο σημαντικές είναι εκείνη που εκδόθηκε στις 30 Μαΐου 1821 και που αφορά την διοργάνωση της περιφερειακής διοίκησης της Πελοποννήσου. Με αυτήν ανετίθετο στους επί κεφαλής των κατά τόπους εφορειών που είχαν ήδη σχηματισθεί και που τους ονομάζει «Γενικούς Εφόρους» τον διορισμό εφόρων σε κάθε χωριό. Παράλληλα, καθορίζονταν και τα εξής:

- 1) Η αποκλειστική αρμοδιότητα των γενικών εφόρων στην άσκηση της διοίκησης και στην εκτέλεση των διαταγών της Γερουσίας.
- 2) Ο αυστηρός περιορισμός της δραστηριότητας των γενικών εφόρων αποκλειστικά μέσα στα όρια των επαρχιών τους.
- 3) Η καθιέρωση εσωτερικών διαβατηρίων για να αποφευχθούν οι πολιτικώς επικίνδυνες μετακινήσεις.
- 4) Η παρακολούθηση των ύποπτων ξένων, δηλαδή των προερχομένων από άλλες επαρχίες.
- 5) Η καταγραφή εκείνων που έπεφταν στις μάχες και η ενίσχυση των θυμάτων πολέμου ⁽¹⁾.

Με μεταγενέστερη εγκύκλιο δόθηκε από την Γερουσία η εντολή για την διενέργεια εκλογών για την ανάδειξη νέων γενικών εφόρων. Οι εκλογές αυτές έγιναν τον Ιούνιο, οπότε και έπαψαν να υφίστανται οι αρχικά συσταθείσες εφορείες. Οι νέες εφορείες αποτέλεσαν τα όργανα της διοίκησης των περιφερειών των πρώην τουρκικών καζάδων και η θητεία τους διήρκεσε μέχρι το 1823.

2. Η οργάνωση της Ύδρας

Την 8^η Ιουνίου κατέπλευσε στην Ύδρα ο Δημήτριος Ύψηλάντης, προερχόμενος από την Τεργέστη. Οι Ύδραίοι, αναγνωρίζοντάς τον σαν αρχηγό του Αγώνα, δέχθηκαν χωρίς καμμία αντίρρηση να οργανώσει εκείνος την διοικητική οργάνωση του νησιού τους. Αυτός διατήρησε σαν ανώτατο όργανο την εφορεία, αποτελούμενη όμως από αντιπροσώπους που τους υπέδειξαν οι πρόκριτοι. Πρόεδρος της εφορείας ονομάσθηκε ο Λάζαρος Κουντουριώτης. Ουσιαστικά δηλαδή οι έφοροι διορίσθηκαν από τους προκρίτους και τον Λ.Κουντουριώτη.

(1): Γ. Δημακόπουλου: Η διοικητική οργάνωσις κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν 1821-1827, σελ. 49, Αθήνα 1966.

Καταρτίσθηκε όμως ένα έγγραφο που καθόριζε τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Εφορείας, τα οποία ήταν:

- 1) Να επαγρυπνεί για κάθε ζήτημα σχετικό με την Εταιρεία των Φιλικών.
- 2) Να ετοιμάζει τον στόλο και να φροντίζει για τα απαραίτητα εφόδια
- 3) Να δίνει λογαριασμό στον Πρόεδρο της Βουλής για όλες τις πράξεις κάθε νοικοκύρη, καπετάνιου ή πολίτη για να βραβεύονται από την πατρίδα οι άξιοι και οι ανδρείοι
- 4) Να μην μπορεί κανείς να αντιτείνει στις αποφάσεις του ούτε να εκτελείται κάτι χωρίς την επικύρωσή του (¹)

3. Η διοικητική οργάνωση των νησιών

Στις 17 Ιουνίου 1821 ο Δημήτριος Υψηλάντης εξέδωσε μια μακροσκελή εγκύκλιο υπό τον τίτλο «Συνθήματα ή άρθρα του εκλαμπροτάτου πρίγκηπος Δημητρίου Υψηλάντη, πληρεξουσίου επιτρόπου του σεβαστού του αυταδέλφου πρίγκηπος Αλεξάνδρου Υψηλάντη, γενικού επιτρόπου του γένους». Με την εγκύκλιο αυτή ο Υψηλάντης καθόριζε το σύστημα διοικητικής οργάνωσης των νησιών του Αιγαίου πελάγους, με βάση το πρότυπο της Φιλικής Εταιρείας, και με στόχο την συγκέντρωση φόρων και από αυτά, ώστε να ξαλαφρώσουν κάπως τα τρία νησιά Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά, που μέχρι τότε σήκωναν μόνα τους τα βάρη για την συντήρηση του στόλου.

Η εγκύκλιος συνιστούσε την σύσταση επιτροπής, αποτελούμενης από τον Ισπράβνικο (συνδιοικητής επαρχίας στην Βλαχία) Δημήτριο Θέμελη και τον καπετάν Ευαγγέλη Ματζαράκη με αποστολή την διοργάνωση μιας εφορείας σε κάθε νησί, στα δε τρία πολεμικά νησιά, τιμής ένεκεν, γενικής εφορείας. Έφοροι σε κάθε νησί θα εκλέγονταν 4-6 από αυτούς, η δε εκλογή τους θα κατοχυρώνονταν με μια έγγραφη πληρεξουσιότητα διοικήσεως, αφού όμως προηγουμένως είχε επικυρωθεί από τους δύο πληρεξουσίους Θέμελη και Ματζαράκη.

Κύρια αποστολή των εφόρων θα ήταν η είσπραξη των φόρων, όπως καταβάλλονταν και πριν επί τουρκοκρατίας, αλλά και μιας έκτακτης εισφοράς «εκ μέρους των πλουσίων και των ευκαταστάτων, ονομαστικώς σημειουμένων» προς βοήθειαν του Γένους. Όλα τα εισοδήματα θα τα κατέθεταν στο Κοινό Ταμείο της Ύδρας.

Μετά την οργάνωση της Γενικής εφορείας της Ύδρας, συγκροτήθηκε αντίστοιχη στις Σπέτσες υπό τους Χατζηγιάννη Μέξη ως Πρόεδρο και μέλη τους Π.Μπόταση, Ανδρέα Χατζηαναργύρου και Γεώργιο Κούτση.

1): Σπ. Τρικούπη : Η Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, Τόμος Α., σελ 300,18600

Στα Ψαρά, αντίθετα, δεν ιδρύθηκε Γενική εφορεία, αλλά διατηρήθηκε η «Βουλή της νήσου Ψαρών» που είχε ιδρυθεί από την έκρηξη της επανάστασεως στο νησί, υπό τους Χα(τζή Αναγνώστη Δομεστίνη, Ανδρέα Μαυρογιάννη, Κωνσταντίνο Χατζηκυριακού και Δημήτριο Κουτσογιάννη.

Εφορείες ιδρύθηκαν από τον Δ.Θέμελη στα νησιά Αίγινα, Σαλαμίνα, Πόρο, Κέα, Κύθνο, Σέριφο, Σύρο, Μύκονο, Σίφνο, Άνδρο, Τήνο, Πάτμο, Λέρο, Σάμο, Κάλυμνο, Κάσο, Αστυπάλαια, Σύμη και Νίσυρο, ενώ από τον Ε.Ματζαράκη στα νησιά Πάρο, Νάξο, Θήρα, Σκόπελο και Σκιάθο.

4. Η σύνοδος των Βερβένων

Την 21^η Ιουνίου κατέφθασε ο Δημήτριος Υψηλάντης στα Βέρβεννα της Αρκαδίας από την Ύδρα με σκοπό να οργανώσει στρατιωτικά και πολιτικά την επαναστατημένη Ελλάδα. Μετά τις πρώτες του επαφές με τους πολιτικούς και στρατιωτικούς αρχηγούς, ζήτησε την διάλυση της Γερουσίας και υπέβαλε ένα σχέδιο Γενικού Οργανισμού της Πελοποννήσου.

Το σχέδιο αυτό του Δημ. Υψηλάντη, όπως το διέσωσε μέχρις εμάς ο Ανδρέας Μάμουκας είχε ως εξής: ⁽¹⁾

«Να συστηθώσιν εφορείαι εις εκάστην από τας εικοσιτέσσερας επαρχίας .

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΦΟΡΩΝ

Να εκλεχθώσιν πέντα έφοροι εκ των εγκριτοτέρων και φρονιμοτέρων εις τους οποίους οι εκλεκταί να δίδωσιν ενυπόγραφον γράμμα πληρεξουσιότητας, δυνάμει του οποίου να ενεργώσιν· ούτοι δε να δίδωσιν έγγραφον υπόσχεσιν εις τον υψηλότατον πληρεξούσιο περί της εκπληρώσεως των χρεών των.

Οι εκλεκτοί να συνίστανται εκ των προκρίτων εκάστης πόλεως , και συνερχόμενοι εις την πρωτεύουσαν πόλιν της επαρχίας να κάμωσιν την εκλογήν των εφόρων με ψήφους.

Αφού εκλεχθώσιν οι έφοροι της επαρχίας να εκλέγωσιν από τα μέλη της εφορείας των ένα, τον αξιώτερον, και να τον στέλλωσι μέλος της Γενικής Βουλής με πληρεξουσιότητα, το οποίον να επικυρούται από τον πληρεξούσιον.

Οι λοιποί τέσσερις έφοροι να διαμοιράζωνται τας κοινάς υπηρεσίας · ο εις να είναι επιστάτης εις τας ζωοτροφίας των στρατευμάτων και εις τα άλλα αναγκαία της ζωής των, ήγουν υποδήματα και λοιπά, και να έχη υποεφόρους εις εκάστην

(1):Ανδρ. Μάμουκα: Τα κατά τη Αναγέννηση της Ελλάδος, Τόμος Α, σελ 9-12,1839

από τας άλλας πόλεις και χωρία της επαρχίας οι οποίοι να εκτελώσι τας διαταγάς του όσαι αποβλέπουν την ζωοτροφίαν και τα άλλα αναγκαία της ζωής των στρατευμάτων. Ο δεύτερος έφορος να στρατολογή και να προβλέπη να έχη έτοιμα του πολέμου τα αναγκαία εφόδια , ήγουν βαρούτην, φισέκια και πέτρας , και ούτος ομοίως να έχη τους αναγκαίους υποεφόρους εις εκάστην από τας άλλας πόλεις και χωρία δια τους διαβαίνοντας ή πλησίον στρατοπεδεύοντας στρατιώτας. Ο τρίτος έφορος να έχη την πρόνοιαν των αναγκαίων ζώων εις τας διαφόρους δουλεύσεις του πολέμου, ήγουν αποστολήν ζωοτροφιών, όπλων, γραμματοφόρων και των λοιπών, να έχη δε και ούτος τους αναγκαίους υποεφόρους. Ο τέταρτος έφορος να κρατή την δημόσιαν Κάσσαν, να συνάγη τας επουσίους φιλογενείς προσφοράς και τα διοριζόμενα από την Βουλήν δωσίματα. Ο πέμπτος να επιστατή εις την ενταξίαν της πολιτείας και ούτος αυτός να έχη υποεφόρους.

Όλοι οι υποέφοροι να υποτάσσωνται εις τας διαταγάς της Βουλής όσαι αναφέρονται εις το υπόργημα εκάστου , να κρατώσι σημείωση των έργων της εφορείας των, και να δίδωσιν περί πάντων τούτων λόγον, όσα απαιτούν την κοινή σκέψιν της.

Εκάστην γενική εφορεία, να έχη πενήκοντα ανθρώπους ενόπλους, δια να εκτελώσι τας προσταγάς της , ομοίως και εκάστη υποεφορεία να έχη 5 έως 10. Ούτοι δε να είναι εκ των πολιτών, αλλ' ουχί εκ των στρατιωτών και να εκλέγωνται και να υποτάσσωνται εις τας υποεφορείας, καθώς και οι πενήκοντα εις τους γενικούς εφόρους .

ΒΟΥΛΗ

Οι εκλεγόμενοι από τους γενικούς εφόρους ως ανωτέρω και επικυρούμενοι από τον πληρεξούσιον να είναι μέλη της Εθνικής Βουλής .

Ο πρόεδρος της Βουλής είναι ο Πληρεξούσιος.

Οι Βουλευταί σκέπτονται πρώτον περί των γενικών της πατρίδος συμφερόντων και δεύτερον περί των αναφερομένων πραγμάτων εις τας εφορείας των επαρχιών των.

Αι περί των γενικών συμφερόντων αποφάσεις της Βουλής γίνονται με ψήφους, όλοι δε οι Βουλευταί είναι ισόψηφοι. Εάν αι εναντίαι ψήφοι είναι ισάριθμοι , η ψήφος του Προέδρου επικρατεί.

Εκ των Βουλευτών άλλοι μεν διορίζονται κατ'εκλογήν γενικοί θησαυροφύλακες οι οποίοι να δίδωσι λόγον εις το σώμα της Βουλής καθ' έκαστον μήνα, και οι μεν να φροντίζωσιν την σύνταξιν των δοσιμάτων, οι δε να έχουσι τα έξοδα, άλλοι δε να επιστατώσι και να προνοώσι τα αναγκαία εις τα στρατεύματα, εξετάζοντες αν οι εις τας επαρχίας έφοροι εκπληρώσιν ακριβώς τα σχεικά των χρέη έκαστος· άλλοι δε να προνοώσι περί της συντάξεως των γεννημάτων από τα Τουρκικά κτήματα, και των άλλων τακτικών δοσιμάτων εις προϊόντα γης.

ΚΡΙΤΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ

Το ανώτατον Κριτήριο θέλει είναι η Εθνική Βουλή· Δεύτερον οι γενικοί έφοροι εκάστης επαρχίας μετά των τεσσάρων άλλων εκλεγομένων με ψήφους μεταξύ των προκρίτων. Τρίτον, αι υποεφορείαι.

Οι κριταί κρίνουν περί των πολιτικών αμαρτημάτων κατά τους διορισμένους νόμους.

Η φιλανθρωπία του Πληρεξουσίου αν δεν κινδυνεύει το κοινόν συμφέρον, έχει το δικαίωμα να ελευθερώνει τον κατάδικον από την αποφασισθείσαν από τον νόμον κεφαλικήν τιμωρίαν, ή να την μετριάξει.

Εάν ο κρινόμενος υπό των εφόρων δεν ευχαριστείται εις την κρίσιν των, αναφέρεται εις τους εφόρους της επαρχίας του, και τελευταίον εις την Εθνικήν Βουλήν».

Οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου κατάλαβαν αμέσως ότι με την πρόταση του Υψηλάντη τα αξιώματα και η ισχύς τους όχι απλώς αμφισβητούνταν αλλά ουσιαστικά απέβαιναν απλοί υφιστάμενοι εκείνου. Όσο και αν αναγνώριζαν το γεγονός ότι ο Υψηλάντης είχε έρθει ως εκπρόσωπος της Ανωτάτης Αρχής της Φιλικής Εταιρείας δεν ήσαν διατεθειμένοι για το λόγο αυτό να απεμπολίσουν τις εξουσίες τους. Για το λόγο αυτό τα μάλη της Γερουσίας ενώ στην αρχή του είχαν προσφέρει την προεδρία του σώματος στη συνέχεια του πρότειναν μια μορφή συγκυριαρχίας και όταν εκείνος τους επέδωσε την πρότασή του έσπευσαν να εκπονήσουν αντισχέδιο, το οποίο, κατά τον Ανδρέα Μάμουκα είχε ως εξής:⁽¹⁾:

(1) :Ανδρ. Μάμουκα : Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος , Τόμος Α, σελ 12-15,1839

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ
ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗΝ
ΔΙΟΙΚΗΣΙΝ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ

«Ο λαός εκάστης επαρχίας των τε χωρίων και της πολιτείας αυτής να εκλέξη τα αζιώτερα μέλη του με ψήφους,, προς τα οποία να δίδη επιτροπικήν και πληρεξουσιότητα έγγραφον.

Αυτά δε τα εκλεχθέντα παρά του λαού μέλη να εκλέξωσι με ψήφους τους γενικούς εφόρους της επαρχίας, και να δώσουν προς αυτούς ενυπόγραφον γράμμα πληρεξουσιότητας, δυνάμει του οποίου να ενεργώσιν, ών ό αριθμός θέλει είναι εξ.

Οι Γενικοί έφοροι της επαρχίας, με την ψήφον των ως άνωθεν εκλεχθησομένων μελών του λαού, να συνεκλέγουν τους υποεφόρους των χωρίων, και αυτοί οι υποέφοροι να υποτάσσωνται εις τους γενικούς εφόρους, αναφέροντες προς αυτούς παν ό,τι ανήκει, και δίδοντες περί πάντων.

Εκάστη γενική εφορεία της επαρχίας θέλει έχει πενήκοντα ενόπλους και εκάστη υποεφορεία πέντε, διά να εκτελώσι τάς διαταγάς της.

Οι Γενικοί έφοροι εκ συμφώνου θέλουν φροντίζει δια την οικονομίαν και κυβέρνησιν της τε πολιτικής και στρατιωτικής και εις τούτο θέλουν οδηγεί και διατάττει και τους υποεφόρους.

Οι Γενικοί έφοροι θέλουν εκλέγει από τα μέλη της εφορείας των με ψήφους τον αζιώτερον, και να τον στέλλωσι μέλος της Γερουσίας της Πελοποννήσου.

Ολα τα άνωθεν ψηφοφόρα υποκείμενα θέλουν είναι ισόψηφα και αι περισσότεροι ψήφοι θέλουν υπερισχύει.

Οι αποσταλησόμενοι εικοσιτέσσαρες Γερουσιασταί, ένας από κάθε επαρχίαν, μετά του ενδοξοτάτου Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, προηγουμένου της Ενδοξότητός του κατά το εν Καλτεζαίς γενόμενον σύστημα, θέλουν επέχει την Γερουσίαν του δήμου της Πελοποννήσου· αυτή δε η Γερουσία να παρευρίσκεται μετά του υψηλοτάτου Πρίγκηπος Δημητρίου Υψηλάντου, απεσταλμένου παρά του Γενικού επιτρόπου της αρχής και συμφώνως να σκέπτωνται, και με ψήφους να άποφασίζωσι και να διοικώσι τα πολιτικά και στρατιωτικά εις τρόπον ώστε μήτε ή Γερουσία να ενεργή τι χωρίς την συγκατάθεσιν του Πρίγκηπος, μήτε ό Πρίγκηψ χωρίς την συγκατάθεσιν της Γερουσίας.

Πάντες οί Γερουσιασταί θέλουν είναι ισόψηφοι, ό δε Πρίγκηψ θέλει είναι πρόεδρος, και να έχη την υπεροχήν περισσοτέραν μίαν ψήφον και αι περισσότεραι ψήφοι θέλουν έχη την κυριότητα.

Μετά την συγκρότησιν τούτου του συστήματος, του τε Πρίγκηπος δηλαδή και της Γερουσίας, θέλουν έπικυρούνται παρ' αυτών οι γενικοί έφοροι εκάστης επαρχίας, και θέλουν υπόκεινται εις τάς διαταγάς των, αναφέροντες προς αυτούς παν ό,τι ανήκει, και δίδοντες λόγον περί πάντων.

Ο Πρίγκηψ και η Γερουσία θέλουν υπόκεινται εις το καθήκον της ανθρωπότητας, εις τους νόμους, και εις τα τοπικά έθιμα όσα συμφωνούν με το καθήκον της ανθρωπότητας και με τους νόμους.

Το ανώτατον κριτήριον θέλει είναι ο Πρίγκηψ και η Γερουσία.

Δεύτερον, οι γενικοί έφοροι εκάστης επαρχίας.

Τρίτον, οι υποέφοροι.

Οι Κριταί να κρίνουν περί των αμαρτημάτων κατά το καθήκον της ανθρωπότητας, τους νόμους, και τα έθιμα τα τοπικά, σύμφωνα με το καθήκον της ανθρωπότητας και με τους νόμους.

Πάντες οι εν τη Πελοποννήσω ευρισκόμενοι ξένοι να υπόκεινται εις την διοίκησιν των κριτηρίων ως και οι εγχώριοι.

Εάν ό κρινόμενος υπό των εφόρων δεν ευχαριστήται εις την κρίσιν των, να αναφέρεται εις τους Γενικούς εφόρους της επαρχίας του, και τελευταίον εις το εθνικόν Διοικητήριον και κριτήριον.

Τούτο το άνωθεν σύστημα θέλει διαμείνει δι' ένα όλόκληρον χρόνον, και τότε πάλιν θέλει έχη το κύρος η σκέψις και απόφασις του λαού.

Δι' όσας ημέρας απεράσωσιν έως ότου να διοργανισθή και να συγκροτηθή τούτο, να ακολουθή το εν Καλτεζιαίς γερόμενον σύστημα της Γερουσίας, παρευρισκομένου και του Υψηλοτάτου Πρίγκηπος, σκεπτομένων και διοικούντων εκ συμφώνου, και αποφασίζόντων δια ψήφων ως άνωθεν, με την προσθήκην όμως και των εν τη παρούση συνελεύσει κατά την Βέρβεναν εγκριθέντων υποκειμένων, του τε Πανιερωτάτου Αγίου Παλαιών Πατρών, και του ευγενεστάτου κυρίου Ασημάκη Ζαήμη και του λογιωτάτου κυρίου Γεωργίου Παγωνοπούλου.»

Το σχέδιο αυτό υπέγραψαν όλοι οι πολιτικοί με επί κεφαλής τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, αλλά και αρκετοί στρατιωτικοί, ανάμεσα στους οποίους ξεχώριζε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Όπως δεν άρεσε όμως το σχέδιο του Υψηλάντη στους προκρίτους, έτσι και ο πρίγκηπας έκρινε απαράδεκτο το σχέδιο των προκρίτων, δεδομένου ότι πλην του τίτλου του Προέδρου και μιας μάλλον αόριστης ισότητας με την Γερουσία, καμιά ουσιαστική εξουσία δεν του αναγνώριζε. Παρ' όλα αυτά συμφώνησαν να πάνε όλοι στα Καλάβρυτα και να συνεργασθούν εκεί για την από κοινού εκπόνηση ενός νέου σχεδίου.

Και ενώ κάποιοι πρόκριτοι είχαν ήδη ξεκινήσει για εκεί, ο Υψηλάντης φεύγει αιφνιδιαστικά την 27^η Ιουνίου μαζί με τον Παπαφλέσσα για το Λεοντάριο. Οι συγκεντρωμένοι στα Βέρβена στρατιωτικοί τότε, νόμισαν ότι ο Υψηλάντης αποχώρησε γενικά από τον Αγώνα, λόγω των ενεργειών των προκρίτων και στασίασαν εναντίον τους. Χρειάστηκε η αποφασιστική παρέμβαση του Θ. Κολοκοτρώνη για να αποσοβηθεί ένοπλη σύρραξη και σφαγή.

5. Η σύνοδος της Ζαράκοβας

Την επομένη αναχωρούν οι πρόκριτοι από τα Βέρβена και πηγαίνουν στην Ζαράκοβα, από εκεί δε απευθύνουν έκκληση προς τον Υψηλάντη να τους συναντήσει εκεί για να συμβιβασθούν. Εκείνος τότε μεταβαίνει στο στρατόπεδο των Τρικόρφων και αναλαμβάνει την αρχηγία της πολιορκίας της Τριπολιτσάς (2 Ιουλίου 1821). Στην συνέλευση που επρόκειτο να λάβει χώρα, δημιουργήθηκε πρόβλημα όσον αφορά την προέδρευσή της, αφού ούτε ο Υψηλάντης ούτε ο προταθείς από τους προκρίτους Μαυροκορδάτος την αποδέχθηκε.

Τότε οι πρόκριτοι ανέθεσαν εν σώματι στον Αλ. Μαυροκορδάτο που στο μεταξύ είχε πάει στην Βυτίνα με κατεύθυνση προς Μεσολόγγι, να συντάξει εκείνος ένα νέο σχέδιο οργανισμού διοικήσεως της Πελοποννήσου, προσαρμοσμένο στις επιθυμίες τους να διατηρήσουν τα προνόμια που είχαν επί Τουρκοκρατίας. Ο Μαυροκορδάτος, βοηθούμενος και από τον Θ. Νέγρη, συνέταξε τότε τον λεγόμενο «Οργανισμό της Ζαράκοβας».

Το σχέδιο αυτό του Μαυροκορδάτου προέβλεπε:

- 1) Την σύσταση Εθνικής Βουλής, αποτελούμενης από εκπροσώπους που θα εξέλεγαν οι συγκεντρωμένοι στην Ζαράκοβα κοτζαμπάσηδες. Οι τελευταίοι μετονομάστηκαν σε «ευπατρίδες των επαρχιών»
- 2) Την σύσταση Πελοποννησιακής Βουλής (Γερουσίας) υπαγομένης στην Εθνική Βουλή.

- 3) Την συγκρότηση της Πελοποννησιακής Βουλής από 24 μέλη, δηλαδή ένα εκπρόσωπο από κάθε επαρχία.
- 4) Την ανάθεση της Προεδρίας της Γερουσίας στον Δ. Υψηλάντη, ο οποίος θα ήταν και ένας από τους αντιπροσώπους στην Εθνική Βουλή.
- 5) Την ανάθεση της διοίκησης των στρατιωτικών πραγμάτων σε ειδικό όργανο.
- 6) Την ανάθεση της διοίκησης των επαρχιών σε Γενικές Εφορείες, των δε χωριών και πόλεων σε Εφορείες.
- 7) Την ετήσια διάρκεια της θητείας τόσο για την Γερουσία όσο και για τις Γενικές Εφορείες και τις Εφορείες.
- 8) Την υπαγωγή των Εφορειών στις Γενικές Εφορείες και εκείνων στην Γερουσία, τόσο για διοικητικά θέματα όσο και για την διαχείριση των οικονομικών τους.

Οι στρατιωτικοί όμως είχαν ζωηρές αντιρρήσεις για τον παραμερισμό τους. Πρότειναν μια νέα διοικητική διαίρεση της Πελοποννήσου σε δώδεκα ή σε επτά ή ακόμη και σε τέσσερις μεγάλες επαρχίες που θα διοικούντο από ένα πρύτανη και τέσσερις ή έξι συνέδρους. Κάθε μια απ' αυτές θα διαιρείτο σε μικρές επαρχίες υπό την διοίκηση επάρχων. Οι πρυτάνεις θα αποτελούσαν την Βουλή υπό την προεδρία του Υψηλάντου. Κάθε ένας από αυτούς θα έπρεπε *«να έχη εξουσίαν εις την αρίστην διοίκησιν της επαρχίας και να αποφασίζη περί παντός πράγματος μερικωτέρου, ζητών και την γνώμην και συγκατάθεσιν των συνέδρων· και όταν διαφωνώσι να επικρατή η γνώμη των πλειόνων»*. Αντίθετα, θα είχαν *«χρέος ν' αναφέρωσι προς την Υψηλότητά του τας ουσιώδεις υποθέσεις, όσαι ανάγονται εις το κοινόν της Πελοποννήσου, αίτινες να αποφασίζωνται με την γνώμην της Αυτού Υψηλότητος»*.

Τώρα ήταν η σειρά των κοτζαμπάσηδων να διαφωνήσουν. Επειδή λίγο έλειψε να αναλάβουν πρωτοβουλία τα όπλα, η σύνοδος λύθηκε χωρίς να επέλθει κάποια συμφωνία. Παρέμειναν απλώς, σαν Προσωρινή Διοίκησης της Πελοποννήσου οι Π.Πατρών Γερμανός, Π.Μαυρομιχάλης, Σ.Χαραλάμπης, Αναγν. Δεληγιάννης και Π.Κρεββατάς, με εντελώς όμως σκιάδη παρουσία.

6. Η συνέλευση του Μεσολογγίου

Όπως είδαμε παραπάνω, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος μετά την Βυτίνα διαπεραιώθηκε στο Μεσολόγγι. Εκεί συγκάλεσε συνέλευση των τοπικών παραγόντων και οπλαρχηγών, η οποία πραγματοποιήθηκε την 4^η Νοεμβρίου 1821. Στην συνέλευση αυτή έλαβαν μέρος αντιπρόσωποι από τις περιφέρειες Ανατολικού, Αποκούρου, Βάλτου, Βλοχού, Βραχωρίου, Ζυγού, Ξηρομέρου, Μεσολογγίου και Σουλίου. Πρόεδρος της συνελεύσεως εξελέγη ο ίδιος ο Μαυροκορδάτος και Γραμματεύς ο Νικόλαος Λουριώτης.

Η συνέλευση αποφάσισε την δημιουργία ενός σώματος επιφορτισμένου με την τοπική διοίκηση, που ονομάστηκε Γερουσία, αποτελούμενου από δέκα μέλη με ετήσια θητεία. Η Γερουσία θα ασκούσε όλη την εξουσία στην Δυτική χέρσο Ελλάδα, οι δε οπλαρχηγοί θα έπρεπε να επιδεικνύουν τυφλή υπακοή στις διαταγές της. Για την επιβολή της εξουσίας της θα διέθετε ένα ιδιαίτερο σώμα ενόπλων, αποτελούμενο κατά το ήμισυ από άνδρες που θα έθεταν στην διάθεσή της οι οπλαρχηγοί και κατά το ήμισυ από μισθοφόρους. Αποστολή της Γερουσίας θα ήταν η συγκέντρωση όλων των εσόδων που θα της παρέδιδαν οι τοπικοί έφοροι και η απόδοσή τους στην συγκροτηθησόμενη Εθνική Βουλή, στην οποία και θα υπαγόταν και η ίδια. Παράλληλα, θα μεριμνούσε για την επίλυση οποιασδήποτε πολιτικής ή δικαστικής διαφοράς, είτε η ίδια είτε με ειδικά εξουσιοδοτημένους γι' αυτό εκπροσώπους της. Επίσης, θα ήταν η μόνη αρμοδία για την υπογραφή οποιασδήποτε συνθήκης με τον εχθρό, μετά δε την σύσταση της Εθνικής Βουλής, οποτεδήποτε εγίνοντο συνθήκες θα έπρεπε να επικυρώνονται από αυτήν. Τέλος, θα είχε την αποκλειστική ευθύνη για να κρίνει τα εγκλήματα εσχάτης προδοσίας και επιβουλής κατά της Πατρίδας, εκλέγοντας από το σώμα της πέντε μέλη, συμπεριλαμβανομένου και του Προέδρου της, που θα αποτελούσαν το Ανώτατο Δικαστήριο με το όνομα «Μέγα Κριτήριο».

Οι αποφάσεις της Γερουσίας θα ελαμβάνονταν κατά πλειοψηφία, με υπερσχύουσα την ψήφο του Προέδρου. Πρώτοι γερουσιαστές εξελέγησαν οι Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Α. Αναστασίου, Π. Γαλάνης, Α. Καραγιάννης, Κ. Λογοθέτης, Α. Μακρυσεγγούνας, Γ. Μαυρομάτης, Χ. Στάϊκος, Ι. Τρικούπης και Μήτσος Φραγκούλης. Αυτοί εξέλεξαν σαν Πρόεδρο τον Α. Μαυροκορδάτο και σαν Αρχιγραμματέα τον Ν. Λουριώτη.

Σύμφωνα με αποφάσεις της Γερουσίας, η περιοχή της Δυτικής Χέρσου Ελλάδας διαιρέθηκε σε Τμήματα ή ναχιγέδες, που αντιστοιχούσαν, λίγο ως πολύ, στους παλιούς τούρκικους καζάδες, και σε χωριά. Τμήματα αποτέλεσαν οι περιοχές Κραββάρων, Καρπενησίου, Αποκούρου, Βενέτικου, Ζυγού, Βλοχού, Βάλτου, Ξηρομέρου, Βονίτσης και οι πόλεις του Μεσολογγίου και του Ανατολικού (Αιτωλικού). Τα Τμήματα αυτά θα διοικούντο από τριμελείς εφορείες, εκλεγόμενες από τους προκρίτους των χωριών. Οι εφορείες αυτές θα είχαν ετήσια θητεία.

Τα χωριά και οι κοινότητες, ανάλογα με την έκταση και τον πληθυσμό τους, διοικούντο από ένα ή δύο προεστώτες, επίσης με ετήσια θητεία, εκλεγόμενους από τους γέροντες και όλους τους ευυπόληπτους κατοίκους. Τα κυριότερα καθήκοντά τους ήσαν τρία: 1) Η εκτέλεση όλων των διαταγών που θα ελάμβαναν από τους εφόρους του Τμήματος που ανήκαν 2) Η συμμόρφωση όσων παρέβαιναν τον Νόμο με την βοήθεια ειδικά διορισμένου ανθρώπου από τον Καπιτάνο και 3) Η παράδοση ακριβούς λογαριασμού στο τέλος κάθε μηνός προς τους εφόρους του Τμήματος.

Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η δημιουργία στρατιωτικής στελέχωσης σε κάθε Τμήμα υπό ένα Καπιτάνο, επιλεγόμενο προφανώς μεταξύ των παλαιών οπλαρχηγών. Στην στρατιωτική αυτή δύναμη περιλαμβάνονταν απλοί πολίτες, αλλά και «ευγενείς και πρώτιστου». Με τον τρόπο αυτό εξουδετερώνονταν οι λίγοι ισχυροί τοπικοί πολιτικοί παράγοντες, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στην Πελοπόννησο. Η αρχιστρατηγία βέβαια ανήκε στην Γερουσία, στην οποία υπάγονταν οι Καπιτάνοι, αλλά αυτό ήταν μάλλον θεωρητικό, αφού όλη η ένοπλη δύναμη ανήκε σε αυτούς και τόσο η στρατιωτική δύναμη η απεσπασμένη στην Γερουσία προερχόταν κατά το ήμισυ από τις δυνάμεις των διαφόρων καπιτάνων, όσο και η αστυνομία αποτελείτο από τμήματα που διοικούσαν από αυτούς.

7. Η συνέλευση των Σαλώνων

Για την διοικητική οργάνωση της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδος, ο Θ. Νέγρης, σε συνεργασία με τους Μαυροκορδάτο, Καρατζά και Κατακουζηνό εξέδωσαν εγκυκλίους συγκαλώντας συνέλευση των αντιπροσώπων της περιοχής στα Σάλωνα, με απώτερο στόχο να εξουδετερώσουν την ενωτική πολιτική του Δ. Υψηλάντη. Η συνέλευση πραγματοποιήθηκε την 15^η Νοεμβρίου με την συμμετοχή εβδομήντα τριών εκπροσώπων επαρχιών της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδος, αλλά και κάποιοι λόγιοι από άλλες περιοχές, όπως Ηπειρώτες, Θεσσαλοί και Μακεδόνες, που τους εκάλεσε προσωπικά ο Θ. Νέγρης για να τον στηρίξουν.

Μετά από μια εισηγητική έκθεση σχετικά με τους σκοπούς του συνεδρίου, παρουσίασε ο Θ. Νέγρης ένα μακροσκελέστατο σχέδιο πολιτεύματος και διοικητικού οργανισμού για να το ψηφίσουν οι παριστάμενοι. Η πρότασή του υπερψηφίσθηκε και αποτέλεσε Καταστατικόν έγγραφον, που είχε τον τίτλο «Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» και έφερε ημερομηνία 15 Νοεμβρίου 1821.

Στο έγγραφο αυτό, διαιρούμενο σε 6 τμήματα, για πρώτη φορά εμφανίζονται κάποια στοιχεία συντάγματος. Έτσι, στο πρώτο τμήμα αναφέρονται διατάξεις περί ιθαγενείας, περί δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των Ελλήνων, περί ισότητας και περί πολιτικού Οργανισμού. Για πρώτη φορά αναφέρεται σε επίσημο έγγραφο η πρόθεση των Ελλήνων μετά την απελευθέρωσή τους από τους Τούρκους να ζητήσουν από την χριστιανική Ευρώπη να τους υποδείξει ένα βασιλέα, ο οποίος όμως θα πρέπει να δηλώσει υποταγή στους Εθνικούς νόμους. Είναι δηλαδή σαφής ο υπαινιγμός για μια συνταγματική βασιλεία, κάτι που η Ελλάδα θα χρειαστεί κάποιες δεκαετίες και μια εσωτερική επανάσταση για να αποκτήσει.

Αναφέρεται επίσης η δημιουργία Εθνικής Βουλής, που θα ήταν το Ανώτατο Όργανο του Κράτους για όλη την επικράτεια της Ανατολικής και Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, της Πελοποννήσου και των Νήσων. Αναφέρεται τέλος και η δημιουργία ενός Ανωτάτου οργάνου διοικήσεως, ονομαζόμενου «Άρειος Πάγος» του οποίου η δικαιοδοσία θα επεκτεινέτο σε όλη την επικράτεια της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος και το οποίο θα είχε αρμοδιότητες νομοθετικές, εκτελεστικές και δικαστικές.

Στο δεύτερο τμήμα περιλαμβάνονται τα σχετικά με την Εθνική Βουλή, τον Άρειο Πάγο και την εσωτερική διοίκηση των επαρχιών. Στο τρίτο τμήμα που αποτελείται από ένα μόνο κεφάλαιο, αναφέρονται τα περί «κοινωνικών» δηλαδή τα περί της εφαρμοστέας νομοθεσίας. Στο τέταρτο τμήμα καθορίζονται τα σχετικά με τα εισοδήματα και τους φόρους. Τέλος, στα δύο τελευταία τμήματα καθορίζονται τα περί των στρατιωτικών και τα περί των «δικανικών, κολαστικών, αγρονομικών, θαλασσιών και εμπορικών» θεμάτων (¹).

Στην Εθνική Βουλή, το ανώτατο όργανο ολόκληρης της Ελληνικής επικράτειας, ανετίθετο μεταξύ άλλων η φροντίδα και των γενικών εθνικών συμφερόντων, η διεθνής εκπροσώπηση της Ελλάδας και η γενική διεύθυνση του κατά ξηράν και θάλασσαν πολέμου. (Για να διασφαλίσει όμως ο Θ.Νέγρης την κυριαρχία του στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα, έθεσε και μια ρήτρα, βάσει της οποίας απεκλείετο στην Εθνική Βουλή να αποστείλει στρατεύματα εκεί χωρίς την προηγούμενη έγκριση του Αρείου Πάγου).

Ο Άρειος Πάγος ήταν ένα συλλογικό όργανο αποτελούμενο από δώδεκα μέλη, τα περισσότερα από τα οποία έπρεπε να είναι «ικανώς πεπαιδευμένα». Διαιρείτο σε δύο εξαμελή τμήματα, τον κυρίως Άρειο Πάγο ή Πολιτικό Τμήμα και το Κριτήριο του Αρείου Πάγου ή Δικανικό τμήμα. Πέραν των έξι μελών, σε κάθε τμήμα διοριζέτο και ένας πρόεδρος. Τα δύο τμήματα συνεδρίαζαν ταυτόχρονα σε κοινές συνεδριάσεις, είτε για θέματα διοίκησης που αφορούσαν τα γενικότερα συμφέροντα της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδος, οπότε προήδρευε ο πρόεδρος του πολιτικού τμήματος, είτε για θέματα που αφορούσαν την εκδίκαση κάποιων αδικημάτων, οπότε προήδρευε ο πρόεδρος του δικανικού τμήματος. Πρόεδρος του πολιτικού τμήματος διορίσθηκε ο ίδιος ο Θ. Νέγρης και του δικανικού ο Άγιος Ταλαντίου Νεόφυτος, ενώ μέλη εξελέγησαν από την Συνέλευση οι Γ. Αινιάν, Α. Γαζής, Ι. Ειρηναίος, Κ. Ιωάννου, Β. Κάλκος, Π. Κονδύλης, Δ. Μανσόλας, Ρ. Παππά-Κοντορήγας, Κ. Σακελλίων, Π.Σαμποντζής, Ι. Σκανδαλίδης και Ι. Φίλωνος.

Στην αποστολή του Αρείου Πάγου περιλαμβάνονταν οι σχέσεις με τις υπόλοιπες κεντρικές Διοικήσεις των άλλων περιοχών της Ελλάδος, η διαμεσολάβηση μεταξύ των διοικήσεων των επαρχιών και της Εθνικής Βουλής, η διαχείριση των διαφόρων κλάδων της δημόσιας διοίκησης, όπως του δημοσιονομικού

(εξεύρεση χρηματικών πόρων των επαρχιών, έλεγχος λογαριασμών των επαρχιών αυτών), του κλάδου της εθνικής οικονομίας (γεωργία και τέχνες) και του κλάδου της δημόσιας τάξης και η διοίκηση των στρατιωτικών επιχειρήσεων που γινόντουσαν στην περιοχή, καθώς και η μέριμνα γι' αυτές (επιστασία φρουριών, ανεφοδιασμός σε τρόφιμα και πολεμοφόδια κ.λ.).

Σχετικά με την διοίκηση των επαρχιών τέλος, αυτή οργανώθηκε με ένα ιδιότυπο τρόπο, στηριγμένο σε μια ομοσπονδιακή βάση. Στην Νομική Διάταξη αναφέρεται ρητά (Τμήμα Α' Κεφ.3 άρθρο γ') «*Διοικήσεις χωριστή είναι εις εκάστην επαρχίαν, συντεθειμένη από προεστώτας εις όλα τα υπουργήματα της διοικήσεως, από έν γενικόν κριτήριον της επαρχίας και άλλα μερικώτερα εις τα χωρία, από χωριστόν στρατόν και από ένα χωριστόν καπιτάνον, εις τρόπον ώστε ως επικράτεια αυτοτελής θεωρείται εκάστη επαρχία, έχουσα και μερικά ξεχωριστά έθιμα και προσδιοριζόμενα από τον Άρειον Πάγον*».

Στις επαρχίες αυτές, που δεν κατονομάζονται ρητά στην Νομική Διάταξη περιλαμβάνονταν και οι περιοχές της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας, που είχαν προσωρινά συνδεθεί με την Ανατολική Στερεά Ελλάδα με την αποστολή αντιπροσώπων τους στην Συνέλευση των Σαλώνων.

Όσον αφορά τους επί μέρους τομείς της διοικήσεως, τα «υπουργήματα», αυτές ασκούντο σε κάθε επαρχία από συλλογικά όργανα από δύο έως πέντε εκλεγμένα πρόσωπα που έφεραν τον τίτλο του προεστώτος και ήσαν έξι: τα Δοσίματα, η Κάσσα, τα Μαγαζιά, τα Πολεμικά, τα Εθνικά Κτήματα και η Αστυνομία.

Οι προεστώτες των Δοσιμάτων είχαν την ευθύνη για την είσπραξη της φορολογίας και γενικά των εσόδων. Οι υπεύθυνοι της Κάσσας εισέπρατταν τα μετρητά από τους προηγούμενους, ασκούσαν την διαχείρισή τους και ρύθμιζαν τις δαπάνες. Είχαν επίσης την ευθύνη για την πρόβλεψη και την προμήθεια εφοδίων για τους κατοίκους και για τα στρατεύματα και την αγοραπωλησία των προϊόντων της εθνικής γης. Οι προεστώτες των Μαγαζιών είχαν την ευθύνη για την συγκέντρωση και αποθήκευση τροφίμων και πολεμοφοδίων για τα στρατεύματα ενώ οι επί των Πολεμικών αποτελούσαν τον σύνδεσμο με τον καπιτάνο της επαρχίας και ήσαν υπεύθυνοι για τον ανεφοδιασμό του σε τρόφιμα, σε ρουχισμό, σε όπλα και σε πολεμοφόδια. Οι προεστώτες των Εθνικών Κτημάτων ήσαν αρμόδιοι για την καταγραφή τους, την καλλιέργειά τους και την συγκέντρωση της παραγωγής τους, αλλά και την συντήρηση των εθνικών κτηρίων. Τέλος, οι προεστώτες της Αστυνομίας είχαν την ευθύνη για την επιμέλεια της ευταξίας της πρωτεύουσας της επαρχίας, της διακίνησης όσων αναχωρούσαν από την επαρχία με την έκδοση διαβατηρίων, της αγορανομίας, των ταχυδρομείων και των μέτρων και σταθμών. Κάθε τρεις μέρες οι Προεστώτες έπρεπε να συνέρχονται σε κοινή σύσκεψη, μαζί με τα μέλη του

Κριτηρίου (δικαστηρίου) της επαρχίας για τον συντονισμό των ενεργειών τους και την επίλυση των προβλημάτων κοινής αρμοδιότητας.

Επί κεφαλής του στρατιωτικού σκέλους του οργανισμού κάθε επαρχίας ήταν ένας καπιτάνος, που το αξίωμά του λίγο-λίγο γινόταν κληρονομικό. Η εκλογή του γινόταν από τους παράγοντες και τους κατοίκους της επαρχίας, επικυρωνόταν από τον Άρειο Πάγο και τελικά ο διορισμός του αποφασιζόταν από την Εθνική Βουλή. Από την στιγμή εκείνη, ο καπιτάνος γινόταν «στρατηγός της Ελλάδος», δηλαδή αξιωματούχος του Έθνους, και είχε υπό τις διαταγές του όλους τους ένοπλους άνδρες της επαρχίας από 14-60 ετών, οργανωμένους σε εικοσιπενταρχίες, πενηνταρχίες και εκατονταρχίες.

Οι αστυνομικές αρχές ήσαν επιφορτισμένες με την σύνταξη μητρώου του πληθυσμού, βάσει του οποίου θα γινόταν η επιστράτευση των ανδρών.

Στο επίπεδο του χωριού, την τοπική διοίκηση ασκούσαν προεστώτες, αντίστοιχοι με εκείνους των επαρχιών, εκλεγόμενοι από τους κατοίκους. Οι προεστώτες αυτοί ασκούσαν και την τοπική δικαστική εξουσία. Κάθε τρίμηνο συμμετείχαν σε συνέλευση μαζί με τους προεστώτες των επαρχιών για να ελέγξουν τους λογαριασμούς της επαρχίας *«δια να πληροφορηθεί και ο λαός και κάθε προεστώς περί όλων»* και να συντάξουν προτάσεις που οι προεστώτες των επαρχιών όφειλαν να διαβιβάσουν στον Άρειο Πάγο και αν εκείνος τις ενέκρινε, τότε έμπαιναν σε εφαρμογή.

8. Η Συνέλευση του Άργους

Την 23^η Σεπτεμβρίου, μετά από πεισματώδη πολιορκία, η Τριπολιτσά κατελήφθη από τους Έλληνες. Σύμφωνα με τα όσα είχαν συμφωνηθεί στην συνέλευση των Καλτεζών και είχαν επιβεβαιωθεί στην Ζαράκοβα, την στιγμή εκείνη έπαυε να έχει ισχύ η Γερουσία της Πελοποννήσου. Κανονικά, θα έπρεπε πάραυτα να συγκληθεί νέα Συνέλευση, οι στρατιωτικοί όμως, που είχαν ουσιαστικά όλη την εξουσία στα χέρια τους, με επί κεφαλής τον Θ.Κολοκοτρώνη, προτίμησαν να παρατείνουν την ισχύ της μέχρι τότε υφισταμένης Γερουσίας.

Έτσι, στις 30 Σεπτεμβρίου εκδόθηκε μία Πράξη, που την υπέγραφαν οι Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, Παναγιώτης Γιατράκος και Αναγνώστης Παπαγιαννόπουλος με την οποία παρετεινέτο η ισχύς της Γερουσίας και των αντιπροσώπων της μέχρι την συγκρότηση νέας συνελεύσεως.

Οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου προσπαθούσαν όσο μπορούσαν να αναβάλουν την σύνοδο αυτής της συνελεύσεως για να δώσουν τον χρόνο στους φίλους των

Μαυροκορδάτου και Νέγρη να οργανωθούν στην Στερεά Ελλάδα, ώστε να αποκτήσουν ένα ακόμη έρεισμα εκεί, με απώτερο στόχο την εξουδετέρωση του Δημ.Υψηλάντη.

Αντιλαμβανόμενος εκείνος τις κρυφές τους επιδιώξεις και προσπαθώντας να αντιδράσει, πήρε την πρωτοβουλία στα χέρια του και απέστειλε προκήρυξη για την εκλογή αντιπροσώπων των επαρχιών και σύγκλησή τους στην Τριπολιτσά στις 30 Οκτωβρίου.

Λίγο πριν το τέλος του Οκτωβρίου έφθασε στους προκρίτους της Πελοποννήσου δια χειρός Καρατζά ένα υπόμνημα που είχε συντάξει ο μελλοντικός Κυβερνήτης της Ελλάδας Ιωάννης Καποδίστριας και είχε στείλει προς τον Μητροπολίτη Ιγνάτιο, που με την σειρά του το είχε διαβιβάσει προς τον Αλ.Μαυροκορδάτο στο Μεσολόγγι.

Στο υπόμνημα αυτό, ο υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, αλλά πάνω από όλα ένας μεγάλος Έλληνας, ο Καποδίστριας προσπαθούσε να ενημερώσει τους επαναστατημένους συμπατριώτες του για τις προθέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων σε σχέση με την Επανάσταση και να τους συμβουλέψει για την σκοπιμότερη οργάνωση της επαναστατικής κυβέρνησης.

Παρόμοιο υπόμνημα έστειλε και ο μητροπολίτης Ιγνάτιος, προσωπικός φίλος και συνεργάτης του Αλ.Μαυροκορδάτου από την εποχή της διαμονής του στην Πίζα. Μετά την κάθοδο του Αλ.Μαυροκορδάτου στην Ελλάδα, πολλές φορές ο Ιγνάτιος τον ενίσχυσε οικονομικά, τόσο για τις ανάγκες του αγώνα όσο και για τις προσωπικές του ανάγκες. Και εκείνος, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης, πολλές φορές του πρότεινε να έρθει στην Ελλάδα για να αναλάβει την διοίκηση της Ελλαδικής Εκκλησίας, πρόταση που ο Ιγνάτιος πάντοτε απειποιείτο για πολιτικούς κυρίως λόγους, κρίνοντας ότι η παρουσία του δεν θα ήταν συμφέρουσα για την Ελλάδα όσο τουλάχιστον κρατούσε ο αγώνας ⁽¹⁾. Το υπόμνημα του Ιγνατίου, με κάποιες προσωπικές του σκέψεις και προτροπές για τα διοικητικά πράγματα των Ελλήνων, τόνιζε την αναγκαιότητα μιας ισχυρής διοικήσεως, τόσο για την εύρυθμη λειτουργία του υπό σύσταση κράτους όσο και για την καλή εντύπωση προς το εξωτερικό. Αναφέρεται σε ένα σχέδιο Προσωρινής Διοικήσεως που είχε ήδη στείλει με τον Μαυροκορδάτο, το κείμενο του οποίου όμως δεν διασώθηκε. Αντίθετα, ένα ανάλογο, αν όχι πανομοιότυπο υπόμνημα είχε αποστείλει ο διαμένων στο Παρίσι στενός συνεργάτης του Ιγνατίου Κ.Πολυχρονιάδης, του οποίου το πλήρες κείμενο έχει διασωθεί. Το υπόμνημα του Κ.Πολυχρονιάδη είχε αποσταλεί απ' ευθείας στον Δημ.Υψηλάντη και είχε ως εξής:

(1) Ε.Γ.Πρωτοψάλτη: Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, σελ. 30, Αθήνα 1982

«Επειδή η Πελοπόννησος και όλη η άλλη Ελλάδα έσωζε και υπό τους Τούρκους το καλύτερο τοπαρχικό σύστημα, να προσκαλέσετε τους παλαιούς προεστώτας, των οποίων πρέπει να ικανοποιηθούν αι αδυναμίες και τους αρχιερείς και να

συστήσετε συμπεριλαμβάνοντας και τους σημαντικότερους πολεμικούς αρχηγούς, το υπέρτατον του Γένους συμβούλιον υπό το όνομα βουλή ή γερουσία. Τούτο το συμβούλιον υπήρχεν υπό τους Τούρκους και άλλην μεταβολήν δεν ημπορεί να λάβη παρά από παθητικό να κατασταθή ενεργητικόν.

Εις την Βουλήν ταύτην παραδέχεσθε έπειτα διαδοχικώς και τους απεσταλμένους των άλλων ελευθέρων μερών της Ελλάδος και ιδού φυσικώς και ανεμποδίστως καταντά Εθνική Βουλή. Τούτη έπειτα μπορεί να εκλέξη τον Πρόεδρόν της και να συστήση τελεσιουργούς – υπουργούς – συγκειμένους από πέντε ή επτά μέλη, δια να εκτελούν τα βουλευμάτα της, να τη προβάλλουν τα αναγκαία ζητήματα και σχέδια και να δίδουν λογαριασμόν των πράξεών των.

Οι τελεσιουργοί καθώς και οι άλλοι υπουργοί του Έθνους, καθώς στρατηγοί και παρόμοιοι, δεν πρέπει να συμψηφούν με την Βουλήν, διότι τότε γίνονται κριταί αυτοί εαυτών.

Εις τας παρούσας περιστάσεις ημπορεί να κηρυχθεί η Βουλή διαρκής και έπειτα να συνεδρεύει περιοδικώς.

Οι προεστώτες και οι αρχηγοί δι' επιτρόπων των, ή και δια της παρουσίας των, βοηθούμενοι από τοπικά συμβούλια, συγκείμενα από τους εγκρίτους κάθε επαρχίας και ονομαζόμενα με τον τίτλον Αρχόντων, ημπορούν να θεωρούν τας τοπικάς υποθέσεις, είτε χρηματικάς είτε εγκληματικάς, είτε εκκλησιαστικάς, και να είναι μεσίται μεταξύ της Βουλής και των αρχομένων. Όταν δε ευτυχήσουν τα πράγματά μας, τότε λαμβάνονται μέτρα δια να αλλάζονται οι προεστώτες και να εμποδισθούν από το να καταντήσουν τύραννοι.

Η Βουλή θα θεσπίσει το πώς ημπορεί να οργανισθεί το υπέρτατον Εγκληματικόν Δικαστήριον, το οποίον μέλλει να αποφασίζει περί ζωής και θανάτου, είτε εις τα πολιτικά είτε εις τα πολεμικά.

Ο διοργανισμός τούτος είναι πολλά εύκολος, είναι ολιγοέξοδος, πράγμα αναγκαιότατον εις τας παρούσας περιστάσεις μας, είναι σύμφωνος με τα ήθη και τας έξεις μας, είναι ευκατάληπτος και εις τους αρχομένους, και έχει το καλόν να μην ερεθίσει τους αλλογενείς εχθρούς των νεωτερικών».

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι το από τον Κ. Πολυχρονιάδη προτεινόμενο σύστημα διοικήσεως ήταν αμιγώς ολιγαρχικό. Σε καμμία περίπτωση δεν προέβλεπε

εκλογές σε οποιοδήποτε επίπεδο. Η σπονδυλική στήλη του προτεινόμενου διοικητικού συστήματος ήταν οι επαρχιακοί προεστώτες.

Μετά από αρκετές περιπέτειες και πολλές αναβολές, το συνέδριο που είχε προτείνει ο Δημ.Υψηλάντης συνήλθε την 1^η Δεκεμβρίου 1821, όχι στην Τριπολιτσά, αλλά στο Άργος, με συμμετοχή των εκπροσώπων της Πελοποννήσου που είχαν στο μεταξύ εκλεγεί με αυτόν τον σκοπό. Και ενώ αρχικά υπήρχε η πρόθεση να είναι ένα συνέδριο Εθνικό, χάρη στις ενέργειες του Αλ.Μαυροκορδάτου εκφυλίσθηκε σε καθαρά Πελοποννησιακή συνέλευση. Έτσι, το σώμα που συγκροτήθηκε από τους 24 αντιπροσώπους των επαρχιών ονομάστηκε «Πελοποννησιακή Γερουσία». Πρόεδρος εξελέγη ο Δημ.Υψηλάντης και Γραμματέας ο Μιχαήλ Σχινάς, ο οποίος έχοντας μόλις φθάσει από την Ευρώπη, είχε μείνει στο Μεσολόγγι λόγω ασθένειας και για τον λόγο αυτό δεν απεδέχθη το αξίωμα. Στην θέση του ανέλαβε Γραμματέας ο Δημήτριος Τομαράς.

Πριν από το τέλος του Συνεδρίου, απαυδισμένος ο Δημ.Υψηλάντης από τις φατριαστικές έριδες, αναχώρησε την 11^η Δεκεμβρίου για να συμμετάσχει στην πολιορκία της Κορίνθου, αναθέτοντας στον Αλ.Μαυροκορδάτο και τον Θ.Νέγρη την φροντίδα της νομοθεσίας.

Η συνέλευση κατέληξε σε ένα σχέδιο οργανισμού διοικήσεως, αποτελούμενο από πέντε κεφάλαια. Το πρώτο από αυτά αναφέρεται στην εκλογή των εφόρων των χωριών από τους γέροντες και τους εν υπολήψει κατοίκους, στον αριθμό των εφόρων που ήταν ένας μέχρι πέντε, ανάλογα με τον πληθυσμό των χωριών, στα καθήκοντα και στα όρια της δικαιοδοσίας τους και στην διάρκεια της θητείας τους που ήταν ετήσια. Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα σχετικά με την εκλογή των πέντε επαρχιακών εφόρων από τους εφόρους των χωριών και των προκρίτων της πρωτεύουσας της επαρχίας. Περιλαμβάνει επίσης τα σχετικά με την εκλογή, από τους ίδιους εκλέκτορες, ενός πληρεξουσίου – μέλους της Πελοποννησιακής Γερουσίας. Περιγράφει ακόμη τα καθήκοντα και τα όρια της δικαιοδοσίας τους και προσδιορίζει σε ετήσια επίσης την διάρκεια της θητείας τους. Οι εφορείες των επαρχιών έπρεπε να απευθύνονται για όλες τις κοινές υποθέσεις προς την Πελοποννησιακή Γερουσία και να υποτάσσονται στις διαταγές της. Με τον τρόπο αυτό, η περιφερειακή διοίκηση έχανε κάθε ουσιαστική αρμοδιότητα και πρωτοβουλία, ενώ η ουσιαστική εξουσία συγκεντρωνόταν στα χέρια των ολιγαρχικών προκρίτων. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφερόταν στην αριθμητική σύνθεση της Πελοποννησιακής Γερουσίας, συγκείμενης από ένα μέλος ανά επαρχία ανεξάρτητα από τον πληθυσμό της. Περιγράφονται ακόμη οι αρμοδιότητες και οι δικαιοδοσίες της Γερουσίας, καθώς και τα όρια της εξουσίας της, που ήταν ολόκληρη η Πελοπόννησος. Τέλος, προβλέπετο, πέραν των πολιτικών μελών της Γερουσίας, η εκλογή τεσσάρων από τους στρατηγούς ως στρατιωτικών τεχνικών συμβούλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄

ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ 1821:

Η Α΄ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Η συνέλευση του Άργους αποτέλεσε απλώς ένα προοίμιο της πρώτης πραγματικά Εθνικής Συνέλευσης που επρόκειτο να ακολουθήσει. Στην συνείδηση των περισσότερων Ελλήνων είχε πια ωριμάσει η σκέψη για την ανάγκη σύγκλησης μιας συνέλευσης Εθνικής, με την συμμετοχήν ολόκληρου του μαχόμενου Ελληνισμού, που να καθορίσει το πολιτικό μέλλον των ελεύθερων Ελλήνων. Ταυτόχρονα όμως, οι επί Τουρκοκρατίας πρόκριτοι και κοτζαμπάσηδες ήθελαν να βρουν τρόπους ώστε η εξουσία του υπό ίδρυσιν ελεύθερου κράτους να παραμείνει στα χέρια τους, εξουδετερώνοντας οποιονδήποτε εποφθαλμιούσε τους ανώτατους κυβερνητικούς θώκους.

Ήδη από την 9^η Οκτωβρίου 1821 ο Δημ. Υψηλάντης απέστειλε προκήρυξη προς τους αντιπροσώπους των χωριών για την διενέργεια εκλογών, από τις οποίες θα προέκυπταν έξι έφοροι από κάθε επαρχία, οι οποίοι στην συνέχεια θα επέλεγαν μεταξύ τους έναν εκπρόσωπο της επαρχίας, που τον ονόμασε «παραστάτη», για να παρασταθεί σε μια Εθνική Συνέλευση που θα ελάμβανε χώρα τον Δεκέμβριο.

Όμως, η εντολή του Δημ. Υψηλάντου για την ανάδειξη των παραστατών απ' ευθείας από τον λαό δεν τηρήθηκε σχεδόν πουθενά και από κανένα. Οι πληρεξούσιοι ή παραστάτες της Πελοποννήσου ορίστηκαν από την Πελοποννησιακή Γερουσία η οποία σχηματίστηκε λίγες μέρες πριν στο Άργος, ενώ οι αντίστοιχοι της Δυτικής και της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας ορίστηκαν

από τον Αλ. Μαυροκορδάτο, Θ.Νέγρη και το περιβάλλον των φίλων τους. Με την τακτική αυτή βέβαια, ήταν σαφώς προδικασμένος ο ολιγαρχικός χαρακτήρας της Εθνικής Συνελεύσεως.

Σχετικά με το θέμα αυτό, ο Σπ. Τρικούπης γράφει: «*Επί δε της αρχομένης εθνικής συνελεύσεως, το πολιτικόν κόμμα ήταν ασυγκρίτω λόγω το ισχυρότερον, διότι και το ισχυρόν κόμμα των αρχιερέων και η ισχυροτάτη μερίς των τριών ναυτικών νήσων ήσαν υπέρ αυτού.... Δια τους λόγους τούτους το αποτέλεσμα της εθνικής συνελεύσεως ήτο πασίγνωστον εκ προοιμίων, ό εστίν οποίον το ήθελε το κόμμα των πολιτικών*». (1)

Σαν τόπος της συνάθροισης αρχικά είχε επιλεγεί το Άργος. Επειδή όμως οι πολιορκημένοι στο γειτονικό Ναύπλιο Τούρκοι πραγματοποιούσαν συχνά εξόδους ενώ αντίστοιχα η μεγάλη συρροή Ελληνικών στρατευμάτων στο Άργος είχε σαν συνέπεια την πολύ συχνή πρόκληση επεισοδίων και, τέλος, επειδή ακούσθηκαν κάποιες φήμες για μια συνωμοσία κατά της ζωής των πληρεξουσίων, αποφασίσθηκε η μεταφορά του τόπου της συνέλευσης. Σαν πιο κατάλληλος τόπος κρίθηκε το παραθαλάσσιο χωριό Πιάδας, που μετονομάσθηκε σε Νέα Επίδαυρο.

Οι παραστάτες που συγκεντρώθηκαν εκεί ήσαν συνολικά πενήντα εννέα, χωρισμένοι σε τέσσερις κλάσεις, αντίστοιχες με τα τέσσερα τμήματα της Ελλάδας. Η Πελοπόννησος, κυριότερο θέατρο των πολεμικών επιχειρήσεων που είχε για τον λόγο αυτό και τους περισσότερους στρατιωτικούς, εκπροσωπείτο από μόνο εννέα παραστάτες, η Ανατολική Στερεά Ελλάδα από 26, η Δυτική Στερεά Ελλάδα από 11, ενώ οι υπόλοιποι 13 παραστάτες προερχόντουσαν από τα νησιά Ύδρα, Σπέτσες, Ψαρά, Κάσο και Σκόπελο.

Η εναρκτήρια συνεδρίαση της συνέλευσης πραγματοποιήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 1821, οπότε ψηφίσθηκε ο Κανονισμός και εξελέγη ως πρόεδρος του σώματος ο Αλ. Μαυροκορδάτος και μια δωδεκαμελής επιτροπή για την σύνταξη του πολιτεύματος. Την επιτροπή αυτή αποτελούσαν οι Παλαιών Πατρών Γερμανός, Π.Νοταράς και Α.Κανακάρης από την Πελοπόννησο, Θ.Νέγρης, Γ.Αινιάν και Δ.Μανσόλας από την Ανατολική Στερεά Ελλάδα, Α.Μαυροκορδάτος, Ι.Κωλέττης και Φ.Καραπάνος από την Δυτική Στερεά Ελλάδα και Ι.Ορλάνδος, Π.Σκυλίτσης-Ομηρίδης και Α.Μοναρχίδης από τα νησιά. Στην πραγματικότητα όμως συντάκτες ήσαν ο Μαυροκορδάτος, ο Νέγρης και ο Ιταλός πολιτικός πρόσφυγας Vicente Gallina. Ήταν η σημαντικότερη στιγμή της καριέρας του Αλ. Μαυροκορδάτου. Εξελέγησαν ακόμη σαν πρόσκαιροι Γραμματείς ο Δημ. Τομαράς και ο Γεώργιος Σταυρίδης.

(1): Σπ. Τρικούπη: Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, Τόμος Β', σελ. 130, 1860

Αποστολή της συνελεύσεως ήταν η σύνταξη του Νόμου περί της Εθνικής Βουλής, γι' αυτό και αυτοεκλήθη «Εθνική Νομοδοτική Συνέλευσις».

Η δωδεκαμελής επιτροπή προετοίμασε ένα κείμενο και το εισηγήθηκε στην Εθνική Συνέλευση που, μετά από πολλές διαφωνίες και αντεγκλήσεις, κατάφερε να συγκεράσει τις διάφορες τάσεις και απόψεις και να προχωρήσει στην ψήφισή του. Η μορφή της διοίκησης που προέκυψε ονομάστηκε «Προσωρινή Διοίκησης της Ελλάδος», μια ευρηματική επωνυμία που δεν δημιουργούσε δεσμεύσεις προς οποιαδήποτε κατεύθυνση και προ πάντων, που δεν διέτρεχε τον κίνδυνο να δυσαρεστήσει την κυρίαρχο όλης της Ευρώπης Ιερά Συμμαχία.

Στο κείμενο που υιοθετήθηκε θεσπίστηκαν τρεις θεμελιώδεις λειτουργίες: η Βουλευτική, η Εκτελεστική και η Δικαστική. Σύμφωνα με το άρθρο θ' οι δύο πρώτες αποτελούσαν την «Διοίκηση», δηλαδή την Κυβέρνηση.

Η νομοθετική λειτουργία ανετέθη (άρθρο ι') και στα δύο σώματα της Διοικήσεως από κοινού, ισοσταθμίζοντας έτσι την ισχύ τους. Στην πραγματικότητα βέβαια την ασκούσαν το Βουλευτικό μαζί με τον Πρόεδρο του Εκτελεστικού. Και τα δύο σώματα είχαν το δικαίωμα να προτείνουν νόμους, χρειαζόταν όμως είτε να επικυρωθούν από το Εκτελεστικό οι αποφάσεις του Βουλευτικού είτε να εγκρίνει το Βουλευτικό τις προτάσεις του Εκτελεστικού για να μπορέσουν να αποκτήσουν ισχύ νόμου. Είχαν δηλαδή και τα δύο σώματα δικαίωμα αρνησικυρίας.

Το Βουλευτικό θα αποτελείτο από αιρετούς «παραστάτες των διαφόρων μερών της Ελλάδος» ενώ υπήρχε ιδιαίτερη μνεία ότι θα προστίθεντο στα ήδη αποτελούντα το Βουλευτικό μέλη οι αντιπρόσωποι και άλλων ελευθερουμένων περιοχών της Ελλάδας. Ακόμη, εδίδετο εντολή στην Διοίκηση να προβεί στην έκδοση ειδικού νόμου για την εκλογή και τον αριθμό των βουλευτών. Το πρώτο Βουλευτικό αποτέλεσαν μέλη προερχόμενα από την Πελοποννησιακή Γερουσία, την Συνέλευση της Δυτικής Στερεάς Ελλάδος και τον Άρειο Πάγο. Για να εξευμενισθεί ο Δημ. Υψηλάντης που, χολωμένος από την επικράτηση του περιβάλλοντος του Αλ.Μαυροκορδάτου, είχε αποχωρήσει στην Κόρινθο για να λάβει μέρος στην πολιορκία της, προσφέρθηκε σε αυτόν η Προεδρία του Βουλευτικού.

Το Εκτελεστικό σώμα αποτελείτο από πέντε μέλη που εξελέγοντο από μη μέλη του Βουλευτικού. Δεν μπορούσε συνεπώς κάποιος να ανήκε και στα δύο σώματα. Μεταξύ αυτών των πέντε εξελέγοντο ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος του σώματος.

Η θητεία και των δύο σωμάτων ήταν ετήσια, γεγονός που απέβαινε όμως εις βάρος της αποτελεσματικότητάς της, αφού θα έπρεπε κάθε χρόνο και για ένα

σημαντικό διάστημα τα μέλη τους να απασχολούνται με τις εκάστοτε επικείμενες εκλογές και όχι με τον πόλεμο που βρισκόταν σε εξέλιξη, ενώ παράλληλα ετίθετο υπό αμφισβήτηση η δυνατότητα της συνέχειας στις όποιες ενέργειές τους. Η διάταξη αυτή ήταν αποτέλεσμα εισήγησης των κοτζαμπάσηδων, που ήθελαν να έχουν πολύ συχνή επαφή με τον λαό και να μην έχει τον χρόνο κανείς να αποκτήσει ιδιαίτερη αίγλη έναντι των υπολοίπων.

Στην τελευταία συνεδρίαση της 15^{ης} Ιανουαρίου 1822 εξελέγησαν τα πέντε πρώτα μέλη του Εκτελεστικού, τα οποία ήταν: Πρόεδρος ο Αλ.Μαυροκορδάτος Αντιπρόεδρος ο Αθανάσιος Κανακάρης εκ Πατρών και μέλη ο Ιωάννης Ορλάνδος από την Ύδρα, ο Αναγνώστης Παπαγιαννόπουλος Δεληγιάννης από την Καρύταινα και ο Ιωάννης Λογοθέτης από την Λιβαδειά.

Η διεύθυνση των επί μέρους υποθέσεων ανετέθη σε οκτώ μινιστέρια (υπουργεία) με επί κεφαλής μινιστρους τους οποίους θα διόριζε το Εκτελεστικό. Οι μινιστροί αυτοί θα ήταν: ο επί των Εξωτερικών (που ήταν ταυτόχρονα και Αρχιγραμματέας της Επικρατείας), ο επί των Εσωτερικών, ο επί της Οικονομίας, ο επί του Δικαίου, ο επί των Πολεμικών, ο επί του Ναυτικού, ο επί της Θρησκείας και ο επί της Αστυνομίας. Στην ίδια ως άνω συνεδρίαση της 15^{ης} Ιανουαρίου 1822, διορίσθηκαν οι ακόλουθοι:

Εξωτερικών	Θεόδωρος Νέγρης
Εσωτερικών	Ιωάννης Κωλέττης
Οικονομίας	Πανούτσος Νοταράς
Δικαίου	Θεόδωρος Βλάσης
Πολεμικών	Νότης Μπότσαρης
Ναυτικού	-
Θρησκείας	Επίσκοπος Ανδρούσης Ιωσήφ
Αστυνομίας	Λάμπρος Νάκος

Το πολίτευμα δεν όριζε αν η ιδιότητα του Μινιστρου ήταν ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του βουλευτού, όπως συνέβαινε για τα μέλη του Εκτελεστικού, ούτε για την πολιτική ευθύνη των Μινιστρων έναντι του Βουλευτικού σώματος.

Η σπουδή για την θέσπιση Υπουργείου Εξωτερικών υποθέσεων και η αναγόρευση Μινιστρου επικρίθηκε ευρέως, αφού ακόμη όχι μόνον δεν είχαν συναφθεί σχέσεις με άλλα κράτη αλλά ούτε καν η Επανάσταση είχε αναγνωρισθεί, ούτε και οι Έλληνες ως εμπόλεμοι. Εν τούτοις, φαίνεται πως η ενέργεια αυτή δεν έγινε απλώς για να ικανοποιήσει την ματαιοδοξία του Θ.Νέγρη, αλλά αποσκοπούσε στο να παρουσιάσει μια κρατική οργάνωση κατά τα πρότυπα των ευρωπαϊκών κρατών και όχι αρμόζουσα σε ένα απλό επαναστατικό ανατρεπτικό κίνημα. Εξ άλλου, το Μινιστέριο των Ναυτικών δεν συμπληρώθηκε σε εκείνη την συνεδρίαση λόγω της ιδιομορφίας που

παρουσίαζε το επαναστατικό ναυτικό με τον ανταγωνισμό των τριών πολεμικών νησιών. Η συμπλήρωση της θέσεως έγινε μόλις την 27^η Φεβρουαρίου με την ανάδειξη μιας τριμελούς επιτροπής, αποτελούμενης από τον Φραγκίσκο Δ.Βούλγαρη (που αναπληρώθηκε στην αρχή από τον Νικόλαο Παντελή Νικολάκη λόγω ασθενείας) ως εκπροσώπου της Ύδρας, τον Σπετσιώτη Ιωάννη Λαζάρου και τον Ψαριανό Χατζη Ανδρέα Χατζη Αργύρη.

Όσον αφορά την οργάνωση της περιφερειακής διοίκησης, δεν έγινε καμιά ιδιαίτερη αναφορά, εκτός από την υπαγωγή της Πελοποννησιακής Γερουσίας, της Γερουσίας της Δυτικής Στερεάς Ελλάδος και του Αρείου Πάγου της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδος στις αποφάσεις της Διοικήσεως. Σύντομα βέβαια έγινε αντιληπτό ότι μάλλον εμπόδια προκαλούσαν με την συνέχιση της ύπαρξής τους αφού προκαλούσαν παράλυση και αναρχία, διατηρήθηκαν όμως διότι τόσο ο Αλ.Μαυροκορδάτος όσο και ο Θ.Νέγρης, αισθανόμενοι κάπως ανασφαλείς, ήθελαν να διατηρήσουν κάποια τοπικά κομματικά ερείσματα.

Στις 30 Απριλίου 1822 το Βουλευτικό ψήφισε Νόμο, δια του οποίου εισήχθη ο πρώτος «Οργανισμός των Ελληνικών Επαρχιών». Σύμφωνα με αυτόν, η χώρα διαιρέθηκε σε επαρχίες, αυτές σε αντεπαρχίες πρώτης και δευτέρας τάξεως και αυτές πάλι σε Κοινότητες.

Επί κεφαλής κάθε επαρχίας διοριζετο έπαρχος υπαγόμενος αμέσως στην Διοίκηση δια του Μινίστρου των Εσωτερικών. Ο έπαρχος ήταν εντολοδόχος και αντιπρόσωπος της εθνικής κεντρικής εξουσίας και, για τον λόγο αυτό, και για να αποφεύγονται οι τοπικές πιέσεις και υποδείξεις, αποφασίσθηκε η ανάδειξή του να δίνεται με διορισμό από την κυβέρνηση και όχι με εκλογές μεταξύ των κατοίκων.

Επί κεφαλής των αντεπαρχιών διορίζονταν αντέπαρχοι υπαγόμενοι στους επάρχους. Σε έκτακτες μόνο καταστάσεις μπορούσαν να αναφέρονται απ' ευθείας στον Μινίστρο των Εσωτερικών, ταυτόχρονα όμως έπρεπε να ενημερώνουν και τον έπαρχο.

Τις Κοινότητες θα διοικούσαν τριμελείς δημογεροντίες, εκλεγόμενες «*μεταξύ των χρησιμωτέρων και φρονιμωτέρων κατοίκων της Κοινότητος*», που θα είχαν επί κεφαλής ένα πρόεδρο, διοριζόμενο από την Διοίκηση από τα μέλη της. Η ιδιότητα του προέδρου της δημογεροντίας είχε δύο σκέλη: Αφ' ενός μεν ήταν ο πρόεδρος ενός οργάνου τοπικής αυτοδιοίκησης, αφ' ετέρου δε αποτελούσε περιφερειακό όργανο της κρατικής διοίκησης και, με αυτό το γνώρισμα, υπαγόταν στον αντέπαρχο και αν τυχόν δεν υπήρχαν αντεπαρχίες, αμέσως στον έπαρχο.

Οι έπαρχοι περιβάλλονταν από έναν ολόκληρο μηχανισμό υπαλλήλων που ήσαν επιφορτισμένοι με την εφαρμογή των εντολών των επαρχών ή της κεντρικής διοίκησης σε συγκεκριμένους επί μέρους τομείς. Πιο αναλυτικά, υπήρχαν:

1. Γενικός Γραμματέας: Διηύθυνε το γραφείο του Επαρχου και τον αναπληρούσε όποτε χρειαζόταν
2. Φροντιστής της οικονομίας: Ασκούσε καθήκοντα οικονομικού εφόρου και λογιστού.
3. Φροντιστής του πολέμου: Είχε την επιμέλεια της στρατονομίας, του εφοδιασμού και της επιστασίας των στρατιωτικών.
4. Φροντιστής της θαλάσσης: Είχε την εποπτεία των λιμένων και των λιμενικών αρχών και φρόντιζε ό,τι ήταν απαραίτητο για τα πολεμικά πλοία.
5. Φροντιστής της αστυνομίας: Διηύθυνε τις αστυνομικές υποθέσεις και είχε την εποπτεία των κατωτέρων αστυνομικών αρχών.

Οποιοσδήποτε φροντιστής μπορούσε να αλληλογραφεί απ' ευθείας με τον αντίστοιχο υπουργό.

Αντίστοιχα, ο αντέπαρχος περιστοιχιζόταν από ένα γραμματέα, ανά ένα υποφροντιστή της οικονομίας και της αστυνομίας και ένα λιμενάρχη, εφ' όσον η αντεπαρχία ήταν παραθαλάσσια. Αυτοί ήσαν σε συνεχή επαφή με τους αντίστοιχους υπαλλήλους του επαρχου.

Τέλος, κάθε Κοινότητα διέθετε ένα επιστάτη της οικονομίας, διοριζόμενο από την Διοίκηση και υπαγόμενο στον αντίστοιχο υποφροντιστή της αντεπαρχίας και αν ήταν παραθαλάσσια, και ένα υπολιμενάρχη υπαγόμενο στον λιμενάρχη της αντεπαρχίας.

Με το τελευταίο άρθρο ΚΘ' του Οργανισμού, ορίζετο ότι: *«Όλοι οι λειτουργοί και υπουργοί (=υπάλληλοι) πολιτικοί, πολεμικοί και δικαστικοί διορίζονται από την Διοίκηση και θέλουν αποδίδει το προσήκον σέβας προς τον έπαρχον ή αντέπαρχον και τελείαν υποταγήν καθ' όσας εν ονόματι της Διοικήσεως δίδουσι διαταγάς προς αυτούς».*

Το άρθρο αυτό ερχόταν σε αντίθεση με το Πολίτευμα, σύμφωνα με το οποίο αποκλειστική αρμοδιότητα για τον διορισμό των υπαλλήλων είχε το Εκτελεστικό. Με την ανάθεση του διορισμού των περιφερειακών υπαλλήλων στην Διοίκηση, καθώς και των επαρχών και αντεπαρχών, προκύπτει σαφώς ή επιδίωξη του Βουλευτικού να έχει υπό τον έλεγχό του, για πολιτικούς λόγους, τα στελέχη της επαρχιακής διοίκησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Η Προσωρινή Διοίκηση που προέκυψε από την Συνέλευση της Επιδαύρου αντί να συνενώσει τις καρδιές των Ελλήνων στην κοινή προσπάθεια για την απελευθέρωση της Ελλάδας, έσπειρε την διχόνοια. Όπως γράφει ο Φ.Φωτάκος στα Απομνημονεύματά του *«η δε διοικήσις του 1822 και αι Γερουσίαι των τμημάτων δυστυχώς ευρέθησαν άπειροι να διοικήσουν τους Έλληνας, και έφεραν την διχόνοϊαν»*⁽¹⁾.

Στην Πελοπόννησο, η Πελοποννησιακή Γερουσία όχι μόνον δεν έπαυσε να υφίσταται, αλλά ασκούσε εκείνη την πραγματική εξουσία. Επειδή ο Δημ. Υψηλάντης είχε ονομασθεί Πρόεδρος του Βουλευτικού, στην Προεδρία της Πελοποννησιακής Γερουσίας αναδείχθηκε ο επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος, την ουσιαστική της όμως διεύθυνση είχε ο Αντιπρόεδρος της Ασημάκης Φωτήλας. Αντί να υλοποιηθούν οι διορισμοί που προεβλέποντο από την Προσωρινή Διοίκηση της Επιδαύρου, η Γερουσία προχώρησε στην ανάδειξη τοπικών αρχόντων σύμφωνα με όσα προέβλεπε το δικό της Καταστατικό. Επί πλέον, καθιερώθηκε ακόμα ένα ανώτερο αξίωμα, το του Γενικού Κομισσαρίου, το οποίο ανέλαβε ο Γεώργιος Αινιάν.

(1): Φ.Φωτάκου: Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως, 1899, Τόμος Α΄, σελ.462.

Ακόμα χειρότερα ήσαν τα πράγματα στην Δυτική Στερεά Ελλάδα. Παρ' όλο που είχε περάσει αρκετός χρόνος από την συγκρότηση της εκεί Γερουσίας, ακόμη δεν είχε μπορέσει να λειτουργήσει το τοπικό διοικητικό σύστημα, λόγω της διατήρησης των αυτόνομων ισχυρών αρματολικιών. Οι τοπικοί πολιτικοί και στρατιωτικοί, προ πάντων, προύχοντες δεν εννούσαν να υποταχθούν σε μια κεντρική διοίκηση και διακρίνονταν από μια έντονη τάση αναρχίας.

Για την κατάσταση αυτή ενημερώθηκε εγγράφως από την Γερουσία την 8^η Φεβρουαρίου 1822 ο Μινίστρος των Εσωτερικών Ι.Κωλέττης. Με πρωτοβουλία του μέλους του Βουλευτικού και Σουλιώτη καπιτάνου Φώτου Μπόμπορη συγκλήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 1822 στο Βραχώρι τοπική συνέλευση των καπιτάνων, προεστώτων και πληρεξουσίων των ελευθέρων περιοχών Αποκούρου, Βάλτου, Βενέτικου, Βλοχού, Βονίτσης, Ζυγού, Καρπενησίου, Κραββάρων και Ξηρομέρου, με συμμετοχή και των εκλεγμένων Γερουσιαστών με σκοπό την καταστολή των βιαιοπραγιών των καπιτάνων και την προσαρμογή τους με τα θεσπίσματα της Επιδαύρου. Η συνέλευση αυτή, όχι χωρίς κόπο, αποφάσισε τα εξής:

1. Άμεση λειτουργία της Γερουσίας ως κεντρικής διοικητικής αρχής της Δυτικής Στερεάς Ελλάδος υπό την Εθνική Βουλή, η οποία αναγνωρίστηκε ως η νόμιμη και ανωτάτη κυβέρνηση της Ελλάδας.
2. Κατάργηση των καπιτανιών (αρματολικιών) και εφαρμογή του από 9 Ιανουαρίου 1822 θεσπίσματος της εν Επιδαύρω Α' Εθνικής Συνελεύσεως περί ενιαίας στρατιωτικής οργανώσεως.
3. Διορισμός του Γεωργίου Νικολού Βαρνακιώτη ως Στρατηγού της Δυτικής Ελλάδος και άλλων 21 οπλαρχηγών ως χιλιάρχων ⁽¹⁾.

Για να διασφαλισθεί ακόμη περισσότερο η συμμόρφωση των οπλαρχηγών στα θεσπίσματα της Προσωρινής Κυβερνήσεως, με απόφαση της Γερουσίας της Δυτικής Στερεάς Ελλάδος, διορίστηκε ο Ήβος Ρήγας ως Υπουργός του Πολέμου. Παράλληλα όμως, με τον τρόπο αυτό η Γερουσία προσπαθούσε τεχνηέντως να διατηρήσει η Δυτική Στερεά Ελλάδα την πολιτειακή της αυτοτέλεια και να μην παύσει να αποτελεί ένα είδος ομοσπόνδου πολιτείας μέσα στο όλο οργανωτικό σύστημα της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος. Τα υπόλοιπα υπουργεία, όπως το Εσωτερικών και της Θρησκείας, κράτησε ο Αρχιγραμματέας της Επικρατείας της Δυτικής Ελλάδος Ν.Λουριώτης ⁽²⁾.

Επειδή όμως η κατάσταση στην Δυτική Ελλάδα από διοικητικής πλευράς αντί να βελτιωθεί χειροτέρευε, την 11^η Μαΐου 1822 το Βουλευτικόν εξέδωσε ένα

(1): Γεωργίου Δ.Δημακόπουλου: Η Διοικητική Οργάνωσις κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν, Αθήνα 1966, σελ. 126.

(2): Ιδίου, σελ. 127

θέσπισμα, με το οποίο ανετίθετο στον Αλ. Μαυροκορδάτο, παρά την ιδιότητά του ως Προέδρου του Εκτελεστικού, η γενική διεύθυνση όλων των στρατιωτικών και πολιτικών υποθέσεων της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος. Συγκεντρώνοντας έτσι στα χέρια του όλες τις εξουσίες, αφ' ενός μεν αντιπροσώπευε εκεί την κεντρική εξουσία αφ' ετέρου δε είχε και όλη την ευθύνη της διεύθυνσης των πολεμικών επιχειρήσεων. Με τον διορισμό αυτόν όμως η κεντρική κυβέρνηση υπεισήλθε στην διεύθυνση των τοπικών υποθέσεων της περιοχής της Γερουσίας της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, της οποίας έτσι η διοικητική δραστηριότητα έπαυσε ουσιαστικά, χωρίς όμως να καταργηθεί και ο διοικητικός της μηχανισμός.

Την ίδια περίπου εποχή σημειώνεται και η πρώτη διπλωματική επιτυχία των επαναστατημένων Ελλήνων. Κατά την διάρκεια ενός ταξιδιού του Ανδρέα Λουριώτη, μετά από πρωτοβουλία του Αλ. Μαυροκορδάτου, στην Ισπανία και Πορτογαλία, μετά από πρόταση τριών Ισπανών βουλευτών, η ισπανική κυβέρνηση αποφάσισε την 5^η Απριλίου 1822 να συνάψει διπλωματικές σχέσεις με την ελληνική επαναστατική κυβέρνηση. Αντίστοιχη απόφαση πήρε μετά λίγες μέρες και η πορτογαλική κυβέρνηση.

Ο Αλ. Μαυροκορδάτος, στα πλαίσια των καινούργιων του καθηκόντων, εγκαταστάθηκε για αρκετό διάστημα στην Δυτική Στερεά Ελλάδα και κατέβαλε κάθε προσπάθεια για τον κατευνασμό των πνευμάτων και την διοικητική οργάνωση στα πρότυπα των θεσπισμάτων της Συνελεύσεως της Επιδαύρου, διορίζοντας επάρχους, αντεπάρχους και φροντιστές.

Επειδή όμως η πρώτη περίοδος της Προσωρινής Διοικήσεως πλησίαζε στην λήξη της και εν όψει της σύγκλησης της Β' Εθνικής Συνελεύσεως, ο Αλ. Μαυροκορδάτος προέκρινε κατά την 24^η Φεβρουαρίου 1823 μίαν απόφαση της Γερουσίας, την οποία στην συνέχεια επικύρωσε με διάταγμά του ως Προέδρου του Εκτελεστικού, σύμφωνα με την οποία συγκροτήθηκε τριμελής επιτροπή αποτελούμενη από τον Ιωάννη Παπαδάκη, προσωπικό του φίλο, τον στρατηγό Αλέξιο Βλαχόπουλο και τον προεστώτα Γάτση Μαγγίνα. Η επιτροπή αυτή, υπό την ονομασία Γενικοί Αρμοσταί της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος αναλάμβαναν επί τηθεία που έληγε με την έναρξη της Β' Περιόδου της Προσωρινής Διοικήσεως, την διοίκηση όλης της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας.

Όλοι οι διοικητικοί λειτουργοί υπήχθησαν ιεραρχικά υπ' αυτούς, οι δε πολεμικοί αρχηγοί διατάχθηκαν να βοηθούν για την εκτέλεση των αποφάσεών τους. Ακόμη, ανέλαβαν και την διαχείριση των δημοσίων οικονομικών, με την υποχρέωση όμως να διαθέτουν όλα τα έσοδα για την ενίσχυση των οχυρωματικών έργων του Μεσολογγίου. Οι Γενικοί Αρμοσταί λογοδοτούσαν απ' ευθείας στην Διοίκηση, χωρίς να υπάγονται ιεραρχικά στην τοπική Γερουσία.

Στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα, ο Άρειος Πάγος, αμέσως μετά την Συνέλευση της Επιδαύρου, εξέδωσε Διαταγή σύμφωνα με την οποία οι επαρχίες δεν θα διοικούνται πια από προεστώτες, αλλά από δωδεκαμελή σώματα με ετήσια θητεία. Κάθε τέτοιο σώμα διαιρείτο σε δύο τμήματα, το Πολιτικό και το Δικανικό, τα μέλη των οποίων ονομάστηκαν έφοροι.

Τέτοιες εφορείες σχηματίστηκαν στις επαρχίες Αθηνών, Θηβών, Λιβαδειάς, Μαλανδρινού, Σαλώνων, Αταλάντης, Ευβοίας, Βορείων Σποράδων, υπό την οργανωτική εποπτεία των Δρόσου Μανσόλα και Γρηγόριου Κωνσταντά. Η διοικητική αυτή μεταβολή έγινε για λόγους ευθυγράμμισης τόσο με τις αποφάσεις της Συνελεύσεως της Επιδαύρου, όσο και με την διοικητική δομή της άλλης τοπικής κεντρικής αρχής, της Πελοποννησιακής Γερουσίας.

Τον Μάιο του 1822 ξέσπασε σφοδρή διένεξη μεταξύ Αρείου Πάγου και Οδυσσέα Ανδρούτσου, με αποτέλεσμα την επικήρυξή του και την απηνή του καταδίωξη. Το Εκτελεστικό, για να ενισχύσει τον Άρειο Πάγο και για να διευθετήσει τα στρατιωτικά, πολιτικά και διοικητικά θέματα της περιοχής, σε συνδυασμό με την ανάκληση του Δημ. Υψηλάντη που είχε στρατοπεδεύσει στο Δίστομο, διόρισε τον Αλέξιο Νούτσο ως Γενικό Επιτηρητή στην Ανατολική Χέρσο Ελλάδα. Απέστειλε επίσης τον Χρ. Παλάσκα ως αντικαταστάτη του Οδ. Ανδρούτσου. Κανείς από τους δύο όμως δεν μπόρεσε να ασκήσει τα καθήκοντά του, διότι λίγες μέρες μετά σημειώθηκε το δραματικό γεγονός της Δρακοσπηλιάς, όπου θανατώθηκαν από τους στρατιώτες του Ανδρούτσου. Ο διχασμός ήταν πλέον γεγονός, οπότε ο Ανδρούτσος καθαιρέθηκε από την Κυβέρνηση, παρά το γεγονός ότι η ενέργεια αυτή βρισκόταν σε αντίθεση με την κοινή γνώμη της περιοχής.

Απαντώντας στις ενέργειες της Κυβέρνησης, ο Ανδρούτσος συγκάλεσε την 18^η Σεπτεμβρίου 1822 στην Αθήνα Γενική Συνέλευση της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδος η οποία τον ανακήρυξε αρχιστράτηγο της Ανατολικής Στερεάς και της Θεσσαλίας και αποκηρύχθηκε ο Άρειος Πάγος, οι αποφάσεις του οποίου έπαυσαν να αναγνωρίζονται. Σαν επακόλουθο, οι Αρεοπαγίτες διώχθηκαν και συστήθηκαν παντού νέες εφορείες, της εμπιστοσύνης του Οδ. Ανδρούτσου, ενώ ο Άρειος Πάγος αναζήτησε καταφύγιο στην Εύβοια.

Συνέπεια όλων αυτών ήταν, σε όλη την διάρκεια της Α' περιόδου η Ανατολική Στερεά Ελλάδα να διοικείται από εφορείες και να μην εφαρμοσθεί ο νέος οργανισμός διοίκησης της Επιδαύρου με την διάκριση επαρχιών και αντεπαρχιών.

Στις 27 Νοεμβρίου 1822, με απόφαση του Εκτελεστικού, η Εύβοια αποσπάστηκε διοικητικά από την Ανατολική Στερεά Ελλάδα και

ενσωματώθηκε με την περιφέρεια των νήσων, αποτελώντας την επαρχία Ευβοίας και χωρισμένη στις αντεπαρχίες Καρύστου και Ξηροχωρίου.

Τα νησιά αποτέλεσαν την μόνη περιοχή της Ελλάδας όπου εφαρμόστηκε ο Οργανισμός των Επαρχιών. Μόνη εξαίρεση έγινε για τα τρία ναυτικά νησιά Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά που, τιμής ένεκεν, διατήρησαν μέχρι το τέλος της Επανάστασης την αυτοτέλειά τους.

Η εφαρμογή του νέου νόμου κατά την Α΄ Περίοδο μόνο στα νησιά του Αιγαίου πελάγους οφείλεται, εκτός από τους πολιτικούς λόγους που ήδη αναφέρθηκαν, και στους εξής:

1. Στην ανυπαρξία σε αυτά ειδικής κεντρικής αρχής με καθιερωμένο τοπικό διοικητικό σύστημα, όπως συνέβαινε στην Πελοπόννησο και στην Στερεά Ελλάδα.
2. Στην επιθυμία της νέας διοίκησης να καταργηθούν οι προσωρινές εφορείες και οι θεσμοί που είχαν εγκατασταθεί σε κάθε νησί από τον Δημ. Υψηλάντη με την άφιξή του.
3. Στην ανάγκη διορισμού στα νησιά κρατικών οργάνων για την πολεμική τους κινητοποίηση, αφού μάλλον αδρανούσαν, και για την απρόσκοπτη φορολόγησή τους σύμφωνα με τους νόμους που είχαν θεσπισθεί.

Την 1^η Μαΐου 1822, μετά από πρόταση του Αλ.Μαυροκορδάτου, ο από 27 Απριλίου Μινίστρος της Δικαιοσύνης Κ.Μεταξάς διορίστηκε και Αρμοστής των νήσων, με κύρια αποστολή την συλλογή χρηματικών εισφορών για την συντήρηση του Ελληνικού στόλου. Μαζί του διορίστηκαν σαν συναρμοστές και οι Βενιαμίν ο Λέσβιος, ο Υδραίος Νικόλαος Οικονόμου, ο Σπετσιώτης Βασίλειος Γκίνης και, λίγο αργότερα, ο Ψαριανός Χατζη Ιωάννης Σκανδάλης και ο Ψαριανός Δημήτριος Λένος. Γραμματέυς της Αρμοστείας διορίστηκε ο Σάββας Οδυσσεύς.

Τα νησιά του Αιγαίου πελάγους χωρίστηκαν σε 6 επαρχίες, ως εξής:

1. Επαρχία Νάξου: Νάξος, Πάρος, Αντίπαρος, Σίφνος, Σέριφος, Μήλος, Κίμωλος
2. Επαρχία Τήνου: Τήνος, Μύκονος, Δήλος, Κέα, Κύθνος
3. Επαρχία Άνδρου: Άνδρος, Σκόπελος, Σκιάθος, Σκύρος
4. Επαρχία Σάμου: Σάμος, Πάτμος, Ικαρία, Λέρος, Κάλυμνος
5. Επαρχία Κάσου: Κάσος, Κάρπαθος, Χάλκη, Σύμη, Τήλος, Νίσυρος
6. Επαρχία Σαντορίνης: Σαντορίνη, Ίος, Σίκινος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η Β' ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΡΟΥΣ

1. Τα προς την Συνέλευση

Η θητεία της Προσωρινής Διοίκησης έληγε κανονικά την 31^η Δεκεμβρίου 1822. Η διχόνοια και οι κομματικές έριδες είχαν καταστήσει την ανάγκη διενέργειας εκλογών επιτακτική. Οι διάφοροι κομματάρχες μοίραζαν αφειδώς παντού υποσχέσεις για μισθούς και βαθμούς, προσπαθώντας να αποσπάσουν ψήφους. Επειδή όμως οι πολεμικές περιστάσεις δεν επέτρεπαν την έγκαιρη διενέργεια εκλογών, η θητεία αυτή παρετάθη μέχρι να συγκεντρωθούν τουλάχιστον τα δύο τρίτα των πληρεξουσίων των επαρχιών στην έδρα της Κυβερνήσεως.

Στις 18 Ιανουαρίου 1823 η Προσωρινή Διοίκησης όρισε το Ναύπλιο ως έδρα της Διοικήσεως και πρωτεύουσα του Κράτους.

Για τα διαδραματισθέντα πριν της σύνοδο της Β' Εθνικής Συνελεύσεως αξιοσημείωτα είναι τα όσα αφηγείται ο μεγάλος ιστορικός Σπ. Τρικούπης: *«Ανώμαλα, άτακτα και επίφοβα ήσαν τα πάντα εν τη παρούση συνελεύσει. Πριν συγκρουσθώσι τα κόμματα εντός αυτής, είχαν συγκρουσθή εν ταις επαρχίαις επί των εκλογών, μη διατηρηθέντος του εκλογικού νόμου. Διπλούς βουλευτάς έστειλαν τα αντιφερόμενα κόμματα· παρευρέθησαν και τινες των δυνατών εν τη συνελεύσει αντιπρόσωποι αυτοχειροτόνητοι και αυτονομιμοποίητοι· παρήσαν και*

απεσταλμένοι επαρχιών δι' άλλας υποθέσεις· πολλοί αντεπροσώπευαν όχι λαούς αλλ' οπλοφορούντας («τα άρματα»)· δεκτοί εγένοντο και οι παύσαντες βουλευταί, δεκτοί και οι παύσαντες νομοτελεσταί· ώστε οι εκ των διαφόρων τούτων τάξεων συγκροτήσαντες την δευτέραν συνέλευσιν ήσαν τριπλάσιοι των συγκροτησάντων την πρώτην» (1).

Τελικά η συνέλευση πραγματοποιήθηκε στο Άστρος της Κυνουρίας την 29^η Μαρτίου 1823 με κύριο σκοπό την αναθεώρηση του Προσωρινού Πολιτεύματος. Πλην των βουλευτών ή πληρεξουσίων, έλαβαν μέρος σε αυτήν και όλοι όσοι από τα μέλη της Α' Διοικήσεως ήθελαν να μετάσχουν. Πρόεδρος του Σώματος εξελέγη ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, αντιπρόεδρος ο επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος, αρχιγραμματέας ο Θεόδωρος Νέγρης και γραμματείς οι Σταμάτιος Δημάκης και Γεώργιος Χαρτουλάρης.

2. Η αναθεώρηση του Πολιτεύματος

Στην πρώτη της συνεδρίαση η Συνέλευση αποφάσισε ότι οι θεμελιώδεις αρχές του Πολιτεύματος της Επιδάουρου «ως αποδεδειγμένως λαοσώοι, φυλαχθώσι ως αμετάτρεπτοι και αμετακίνητοι». Αποφάσισε επίσης την κατάργηση του θεσμού του Αρχιστρατήγου και την ανάθεση της διεύθυνσης των Υπουργείων του Πολέμου και των Ναυτικών σε τριμελείς επιτροπές από εκπροσώπους των διαφόρων περιφερειών. Η ανάδειξη των προσώπων έγινε στις 28 Απριλίου, οπότε αναγορεύθηκαν ο Μανιάτης Διονύσιος (Τρουπάκης) Μούρτζινος και ο Σουλιώτης παλαιός σύντροφος του Ρήγα Χριστόφορος Περραιβός, ενώ λίγο αργότερα, στις 5 Μαΐου, συμπλήρωσε την τριάδα ο Αναγνώστης Παπαγεωργίου (Αναγνωσταράς).

Στην συνέχεια σχηματίσθηκε μια επιτροπή, αποτελούμενη από τους επίσκοπο Ανδρούσης Ιωσήφ, Γρηγόριο Δικαίο, Γεώργιο Καλαρά, Κ.Μεταξά, Αναγνώστη Μοναρχίδα, Κ.Ζώτο, Γ.Ψύλλα, Εμμ.Αντωνιάδη και Θ.Νέγρη, με σκοπό την αναθεώρηση του Πολιτεύματος της Επιδάουρου.

Οι σημαντικότερες μεταβολές που προέκυψαν από αυτό το μακροσκελές κείμενο που περιλάμβανε 99 άρθρα και που ονομάσθηκε «Νόμος της Επιδάουρου» είναι:

1. Το δικαίωμα της απολύτου αρνησικυρίας του Εκτελεστικού για τις αποφάσεις του Βουλευτικού μεταβλήθηκε σε δικαίωμα αναβολής. Με τον τρόπο αυτό το Εκτελεστικό έγινε έρμαιο στις διαθέσεις του Βουλευτικού.
2. Αναγνωρίσθηκε η ελευθερία του τύπου
3. Αναγνωρίσθηκε το δικαίωμα του αναφέρεσθαι

(1): Σπ. Τρικούπη: Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασως, 1860, Τόμος Γ', σελ. 32-33

4. Καταργήθηκε η δουλεία και η αγοραπωλησία ανθρώπων.
5. Καθιερώθηκε η δημοσιότητα της δικαστικής διαδικασίας
6. Προσδιορίστηκε ο επιτρεπτός χρόνος κρατήσεως
7. Αναγνωρίστηκε το δικαίωμα του να μην στερείται κανείς του νομίμου δικαστού
8. Επεβλήθη ο θεσμός του δικαστικού εντάλματος για να φυλακισθεί κάποιος, πλην του αυτοφώρου εγκλήματος
9. Διατηρήθηκε ο συλλογικός τύπος του Εκτελεστικού Σώματος
10. Τα μινιστέρια μετονομάστηκαν σε υπουργεία και ο αριθμός τους περιορίστηκε σε επτά, καταργουμένου του Υπουργείου Εξωτερικών.
11. Καταργήθηκε ο θεσμός του Αρχιγραμματέως της Επικρατείας ενώ καθιερώθηκε ο του Γενικού Γραμματέως
12. Καταργήθηκαν οι κατά τόπους κεντρικές αρχές.

Οι πολιτικές συνέπειες αυτών των μεταβολών υπήρξαν ιδιαίτερα σημαντικές. Επικράτησε πλήρως η ολιγαρχική μερίδα και τέθηκαν στο περιθώριο ο Δημ.Υψηλάντης και ο Θ.Νέγρης, ενώ ο Αλ.Μαυροκορδάτος μόλις διασώθηκε την τελευταία στιγμή, αναλαμβάνοντας τα καθήκοντα του Γενικού Γραμματέα του Εκτελεστικού, αυτός που μέχρι εκείνη την στιγμή ήταν ο Πρόεδρος του. Νέος πρόεδρος του Εκτελεστικού ανέλαβε ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.

3. Η οργάνωση της κεντρικής διοίκησης

Οι βασικές αρχές της οργάνωσης της κεντρικής διοίκησης παρέμειναν όπως είχαν προσδιορισθεί στην συνέλευση της Επιδαύρου, με μικρές μόνο μεταβολές. Η νομοθετική λειτουργία εξακολούθησε να ασκείται από το Βουλευτικό και το Εκτελεστικό, η τροποποίηση όμως της περί αρνησικυρίας διάταξης εξασθένησε καίρια τον ρόλο του Εκτελεστικού.

Η συνέλευση εξέλεξε ως Πρόεδρο του Βουλευτικού τον Ιωάννη Ορλάνδο, ως αντιπρόεδρο τον επίσκοπο Βρεσθένης Θεοδώρητο.

Η εκτελεστική λειτουργία παρέμεινε στα χέρια του πενταμελούς, ετήσιας θητείας, Εκτελεστικού, τα μέλη του οποίου εκλέγονταν από το Βουλευτικό. Πρόεδρος εξελέγη ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και μέλη ο Α.Μεταξάς, ο Σ.Χαραλάμπης και ο Α.Ζαΐμης, ενώ λίγο αργότερα την πεντάδα συμπλήρωσε ο Θ.Κολοκοτρώνης, αναλαμβάνοντας αμέσως καθήκοντα αντιπροέδρου. Το προεδρείο διόρισε ως Γενικό Γραμματέα του τον Αλ.Μαυροκορδάτο.

Το Εκτελεστικό διατήρησε το δικαίωμα διορισμού και παύσεως τόσο των υπουργών όσο και των υπαλλήλων. Αυτή όμως ήταν η επίσημη εκδοχή διότι την ίδια μέρα που επικυρώθηκε ο Νόμος της Επιδαύρου (13 Απριλίου 1823) εκδόθηκε μια μυστική Απόφαση της Εθνικής Συνελεύσεως, με την οποία

ανετέθη για κομματικούς λόγους ο διορισμός και η απόλυση των επάρχων από κοινού και στα δύο διοικητικά σώματα. Στην συνέχεια όμως το καθεστώς αυτό, κατόπιν πιέσεων του Βουλευτικού επεκτάθηκε σε όλους τους υπαλλήλους.

Όσον αφορά τους υπουργούς, εξελέγησαν ο Γρηγόριος Δικαίος επί των Εσωτερικών, ο Αναγνώστης Σπηλιωτάκης επί της Οικονομίας, ο επίσκοπος Ανδρούσης Ιωσήφ επανεξελέγη στο υπουργείο επί της Λατρείας και ο Γεώργιος Αινιάν επί της Αστυνομίας, ενώ λίγο αργότερα συμπληρώθηκαν και τα υπόλοιπα υπουργεία. Η παιδεία εξακολουθεί να μην αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερου υπουργείου, η δημόσια εκπαίδευση όμως ετέθη υπό την προστασία του Βουλευτικού.

4. Η οργάνωση της περιφερειακής διοικήσεως

Μετά την κατάργηση των κατά τόπους κεντρικών αρχών, όπως προαναφέρθηκε, η Συνέλευση προχώρησε στον διορισμό επιτροπής για την επεξεργασία σχεδίου για την καλύτερη διοργάνωση της επαρχιακής διοικήσεως.

Την επιτροπή αυτή αποτέλεσαν οι Αλ.Μαυροκορδάτος, Αγαμ.Αυγερινός, Κ.Μεταξάς, Στ.Κανέλλος, Α.Καλαμογάρτης, Γ.Σπανιολάκης, Γ.Αινιάν, Δ.Κωνσταντινίδης, Α.Γεωργίου και Γαβρ.Αμανίτης. Το σχέδιο που υπέβαλε η επιτροπή, αφού υπέστη μερικές τροποποιήσεις επικυρώθηκε από την Εθνική Συνέλευση στις 16 Απριλίου 1823 και αποτέλεσε τον Οργανισμό των Επαρχιών. Το κείμενο του Οργανισμού αυτού είχε ως εξής:

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

A. Η Ελληνική επικράτεια διαιρείται εις επαρχίας.

B. Αι επαρχίαι υποδιαιρούνται εις κωμοπόλεις και χωρία.

Γ. Εκάστη επαρχία έχει:

1. Ένα έπαρχον

2. Ένα γενικόν γραμματέα

3. Ένα επιστάτην των προσόδων

4. Ένα επιστάτην των εξόδων

5. Ένα αστυνόμον. Εις δε τας νήσους και παραλίους επαρχίας ο αστυνόμος θέλει εκπληροί και τα χρέη του λιμενάρχου.

Δ. Έκαστον χωρίον έχει δημογέροντας αναλόγως με την ποσότητα των οικογενειών, τα μεν δηλαδή μέχρι των εκατόν οικογενειών ένα, τα δε μέχρι των διακοσίων δύο, τα δε μέχρι τριακοσίων τρεις και τα μέχρι τετρακοσίων τέσσαρας. Όσα δ' έχουν περισσότερας των τετρακοσίων να μην εκλέγωσι περισσότερον των τεσσάρων.

Ε. Εκάστη κωμόπολις, και η πρωτεύουσα της επαρχίας, έχει δημογέροντας με την ανωτέρω αναλογίαν.

Περί επάρχων

- Στ. Ο έπαρχος διορίζεται αμέσως παρά της Διοικήσεως· να μην είναι όμως κάτοικος ή αυτόχθων της αυτής επαρχίας, ούτε να διορίζωνται έπαρχοι εις δύο επαρχίας αμοιβαίως.*
- Ζ. Ο έπαρχος παριστάνων την Διοίκησιν έχει την πρόνοιαν της επαρχίας.*
- Η. Αναφέρεται προς την Διοίκησιν δια του Υπουργού των Εσωτερικών Υποθέσεων.*
- Θ. Παρατηρεί ακριβώς τας πράξεις των επιστατών καθ'όλην την έκτασιν.*
- Ι. Έχει εκτελεστικήν δύναμιν ανάλογον με την έκτασιν της επαρχίας, της οποίας δυνάμεως τα μεν δύο τρίτα διορίζονται αμέσως παρά της Διοικήσεως μεθ'ενός αρχηγού, το δε εν τρίτον δίδεται εκ των κατοίκων της αυτής επαρχίας.*
- ΙΑ. Εκτελεί τας αποφάσεις των κριτηρίων δια της υπ'αυτόν εκτελεστικής δυνάμεως.*
- ΙΒ. Δίδει βοήθειαν δια της εκτελεστικής δυνάμεως εις τους επιστάτας, δημογέροντας και εις τον αστυνόμον δια την εκτέλεσιν των χρεών των.*
- ΙΓ. Εκτελεί δια των επιστατών και δημογερόντων με την ανήκουσαν αναλογίαν τας περι στρατολογίας προς αυτόν διαταγάς της Διοικήσεως τους δε συναχθέντας στρατιώτας παραδίδει υπό την οδηγίαν του παρά της Διοικήσεως διωρισμένου αρχηγού.*

Περί Γενικού Γραμματέως

- ΙΔ. Ο γενικός γραμματεύς διορίζεται αμέσως παρά της Διοικήσεως.*
- ΙΕ. Διοικεί το γενικόν γραφείον.*
- Ις. Προσυπογράφεται εις όσα δημόσια έγγραφα υπογράφεται ο έπαρχος.*
- ΙΖ. Εν απουσία του επάρχου ενεργεί τα χρέη αυτού.*

Περί Επιστατών

- ΙΗ. Οι επιστάται εκλέγονται μεταξύ των τιμιωτέρων επαρχιωτών δια της ψήφου των πλειόνων κατά τον ακόλουθον τρόπον.*

1. Έκαστον χωρίον εκλέγει ένα εκλεκτήν ή και περισσότερους, καθώς και αι κωμοπόλεις και η πρωτεύουσα· η δε ψήφος εκάστου των εκλεκτών μετρείται με την ποσότητα των οικογενειών από τας οποίας είναι εκλεγμένος ο εκλεκτής.
2. Οι εκλεκταί ούτοι συνέρχονται εις την πρωτεύουσαν και εκλέγουσιν αυτούς τους επιστάτας.
3. Τα δύο τρίτα των εκλεκτών είναι ο απαιτούμενος αριθμός δια να έχη κύρος η εκλογή.

ΙΘ. Ο επιστάτης των προσόδων συνάζει τα εισοδήματα της επαρχίας και κρατεί ακριβή λογαριασμόν.

Κ. Δεν δίδει την παραμικράν χρηματικήν ποσότητα άνευ τακτικού εγγράφου του επάρχου.

ΚΑ. Δίδει λογαριασμόν κατά διμηνίαν δια του επάρχου εις το Υπουργείον της Οικονομίας.

ΚΒ. Λαμβάνει δια του επάρχου τας διδομένας διαταγάς παρά του Υπουργείου της Οικονομίας και ανταποκρίνεται μετ'αυτού.

ΚΓ. Ο επιστάτης των εξόδων προμηθεύει τα αναγκαία της επαρχίας, λαμβάνων τα έξοδα παρά του επιστάτου των προσόδων.

ΚΔ. Κρατεί ακριβή λογαριασμόν των όσα λαμβάνει και δίδει.

ΚΕ. Δίδει λογαριασμόν κατά διμηνίαν δια του επάρχου εις το Υπουργείον της Οικονομίας.

Κς. Λαμβάνει δια του επάρχου τας διδομένας διαταγάς παρά του Υπουργείου της Οικονομίας και ανταποκρίνεται μετ'αυτού.

Περί Αστυνόμου

ΚΖ. Ο αστυνόμος διορίζεται αμέσως παρά της Διοικήσεως, ήτις θέλει δώσει εις αυτόν τας αναγκαίας οδηγίας.

ΚΗ. Λαμβάνει τας διδομένας διαταγάς παρά του Υπουργείου της Αστυνομίας δια του επάρχου και ανταποκρίνεται μετ'αυτού.

Περί Δημογερόντων

ΚΘ. Οι δημογέροντες εκλέγονται παρά των κατοίκων της επαρχίας κατά τον ακόλουθον τρόπον.

1. Συνάζονται οι κάτοικοι εκάστου χωριού και εκλέγουσιν ένα δημογέροντα διά της ψήφου των πλειόνων. Αι δε κωμοπόλεις και η πρωτεύουσα εκλέγουσι κατά τον §Ε.
 2. Τα δύο τρίτα είναι ο απαιτούμενος αριθμός δια να έχη κύρος η εκλογή.
 3. Οι εκλεχθέντες δημογέροντες λαμβάνουσιν έγγραφον αποδεικτικόν της νομίμου εκλογής των.
- Α. Οι δημογέροντες οφείλουσι να εκτελώσι τας παρά του επάρχου διδιδμένας διαταγάς.
- ΑΑ. Κρατούν ακριβή λογαριασμόν των όσα λαμβάνουν και δίδουν.
- ΑΒ. Δίδουν λογαριασμόν κατά μήνα εις τους επιστάτας.
- ΑΓ. Οι αυτοί εκτελούσι τα χρέη των ειρηνοποιών κριτών.
- ΑΔ. Αν ο έπαρχος αποδείχθη παραβάτης των χρεών του, μετακαλείται παρά της Διοικήσεως και παιδεύεται.
- ΑΕ. Αν τις των επιστατών ή ο γενικός γραμματεύς ή ο αστυνόμος κατηγορηθώσιν επί παραβάσει των χρεών των, τότε ο έπαρχος παύει αυτούς του υπουργήματος και διορίζει προσωρινούς, αναφερόμενος προς την Διοίκησιν οι δε προσωρινοί να εκλέγωνται από τον έπαρχον μεταξύ των δημογερόντων.
- ΑΣ. Αν εις η πλείονες των δημογερόντων κατηγορηθώσιν επί παραβάσει των χρεών των, η δε κατηγορία παραδεχθή συμφώνως παρά του επάρχου και των επιστατών, εκπίπτουσι του υπουργήματος και αντ'αυτών εκλέγονται άλλοι κατά τον §ΚΘ.

Παράρτημα

Η νήσος Κρήτη, επειδή δια την γεωγραφικήν αυτής θέσιν δεν δύναται να έχη τακτικήν συνεχή αλληλογραφίαν μετά της Διοικήσεως, προσέτι και δια την έκτασιν αυτής και δια τας άλλας αυτής περιστάσεις, η Διοίκησις επί του παρόντος διορίζει, εκτός των κατ'επαρχίαν επάρχων και λοιπών, ως ανωτέρω, μια τριμελή επιτροπήν, εντός της οποίας προσδιορίζει τον πρόεδρον, και αυτή η επιτροπή επέχει τόπον γενικού επάρχου. Διευθύνεται δε προς την Διοίκησιν κατά τον §Η. Τα δε αμοιβαία καθήκοντα της επιτροπής μετά των κατά μέρος επάρχων θέλει προσδιορισθώσιν από την Διοίκησιν.

Η ολοκλήρωση των εργασιών της συνέλευσης μπορεί να άφησε ένα σοβαρό οργανωτικό έργο, δεν κατάφερε όμως να αποκαταστήσει την πολιτική ομόνοια. Αντίθετα, με την μείωση των στρατιωτικών και του Κολοκοτρώνη, έγινε ακόμα εντονότερη η αντιπαράθεση μεταξύ Βουλευτικού και Εκτελεστικού.

Η διάσταση ανάμεσα στα δύο σώματα κορυφώθηκε όταν αποχώρησε ο Ι.Ορλάνδος από την θέση του προέδρου του Βουλευτικού και στην θέση του εξελέγη με μεγάλη πλειοψηφία ο Αλ. Μαυροκορδάτος. Η αντίδραση του

Εκτελεστικού σε αυτήν την εκλογή υπήρξε τόσο βίαιη που, τρεις μέρες μετά, ο Μαυροκορδάτος αναγκάστηκε να παραιτηθεί και να αποσυρθεί στην Ύδρα, δίνοντας το έναυσμα για το ξεκίνημα ενός αγώνα πολιτικής αλληλοεξόντωσης ανάμεσα στα δύο σώματα. Στα πλαίσια αυτής της διαμάχης, το Βουλευτικό προχώρησε την 19^η Δεκεμβρίου 1823 στην καθαίρεση του Προέδρου του Εκτελεστικού Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και του μέλους Σ.Χαραλάμπη και στον διορισμό του Γ.Κουντουριώτη ως προέδρου και των Παν. Μπότση και Ν.Λόντου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ΄

Η Γ΄ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ, 1825

1. Η Σύνοδος της Επιδαύρου.

Την 25^η Σεπτεμβρίου 1825, παρά τα τεράστια προβλήματα που είχαν συσσωρευθεί για την έκβαση της Επανάστασεως λόγω της επιδρομής του Ιμπραήμ και της παρατεινόμενης πολιορκίας του Μεσολογγίου, ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού Γεώργιος Κουντουριώτης, και με την σύμφωνη γνώμη του Βουλευτικού, εξέδωσε Διακήρυξη για την σύγκληση νέας Αναθεωρητικής Γενικής Συνελεύσεως για την 25^η Δεκεμβρίου, στην έδρα της Διοίκησης. Η συνέλευση όμως αυτή, λόγω των σοβαρών πολεμικών και πολιτικών γεγονότων συνεχώς ανεβάλλετο. Τέλος, οι πληρεξούσιοι των επαρχιών, χωρίς επίσημη κυβερνητική πρόσκληση συγκεντρώθηκαν στην Επίδαυρο, όπου την 6^η Απριλίου 1826 συνήλθε σε πρώτη συνεδρίαση η Γ΄ Εθνική των Ελλήνων Συνέλευση.

Πρόεδρος της συνέλευσης εξελέγη ο Πανούτσος Νοταράς, αντιπρόεδρος ο Ιωάννης Λογοθέτης και αρχιγραμματέας ο Ανδρέας Παπαδόπουλος.

Πριν ακόμη από την έναρξη των εργασιών της συνέλευσης, ο Σπ. Τρικούπης είχε υποβάλει πρόταση προσωρινής ανάθεσης της πολιτειακής εξουσίας, πλην της δικαστικής, σε μια ολιγομελή επιτροπή με δικαίωμα έκδοσης θεσπισμάτων με ισχύ νόμου και ταυτόχρονα την κατάργηση των δύο σωμάτων της Διοικήσεως και των μέχρι τότε κεντρικών και περιφερειακών οργάνων.

Η Συνέλευση αποφάσισε αμέσως την συγκρότηση μιας δεκαπενταμελούς επιτροπής για την αναθεώρηση του Πολιτεύματος, με βάση το αντιπροσωπευτικό σύστημα ⁽¹⁾, χωρίς να υιοθετήσει τόσο ριζοσπαστικές προτάσεις. Τις μέρες εκείνες όμως μαθεύτηκε πως το Μεσολόγγι από μέρα σε μέρα θα έπεφτε, ενώ ταυτόχρονα έφθασαν πληροφορίες ότι ο Τουρκικός στόλος είχε βγει από τα Δαρδανέλλια. Εν όψει όλων αυτών των μεγάλων και πολλαπλών κινδύνων, αποφάσισαν με απόλυτη σύμπνοια να αφήσουν προς το παρόν την συνέλευση και να τρέξουν όλοι υπό τα όπλα, αφού ο κίνδυνος για την πατρίδα ήταν άμεσος. Αν όλα πήγαιναν καλά, συμφώνησαν να επαναλάβουν τις εργασίες της συνέλευσης τον Σεπτέμβριο ⁽²⁾.

Αποφασίσθηκε ακόμη η σύσταση μιας ενδεκαμελούς διοικητικής επιτροπής η οποία να αναλάβει με μεγαλύτερη δραστηριότητα την κυβέρνηση τόσο των πολιτικών όσο και των πολεμικών πραγμάτων, αλλά και μιας δεύτερης δεκατριμελούς επιτροπής η οποία, αφ' ενός μεν ανελάμβανε την φροντίδα επίτευξης εξωτερικής οικονομικής βοήθειας, αφ' ετέρου δε, με την μεσολάβηση του Βρετανού πρεσβευτή στην Πύλη Γ.Κάννιγκ, να διαπραγματευθεί την σύναψη ειρήνης.

Σε αυτό το τελευταίο σημείο εξέφρασε εντονότερες αντιρρήσεις ο Δημ. Υψηλάντης, χαρακτηρίζοντας την απόφαση σαν παράνομη και αντιβαίνουσα στις βουλήσεις του Έθνους. Σε απάντηση, η Συνέλευση απέκλεισε τον Δημ.Υψηλάντη από κάθε αρμοδιότητα, πολιτική ή στρατιωτική ⁽³⁾.

Παράλληλα, η συνέλευση αποφάσισε την κατάργηση των μέχρι τότε υφιστάμενων κεντρικών και περιφερειακών διοικητικών αρχών και την εκχώρηση όλων των περιρρεόντων δικαιωμάτων και εξουσιών στην ενδεκαμελή επιτροπή που απεκλήθη «Διοικητική Επιτροπή». Ως χρόνος της θητείας της καθορίσθηκε το διάστημα μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1826, οπότε η συνέλευση θα επανελάμβανε τις εργασίες της. Τα μέλη της επιτροπής αυτής ήταν: Α.Ζαΐμης (πρόεδρος), Π.Μαυρομιχάλης, Α.Δεληγιάννης, Γ.Σισίνης, Ανδρ. Ίσκου, Σπ.Τρικούπης, Ιωάννης Βλάχος, Δ.Τσαμαδός, Ανδρ. ΧατζηΑναργύρου, Αν.Μοναρχίδης, Π.Δημητρακόπουλος.

Η επικράτεια όπου ασκούσε την εξουσία της η Διοικητική Επιτροπή είχε δραματικά συρρικνωθεί, αφού μετά την πτώση του Μεσολογγίου η Δυτική Στερεά Ελλάδα είχε ουσιαστικά παραδοθεί στους Τούρκους, ενώ η Ανατολική παρέπαιε. Παρ' όλα αυτά, η άσκηση της περιφερειακής διοίκησης, μετά την κατάργηση των περιφερειακών αρχών, ήταν αδύνατη. Για τον λόγο αυτό η

(1): Ανδρέα Μάμουκα: Τα κατά την Αναγέννησην της Ελλάδος, 1839, Τόμος Δ', σελ. 64

(2): ιδίου, σελ. 68

(3): ιδίου, σελ. 73-74 και 90-91

Διοικητική Επιτροπή αποφάσισε την 21^η Απριλίου 1826 την αποστολή σε όλες τις επαρχίες της Ελεύθερης Ελλάδας εγκυκλίων, με τις οποίες να γνωστοποιούνται:

1. Τα αίτια που ανάγκασαν την Γ' Εθνική Συνέλευση να διακόψει τις εργασίες της και να αναθέσει όλη την εξουσία μόνο σε λίγα άτομα.
2. Ο κίνδυνος που αντιμετώπιζε η πατρίδα
3. Η απόφαση της Διοίκησης για την διατήρηση του παλιού συστήματος των δημογερόντων στις επαρχίες
4. Η πρόθεση της Διοικητικής Επιτροπής να διορισθούν μεταξύ των ίδιων επαρχιωτών έφοροι, για να απευθύνονται σε αυτούς οι διαταγές της Διοικήσεως και οι οποίες θα έπρεπε να εκτελούνται από τους δημογέροντες.

Πραγματικά, σε υλοποίηση των πιο πάνω συστήθηκαν κατά τόπους διμελή εφορεία, στα οποία ανετέθη η διοίκηση των περιφερειακών υποθέσεων, σύμφωνα με τις εντολές της Διοικητικής Επιτροπής. Τέτοια εφορεία συγκροτήθηκαν στις επαρχίες Καλαβρύτων, Φαναρίου, Αρκαδιάς, Μονεμβασίας, Μάνης και στα νησιά Νάξο, Μύκονο, Κάρπαθο, Πάτμο, Πάρο, Σίφνο, Τήνο, Άνδρο, Σαντορίνη, Κέα, Ίο, Σάμο και Αίγινα-Σαλαμίνα. Οι έφοροι, πέραν της διεκπεραίωσης των κυβερνητικών διαταγών, ασκούσαν και την εποπτεία των δημογεροντιών και είχαν το δικαίωμα να εκδίδουν τις απαραίτητες διαταγές για ό,τι είχε σχέση με την εσωτερική, αστυνομική και οικονομική κατάσταση. Για τα στυνομικά θέματα ειδικότερα, οι έφοροι έπρεπε να συνεργάζονται με τον Γενικό Αστυνόμο κάθε επαρχίας.

Εκτός όμως από τα καθαρά διοικητικά τους καθήκοντα, στις εφορείες αυτές ανατέθηκε η υποχρέωση να βοηθούν, μέσω των δημογεροντιών, τους ειδικούς Φροντιστές του στρατού για τον εφοδιασμό των στρατοπέδων και την διακίνηση των στρατευμάτων, κατά δεύτερο δε λόγο και η είσπραξη των εσόδων.

Στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα η κατάσταση εμφανιζόταν αρκετά συγκεχυμένη λόγω της ισχυρής εκεί παρουσίας των Τούρκων. Κρίθηκε λοιπόν ότι χρειαζόταν στην περιοχή ένα διοικητικό όργανο ανώτερο από τις εφορείες που είχαν ήδη συσταθεί. Για τον λόγο αυτό, στις 6 Μαΐου 1826 συστήθηκε εκεί μια άλλη τριμελής επιτροπή, απαρτιζόμενη από τους Ιωάννη Νάκο, Σταμάτιο Σεραφείμ και Χαρ.Παπαπολίτη, στην οποία ανατέθηκε η ρύθμιση της εσωτερικής κυβέρνησης και η δημόσια οικονομία των επαρχιών Μπουδουνίτσης και Τουρκοχωρίου, Ταλαντίου, Λεβαδείας, Θηβών, Αθηνών, Σαλώνων, Λιδωρικίου, Μαλανδρίνου, των ελευθέρων μερών του Ζητουνίου και του Πατρατζικίου και των νησιών Σαλαμίνας και Αίγινας. Έδρα της επιτροπής ορίσθηκε η Αθήνα.

Κάτι ανάλογο έγινε και με τα νησιά. Για την αντιμετώπιση των αυξανόμενων αναγκών συντήρησης του στόλου και του στρατού, η Διοικητική Επιτροπή προχώρησε σε αύξηση των ήδη καθορισμένων ποσών του αναγκαστικού δανείου και συνέστησε στις 19 Μαΐου 1826 ειδική τετραμελή επιτροπή για το Αιγαίο με σκοπό την είσπραξη του δανείου και την καταστολή της πειρατείας που μάστιζε τις θάλασσες. Την επιτροπή αποτελούσαν οι Αντώνιος Κριεζής, Ιωάννης Παπασταύρου, Νικόλαος Γουδής και Αναγνώστης Κοντός, προστεθέντος και ενός πέμπτου μέλους, του Λάζαρου Κουτρομπή, λόγω διαμαρτυρίας των Σπετσιοτών για μειωμένη συμμετοχή τους έναντι των Υδραίων. Έδρα της επιτροπής ορίσθηκε η Σύρος.

Επειδή όμως η πειρατεία συνεχώς διογκώνονταν, αποφασίσθηκε στις 3 Αυγούστου 1826 η συγκρότηση νέας Διευθυντικής του Αιγαίου πελάγους επιτροπής, συγκείμενης εκ των Κων.Μεταξά, Μιχ.Τσαμαδού, Νικ.Χρυσόγελου και Βασίλ. Χ΄Νικ.Γκίνη, με έδρα επίσης την Σύρο. Στην επιτροπή αυτή ανετέθη η ευθύνη της εσωτερικής διακυβέρνησης των νήσων του Αιγαίου πελάγους, η κατάπαυση των πειρατειών και η φροντίδα για την είσπραξη των εθνικών εισοδημάτων και δικαιωμάτων. Όσον αφορά την είσπραξη του αναγκαστικού δανείου, για τον σκοπό αυτό παρέμενε η προηγούμενη πενταμελής επιτροπή.

2. Η σύνοδος της Ερμιόνης

Εν τω μεταξύ, όπως είχε συμφωνηθεί τον Απρίλιο στην Επίδαυρο, η Επιτροπή της Συνελεύσεως εξέδωσε στις 2 Αυγούστου Διακήρυξη για την επανάληψη των εργασιών της Γ΄ Εθνικής Συνελεύσεως για το τέλος του μηνός εκείνου στον Πόρο. Επειδή η Διακήρυξη δεν βρήκε ανταπόκριση από τους αντιπροσώπους, εξέδωσε νέα Διακήρυξη στις 21 Σεπτεμβρίου, που όμως δεν είχε μεγαλύτερη απήχηση. Τέλος, εκδόθηκε την 1^η Νοεμβρίου 1826 και τρίτη Διακήρυξη, που καθόριζε σαν τόπο συνάντησης την Αίγινα. Πράγματι, τόσο η Επιτροπή της Συνελεύσεως και η Διοικητική Επιτροπή, όσο και οι συμπολιτευόμενοι πληρεξούσιοι, μετέβησαν εκεί.

Εν τω μεταξύ όμως, ο Κολοκοτρώνης, που είχε πολύ κακές σχέσεις με τον Πρόεδρο της Διοικητικής Επιτροπής Ανδρέα Ζαΐμη, μαζί με πολλούς αντιπολιτευόμενους πληρεξουσίου και πολυάριθμους ενόπλους εγκαταστάθηκαν στην Ερμιόνη και απαιτούσαν να γίνει εκεί η συνέλευση. Μετά από πολλές αντεγκλήσεις, η Επιτροπή της Συνελεύσεως εξέδωσε μια τελευταία Διακήρυξη στις 2 Ιανουαρίου 1827, προσκαλώντας τους πληρεξουσίου στην Αίγινα και καταγγέλλοντας όσους αρνούσαν για ιδιοτέλεια και αντιπατριωτική στάση.

Παρ' όλα αυτά, οι συγκεντρωμένοι στην Ερμιόνη προχώρησαν στις 18 Ιανουαρίου σε συγκρότηση σε σώμα και μετά από δέκα προκαταρκτικές, όπως τις ονόμασαν, συνεδριάσεις, άρχισαν στις 11 Φεβρουαρίου 1827 τις τακτικές συνεδριάσεις, υπό την προεδρία του Γ.Σισίνη, αναγνωρίζοντας την συνέλευση εκείνη ως συνέχεια της διακοπείσης Συνελεύσεως της Επιδάουρου. Στις 3 Μαρτίου 1827 αποφασίσθηκε η κατάργηση της δεκαπενταμελούς επιτροπής που είχε συσταθεί στην Επίδαυρο για την αναθεώρηση του πολιτεύματος και η σύσταση νέας δωδεκαμελούς, με το ίδιο αντικείμενο ⁽¹⁾.

Παρενέβη όμως τότε ο πρεσβευτής της Μ.Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη Σ. Κάνιγκ, επιφορτισμένος με την διαπραγμάτευση ειρήνης με την Υψηλή Πύλη και με τις παραιτήσεις του και εκείνες των Χάμιλτον, Τσερτς και Κόχραν, επήλθε συμβιβασμός των δύο αντιμαχόμενων παρατάξεων και οι ευρισκόμενοι στην Αίγινα, λιγότεροι αριθμητικά, υπεχώρησαν. Από την άλλη μεριά, η Συνέλευση της Ερμιόνης αποφάσισε την 16^η Μαρτίου την μετάβαση στην Τροιζήνα για την συνέχιση των εργασιών, «για το συμφέρον της πατρίδος».

3. Η σύνοδος της Τροιζήνας

Οι συνεδριάσεις της Τροιζήνας άρχισαν στις 19 Μαρτίου και έληξαν στις 5 Μαΐου 1827. Σε αυτές πάρθηκαν αποφάσεις κεφαλαιώδους σημασίας, οι σημαντικότερες από τις οποίες ήταν:

1. Με το Ψήφισμα της 3^{ης} Απριλίου 1827 εξελέγη ο κόμης Ιωάννης Καποδίστριας ως Κυβερνήτης της Ελλάδος για επτά χρόνια.
2. Μέχρι την άφιξή του η εκτελεστική εξουσία θα ασκείτο από τριμελή επιτροπή που θα έφερε τον τίτλο «*Αντικυβερνητική Επιτροπή της Ελλάδος*».
3. Με το ψήφισμα της 5^{ης} Απριλίου ορίσθηκαν σαν μέλη της Αντικυβερνητικής Επιτροπής οι Γεώργιος Π.Μαυρομιχάλης, εκπρόσωπος της Πελοποννήσου, Ιωάννης Μηλαΐτης, εκπρόσωπος των νησιών και Ιωάννης Νάκος, εκπρόσωπος της Στερεάς Ελλάδος.
4. Με το ψήφισμα της 1^{ης} Μαΐου 1827 αναθεωρήθηκε για δεύτερη φορά το «Προσωρινό Πολίτευμα» και το νέο κείμενο έπαιρνε το όνομα «*Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*».
5. Καταργήθηκε η Διοικητική Επιτροπή και ανέλαβε καθήκοντα η Αντικυβερνητική Επιτροπή, ορίζοντας σαν έδρα της τον Πόρο.

Το «Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος», το τελειότερο μέχρι τότε καταστατικό κείμενο της Ελλάδος, εκτός από τις διατάξεις που αφορούσαν τον Κυβερνήτη,

(1). Ανδρέα Μάμουκα: Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος, 1839, Τόμος Ζ', σελ. 13-14

δεν εφαρμόσθηκε ποτέ. Τα πολεμικά γεγονότα που ακολούθησαν και η αναμονή της άφιξης του Κυβερνήτη δεν άφησαν τα περιθώρια για την πρακτική εφαρμογή του. Εξ άλλου, μόλις έφθασε στην Ελλάδα ο Καποδίστριας, θεωρώντας ανεπίτρεπτη την εφαρμογή ενός τόσο φιλελεύθερου συντάγματος υπό τις τόσο ανώμαλες περιστάσεις που επικρατούσαν τότε, ανέστειλε την εφαρμογή του με ειδικό ψήφισμα της Βουλής.

Ψηφίσθηκε επίσης ένας οργανισμός της τοπικής αυτοδιοίκησης που επικυρώθηκε από την Συνέλευση της Τροιζήνας την 1^η Μαΐου 1827 και που καταργούσε το προηγούμενο σύστημα της Διοικητικής Εοιτροπής των εφορειών και των δημογεροντιών. Το κείμενο αυτό, που ονομάσθηκε «*Διάταξις περί Διοικήσεως της Ελληνικής Επικρατείας*», είχε ως εξής:

ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΕΝ ΤΡΟΙΖΗΝΙ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

ΠΕΡΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΔΙΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

- 1. Η Ελληνική Επικρατεία δια την εσωτερικήν διοίκησίν της διαιρείται εις Θέματα.*
- 2. Θέμα είναι άθροισμα επαρχιών, αι οποίαι όμως φυλάττουσι τα κατά νόμον δικαιώματά των, τακτικής και εκτάκτου αντιπροσωπείας.*
- 3. Εις έκαστον Θέμα διορίζεται ένας διοικητής.*
- 4. Εκάστη πόλις, κωμόπολις και έκαστον χωρίον, έχουν τους δημογέροντάς των.*
- 5. Οι δημογέροντες εκλέγονται αναλόγως με την ποσότητα των οικογενειών· δηλαδή, εάν αι οικογένειαι φθάσωσιν έως τας εκατόν, εκλέγουσι ένα· εάν δε έως τας διακοσίας, δύο· εάν δε εις τας τριακοσίας, τρεις· και εάν έως τας τετρακοσίας, τέσσαρας· εάν όμως υπερβαίνωσι τον αριθμόν των τετρακοσίων, δεν εκλέγωσι περισσότερους των τεσσάρων.*
- 6. Εκάστη επαρχία θέλει έχει γενικούς δημογέροντας από τρεις έως πέντε κατά την έκτασίν της.*

Περί διοικήσεων

- 7. Ο διοικητής του Θέματος διορίζεται από τον Κυβερνήτην· να μην είναι όμως κάτοικος ή αυτόχθων του αυτού Θέματος.*
- 8. Αναφέρεται προς την Κυβέρνησιν δια του επί των Εσωτερικών Γραμματέως, αι δε άλλαι Γραμματεΐαι της επικρατείας, οσάκις η χρεία το καλέσει συναποκρίνονται με αυτόν δια του επί των Εσωτερικών (Γραμματέως) της επικρατείας.*

9. Φροντίζει δια την εσωτερικήν του Θέματος ευταζίαν.
10. Εκτελεί τα διατάγματα της Κυβερνήσεως δια των επαρχιακών δημογερόντων καθ' όλην την περιφέρειαν του Θέματος.
11. Επαγρυπνεί εις τας πράξεις των δημογερόντων
12. Έχει την αναγκαίαν εκτελεστικήν δύναμιν διοριζομένην παρά της κυβερνήσεως
13. Ενεργεί τας αποφάσεις των δικαστηρίων δια της υπ' αυτόν εκτελεστικής δυνάμεως.
14. Δίδει την αναγκαίαν εκτελεστικήν δύναμιν εις τους δημογέροντας εις εκπλήρωσιν των χρεών των.
15. Αυτός είναι ο γενικός αστυνόμος του Θέματος.
16. Χρεωστεί να κάμη όσον ενδέχεται ακριβεστέρας ερεύνας και παρατηρήσεις δια να συντάξη χωρογραφίαν του Θέματος, την οποίαν αποστέλλει εις την επί των Εσωτερικών Γραμματείαν της επικρατείας.
17. Η χωρογραφία θα περιέχει κυριώτερος ταύτα. Την έκτασιν του τόπου, τον αριθμόν των πόλεων, κωμοπόλεων και χωρίων, και την ποσότητα των οικιών, την ποσότητα της γης· ποία είναι ιδιότητος, και ποία είναι η εθνική· πόση καλλιεργημένη και πόση χέρσος· ποία και πόσα προϊόντα φέρει· ποίων βελτιώσεων είναι δεκτική, αν έχει δάση κτηνοτροφίας, ορυκτά, αλυκάς, ιχθυοθηρίας κλπ., τον αριθμόν των κατοίκων, και πόσον περισσότερους ημπορεί να τρέφη, τα ήθη και έθιμα, την βιομηχανίαν αυτών· αν ξενητεύονται, και ποία επιτηδεύματα και τέχνας μετέρχονται οι περισσότεροι, τα σχολεία, και πόθεν διατηρούνται, ή είναι δυνατόν να διατηρώνται· αν ο τόπος είναι αρμόδιος εις σύστασιν εργοστασίων, και ποίου είδους, την εισαγωγήν και εξαγωγήν ποία και πόση γίνεται, ή δύναται να γίνη περισσότερον· πόσοι άνθρωποι είναι στρατεύσιμοι, ποίαι είναι των εθνικών προσόδων αι πηγαί αν εμβαίνωσιν εις το εθνικόν ταμείον δια των νομίμων και τακτικών δρόμων, και πως είναι δυνατόν να κοπώσιν αι καταχρήσεις.
18. Ο διοικητής χρεωστεί να φροντίξη να μη πωλώνται ή να μην μεταφέρονται εκτός της επικρατείας αι αρχαιότητες.
19. Οι μισθοί του διοικητού πληρώνονται από το εθνικόν Ταμείον.

Περί Δημογερόντων

20. Οι δημογέροντες εκλέγονται παρά των κατοίκων δια των πλειόνων ψήφων.
21. Χρεωστούν να εκτελώσι τας παρά του διοικητού διδομένας διαταγάς.
22. Κρατούν ακριβή λογαριασμόν των όσα λαμβάνουν και δίδουν.
23. Δίδουν τακτικόν λογαριασμόν εις το ταμείον δια του διοικητού.
24. Εκτελούν τα χρέη των ειρηνοδικών.

- 25.Οι Μνήμονες (νοτάριοι) εκλέγονται από τας κοινότητας έως ότου να εκδοθή νόμος περί τούτου.
- 26.Νόμος ιδιαίτερος θα προσδιορίση τα όρια εκάστου Θέματος και τον τρόπον της εκλογής των δημογερόντων.
- 27.Η Βουλή ή η Κυβέρνησις δύναται να προτείνη προβούλευμα και νομοσχέδιον με τας τροπολογίας και προσθαιρέσεις τας οποίας ήθελε κρίνη αναγκαίας εις τον παρόντα περί εσωτερικής των Θεμάτων διοικήσεως νόμον.
- 28.Νόμος ιδιαίτερος θέλει διατάξει την ευθύνην των διοικητών και δημογερόντων.

Παρά τις προσπάθειες της Αντικυβερνητικής Επιτροπής, λόγω ζωνών αντιδράσεων της Βουλής, η Διάταξη αυτή δεν εφαρμόσθηκε ποτέ. Για να μπορέσει να δοθεί μία, οποιαδήποτε έστω, διοίκηση στις αναρχοκρατούμενες περιοχές, η Αντικυβερνητική Επιτροπή κατέφυγε στην λύση των «Προσωρινών Διοικητών» και των «Προσωρινών Αστυνόμων». Τα όργανα αυτά, που υπάγονταν στις Γραμματείες Εσωτερικών και Αστυνομίας αντίστοιχα, είχαν σαν αποκλειστικό σχεδόν σκοπό την προσπάθεια επιβολής τάξεως και ασφαλείας.

Και σε αυτές τις συνθήκες χάους έφθασε ο Κυβερνήτης της Χώρας Ιωάννης Καποδίστριας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ΄

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

1. Η διευθέτηση του Χάους.

Ο νέος Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας έφθασε στο Ναύπλιο την 6^η Ιανουαρίου 1828. Η κατάσταση την οποία συνάντησε ήταν χειρότερη και από τους χειρότερους φόβους του. Ο Κιουταχής κατείχε ακόμη ολόκληρη σχεδόν την Στερεά Ελλάδα ενώ η Πελοπόννησος βρισκόταν υπό την σκιά της απειλής του Ιμπραήμ. Από τις ελεύθερες περιοχές, η εξουσία της ελληνικής κυβερνήσεως περιοριζόταν μόνο στην Αίγινα, τον Πόρο, την Ελευσίνα, τα Μέγαρα και σε λιγοστά νησιά. Οι υπόλοιπες ελεύθερες περιοχές βρισκόντουσαν υπό την εξουσία ισχυρών τοπικών παραγόντων ενώ το Αιγαίο λυμαίνονταν οι πειρατές.

Οι εκθέσεις που υπέβαλαν στον νέο Κυβερνήτη οι γραμματείς της προσωρινής κυβερνήσεως έδιναν μια αποκαλυπτική εικόνα του χάους και της πλήρους διάλυσης κάθε έννοιας κράτους που επικρατούσε. Κυρίαρχο στοιχείο ήταν η αποδιοργάνωση της κυβέρνησης και η εξάρτησή της από το Βουλευτικό, που και αυτό, μη μπορώντας να εργάζεται κανονικά, έθετε τροχοπέδη στις πρωτοβουλίες των υπουργών.

Στις επαρχίες ουσιαστικά καμμία διοικητική αρχή δεν υπήρχε. Οι στρατιωτικοί, πιεζόμενοι από την ανάγκη να εξασφαλίσουν την τροφδοσία τους, προέβαιναν σε συνεχείς αυθαιρεσίες. Ο αρχιναύαρχος Κόχραν και ο

αρχιστράτηγος Τζωρτζ επεδείκνυαν πλήρη απειθαρχία και περιφρονητική στάση προς την ελληνική κυβέρνηση. Στα νησιά σημειώνονταν έντονες κοινωνικές συγκρούσεις. Οι αγροί βρίσκονταν σε πλήρη εγκατάλειψη από την αβεβαιότητα της συγκομιδής ή από τον φόβο αρπαγής των προϊόντων από τους στρατιωτικούς ή τον εχθρό. Το εμπόριο ήταν αδύνατο λόγω της έξαρσης της πειρατείας και της ληστείας. Παντού επικρατούσε το δίκαιο του ισχυροτέρου, επιβαλλόμενου πάντα με τη βία. Το λαθρεμπόριο και η κιβδηλεία σε πλήρη άνθιση, ιδιαίτερα στα νησιά. Το κράτος βρισκόταν σε πλήρη αδυναμία να εισπράξει φόρους είτε από έλλειψη κυβερνητικών υπαλλήλων είτε επειδή βρισκόταν σε ανίσχυρη θέση απέναντι στους τοπικά ισχυρούς. Οι φόροι, και όταν εισπράττονταν παρακρατούνταν από τους δημογέροντες και τους άλλους τοπικούς άρχοντες. Ο στόλος σάπιζε ακίνητος από έλλειψη οικονομικών μέσων, τα δε στρατιωτικά τμήματα ζούσαν σε βάρος του άμαχου πληθυσμού.

Σε μια επιστολή του ο ίδιος ο Καποδίστριας αναφέρει : « Από Καλαμάτας μέχρι Ναυπλίου, ούτε χωρίον υπάρχει έν, ούτε κόμη, ούτε πόλις, με στέγασμα το παραμικρόν. Εκτεταμένοι αμπελώνες αποκεχερσωμένοι, κοιλάδες πολύωροι, άλλοτε μεν σιτοπληθείς, σήμερα δε άφοροι και καταλελιμνασμένοι υπό τας πλημμύρας των ποταμών, χιλιάδες οικογενειών αναζητούσιν τας εαυτών εστίας αναμέσον των ερήμων και των συντριμμάτων... »

Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της καταστάσεως, πρώτιστο μέλημα έπρεπε να είναι η αποκατάσταση του Κράτους, που να ενώσει σε ένα κέντρο την κατακερματισμένη τοπική εξουσία. Για τον λόγο αυτό, πρώτη φροντίδα του Καποδίστρια ήταν η ρύθμιση του κυβερνητικού ζητήματος. Έπρεπε, όσο ακόμα διαρκούσε ο πόλεμος και παρέμενε η διεθνής εκκρεμότητα του Ελληνικού ζητήματος, να μπορεί ο Κυβερνήτης να ασκεί τα καθήκοντά του απερίσπαστος από δεσμεύσεις από τα άλλα πολιτικά όργανα, που θα μπορούσαν να εξουδετερώνουν τις απόφασεις και τις ενέργειές του.

Αφού άκουσε τις απόψεις των διαφόρων πολιτικών παραγόντων της χώρας, ανακοίνωσε σε μια επιτροπή της Βουλής, αποτελούμενη από τον πρόεδρό της Ν.Ρενιέρη και τους βουλευτές Γ.Αινιάνα, Εμμ.Σπυρίδωνος και Ν.Σπηλιάδη, τις αποφάσεις του για την ρύθμιση του κυβερνητικού ζητήματος, απειλώντας ταυτόχρονα ότι σε περίπτωση άρνησής τους θα αναχωρούσε πάραυτα από την Ελλάδα ανακοινώνοντας στον λαό τις πραγματικές αιτίες της αποχώρησής του. Προ αυτής της καταστάσεως, η Βουλή στην συνεδρίασή της της 18^{ης} Ιανουαρίου 1828 προχώρησε στο ακόλουθο Ψήφισμα:

Αρ. ΝΗ' του Κώδικος των Νόμων

Ελληνική Πολιτεία

Η Βουλή των Ελλήνων

Επειδή ο παρά του Ελληνικού Έθνους εμπειστημένος τας ηνίας της Κυβερνήσεως Κύριος Ιωάννης Α.Καποδίστριας έφθασεν εις την Ελλάδα:

Επειδή αι δεινάι της Πατρίδος περιστάσεις δεν εσυγχώρησαν, ούτε συγχωρούσι την ενέργειαν του εν Τροιζήνι επικυρωθέντος και εκδοθέντος Πολιτικού Συντάγματος καθ' όλην αυτού την έκτασιν:

Επειδή η σωτηρία του Έθνους είναι ο υπέρτατος πάντων των Νόμων και

Επειδή η Βουλή ανεδέχθη παρά των Λαών την πρόνοιαν της εαυτών σωτηρίας:

Η Βουλή μόνον σκοπόν έχουσα το να σωθή η Ελλάς, και ως ιερώτερόν της χρέος θεωρούσα τούτο, και την ευδαιμονίαν του Ελληνικού Έθνους, του οποίου ενεπιστεύθη την φροντίδα:

Και επειδή ο Κυβερνήτης επρόβαλε σχέδιον μεταβολής Διοικήσεως προσωρινής:

Ψηφίζει

Α) Ο Κυβερνήτης μετά της Βουλής συγκαλούσι τον Ελληνικόν Λαόν εις Εθνικήν Συνέλευσιν κατά την §δ' της ΚΣΤ' Συνεδριάσεως της εν Τροιζήνι Τρίτης Εθνικής Συνελεύσεως.

Β) Η Προσωρινή Διοίκησης της Επικρατείας κανονίζεται κατά τα εφεξής άρθρα:

1. Έν Συμβούλιον συγκείμενον από μέλη ... και ονομαζόμενον Πανελλήνιον, μετέχει μετά του Κυβερνήτου της Ελλάδος των έργων και του υπευθύνου της Κυβερνήσεως έως της συγκροτήσεως της Εθνικής Συνελεύσεως, ήτις θέλει συνέλθει εντός του Απριλίου μηνός 1828.

2. Το Πανελλήνιον διαιρείται εις τρία τμήματα, Το α' έχει αντικείμενον την οικονομίαν, το β' την Διοίκησιν των Εσωτερικών καθ' όλους αυτών τους Κλάδους, το γ' την ωπλισμένην δύναμιν ξηράς και θαλάσσης.

3. Έκαστον Τμήμα προεδρεύεται παρ' ενός των μελών του, ονομαζομένου Προβούλου, Δύο άλλα μέλη είναι επιφορτισμένα εις έκαστον Τμήμα την σύνταξιν των πράξεών του, φέροντα τον τίτλον του Α' και Β' Γραμματέως.
4. Ο Πρόβουλος του Τμήματος της Οικονομίας ομού με τους Προβούλους των άλλων Τμημάτων προεδρεύει το Πανελλήνιον εις τας γενικάς του συνεδριάσεις· ο δε Γραμματεύς του Τμήματος του κινούντος τας υποθέσεις εις τας οποίας ενασχολείται το Πανελλήνιον, ενεργεί τα χρέη του Γραμματέως ταύτης της συνελεύσεως.
5. Εν Διάταγμα κανονίζει μερικώτερον τον Οργανισμόν του Πανελληνίου ως και των Τμημάτων του και ορίζει τα προσήκοντα καθήκοντα αυτών.
6. Η Βουλή και η Αντικυβερνητική Επιτροπή ήτις απέθετο ήδη τα χρέη της παραδίδουν εις τους τρεις Προβούλους και τους τρεις πρώτους Γραμματείς του Πανελληνίου τα αρχεία των και όλας τας γνωστοποιήσεις αποτεινομένας εις τα χρέη τα οποία αι δύο αύται Δυνάμεις ενήργησαν από τον Μάϊον μήνα έως σήμερον.
7. Τα ψηφίσματα του Κυβερνήτου της Ελλάδος θέλουν είσθαι θεμελιωμένα επάνω εις τας εγγράφους αναφοράς του Πανελληνίου ή των Τμημάτων αυτού, καθόσον το αντικείμενον του ψηφίσματος κινείται από την Διοίκησιν ή και από την Νομοθεσίαν.
8. Τα αντικείμενα είναι Διοικητικά, εάν αι πράξεις της εν Τροιζήνι Συνελεύσεως επρονόησαν περί αυτών, ώστε δεν πρόκειται άλλο, ει μη να εκτελεσθεί ο Νόμος. Είναι δε Νομοθετικά, όταν ο Νόμος δεν επρονόησε περί αυτών.
Τα ψηφίσματα ταύτα γίνονται επάνω εις τας αναφοράς του Πανελληνίου· τα δε άλλα επάνω εις τας των Τμημάτων.
9. Ο Κυβερνήτης της Ελλάδος έχει πλησίον του ένα Γενικόν Γραμματέα φέροντα τίτλον του Γραμματέως της Επικρατείας, όστις προσυπογράφεται εις τα ψηφίσματα και εις την αλληλογραφίαν.
10. Θέλουν συσταθή Επιτροπαί Ειδικαί εντός των κόλπων του Πανελληνίου καθόσον απαιτούσι τούτο αι χρεΐαι της Διοικήσεως και αι εργασΐαι, αίτινες είναι κατεπείγον να προετοιμασθούν δια την Εθνικήν Συνέλευσιν.

Γ) Αποτίθεται η Βουλή το οποίον ανέλαβε χρέος της Νομοδοτικής εξουσίας.

Εν Αιγίνη τη 18^η Ιανουαρίου 1828

Στις 23 Ιανουαρίου 1828, με διάταγμα του Κυβερνήτου, διορίσθηκαν τα πρώτα εννέα μέλη του Πανελληνίου. Στο Τμήμα της Οικονομίας Πρόβουλος ονομάσθηκε ο Γεώργιος Κουντουριώτης, Α΄ Γραμματεύς ο Ν.Σπηλιάδης και Β΄ Γραμματεύς ο Α.Παπαδόπουλος. Στο Τμήμα των Εσωτερικών Πρόβουλος τοποθετήθηκε ο Ανδρέας Ζαΐμης, Α΄ Γραμματεύς ο Γεώργιος Ψύλλας και Β΄ Γραμματεύς ο Χρ. Αινιάν. Τέλος, στο Τμήμα των Πολεμικών Πρόβουλος διορίσθηκε ο Πέτρος Μαυρομιχάλης, Α΄ Γραμματεύς ο Κωνσταντίνος Ζωγράφος και Β΄ Γραμματεύς ο Χρ.Κλωνάρης. Την ίδια μέρα, με άλλο διάταγμα του Κυβερνήτου διορίσθηκε Γραμματεύς της Επικρατείας ο Σπυρίδων Τρικούπης.

Λίγο αργότερα, το Πανελλήνιον εμπλουτίσθηκε και με νέα μέλη, ως εξής:

Τμήμα Οικονομίας: Αναστάσιος Δεληγιάννης
Τάσος Μαγγίνας
Γεώργιος Σταύρου
Αλέξανδρος Κοντόσταυλος

Τμήμα Εσωτερικών: Ανδρέας Μεταξάς
Σπ. Καλογερόπουλος
Γρηγόριος Σούτσος
Ιωάννης Γεννατάς

Τμήμα Πολεμικών: Ν.Χ.Ι. Μέξης
Αποστόλης Ν. Αποστόλης
Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος
Βιάρος Καποδίστριας

Τέλος, στις 2 Φεβρουαρίου ο Κυβερνήτης προχώρησε στην ίδρυση «Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας» και στις 3 Φεβρουαρίου στον καταρτισμό Οργανισμού Εμπορικής Ναυτιλίας.

2. Η Νομαρχιακή Διοίκηση

Στην συνέχεια ο Καποδίστριας ασχολήθηκε με την οργάνωση της επαρχιακής διοίκησης. Κατ' αρχήν καθόρισε την διοικητική διαίρεση της Επικρατείας με το Ψήφισμα Γ΄ της 13^{ης} Απριλίου, το κείμενο του οποίου είχε ως εξής:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Επειδή η εν Τροιζήνι Γ΄ Εθνική Συνέλευσις εγνώρισε την ανάγκην του να οροθετηθεί και να διοραγανισθή το εσωτερικόν της Επικρατείας

Ακούσας και την γνώμην του Πανελληνίου, κατ' αυτήν

Ψηφίζει

Άρθρ. 1. Η Πελοπόννησος περιλαμβάνει επτά Τμήματα.

Το Α' σύγκειται εκ των επαρχιών του Άργους, του Ναυπλίου, του Κάτω Ναχαγιέ και της Κορίνθου· φέρει δε όνομα Αργολίς

Το Β', εκ των επαρχιών Καλαβρύτων, Βοστίτσης και Παλαιών Πατρών· φέρει δε όνομα Αχαΐα.

Το Γ', εκ των επαρχιών Γαστούνης και Πύργου· φέρει δε όνομα Ήλις

Το Δ', εκ της σημερινής Αρκαδιάς, του Νεοκάστρου, της Μεθώνης και της Κορώνης· φέρει δε όνομα Άνω Μεσσηνία.

Το Ε', εκ των του Νησίου, Καλαμάτας, Εμπλακίων, Ανδρούσης, Λεονταρίου, Μικρομάνης και εκ της Δυτικής Μάνης· φέρει δε όνομα Κάτω Μεσσηνία.

Το ΣΤ', εκ της Ανατολικής Μάνης, Μονεμβασίας, Μιστρά και Πραστού· φέρει δε όνομα Λακωνία

Το Ζ', εκ των επαρχιών Φαναρίου, Καρυταίνης, Τριπολιτσάς και Αγίου Πέτρου· φέρει δε όνομα Αρκαδία.

Άρθρ. 2. Αι Νήσοι περιλαμβάνονται ομοίως εις έξ Τμήματα:

Το Α' περιλαμβάνει την Σκίαθον, την Σκόπελον, την Σκύρον, τα Ηλιοδρόμια, τα Ψαρά και τας παρακειμένας νήσους· φέρει δε το όνομα Βόρειοι Σποράδες.

Το Β', την Σάμον, Κάλυμνον, Λέρον, Πάτμον, Ικαρίαν και τας παρακειμένας νήσους· φέρει δε το όνομα Ανατολικαί Σποράδες.

Το Γ', την Ύδραν, τας Σπέτσας, Πόρον, Αίγινα, Σαλαμίνα και τας παρακειμένας νήσους· φέρει δε όνομα Δυτικάί Σποράδες.

Το Δ', την Σύρα, Σέριφον, Θερμία, Τσέαν, Άνδρον, Τήνον, Μύκονον και τας παρακειμένας νήσους· φέρει δε το όνομα Βόρειοι Κυκλάδες.

Το Ε', την Νάξον, Πάρον, Ιον, Σίκινον, Πολύκανδρον, Μήλον, Κίμηλον, Σίφνον και τας παρακειμένας νήσους· φέρει δε το όνομα Κεντρικαί Κυκλάδες.

Το ΣΤ' περιλαμβάνει την Σαντορίνην, Ανάφην, Αστυπάλαιαν, Κάσον, Κάρπαθον και τας παρακειμένας νήσους· φέρει δε το όνομα Νότιοι Κυκλάδες.

Άρθρ. 3. Παρόμοιος οργανισμός επί των αυτών αρχών, αφορών εις τον αυτόν σκοπόν, θέλει εφαρμοσθή και εις την Στερεάν Ελλάδα, καθόσον η έκβασις του πολέμου ήθελε το συγχωρήσει.

Εν Ναυπλίω, τη 13 Απριλίου 1828

Ο Κυβερνήτης

Ι. Καποδίστριας

Ο Γραμματεύς της Επικρατείας

Σ. Τρικούπης

Την ίδια μέρα ο Κυβερνήτης εξέδωσε διάταγμα, με το οποίο διόριζε έκτακτους Επιτρόπους στα διάφορα Τμήματα της Επικρατείας, και όπου δεν υπήρχαν προσωρινοί Διοικηταί, οι επίτροποι αυτοί θα ασκούσαν αντ' αυτών τα καθήκοντά τους.

Στην συνέχεια ο Καποδίστριας, προχωρώντας ακόμη παραπέρα, ασχολήθηκε με τις μικρότερες μονάδες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με διάταγμά του της 16^{ης} Απριλίου 1828, που έφερε τον τίτλο «*Διοικητικός Οργανισμός των Τμημάτων*». Ο οργανισμός αυτός είχε ως εξής:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διατάττει

Γενικαί διατάξεις

Α'. Έκαστον Τμήμα του οποίου η περιφέρεια προσδιορίζεται από το υπ' αριθ. Ι΄ Ψήφισμα, υποδιαιρείται εις τας εξ ὧν σύγκειται Επαρχίας και αὐταὶ πάλιν εις πόλεις, κώμας και χωρία.

Β'. Αἰ ἤδη υπάρχουσαι πόλεις, κώμαι και χωρία, ως και ὅσαι πόλεις, κώμαι και χωρία κατεδαφίσθησαν, διατηροῦσιν ἀκέραια τα κατὰ τον νόμον δικαιώματα.

Γ'. Εἰς την παρούσαν κατάστασιν των πραγμάτων, και μέχρις ὅτου η Εθνική Συνέλευσις αποφασίσει, καμμία ἀπό τας ἤδη υπάρχουσας πόλεις του Τμήματος δεν ἠμπορεῖ να θεωρηθεῖ ως πρωτεύουσα.

Δ'. Η κεντρική πόλις ἐκάστης επαρχίας ἔχει, ως και πρότερον, μίαν Δημογεροντίαν επαρχιακήν. Η Δημογεροντία αὐτή συνίσταται ἀπό τρία ἢ πέντε μέλη. Ὅταν συνίσταται ἀπό τρία, τα δύο ἐξ αὐτῶν ἀνήκουσιν εις την πόλιν, και το ἄλλο, εις τα χωρία· ὅταν δε ἐκ πέντε, τότε τα μεν τρία, εις την πόλιν τα δε ἄλλα δύο, εις τας κώμας και χωρία.

Αριθμός και εκλογή των δημογερόντων

Ε'. Κατά τον νόμον, έκαστον χωρίον έχει δημογέροντας αναλόγως του αριθμού των οικογενειών του. Τα χωρία τα έχοντα εκατόν οικογενείας εκλέγουν ένα Δημογέροντα· τα διακοσίας, δύο· τα τριακοσίας τρεις· τα τετρακοσίας και επέκεινα τέσσαρας.

Ο αριθμός των Δημογερόντων εκάστης πόλεως και κόμης θέλει κανονισθή κατά την αυτήν αναλογίαν.

ΣΤ'. Έως ότου ο νόμος προσδιορίσει θετικώς τα συστατικά, τα οποία πρέπει να έχωσιν οι πολίται, όσοι εμπορούν να γίνωσιν εκλέκτορες, απολαμβάνουν το δικαίωμα τούτο κατά τας ρηθείσας αναλογίας όλοι οι πολίται των πόλεων, κωμών, και χωρίων, οι έχοντες πλήρη τα 25 έτη.

Ζ'. Καταγράφονται επομένως εις κατάλογον τα ονόματα των εκλεκτόρων εκάστης πόλεως, κόμης και χωρίου, και ενωμένοι εις συνέλευσιν οι εκλέκτορες ούτοι, εκλέγουσι τους νέους Δημογέροντες, προεδρευόμενοι από τον Έκτακτον Επίτροπον, ή απεσταλμένον τινά παρ' αυτού, και από τους πρώην Δημογέροντας.

Η'. Εκείνοι δε εκ των πολιτών εμπορούν μόνον να εκλεχθώσι Δημογέροντες, όσοι πληρώνουσι περισσότερους φόρους, και είναι ηλικίας τριάκοντα και πέντε ετών. Κατά τούτον τον τρόπον, ο Έκτακτος Επίτροπος, ομού με τους πρώην Δημογέροντας, συνθέτει ένα κατάλογον υποψηφίων, όστις περιέχει διπλάσιον ή τριπλάσιον αριθμόν υποκειμένων, όσον η συνέλευσις χρεωστεί να εκλέξη.

Θ'. Εις την επί τούτω συσταινομένην συνέλευσιν ο Έκτακτος Επίτροπος διορίζει και προκηρύττεται ο κατάλογος των εκλεκτόρων, και ερωτά την συνέλευσιν, εάν έχει να είπη τι εναντίον της νομιμότητας των μελών του καταλόγου τούτου. Εάν υπάρχει τοιούτον τι, η προεδρεία αποφασίζει περί τούτου· κηρύττει επομένως την συνέλευσιν νόμιμον, και σημειώνει την πράξιν ταύτην εις το πρωτόκολλον.

Ο πρόεδρος αναγιγνώσκει μετά ταύτα τον κατάλογον των υποψηφίων, και ούτως αρχίζει η εκλογή, προηγουμένης αναλόγου εκκλησιαστικής τελετής. Η εκλογή αύτη γίνεται δια ψήφων, και εκ των καταγεγραμμένων εις τον κατάλογον υποψηφίων, όσοι λάβουν τας πλειοτέρας, γίνονται Δημογέροντες.

Ι'. Εκλεγόμενοι τοιουτοτρόπως οι Δημογέροντες εις τας πόλεις, κόμας και χωρία, και ενούμενοι με τον Έκτακτον Επίτροπον, εις την κεντρικήν πόλιν της Επαρχίας, εκλέγουσι κατά τον αυτόν τρόπον (άρθρον Θ') και αναλόγως των κατοίκων της Επαρχίας, δύο ή τρεις Δημογέροντας εκ των οποίων ο είς ή οι δύο, ενωμένοι με τους Δημογέροντας της ρηθείσης πόλεως, σχηματίζουν την επαρχιακήν Δημογεροντίαν.

ΙΑ'. Επί τας αυτάς αρχάς, και κατά τον αυτόν τρόπον, ο Έκτακτος Επίτροπος διορίζει και γίνεται και η εκλογή των Δημογερόντων των πόλεων.

Καθήκοντα των επαρχιακών Δημογεροντιών, και των Δημογερόντων των πόλεων, κωμών και χωρίων.

ΙΒ'. Οι Δημογέροντες των πόλεων, κωμών και χωρίων, εξακολουθούν την ενέργειαν των χρεών των, ως και πρότερον και εκτελούσι τας οποίας λαμβάνουσι παρά της επαρχιακής Δημογεροντίας διαταγάς, ή τας κατ' ευθείαν από τον Έκτακτον Επίτροπον ή τον Προσωρινόν Διοικητήν.

Όσαι εξ αυτών δυνηθούν να κρατώσι κατάστιχα των διαταγών τούτων και της εκτελέσεώς των, θέλουν εφελκύσει εις εαυτούς κατ' εξοχήν την εύνοιαν της Κυβερνήσεως.

ΙΓ'. Η επαρχιακή Δημογεροντία διαιρείται εις δύο μέρη, και το έν εξ αυτών επιστατεί εις τα όσα ανάγονται εις την Επαρχίαν.

Και εις το έν και εις το άλλο μέρος η Δημογεροντία ακολουθεί ως προς την ενέργειαν των χρεών της τους άχρι τούδε εν χρήσει κανόνας και συμμορφούται γενικώς με τας οδηγίας, τας οποίας λαμβάνει από την Κυβέρνησιν δια του Εκτάκτου Επιτρόπου ή δια του Προσωρινού Διοικητού. Αύτη χρεωστεί να κρατεί έν κατάστιχον της αλληλογραφίας και των σκέψεών της.

Εκ Ναυπλίου τη 16 Απριλίου 1828

Ο Κυβερνήτης

Ι.Α.Καποδίστριας

Ο Γραμματεύς της Επικρατείας

Σ.Τρικούπης

3. Η Δ' Εθνική Συνέλευση του Άργους

Προς το τέλος του 1828 είχε αρχίσει να εκδηλώνεται δυσαρέσκεια κατά του Καποδίστρια και αρκετοί, μεταξύ των οποίων και πολλά μέλη του Πανελληνίου, άρχισαν να τον αντιπολιτεύονται φανερά. Η κυριότερη αιτία αυτής της εχθρικής

στάσεως ήταν η αποφυγή εκ μέρους του Κυβερνήτου να τηρήσει την υπόσχεση που είχε δώσει με την ανάληψη των καθηκόντων του για την σύγκληση, μέχρι τον Απρίλιο 1828, Εθνικής Συνέλευσης για να λογοδοτήσει ενώπιον αυτής για τα πεπραγμένα του.

Και πραγματικά, οι συνθήκες της εποχής δεν ήταν και οι πιο ευνοϊκές για κάτι τέτοιο, αφού ο Κυβερνήτης είχε αποδυθεί σε ένα σκληρό και πολυμέτωπο αγώνα, τόσο στον πολεμικό και διπλωματικό τομέα όσο και στον εσωτερικό οργανωτικό, ο οποίος πολύ απέχει ακόμη από την ολοκλήρωσή του. Όμως, υποκύπτοντας τελικά στην πίεση των πραγμάτων, αναγκάστηκε να ζητήσει από το Πανελλήνιο την σύνταξη νόμου περί εκλογής πληρεξουσίων.

Μετά από ζωνχές προστριβές σχετικά με τον τρόπο εκλογής των πληρεξουσίων, προστριβές που είχαν σαν αποτέλεσμα την παραίτηση του Σπ. Τρικούπη από την θέση του Γραμματέως της Επικρατείας και την αντικατάστασή του από τον Νικ.Σπηλιάδη, ορίστηκε ως ημερομηνία σύγκλησης της Εθνικής Συνελεύσεως η 25^η Ιουνίου 1829 και τόπος των εργασιών της το Άργος.

Οι εργασίες της Συνελεύσεως άρχισαν τελικά στις 11 Ιουλίου 1829, στο ειδικά διαμορφωμένο για τον σκοπό αυτό αρχαίο θέατρο του Άργους. Μετά την δοξολογία, οι πληρεξούσιοι έδωσαν τον εξής όρκο: *«Ορκίζομαι εν ονόματι της Αγίας Τριάδος και της Πατρίδος, μήτε να προβάλω μήτε να ψηφίσω τι εναντίον των συμφερόντων του Έθνους, κινούμενος από ιδιοτέλειαν ή πάθος, να μην αποβλέπω εις πρόσωπον και να μη παραβλέπω το νόμιμον και το δίκαιον».*

Με την έναρξη της συνεδριάσεως ορίστηκε πρόεδρος της Συνελεύσεως ο αρχαιότερος πληρεξούσιος Γεώργιος Σισίνης. Μετά την λιγόλογη προσφώνηση του Κυβερνήτου, ο Γραμματεὺς της Επικρατείας Νικ.Σπηλιάδης διάβασε στους πληρεξουσίουσ μια μακροσκελέστατη έκθεση των πεπραγμένων του Κυβερνήτου. Η Συνέλευση με μεγάλη πλειοψηφία εξέφρασε την ευγνωμοσύνη της προς τον Κυβερνήτη για την προσφορά του στο Έθνος και του ζήτησε να την βοηθήσει με τις υψηλές πρακτικές και θεωρητικές γνώσεις του.

Μεταξύ των διαφόρων ψηφισμάτων της Συνέλευσης, στην θέση του Πανελληνίου που είχε καταργηθεί ιδρύθηκε η Γερουσία, αποτελούμενη από 27 μέλη και καθορίστηκαν οι βάσεις αναθεωρήσεως του Συντάγματος, ενώ παρασχέθηκε στον Κυβερνήτη η εξουσιοδότηση να προχωρήσει στην οργάνωση της Γερουσίας και των υπουργείων και θεσπιζόταν η ισοβιότητα των δικαστών.

Με βάση τα ψηφίσματα της Συνελεύσεως, με κυβερνητικά ψηφίσματα ιδρύθηκαν έξι υπουργεία και διορίστηκαν οι αντίστοιχοι υπουργοί, με τον τίτλο του Γραμματέα της Κυβερνήσεως. Τα υπουργεία αυτά ήταν:

1. Υπουργείο Εσωτερικών, με επικεφαλής τον Νικόλαο Σπηλιάδη, που διατήρησε και το αξίωμα του Γραμματέα της Επικρατείας.
2. Υπουργείο Εξωτερικών και Εμπορικού Ναυτικού, με επί κεφαλής τον Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό.
3. Υπουργείο Οικονομίας και Εμπορίου, με επί κεφαλής τριμελή επιτροπή, συγκείμενη από τον Γεώργιο Σταύρου, τον Αλέξανδρο Κοντόσταυλο και τον Ανδρέα Παπαδόπουλο.
4. Υπουργείο Δικαιοσύνης, με επί κεφαλής τον Κερκυραίο δικηγόρο Ιωάννη Γεννατά.
5. Υπουργείο Δημοσίας Παιδείας και Εκκλησιαστικών πραγμάτων, με επί κεφαλής τον Νικόλαο Χρυσόγελο.
6. Υπουργείο Στρατιωτικών και Ναυτικών, με επί κεφαλής τον Βιάρο Καποδίστρια.

Εξ άλλου, με ψήφισμα που εξεδόθη την 1^η Ιανουαρίου 1830, ρυθμίστηκαν θέματα που αφορούσαν την περιφερειακή διοίκηση και την τοπική αυτοδιοίκηση. Το ιδιαίτερα σημαντικό αυτό κείμενο του ψηφίσματος, είχε ως εξής:

«Θεωρούντες ότι οι έκτακτοι επίτροποι είχαν διορισθεί δια να καταπαύσωσιν εις τας διαφόρους επαρχίας την αταξίαν, ήτις ήτον άφευκτος συνέπεια του πολέμου· καθότι οι διαληφθέντες ήσαν συγχρόνως επιφορτισμένοι να δώσωσιν εις την Κυβέρνησιν θετικάς πληροφορίας, από τας οποίας βοηθουμένη να δυνηθή να διοργανίση βαθμηδόν τακτικήν και μόνιμον εσωτερικήν διοίκησιν.

Θεωρούντες ότι ο σκοπός ούτος επέτυχεν εις πολλά τμήματα της Πελοποννήσου και του Αιγαίου πελάγους.

Θεωρούντες ότι η πείρα απέδειξε την ανάγκην του να κατασταθώσι βασιμώτεραι αι δημογεροντίαι εις τας διαφόρους επαρχίας.

Κατά το 9 άρθρον του β΄ ψηφίσματος της εν Άργει Εθνικής Συνελεύσεως.

Ακούσαντες και την γνώμην της Γερουσίας

Ψηφίζομεν

A) Από τας αρχάς του 1830 όλα τα τμήματα των επαρχιών της επικρατείας, όπου η άμεσος ενέργεια εκτάκτων επιτρόπων θέλει κριθή περιττή, να διευθύνωνται του λοιπού από πολιτικούς διοικητάς.

Β) Εις κάθε εκτεταμένην και πολυάνθρωπον επαρχίαν θέλει εΐσθαι ιδιαίτερος διοικητής· όσαι δε επαρχΐαι, λόγω της προς αλλήλας γειτνιασεώς των και της μικράς εκτάσεως και της ολιγανθρωπίας των, εμπορούν να διευθύνωνται περί ενός και μόνου, θέλουν έχει όλαι ομού τον αυτόν διοικητήν χωρίς δια τούτο να βλαφθούν τα ιδιαίτερα δικαιώματα εκάστης επαρχΐας.

Γ) Αι επαρχιακαί δημογερονταί θέλουν σύγκεισθαι από δέκα μέλη, τα οποία θέλουν συγκροτή συμβούλιον, και τα οποία μέχρι της εκδόσεως του περί εκλογών νόμου, θέλουν διορίζεσθαι από την Κυβέρνησιν, εκλεγόμενοι από τον κατάλογον των πολιτών, τους οποίους θέλουν προβάλλει εις αυτήν αι τοπικαί αρχαί, και των οποίων τον αριθμόν θέλει διπλασιάσει η Γερουσία.

Δ) Τα μέλη του συμβουλίου των ηνωμένων διαφόρων επαρχιών υπό τον αυτόν διοικητήν θέλουν λαμβάνεσθαι αφ' εκάστης επαρχΐας κατ' αναλογίαν του αριθμού των κατοίκων.

Ε) Αφού σχηματισθή το συμβούλιον τούτο, τρία των μελών του υπηρετούντα ενεργεία τρεις μόνους μήνας, διαιρούσι τας εργασΐας των εις τρόπον ώστε ο μεν να είναι επί των τροφών, ο δε επί των εθνικών κτημάτων, και ο τρίτος επί των γεννήσεων και των θανάτων· θέλουν πληρόνεσθαι επομένως εις το διάστημα τούτο παρά της Κυβερνήσεως. Τα λοιπά μέλη θέλουν έχει ιδιαίτερας επιστασίας κατά την περί οργανισμού του συμβουλίου διάταξιν.

ΣΤ) Μετά την παρέλευσιν της τριμηνΐας θέλουν λαμβάνει τον τόπον των τριών μελών άλλα ισάριθμα κατά την τάξιν, καθ' ην θα καταγραφούν εις το περί του διορισμού των διάταγμα.

Ζ) Ο διοικητής συγκαλεί και προεδρεύει πάντοτε των συμβούλων· ο δε γραμματεΐς του κρατεί πρακτικά των συνεδριάσεων. Η διάταξις η διοργανίζουσα το συμβούλιον προσδιορίζει περί ποίων υποθέσεων, και κατά ποίους τύπους πρέπει να συζητεί και να βουλευεται. Αν οι ψήφοι των πλειόνων δεν συμφωνούν με την γνώμην του διοικητού, ο γραμματεΐς έχει χρέος να σημειώσει το τοιούτον εις τα πρακτικά, το δε συμβούλιον θέλει αναφέρει περί τούτου εις την κυβέρνησιν, χωρίς όμως η τοιαύτη πράξις να επιφέρει βραδύτητα εις τας πράξεις της διοικήσεως.

Η) Εις τας επαρχΐας και εις τας νήσους όπου δεν διατρίβει ο διοικητής, θέλει στέλλεται τοποτηρητής, αν αι περιστάσεις το απαιτήσουν.

Θ) Επίσης θέλουν διορισθεί δημογέροντες και εις τας πόλεις, κώμας και χωρία, κατά την χρείαν και τας καθιστώσας συνηθείας· ούτοι δε θέλουν εκτελεί, ως και μέχρι τούδε, τα χρέη των αμισθί. Αλλ' η Κυβέρνησις, προς αμοιβήν των

εκδουλεύσεών των, θέλει τους διορίζει επομένως εις ανώτερα υπουργήματα, καθόσον ήθελον δώσει δείγματα ικανότητος και πατριωτισμού.

1) Η Κυβέρνησις θέλει διορίσει εκτάκτους επιτρόπους, δια να εφορεύουν την νέαν εσωτερικήν διοίκησιν των διαφόρων επαρχιών, οσάκις αι περιστάσεις και το συμφέρον της υπηρεσίας το απαιτήσουν.

Εν Ναυπλίω τη 1 Ιανουαρίου 1830

Ο Κυβερνήτης

Ι.Α. Καποδίστριας

Ο Γραμματέύς της Επικρατείας Ν.Σπηλιάδης

Παρά τις υπεράνθρωπες προσπάθειες του Κυβερνήτη όμως, το κύμα της αντίδρασης συνεχώς διογκώνονταν. Οι προσπάθειες του Καποδίστρια για ένα πραγματικό κράτος, όπου θα επικρατούσε η ισονομία μεταξύ όλων των πολιτών, προσέκρουσαν στα συμφέροντα των τοπικών αρχόντων και των πολιτικών και προκάλεσαν μια τόσο έντονη πολεμική που έφθασε σε κάποιες περιπτώσεις μέχρι την ένοπλη σύρραξη. Ούτε η διαλλακτικότητα και η προσήνειά του, ούτε το κύρος του στο εξωτερικό, ούτε οι ευφυέστατοι διπλωματικοί του χειρισμοί δεν στάθηκαν ικανοί να μετριάσουν το μίσος των πολιτικών του αντιπάλων που πολλές φορές έφθασαν σε ενέργειες ανάξιες του Έθνους και που είχαν σαν τραγική κατάληξη την ίδια την δολοφονία του Κυβερνήτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ΄

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ

1. Προς νέα Εθνική Συνέλευση

Η δολοφονία του Καποδίστρια σκόρπισε παντού τον θρήνο και την σύγχυση, αλλά και τον φόβο για ταραχές. Την κατάσταση έσωσε η ψυχραιμία των διοικητών των μονάδων του τακτικού στρατού που αποσόβησαν τυχόν οχλαγωγικές εκδηλώσεις.

Την ίδια κιόλας μέρα (27 Σεπτεμβρίου) η Γερουσία, υπό την προεδρία του Δ.Τσαμαδού, εξέδωσε ψήφισμα με το οποίο συστήθηκε «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος» με πρόεδρο τον Αυγουστίνο Καποδίστρια και μέλη τους Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και Ιωάννη Κωλέττη, η οποία ανελάμβανε αμέσως την εξουσία με σκοπό αφ' ενός μεν την διαφύλαξη της ησυχίας και της ασφάλειας της χώρας αφ' ετέρου δε την άμεση σύγκληση Εθνικής Συνελεύσεως ⁽¹⁾.

Αμέσως η αντιπολιτευόμενη την πολιτική του Καποδίστρια παράταξη ύψωσε, και όχι εντελώς αδικαιολόγητα, φωνή διαμαρτυρίας για την συνταγματικότητα του τρόπου σύστασης της Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος. Το δέος που

(1): Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΒ΄, σελ. 563

προκάλεσε η δολοφονία του Κυβερνήτου, αλλά και ο φόβος για εμφύλιο πόλεμο, έκαναν την στάση των αντιπολιτευόμενων αρκετά πιο μετριοπαθή. Χαρακτηριστική ήταν η επιστολή που απέστειλε την 5^η Οκτωβρίου ο Ανδρέας Ζαΐμης προς τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, όπου μεταξύ άλλων γράφει:
«Καιρός δεν είναι ούτε να μας φοβερίσητε, ούτε να σας φοβερίσωμεν· καιρός είναι να προλάβωμεν τον εμφύλιον πόλεμον, ο οποίος θα ετοιμάση την καταστροφήν μας».

Έστειλαν λοιπόν μια τριμελή αντιπροσωπεία στην Διοικητική Επιτροπή για να υποβάλει τα αιτήματά τους, τα οποία ήταν:

1. Να αυξηθούν τα μέλη της Διοικητικής Επιτροπής από τρία σε πέντε, με την προσθήκη δύο μελών της αντιπολιτεύσεως.
2. Να δοθεί γενική αμνηστία για τα πολιτικά αδικήματα.
3. Να γίνουν οι εκλογές ελεύθερα.
4. Να συγκληθεί η Γενική Συνέλευση σε τόπο, όπου η ασφάλεια και η ανεξαρτησία της θα ήταν εξασφαλισμένες.

Η Διοικητική Επιτροπή απήντησε, δικαιολογημένα, ότι δεν είχε το δικαίωμα με δική της πρωτοβουλία να συμπεριλάβει νέα μέλη στο σώμα της, ότι το δικαίωμα παροχής αμνηστίας ανήκε αποκλειστικά στην Εθνική Συνέλευση και ότι θα έπαιρνε τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλισθεί η ομαλή και ανεπηρέαστη πορεία των εργασιών της Εθνικής Συνελεύσεως.

Ο Κωλέττης όμως, ο οποίος αν και μετείχε στην Διοικητική Επιτροπή, ουσιαστικά συμπαθούσε τους αντιπολιτευόμενους, λίγο-λίγο άρχισε να απεργάζεται την ισχύ της. Κατάφερε έτσι να διορίσει έμπιστους ανθρώπους του στις θέσεις των διοικητών των νησιών.

Τον Νοέμβριο του 1831 έγιναν παντού οι εκλογές για την ανάδειξη των αντιπροσώπων. Στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα έγιναν με απόλυτη ηρεμία και τάξη, κάτω από την άγρυπνη επίβλεψη του Κωνσταντίνου Μεταξά. Στις υπόλοιπες περιοχές όμως έγιναν πάμπολλες παρατυπίες, νοθείες και αυθαιρεσίες με αποτέλεσμα οι περισσότερες περιοχές να αποστείλουν στην Συνέλευση διπλάσιους αντιπροσώπους.

2. Η Ε΄ Εθνική Συνέλευση του Άργους

Τελικά η Συνέλευση κήρυξε την έναρξη των εργασιών της στο Άργος την 5^η Δεκεμβρίου 1831. Πρόεδρός της εξελέγη ο Δημήτριος Τσαμαδός, αντιπρόεδρος ο Λάμπρος Νάκος και γραμματείς ο Σταύρος Παρθενόπουλος και ο Γεώργιος Αινιάν.

Στην πρώτη της συνεδρίαση, η Διοικητική Επιτροπή παρέδωσε την κυβερνητική εξουσία στην Συνέλευση. Η Συνέλευση παρέδωσε την εξουσία αυτή στον Αυγουστίνο Καποδίστρια, τον οποίο ονόμασε «Πρόεδρο της Ελληνικής Κυβερνήσεως» αναθέτοντάς του «τα αυτά καθήκοντα, τα δοθέντα παρά της Γερουσίας εις την Διοικητικήν Επιτροπήν, μέχρις ότου η παρούσα Συνέλευσις κανονίση θετικωτέρως δια του Συντάγματος τα της νομοτελεστικής εξουσίας».

Από την Συνέλευση όμως απουσίαζαν οι συνταγματικοί πληρεξούσιοι, που συνεδρίαζαν στην ίδια πόλη, αλλά σε άλλο οίκημα, θεωρώντας τους εαυτούς τους ως μέλη της «κατ' επανάληψιν Δ' των Ελλήνων Εθνικής Συνελεύσεως» με πρόεδρο τον Πανούτσο Νοταρά.

Ο διορισμός του Αυγουστίνου Καποδίστρια ήταν εκείνος που έδωσε το έναυσμα για να αρχίσουν ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των δύο παρατάξεων. Η έλλειψη πολεμοφοδίων όμως ανάγκασε τους συνταγματικούς να ζητήσουν από τον Αυγουστίνο Καποδίστρια να τους αφήσει να φύγουν ασφαείς στην Στερεά Ελλάδα. Το αίτημά τους έγινε δεκτό και αναχώρησαν αμέσως προς την Κόρινθο, όπου το ίδιο βράδυ εξέλεξαν νέα Διοικητική Επιτροπή με πρόεδρο τον Ιωάννη Κωλέττη και μέλη τους Γεώργιο Κουντουριώτη και Ανδρέα Ζαΐμη, καθώς και δύο υπουργούς. Έτσι, υπήρχαν πια δύο συνελεύσεις και δύο κυβερνήσεις, μία στο Ναύπλιο με τον Αυγουστίνο Καποδίστρια και μία στην Περαχώρα με κύριο εκπρόσωπο τον Ιωάννη Κωλέττη.

Η κατάσταση εξελισσόταν πια πολύ άσχημα και έβαινε προς έμφύλιο πόλεμο. Στο μεταξύ όμως η Ε' Εθνική Συνέλευση συνέχιζε τις εργασίες της και προχώρησε στην ψήφιση του «Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος», που έγινε γνωστό και σαν «Ηγεμονικό ή Βασιλικό Σύνταγμα». Σύμφωνα με αυτό, καθιερώθηκε σαν πολίτευμα της Ελλάδος η Βασιλευόμενη Δημοκρατία.. Συγχρόνως, η Συνέλευση ανέθεσε στον Αυγουστίνο Καποδίστρια την προσωρινή άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας με τον τίτλο «Κυβερνήτης της Ελλάδος» και την προσωρινή άσκηση της νομοθετικής εξουσίας σε νέα Γερουσία και στον προσωρινό Κυβερνήτη (15 Μαρτίου 1832).

4. Η εκλογή του Όθωνα

Ήδη από τον Ιούλιο του 1831 είχε συνέλθει στο Λονδίνο η Διάσκεψη των τριών Δυνάμεων Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας για το Ελληνικό ζήτημα. Η διάσκεψη αυτή, αφού μετά από πολύμηνες διαπραγματεύσεις και ευφυέστατους πολιτικούς και διπλωματικούς ελιγμούς του Κυβερνήτου της Ελλάδος Ιωάννη Καποδίστρια προχώρησε στον καθορισμό των συνόρων του νεοσύστατου κράτους, με το πρωτόκολλο της 1/13 Φεβρουαρίου 1832 πρότεινε τον πρίγκηπα Όθωνα, δευτερότοκο γιο του βασιλέως της Βαυαρίας, ως ηγεμόνα της Ελλάδος. Μετά από μια σειρά από διαπραγματεύσεις συντάχθηκε το κείμενο της

Συνθήκης του Λονδίνου της 25 Απριλίου/7 Μαΐου 1832, που υπογράφηκε από τους πληρεξούσιους των τριών Δυνάμεων και της Βαυαρίας στις 29 Απριλίου/11 Μαΐου 1832. Με την συνθήκη αυτή οριστικοποιήθηκε η αναγόρευση του Όθωνα ως βασιλέως της Ελλάδος και το νέο ελληνικό κράτος ονομάστηκε Βασίλειον της Ελλάδος. Τέλος, στις 27 Ιουλίου 1832, η εκλογή του Όθωνα ως βασιλέως της Ελλάδος επικυρώθηκε και με ψήφισμα της Ελληνικής Εθνικής Συνελεύσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ΄

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Διαπιστώσεις

Με βάση τα παρατεθέντα στοιχεία και την συστηματική αξιοποίηση της διαθέσιμης εν γένει βιβλιογραφίας, συνάγεται ότι κατά την εξετασθείσα περίοδο ολίγον προ και αμέσως μετά την έκρηξη της Επανάστασεως του έτους 1821, ο προβληματισμός για τον τρόπο και το ειδικότερο σύστημα διακυβέρνησης του Ελλαδικού χώρου υπήρξε ιδιαίτερα έντονος και συνεχής.

Ο προβληματισμός αυτός αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, λαμβανομένων υπ' όψη των συνθηκών της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, πολιτικών, στρατιωτικών, οικονομικών, διεθνούς συγκυρίας και εξωτερικών αμέσων κινδύνων.

Λίγο πριν από την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασεως διατυπώνονται, υπό την επήρεια του πνεύματος του Διαφωτισμού, νεωτεριστικές δοξασίες για την συνολική πορεία του ανθρώπου επί της γης, αμφισβητούνται τα απολυταρχικά πολιτεύματα ως αποτελεσματικά συστήματα διακυβέρνησης του ευρωπαϊκού χώρου, κυριαρχούν νέες ηθικές και πολιτικές αξίες και λαοί, όπως ο γαλλικός, οδηγούνται σε μεγαλειώδεις ενέργειες, όπως η Γαλλική Επανάσταση του έτους 1789, επί της οποίας η επιρροή των αρχών του γεννημένου στην Αγγλία κινήματος των Διαφωτιστών, θεωρείται ως δεδομένη και σημαντική.

Δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός, ότι η Γαλλική Επανάσταση του έτους 1789, πέραν της ανατροπής του κατεστημένου στην Γαλλία, επηρέασε κατά τρόπο καταλυτικό τις συνειδήσεις των Λαών και επέτρεψε την ανάδειξη ανθρώπων του πνεύματος, οι οποίοι επέδρασαν σε πολλαπλά επίπεδα, όχι μόνον στις συνειδήσεις των καλλιεργημένων ατόμων της εποχής, αλλά και στην διαμόρφωση των άμεσων συστημάτων διακυβέρνησής τους.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι το τουρκικό διοικητικό σύστημα στον κατεχόμενο ελλαδικό χώρο, το οποίο είχε εγκαθιδρύσει σε κάθε κατεχόμενο τμήμα ένα είδος τοπικών αρχόντων, με κύρια αποστολή την είσπραξη σκληρών φόρων, υπό την επίδραση των νέων αυτών ιδεών του Διαφωτισμού μεταλλάσσεται, και ο φεουδαλισμός του μετεξελίσσεται σε ένα, έστω και ατελές, σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης, με την έννοια του όρου, όπως αυτός χρησιμοποιείται σήμερα.

Κατά το αυτό διάστημα η προσπάθεια εφαρμογής των αρχών της «πεφωτισμένης δεσποτείας» είναι συνειδητή, συστηματική και επίμονη, αρχής γενομένης από τους Έλληνες Ηγεμόνες της Βλαχίας. Κατά την περίοδο αυτή αναδεικνύεται μια σειρά σημαντικών Ελλήνων Διαφωτιστών, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν κορυφαίες προσωπικότητες, όπως ο Αδαμάντιος Κοραής, ο Ρήγας Βελεστινλής, ο άγνωστος συγγραφέας της «Ελληνικής Νομαρχίας» κ.ά.

Με έμφαση επισημαίνεται εδώ, λόγω της συνάφειας με το υπό εξέταση θέμα, η σπουδαία συμβολή του Ρήγα Βελεστινλή, ο οποίος, δημοσίευσε, πέραν των άλλων, το Νοέμβριο του 1797, το περίφημο έργο του «Νέα πολιτική διοίκησης των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας και της Βλαχομπογδανίας», εμπνευσμένο από τα Γαλλικά Συντάγματα των ετών 1793 και 1795, στο οποίο δεσπόζουν οι αρχές της ισονομίας, της ισότητας των πολιτών, της δημοκρατίας, την οποίαν επιθυμεί ως το πολίτευμα του νέου Ελληνικού Κράτους, το οποίο θα προέκυπτε, από τα ερείπια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και θα είχε δομή ενιαία και αδιαίρετη.

Είναι ιδιαίτερος εντυπωσιακό το γεγονός ότι ο Ρήγας Βελεστινλής θεωρεί ως θεμελιώδη θεσμό για την λειτουργία του κράτους, (του μέλλοντος να προκύψει μέσα από αιματηρές επαναστατικές ενέργειες κράτους) την τοπική αυτοδιοίκηση, παρ' όλο που βρίσκεται σε εποχές τόσο «πρώιμες», όπως η δική του, προ πάντων όταν ληφθούν υπ' όψη οι συνθήκες σκοταδισμού και βαρβαρότητας στον κατεχόμενο Ελλαδικό χώρο. Πρώτη βαθμίδα στο σύστημα αυτοδιοίκησης που οραματίζεται είναι η Πλάσα, συγκείμενη από 10-15 χωριά και διαθέτουσα ίδια διοίκηση, την ονομαζόμενη Πολιταρχική. Επόμενη ενδιάμεση βαθμίδα είναι η Τοπαρχία και ανώτερη βαθμίδα η Κεντρική Διοίκηση της Επαρχίας.

Κατά την αυτή περίοδο, και αμέσως μετά το τραγικό τέλος αυτού του μεγάλου οραματιστού, του Ρήγα Βελεστινλή, ένα άλλο σημαντικό τμήμα του Ελλαδικού χώρου, τα Ιόνια νησιά, βρίσκονταν υπό το καθεστώς της Γαλλικής κυριαρχίας (Διάταγμα Μεγάλου Ναπολέοντος της 7^{ης} Νοεμβρίου 1797) και διαιρούνταν σε τρεις αυτοδιοικούμενους νομούς. Οι νομοί αυτοί περιλάμβαναν Δήμους (Καντόνια), οι οποίοι διέθεταν δική τους Δημοτική Επιτροπή για την διευθέτηση των τοπικών υποθέσεων.

2. Συμπεράσματα

Κάτω, λοιπόν, από την επιρροή τέτοιων ιδεολογικών ρευμάτων, βίαιων συγκρούσεων, και ευγενών αρχών που εξέφραζαν κάποιοι οραματιστές, εκρήγνυται η Ελληνική Επανάσταση, όνειρο και όραμα εκατομμυρίων υποδούλων Ελλήνων κατά την διάρκεια της μακραίωνης βάρβαρης κατοχής και επιχειρείται η συγκρότηση βιώσιμου και λειτουργικού κράτους στα πρώτα απελευθερωθέντα εδάφη υπό συνθήκες επεικώς τραγικές:

Στο πολεμικό μέτωπο είναι πάντοτε δεδομένη η Τουρκική υπεροχή, με άμεσο πιθανό κίνδυνο την κατάλυση του νεοσύστατου κρατιδίου ανά πάσα στιγμή.

Στο πολιτικό εσωτερικό μέτωπο, η πολυπραγμοσύνη πολλών προσωπικοτήτων εξ εκείνων, που με διάφορους ρόλους πρωταγωνίστησαν στην έκρηξη και στην επιτυχή έκβαση της Επανάστασης, οδηγεί σε πολιτικές αντιπαραθέσεις ιδιαίτερα επικίνδυνες, που διακυβεύουν όσα με τόσο κόπο και αίμα κατακτήθηκαν και θέτουν σε κίνδυνο την αναγκαία εθνική συνοχή. Τραγικό αποκορύφωμα αυτής της κατάστασης ήταν η δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια.

Στο κοινωνικό εσωτερικό πεδίο, η δυσαρέσκεια πολλών Αγωνιστών, οι οποίοι έχουν αγνοηθεί στην «διανομή» αξιωμάτων, η οικονομική δυσπραγία, η έλλειψη μέσων και αγαθών λειτουργούν κατά τρόπο ανασταλτικό στην προσπάθεια συγκρότησης κράτους δικαίου.

Παράλληλα, ο συνεχής και έντονος ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής να παράσχουν «προστασία» στο νεοσύστατο κράτος, δημιουργεί άλλα δυσεπίλυτα προβλήματα.

Παρ' όλα αυτά, όμως, Κυβερνήτες σοφοί και Πατριώτες ευγενείς, προσπαθούν να εισάγουν ρυθμίσεις, τόσο για την οργάνωση της Κεντρικής Διοίκησης του κράτους, όσο και για τα τοπικά της επίπεδα, με στόχο τις κατά το δυνατόν λειτουργικότερες αυτοδιοικούμενες δομές.

Νομοθετήματα, όπως εκείνα των Συνελεύσεων της Επιδαύρου, του Άστρους, της Γ' Εθνικής Συνέλευσης του έτους 1825, του Διατάγματος της 16^{ης} Απριλίου 1828 και του Ψηφίσματος της 1^{ης} Ιανουαρίου 1830 του Ιωάννου Καποδίστρια, αναφερόμενα σε θέματα τοπικής αυτοδιοίκησης, πρέπει να θεωρηθούν, λαμβανομένων υπ' όψη των συνθηκών, υπό τις οποίες εξεδόθησαν, ιδιαιτέρως πρωτοπόρα, ριζοσπαστικά και τολμηρά.

3. Προτάσεις

Η μελέτη ιστορικών γεγονότων, πέραν της θεωρητικής ωφέλειας την οποίαν συνεπάγεται, οδηγεί πολλές φορές σε «μεταφύτευση» εμπειριών από γεγονότα του παρελθόντος στους σύγχρονους καιρούς.

Υπ' αυτήν την έννοια λοιπόν, είναι αναγκαία η πιο επισταμένη μελέτη διοικητικών δομών, και ιδίως εκείνων τοπικής υφής, της περιόδου 1821-1833, με στόχο την συστηματική προσέγγιση, ανάλυση και καταγραφή, όλων εκείνων των παραμέτρων υπό τις οποίες τέθηκαν τα θεμέλια και δημιουργήθηκε ο πυρήνας του Ελληνικού διοικητικού συστήματος.

Επισημαίνεται, ότι για την εξεταζόμενη περίοδο, έχουν διερευνηθεί λεπτομερώς τα πολεμικά γεγονότα αλλά τα όσα αφορούν τις διοικητικές της δομές, από άποψη πολιτική, νομική και τεχνική, απομένουν ακόμα πολλά να μελετηθούν.

Ωστόσο, πρέπει να καταβληθεί συστηματική προσπάθεια να προβληθεί το νομοθετικό και διοικητικό έργο το σχετικό με την έννοια της τοπικής αυτοδιοίκησης, που δημιουργήθηκε κατά την ταραγμένη εκείνη περίοδο. Στόχος αυτής της μελέτης και της προβολής θα πρέπει να είναι η συνθετική και κριτική του προσέγγιση, με απώτερη πρόθεση την άντληση αναγκαίων συμπερασμάτων και την μεταφορά τους κατά το δυνατόν στα δεδομένα της εποχής μας.

Τέλος, πρέπει να επιχειρηθεί, και εδώ η παρέμβαση της Πανεπιστημιακής Κοινότητας είναι αναγκαία και ουσιώδης, η διάσωση, συλλογή και ακριβής αποκατάσταση και δημοσίευση των σχετικών συνταγματικών, νομοθετικών και διοικητικών ρυθμίσεων περί τοπικής αυτοδιοίκησης της περιόδου 1821-1833, τόσο προς γνώση και κατανόηση μιας σημαντικής πτυχής της Ελληνικής Ιστορίας, όσο και προς απόδοση δικαίων επαίνων προς Άνδρες Σοφούς, οι οποίοι με προθέσεις ευγενείς ετόλμησαν, για χάρη της Πατρίδας και του κοινού αγαθού, πολιτικά και νομικά τολμήματα σε καιρούς εξαιρετικά δύσκολους, με ανιδιοτέλεια, αυταπάρνηση και, πολύ συχνά αυτοθυσία....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

**Απόσπασμα της επίσημης έκθεσης της Ελληνικής Κυβερνήσεως
σε απάντηση ερωτημάτων των αντιπροσώπων των συμμάχων Αυλών.**

Ερώτημα ΚΔ'

Ποίαι Τουρκικαί αρχαί υπήρχον εν τη Ελλάδι, από του Πασά μέχρι του Κοτζάμπαση, και ποία η δύναμις αυτών; Πόση δε τις ην και η δικαιοδοσία του Καπιτάν Πασά εις τας νήσους του Αιγαίου;

Εάν θέλαμε ανατρέξει εις τας κυρίας αιτίας δι' ας οι Οθωμανοί κατέστησαν εν Ελλάδι το εν έτει 1821 παύσαν διοικητικόν σύστημα, έπρεπε να συντάξωμεν τόμον, ενώ ενταύθα προτιθέμεθα μόνον σημείωσιν σύντομον. Αρκούμεθα λοιπόν να εμφανίσωμεν αυτό το σύστημα, οποίον υπήρχεν εις έκαστον τμήμα, σαντζάκιον παρά των Τούρκων ονομαζόμενον, αρχόμενον από της Πελοποννήσου.

Η Πελοπόννησος ήτον σαντζάκιον όπου η Πόρτα έστελλεν ένα Πασάν τριών τουίων, τον Μόρα Βαλεσήν λεγόμενον, του οποίου διάρκεια της διοικήσεως εκρέματο από την διαγωγήν του και από την θέλησιν του Σουλτάνου. Είχε δε ο Πασάς παρ' αυτώ και διερμηνέα δια τας γλώσσας, αμέσως παρά του Σουλτάνου διωρισμένον.

Δύω άλλοι Πασάδες δύο τουίων, υποκείμενοι εις τον Μόρα Βαλεσήν, εφρουράρχουν, ο μεν του Ναυπλίου, ο δε της Μοθώνης. Ο δε μέγας Πασάς, και τοι ων πολιτικός τε και στρατιωτικός έπαρχος αυτοκράτωρ, ώφειλεν υπακούειν εις τα περί της εσωτερικής διοικήσεως Σουλτανικά φερμάνια.

Η Πελοπόννησος διηρείτο εις εικοσιτέσσαρας επαρχίας: Κόρινθον, Βοστίτσαν, Καλάβρυτα, Πάτρας, Γαστούνην, Πύργον, Καρίταιναν, Αρκαδίαν, Νεόκαστρον, Μοθώνην, Κορώνην, Ανδρούσαν, Νησί, Καλαμάταν, Λεοντάρι, Μιστράν, Μονεμβασίαν, Τριπολιτσάν, Άγιον Πέτρον, Άργος, Ιμλάκικα, Φανάρι και Κάτω Ναχαγέν. Εν εκάστη δε επαρχία ήτον εις καδής, εις βοεβόδας, δύο κοτσαμπασήδες, εις σενδούκ εμιρής (ταμίας) και εις καπού μπολουκ μπασής (αξιωματικός της αστυνομίας). Είχε δε και εκάστη κόμη ή χωρίον δύο τρεις προεστούς. Προς δε, εις τας επαρχίας όπου κατώκουν Τούρκοι, ο αδρότατος αυτών διωρίζετο αϊάνης.

Οσάκις καθίστατο νέος Πασάς της Πελοποννήσου, όλαι αι αρχαί αύται ώφειλον απέρχεσθαι εις Τριπολιτσάν, την καθέδραν αυτού, εις προσκύνησιν. Ο δε Πασάς ανεγίνωσκεν επί διβανίου, ενώπιον των τε εν τέλει Τούρκων και των πρωτίστων κοτσαμπασήδων, τας προσταγάς του Σουλτάνου, μεθ' ό απεδείκνυε δια περιβολής καφτανίου τους υπουργηματικούς. Συστήσας δε το συμβούλιόν του εξ ενός ή δύο Τούρκων των επισημοτέρων, εκ δύο κοτσαμπασήδων και εκ του ερμηνέως, ήπτετο των έργων της διοικήσεως, διαμηνύων εγκυκλίους εις τας επαρχίας την τε έλευσιν αυτού και τας εντολάς του Σουλτάνου.

“Όταν ο Πασάς ήθελε να εισάξη νεωτερισμόν τινα, έπρεπε να συμβουλευθή όλας τας τοπικάς αρχάς, και να το αναφέρη έπειτα εις την Πόρταν. Εις δε τας πράξεις του εξήτει μεν την γνώμην του συμβουλίου του, αλλ' έκαμνεν ό,τι ήθελε.

Και τοι δε έχων το συμβούλιον, ώφειλεν έτι συγκαλείν κατ' έτος εις Τριπολιτσάν τους κοτσαμπασήδας των επαρχιών, και διακοινούν εις την γενικήν αυτών σύνοδον τα προσταττόμενα παρά της Πόρτας, υποδεικνύειν τας χρείας της εσωτερικής διοικήσεως, το ποσόν των φόρων και τους διορισμούς των βοϊβοδών. Και μετά το ζητήσαι και λαβείν περί πάντων την συγκατάθεσιν αυτών, ούτως εξέδιδε τας δεούσας προσταγάς.

Εἰς δε περιστάσεις ἀθηεστέρας, οἷον ὅτε προεφαίνετο ἐξωτερικός πόλεμος ἢ συνέβαινον ἐσωτερικαί ταραχαί, ὁ Πασάς ἐκάλει καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς ἵνα βεβαιωθεῖ περὶ τῆς ὑποταγῆς τῶν Χριστιανῶν.

Αἱ τοῦ Πασά ἀποφάσεις, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν ὑπαγορευομένων ἀπὸ τὰς περιστάσεις, ὄφειλεν νὰ ἐπιστηρίζονται εἰς τὸ ἰλάμιον τοῦ Μωάμεθ.

Ἡ Πόρτα διώριζεν ἐτι παρά τῷ Πασά δύο ἀξιωματικούς, τὸν μὲν, Μουκαμπεϊλετζήν ὀνομαζόμενον, τὸν δε, Τεφτέρ Κεχαγιάν, ὧν ὁ πρῶτος ἐκράτει ὅλα τὰ βιβλία ὅπου ἐσημειοῦντο, α' τὰ σύνορα τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν χωρίων, τῶν γεωργημένων καὶ ἀγεωργήτων γαιῶν, β' ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων κατὰ τὴν προ πολλοῦ χρόνου γενομένην ἀπαρίθμησιν, ὑπόχρεως ὧν ὁ Μουκαμπεϊλετζής νὰ ἀποσαφῆ πάντοτε τὰ περὶ τούτων πρὸς τὴν κυβέρνησιν. Ὅποτε δε ἤνοιγε τὰ βιβλία, ὁ Τεφτέρ Κεχαγιας ἐπρεπε νὰ ἦναι παρών, καὶ γενομένης τῆς χρείας, πάλιν νὰ τὰ σφραγίσῃ. Οὐδ' ἦτον κύριος ὁ Μουκαμπεϊλετζής νὰ τὰ ἀνοίγῃ μόνος. Ἀλλ' οὔτε οἱ δύο οὔτοι ἀξιωματικοὶ οὔτε οἱ δύο τῶν φρουρίων Πασάδες ἐλάμβανον παντάπασι μέρος εἰς τὰ πολιτικά.

Ἐστελλεν ἀκόμη ἡ Πόρτα καὶ ἄλλους δύο ἀξιωματικούς, Ἀλαῖ μπέγηδες λεγομένους, ὧν ὁ μὲν ἔμενεν εἰς Τριπολιτσάν, ὁ δε εἰς Μιστράν, ἀρχηγοὶ ὄντες τῶν δύο στρατιωτικῶν συστημάτων τῶν σπαχήδων, οὐδ' ἀναμιγνύμενοι ὅλως οὐδ' αὐτοὶ εἰς τὰ πολιτικά τοῦ τόπου.

Ἐκάστη ἐπαρχία εἶχε καδὴν, ἐκλεγμένον ὑπὸ τοῦ Ρούμελη Καδίλεσκέρη ἐκ τῆς τάξεως τῶν νομικῶν ἀνδρῶν, καὶ διαχρηματίζοντα ἐξαμηνίαν ἢ δωδεκαμηνίαν, καὶ σπανιώτερον ἐπὶ μῆνας δεκαοκτώ, ὅστις ἐκρινεν ἀνεκκλήτως ὅλας τὰς ἀστικάς καὶ ἐμπορικάς ὑποθέσεις παντὸς εἶδους καὶ βάρους, ὧν ὁ αὐτὸς καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἐκτελεστής. Μόνος δε ὁ Πασάς ἠδύνατο, καταχρηστικῶς, νὰ ἀπαιωρῇ τὴν ἐκτέλεσιν, ἐκκαλὼν τὴν ὑπόθεσιν εἰς Τριπολιτσάν πρὸς ἀναθεώρησιν.

Ἀλλὰ καὶ τοὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ καδὴ ἐκτελεστῶν οὐσῶν, αἱ κρισολογίαι ὁμῶς παρετείνοντο ἀορίστως, δια τὸ σκοτεινόν καὶ ἀντιφατικόν τῆς τουρκικῆς νομολογίας, ποικίλας δεχομένης ἐρμηνείας παρά τῶν Οὐλεμάδων.

Καὶ τὰ κεκριμένα ἠδύναντο νὰ ἀνακριθῶσι διοριζομένου νέου Πασά ἢ νέου καδὴ, καὶ πολλάκις ἡ τοῦ διαδόχου κρίσις ἀντέκειτο πρὸς τὴν τοῦ προκατόχου, διότι ἐκεῖνος μὲν ἀπεφάσιζε, λόγου χάριν, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Μοθσεῖν ἐφέντη, οὗτος δε κατὰ τὴν τοῦ Ἀλή ἐφέντη. Ὅθεν αἱ τοιαύται κρισολογίαι μόνον ἐκ τῶν τοπικῶν ἐθίμων καὶ ἐκ τοῦ χρόνου τὸ τέλος ἐλάμβανον.

Τας δε κακουργηματικὰς υποθέσεις ο καδής ανέπεμπε προς τον Πασάν, και μόνον εκ ρητής προσταγής τούτου έκρινε περί αυτών.

Είχε προσέτι διακίωμα ο καδής ν' ακούη τα παράπονα των πολιτών και να τα αναφέρη εις τας πολιτικὰς αρχάς, να αντιπαρακρίνη τους φόρους και να ελέγξη τα περί τούτου και τας καταχρήσεις, γράφων προς τον Πασάν ιλάμιον, όπερ δεν ήτον άνευ ροπής.

Όλαι αι πωλήσεις αμπελώνων, οικιών, δένδρων, εργαστηρίων κτλ υπεβάλλοντο εις τον καδήν, και το παρ' αυτού εκδιδόμενον χοτζέτιον ή κτητήριον γράμμα, εν ώ υπεγράφοντο και μάρτυρες ή Τούρκοι ή Χριστιανοί ήτον απαραίτητον ίνα υπάρχη η πώλησις νόμιμος.

Εις τας μεταξύ Χριστιανών και Μωαμεθανών διαφοράς, απαράδεκτος ήτον η μαρτυρία του Χριστιανού είτε υπέρ είτε κατά.

Είχεν έτι δικαίωμα ο καδής, να προσάπτη κύρωσιν εις τας προς τον Πασάν και προς την Πόρταν απευθυνομένας επαρχιακάς ικετηρίας. Αλλ' όμως αυστηρώς του ήτον απηγορευμένον να επεμβαίνη και οπωσούν εις τα πολιτικά.

Προ μεν της βασιλείας του νυν Σουλτάνου, ο βοϊβόδας διωρίζετο παρά της Πόρτας κατ' αίτησιν της κοινότητος ή των Μαλικιάμ σααμπήδων (αγοραστών του δεκάτου). Αλλ' ήδη προ της Επαναστάσεως, προστάγματι του νυν Σουλτάνου, οι Πασάδες διώριζον τους βοϊβόδας.

Όφειλε δε ο βοϊβόδας συνάγειν το χαράτσιον, πολιτεύεσθαι εν πάσι κατά τους ορισμούς του Πασά, εκτελείν τας αποφάσεις του κριτηρίου, και ακούειν τας των κοτζαμπασήδων περί ευταξίας ή φορολογίας αιτήσεις.

Επί πάσης πωλήσεως γης είχεν έτι γέρας να εκδίδει την κύρωσιν την λεγομένην ταπί, εξ ής μόνης η πώλησις εγίνετο νόμιμος και ανεπηρέαστος.

Ο βοϊβόδας διωρίζετο δι' έν μόνον έτος.

Ο δε αϊάνης απεδεικνύετο υπό του Πασά ίνα προστατεύη τα δίκαια των ομοθρήσκων του.

Ο καπού μπουλούκ μπασής, υπό των κοτζαμπασήδων εκλεγόμενος, ήτον πλησίον του βοϊβόδα με δέκα ή δεκαπέντε αρματωλους, αλλ' ουδεμίαν προσταγήν ηδύνατο εκτελείν άνευ συναινέσεως των κοτζαμπασήδων.

Οι κοτζαμπασήδες εξελέγοντο παρά των προεστών των κωμών και των χωρίων, οίτινες συνηθροίζοντο εις την μητρόπολιν της επαρχίας και έκαμνον

τας εκλογάς κατά την νικώσαν ψήφον, μηδεμιάς τουρκικής αρχής μηδόλως παρεμβαινούσης εις τούτο. Τελειωθείσης δε της εκλογής, αυτοί οι εκλογεῖς την ενεφάνιζον εις τον καδήν δια γράμματος φέροντος τας υπογραφάς και τας σφραγίδας αυτών, και εξήτουν το ιλάμιον, ήτοι την επικύρωσιν, την οποίαν και εξέδιδεν ο καδής παρόντων τού τε βοϊβόδα και του αϊάνου, και των γνωριμωτέρων Τούρκων, μαρτυρούντων την των προεστών θέλησιν, και το παν ανεπέμπετο εις την αποδοχήν του Πασά.

Οι κοτζαμπασήδες ετήσιον είχαν τον διορισμόν και έκαστος ληγούσης της αρχοντείας, ώφειλεν αποδίδειν λόγον εις την επαρχίαν, και λαμβάνειν την απόλυσιν. Όταν αι επαρχίαι ευχαριστούντο απ' αυτούς, το ανέφερον δια γραμμάτων προς τον Πασάν, όστις τους εκράτει συνήθως κοτζαμπασήδας και εις το επόμενον έτος.

Αυτοί εκανόνιζον τον τρόπον της των φόρων εισπράξεως, και ηδύναντο να κάμωσι και έκτακτα έξοδα, υποβάλλοντές τα έπειτα εις την κρίσιν της επαρχιακής συνελεύσεως. Είχον δε δικαίωμα και να εκδικώσιν εν γένει όλας τας υποθέσεις των ρεαγιάδων, και να κρίνωσι τας οποιασδήποτε διαφοράς αυτών, και ουδεμία τουρκική αρχή ηδύνατο να παρεισδύσει εις την κρίσιν όταν οι διαφερόμενοι ήσαν ευχαριστημένοι. Κατέφευγον δε προς τους κοτζαμπασήδας οι Χριστιανοί και όταν εφυλακίζοντο, και ελάμβανον την ελευθερίαν.

Ουδείς διαμερισμός φόρου ή εισπραξης εγένετο άνευ συγχωρήσεως και γνώμης των κοτζαμπασήδων. Και αι προς τον Πασάν αναφοραί των είχαν μεγάλην βαρύτητα, και όλαι αι ικετηρίαί των κωμών και χωρίων δι' αυτών έπρεπε να στέλλωνται προς τας τουρκικάς αρχάς. Ουδ' εις άλλον απέδιδον λόγον της διοικήσεώς των ειμή εις τον Πασάν, όστις μόνος ηδύνατο να τους τιμωρήση ή ανταμείψη.

Προήρχετο δε η μεγάλη των κοτζαμπασήδων επιρροή εν Πελοποννήσω, α' επειδή οι Τούρκοι ήσαν και ολίγοι ενταύθα και δια παντός διηρημένοι μεταξύ των· β' επειδή προ πολλού επεκράτησε να στέλλωσιν αι επαρχίαι εις Κωνσταντινούπολιν ένα ή δύο προκρίτους ως επιτρόπους των, οίτινες έλεγον ελευθέρως την γνώμην των εις την Πόρταν περί των της Πελοποννήσου πραγμάτων. Τούτο δε εγένετο δια του χρόνου δικαίωμα της Πελοποννήσου, ήτις και έστελλε πλέον αντιπροσώπους φέροντας εντολάς κατά τύπον και παρά των Χριστιανών και παρά των Τούρκων.

Και επειδή τέλος το έθος υπερίσχυε του νόμου παρά τοις Τούρκοις, δια τούτο έπρεπε να παρευρίσκωνται πάντοτε εις Κωνσταντινούπολιν, δύο ή τρεις, ενίοτε δε και τέσσαρες κοτζαμπασήδες, βεκύληδες του Μορέως λεγόμενοι, οίτινες λαμβάνοντες εκ της πατρίδος των τας χορηγίας ίσχυον

παρά τη Πόρτα, ώστε και συστολήν να εμποιώσιν εις τους κατά καιρόν Πασάδες, και ενίοτε να ενεργώσι και την αποβολήν αυτών.

Ο Σεντούκ εμιρής ή Ταμίας, εφύλαττε όσα χρήματα ώφειλον δι' αυτού μεταδοθήναι εις τας τουρκικάς αρχάς. Εκράτει δε τους λογαριασμούς της επαρχίας και τους καταλόγους των φόρων τους υπογεγραμμένους παρά των κοτζαμπασήδων, εις των οποίων τας προσταγάς υπέκειτο, και τοι εξαρτώμενος από του Πασά.

Είχον δε ίδιον Ταμίαν, καψιμάλην ονομαζόμενον, και οι προεστοί των κωμών και χωρίων, εκλεγομένων ως εξελέγοντο και οι κοτζαμπασήδες, προς ούς αυτός ώφειλεν αναφέρειν τα περι των χωρίων.

Τοιαύτη ήτον η πολιτική διοίκησις της Πελοποννήσου. Αλλά τις δύναται να πιστεύση ότι Πασάς, πολλάκις από κρεοπόλου καταντήσας εις το υψηλότατον κάθισμα, άνθρωπος αμαθέστατος, άλλως τε και αυτάρκου κυρίου επίτροπος, ήτον ικανός να φέρεται μετ' επιεικείας και να ακολουθή διοικητικούς κανονισμούς; Τοιούτοι δε μάλιστα άνθρωποι, γνωστοί δια την ωμότητα και το αμείλικτον του ήθους, συνιστώντων συνήθως εις την εύνοϊαν του Σουλτάνου ως ικανώτεροι εις το κυβερνάν τον λαόν.

Ουδ' άλλως γίνονται τα πάντα εις τας αυτογνώμονας πολιτείας ειμή εκ θελήσεως των αρχόντων, δυναμένων και νομοθετείν και νομοτελείν κατά το δοκούν, και πάντα πράττειν εκ παρασκευής, και μετά δόλου και πανουργίας. Οι δε της μισομαθούς τουρκικής κυβερνήσεως άρχοντες και εκ περισσού είχον τας τοιαύτας κακίας.

Όθεν ουδείς ηδύνατο να λαλήση ενώπιον του Πασά, εξουσίαν έχοντος ζωής και θανάτου κατά των αρχομένων, και πάντες μετά τρόμου επλησίαζον το παλάτιόν του, περίφοβοι και πριν ίδωσι τον δεσπότην και ακούσωσι την δεινήν αυτού φωνήν. Εκατόν πενήκοντα οπλοφόροι, καβάσαι ονομαζόμενοι, εις ισαγάς, και δήμιος, ετήρουν πάντοτε του Πασά την πύλην, και έν μόνον νεύμα της κεφαλής του έκρινε περί της ζωής του ικέτου.

Η επαρχία όμως της Μάνης είχεν άλλο σύστημα. Αυτή προ των 1770 εδιοικείτο υπό Καπιτάνων, εκ των οποίων εξελέγετο ο αρχηγός, Μπας καπιτάν λεγόμενος, και η επαρχία επλήρωνεν εις την Πόρταν χαράτσιον 4.000 γρόσια κατ' έτος.

Εκεί ουδέποτε υπήρξε Τουρκική αρχή. Από του 1770 ο καπιτάν Πασάς, προστεταγμένος παρά του Σουλτάνου, διώριζε τοπάρχην, Μπέην της Μάνης προσαγορευόμενον, και η Μάνη επλήρωνεν έκτοτε 15.000 γροσίων χαράτσιον. Έργον δε του Μπέη ήτον να φυλάττη την ευταξίαν, και να

στέλλη τους φόρους προς τον Καπιτάν Πασάν, ζητών την βοήθειαν αυτού εν ώρα ανάγκης.

Το σαντζάκιον της Ευρίπου περιελάμβανε την Εύβοιαν, Αττικήν, Θήβας, Λεβαδείαν, Τουρκοχώρι, Βουδουνίτσαν, Ζητούνι, Σάλωνα, Λιδωρίκι και Μαλανδρίνον. Το δε του Καρλαλίου, (ήτοι η Αιτωλία και η Ακαρνανία) περιλαμβάνον το Μεσολόγγιον, Ανατολικόν, Βλοχόν, Ξερόμερον, Βάλτον, και Βόνιτσα εμπεριείχετο μεν και αυτό εις την διοίκησιν του σαντζακίου Ευρίπου, αλλ' επειδή το δέκατον αυτού ήτον κλήρος της Βαλιδές (μητρός του Σουλτάνου) αυτή απέλαβεν ίνα διορίζηται μεν αμέσως παρά της Πόρτας ο τοπάρχης, αναγνωρίζηται δε μόνον υπό του Πασά Ευρίπου ως μουσελίμης του Καρλελίου.

Η Ναύπακτος, το Απόκουρον, Κράβαρι, Καρπενήσι, Πατρατζίκι, και Δομοκόν ήσαν χωριστόν σαντζάκιον, αι δε του Ασπροποτάμου και των Αγράφων επαρχίαι υπετέλουν εις το σαντζάκιον των Τρικάλων.

Οι Πασάδες των σαντζακίων τούτων, ήσαν τριών τουϊων. Το δε σύστημα της διοικήσεως, όμοιον τω της Πελοποννήσου, και μόνον διαφέρον κατά την εξουσίαν των κοτζαμπασήδων, μη εκλεγομένων παρά των επαρχιών, μηδέ τούτων εχουσών δικαίωμα του στέλλειν επιτρόπους εις Κωνσταντινούπολιν. Και διέμεινε το πολίτευμα τούτο μέχρι των χρόνων του Αλή Πασά όστις εδουλαγωγήσε πάντα.

Η Ύδρα υπέκειτο μεν εις τον Καπιτάν Πασάν, διωκείτο δε υπό εντοπίων τύπω αριστοκρατικώ· διότι οι πρόκριτοι κατά πλούτον και επιρροήν διηρούντο εις δύο μέρη, εξ ών έκαστον διώκει την νήσον ενιαυσίως, διαδεχόμενον το άλλον. Το σώμα των προκρίτων εκανόνιζε τα περί ενταξίας, εμπορίας και θαλασσίου ευνομίας. Και αστυνόμος του τόπου, ζαμπίτης λεγόμενος, εξελέγετο εντόπιος, επικυρούμενος παρά του καπιτάν Πασά.

Υπήρχε δε και καγγελαρία, έχουσα καγγελάριον και παρέδρους, κρίνοντας τας διαφοράς, ων αι κρίσεις εκυρούντο παρά των προκρίτων. Ο δε καγγελάριος ήτον και μνήμων δημόσιος.

Επί τούτοις υπήρχε και εκκλησιαστικόν δικαστήριον, κρίνον τα περί συνοικεσίων, διαζυγίων κτλ.

Αι Σπέτσαι είχαν και αυταί τον αυτόν τύπον της διοικήσεως ως η Ύδρα.

Τα δε Ψαρά, επίσης υποκείμενα εις τον καπιτάν Πασάν, διωκούντο υπό δημογερόντων εκλελεγμένων παρά του λαού. Όλοι οι πολίται συνερχόμενοι

εξέλεγον δώδεκα εκλέκτορες οίτινες εξέλεγον τρεις δημογέροντας και ένα ταμίαν δι' έν έτος.

Ο ταμίας, έχων δύο συμβοηθούς, δατσιέρας λεγομένους, εισέσπραττεν όλας τας προσόδους. Προκειμένων δε μεγάλων υποθέσεων, οι δημογέροντες ώφειλον συγκαλείν εις συνέλευσιν τον λαόν ίνα ομοθυμαδόν κρίνη περί αυτών.

Όλαι αι πολιτικά και εμπορικά διαφοραί υπεβάλλοντο εις διαιτητάς.

Ο καπιτάν Πασάς επεκύρονε τας τε εκλογάς και τας των διαιτητών αποφάσεις χωρίς ουδόλως να μετέχη εις αυτάς, έκρινε δε μόνον περί των κακουργημάτων.

Αι νήσοι Σκόπελος, Σκίαθος, Ηλιοδρόμια, Σκύρος, Σαλαμίν, Αίγινα, Πόρος, Ζέα, Θερμιά, Σέριφος, Σίφνος, Αμοργός, Μήλος, Πολύκανδρος, Σίκινος, Ίος, Σαντωρίνη, Ανάφη, Κάσος, Αστυπαλαία, Πάτμος, Νάξος, Πάρος, Αντίπαρος, Μύκονος, Τρίκερι, υπέκειντο όλαι εις τον καπιτάν Πασάν όστις έστελλεν εις εκάστην ένα δεκατοσυλλέκτην, Οθωμανόν ή Χριστιανόν, ζαμπίτην λεγόμενον. Αλλ' εκάστη είχε τους προεστούς αυτής, εκλεγομένους εκ των πλουσιωτέρων και ευδοκιμωτέρων και έχοντας δύο συμβοηθούς. Αι διαφοραί εκρίνοντο παρά των προεστών ή των διαιτητών, αλλ' εξεκαλούντο και προς τον καπιτάν Πασάν, όστις πάντοτε έκρινε περί των κακουργημάτων. Ουδεμία δ' άλλη τουρκική αρχή εχώρει όλως εις τας νήσους ταύτας, ουδ' ο Σουλτάνος έστελλεν εκείσε προσταγάς αμέσους.

Η Σάμος υπήγετο εις τον Σεϊζαλάμην, όστις έστελλεν εκεί κατ' έτος έπαρχον Τούρκον. Είχε δε η νήσος και προεστούς.

Η Τήνος υπέκειτο εις τον Ζαραμπχανέν, όστις έστελλε τον ζαμπίτην. Διωκείτο δε η νήσος καθ' όν τρόπον και αι άλλαι νήσοι, ουδ' ίσχυεν τίποτε ο ζαμπίτης άνευ της συναινέσεως του προεστού.

Η Άνδρος, υποκειμένη πρότερον εις την Σουλτάναν, εδόθη μετά θάνατον αυτής εις τον Ζαραμπχανέν, όστις έστελλεν ένα ζαμπίτην ίνα φυλάττη την ευταζίαν και κρίνη τας διαφοράς των εντοπίων. Είχε δε η νήσος και ένα κοτζάμπασην, όστις, άμα εκλεχθείς παρά του λαού, απήρχετο εις Κωνσταντινούπολιν και αφού επλήρονε το λεγόμενον ιλιζάμι της νήσου, ελάμβανε την επικύρωσιν παρά του Ζαραμπχανέ εμινή και επέστρεφεν εις τα έργα της υπηρεσίας του. Ουδ' εξετέλει ο ζαμπίτης ουδεμίαν δικαστικήν απόφασιν άνευ της συναινέσεως του κοτζάμπαση.

Αι νήσοι Λέρος, Καλύμνος, Κίσσινος, Δήλος, Αλυκή, Σκάρπαθος, Σύμη και Καστελλόριζο υπέκειντο εις τον Μπέην της Ρόδου και παρ' αυτού ελάμβανον ζαμπίτας, έχουσαι όμως και προεστούς της εκλογής των.

Διοικητικόν σύστημα Χίου υπό τους Τούρκους.

Κατά την εν έτει 1694 εσχάτην παράδοσιν της Χίου εις τους Τούρκους, οι κάτοικοι της νήσου Χριστιανοί απέλαβον εκ συνθήκης διάφορα προνόμια, ών τα κυριώτερα εισιν τα εξής:

A) Τελείαν θρησκευτικήν ελευθερίαν.

B) Την διοίκησιν των εγχωρίων πραγμάτων υπό της κοινότητος.

Γ) Απαλλαγήν από του δεκάτου το οποίον περιεστάλη εις μικρότατον τέλος, το λεγόμενον τακρίλ.

Δ) Να έχη η νήσος μόνον ένα έπαρχον Τούρκον, τον μουσελίμην.

E) Ουδεμία τουρκική οικογένεια να μη κατοική εις την νήσον.

Σ) Προσδιωρίζετο και ο αριθμός των εν των φρουρίω Τούρκων και η φρουρά έπρεπε να αλλάσσειται κατά καιρούς.

Z) Είς μόνος αγάς Τούρκος ήρχετο να λαμβάνη κατ' έτος τον φόρον των 20.000 οκάδων μαστίχης.

Υπέκειντο δε οι κάτοικοι εις το χαράτσιον. Αλλά μετέπειτα έχασαν πολλά των προνομίων τούτων εξ ου το διοικητικόν της Χίου σύστημα κατά το 1820 είχε τας επομένας βάσεις:

Ο Σουλτάνος έστελλε κατά διετίαν ένα έπαρχον, μουσελίμην λεγόμενον, όστις πληρόνων ποσότητά τινα εις τον άνακτα, διώκει την νήσον εις ίδιόν του λογαριασμόν, έχων και ένα αστυνόμον, λεγόμενον σούμπασην.

Το φρούριον είχεν αρχηγόν, διαμένοντα αόριστον χρόνον και ηγεμονεύοντα της τουρκικής φρουράς μετά των αξιωματικών.

Από Κωνσταντινουπόλεως ήρχετο και ο καδής, κρίνων όλας τας των Τούρκων και ρεαγιάδων πολιτικές και κακουργικάς υποθέσεις και διατηρούμενος επί χρόνον αόριστον. Εκείθεν εστέλλετο και τις Τούρκος προς είσπραξιν της μαστίχης, σακίζ εμινής προσαγορευόμενος, όστις και τοι μηδεμίαν άμεσον εξουσίαν επιτετραμμένον επί της νήσου, κατήντησεν όμως καταχρηστικώς προστάτης και αρχηγός των κατά τον μεσημβρινόν της νήσου είκοσι και ενός μαστιχοχωρίων τοιούτος, ώστε και εχώριζε τους κατοίκους αυτών και τοι όλους Χριστιανούς όντας, από της κοινότητος της Χίου· μηδέ αρκούμενος εις τούτο, τους καθυπέβαλεν εις πληρωμάς υπερόγκων προστίμων και εσκληρύνετο προς αυτούς τόσον, ώστε οι δυστυχείς ηναγκάζοντο να δίδωσιν εκτός του φόρου των 20.000 οκάδων, και όλην την μαστίχην όση τους έμεινε, πληρονομένην εις το έκτον της

τρεχούσης τιμής. Επειδή δε πολλοί των επάρχων και των αξιωματικών Τούρκων ήρχισαν να φέρωσιν εις την νήσον και τας οικογενείας αυτών, εκ τούτου παρεβάθη και το αρχήθεν συγκείμενον προνόμιον καθ' ό ουδεμία τουρκική οικογένεια ηδύνατο κατοικείν εν τη νήσω.

Εκτός των αρχών τούτων, η Οθωμανική Πόρτα ανεγνώριζε την κοινότητα ή δημογεροντίαν της Χίου σύνθετον εκ πέντε εντοπίων Χριστιανών εκλεγομένων κατ' έτος, προς ούς πάντοτε απετείνετο δι' όλας τας των ρεαγιάδων υποθέσεις και δια τας αήθεις και καταχρηστικάς εξαιτήσεις χρημάτων. Είχον δε οι της Χίου δημογέροντες, επιτρόπους εν Κωνσταντινουπόλει, κατ' έτος εκλεγομένους, εκ των εκείσε εμπόρων Χίων, οίτινες ενήργουν τας των δημογερόντων εντολάς περί τας υποθέσεις της κοινότητος προς την πρωτεύουσαν. Αλλ' εκτός των δημογερόντων, υπήρχον εν τη νήσω και άλλαι πολιτικά Χριστιανικάί αρχαί, εξ εκείνων οπωσδήποτε εξαρτώμεναι. Οι δε δημογέροντες, οδηγούμενοι από τα έθιμα και από τας αποφάσεις των διαφόρων συνελεύσεων των προκρίτων του τόπου είχαν πλήρη εξουσίαν εις όλα τα πολιτικά, εκκλησιαστικά, οικονομικά, φιλανθρωπικά και εκπαιδευτικά πράγματα και ώφειλον παύοντες της υπηρεσίας δίδειν λόγον της αυτών πολιτείας εις την κοινότητα.

Η κοινότης αύτη, υφ' όλων των Χριστιανών της νήσου βασταζομένη (εξαιρουμένων των κατοίκων των μαστιχοχωρίων δια τους προρρηθέντας λόγους) είχε την προσήκουσαν αξίωσιν παρά της Οθωμανικής Πόρτας και ή, τε ένωσις των Χριστιανών και αι μεγάλαι δόσεις χρημάτων ανέστελλον την εις τας καταχρήσεις ροπήν των Τούρκων· εξ ού εκαρπούτο η κοινότης καθώς και οι Εβραίοι την αστυκήν και θρησκευτικήν ύπαρξιν όσον δυνατόν υπό τοιούτους τυράννους.

Ερώτημα ΚΕ'

Ποία προνόμια ή κοινοτικά δικαιώματα είχαν αφεθή εις τους Έλληνας και ποία ιδιαίτερα πλεονεκτήματα είχαν τόποι ή νήσοί τινες;

Η Πελοπόννησος εκαρπούτο προνόμιον το έχειν κοτζαμπασήδας και το εκλέγειν αυτούς. Η δε Μάνη είχε κυβέρνησιν μόνον κατά τον διορισμόν του Μπέη, εξαρτωμένην από του Καπιτάν Πασά.

Ο νυν Σουλτάνος είχε καταργήση δια χαττίου εν τη Πελοποννήσω την κατά την άλλην Τουρκίαν εξ έθους ενεργουμένην δήμευσιν της περιουσίας των Χριστιανών, όσοι αποθνήσκουσιν εν δημοσία υπηρεσία.

Επί τούτοις, επαρχίαι τινές της Πελοποννήσου ενέμοντο άλλα γέρα· λόγου χάριν, επειδή τα δέκατα των Πατρών ήσαν αποκεκληρωμένα εις τον τάφον του Σουλτάν Χαμίτη, η επαρχία αυτή δεν συνεισέφερεν εις τας δαπάνας της διοικήσεως Πελοποννήσου και επειδή οι Πασάδες δεν ίσχυον εκεί, αι Πάτραι είχαν γείνη άσυλον των κατατρεχομένων. Αλλά μετά την βασιλείαν του Σουλτάν Μαχμούτη ανηρέθησαν πάντα ταύτα.

Των ναυτικών νήσων τα προνόμια περί τε την εσωτερικήν διοίκησιν και περί την ολιγότητα των φόρων έμειναν άθικτα μέχρι του 1821.

Η ανατολική Εκκλησία είχε τους αρχηγούς αυτής αξιωματικώς ανεγνωρισμένους παρά της Οθωμανικής Πόρτας. Οι Επίσκοποι, δια βίου διοριζόμενοι εις τας επαρχίας υπό του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ελάμβανον παρά της Πόρτας δίπλωμα, το μπεράτιον καλούμενον, καθ' ό είχαν εξουσίαν του κρίνειν ανεκκλήτως όλας τας των Χριστιανών διαφοράς περί συνουκεσιών, διαζυγίων κτλ., έτι δε και τας εκκλησιαστικάς υποθέσεις.

Εις δε τας μεγάλας πόλεις και τα βιομηχανικά σωματεία, είχαν δικαίωμα του εκλέγειν διαιτητάς των μεταξύ των χειροτεχνών αναφυομένων διαφορών.

Ερώτημα ΚΣΤ'

Ποίον είδος τοπικής εξουσίας ή δικαστικής ή διοικητικής ή αστυνομικής ήτον συγχωρημένον εις τους Έλληνας κατά τόπους να ενεργώσιν υπό την κυρείαν της Τουρκικής κυβερνήσεως;

Εν τη αποκρίσει περί της εσωτερικής διοικήσεως εκάστου τμήματος, εδειξαμεν ποίον βαθμόν τοπικής εξουσίας, δικαστικής ή διοικητικής, ενήργουν οι Χριστιανοί. Όσον δε περί της αστυνομίας, οι Έλληνες είχαν δικαίωμα του εκλέγειν ένα καπιτάνον, αρχηγόν είκοσιν ή τριάκοντα αρματωλών, κατά την έκτασιν της επαρχίας, όστις με τον λόγον του εφύλαττε τον τόπον από τας κλοπάς και εξησφάλιζε τους δρόμους. Εξελέγετο δε παρά των κοτζαμπασήδων και μετά τούτο διορίζετο παρά του Πασά. Αλλ' εξετάζοντες το πράγμα καλλίτερα ευρίσκομεν ότι το προνόμιον τούτο δεν ήτον εκούσιον δώρημα των Τούρκων, ανοχή δε μόνον και φιλοτιμία αναγκαστή.

Η Μάνη, ως μη διοικουμένη υπό Τούρκων, εγένετο άσυλον όλων όσοι δεν ηδύναντο να υποφέρωσι την Οθωμανικήν τυραννίαν, και εκείθεν αυτοί, εξερχόμενοι το καλοκαίριον, επείραζον τους Τούρκους, δι' ήν αιτίαν ηναγκάζοντο οι αγάδες να τους οικονομώσιν.

Προς τούτους, κατά το 1770, ότε εξεράγη επανάστασις των Χριστιανών εν Πελοποννήσω, ο Σουλτάνος έστειλε μεν κατ' αυτής 12.000 Αλβανούς, αλλ' αυτοί, αφού εκυρίευσαν τον τόπον, επίσης επανεστάτησαν. Τότε η Πόρτα έστειλε τον Καπιτάν Πασάν, αυτός δ' εκάλεσεν εις συμμαχίαν τους εις τα όρη της Πελοποννήσου αυλιζομένους Χριστιανούς καπιτάνους μετά 4.000 οπλοφόρων, οίτινες και διώξαντες τους Αλβανούς, διωρίσθησαν εις ανταμοιβήν αρματωλοί των επαρχιών.

Επειδή δε το έθνος μέγα δύναται παρά τοις Τούρκοις, ο διορισμός των καπιτάνων κατήνησεν αστυνομικόν δικαίωμα των Ελλήνων μέχρι του 1805, ότε οι Τούρκοι, υποπτεύοντες το μεν, τον Ρωσικόν πόλεμον, το δε, την φυομένην των καπιτάνων επιρροήν, κατέτρεξαν αυτούς, και άλλους μεν εθανάτωσαν, άλλους δε ηνάγκασαν καταφυγείν εις τας Ιονίους νήσους. Έκτοτε ο Σουλτάνος απηγόρευσε να διορίζονται Χριστιανοί αρματωλοί. Είς τινας όμως επαρχίας, όπου οι κοτζαμπασήδες ήσαν δυνατοί, διώριζαν πάλιν, τη συναινέσει των Πασάδων, καπιτάνους Χριστιανούς.

Όσον δε περί του εν Ηπειρώ αστυνομικού δικαιώματος, η Πόρτα εξ ουδενός αγώνος ηδυνήθη να κατορθώση να εξαλείψη την εξουσίαν των καπιτάνων· όπερ, μέρος μεν, προήρχετο εκ της συμμαχίας τούτων και συμφωνίας μετά των γειτόνων Αλβανών, μέρος δε και εκ της φύσεως των τόπων. Επί δε του Αλή Πασά, οι καπιτάνοι απέβησαν ως εκ του στρατιωτικού συστήματος του τυράννου τούτου και περισσότεροι και ισχυρότεροι.

Ερώτημα ΚΖ'

Εις ποίαν κλάσιν ανθρώπων ανήκεν η εξουσία αυτή πριν της Ελληνικής επαναστάσεως; Ποίος ο αριθμός των μετερχομένων αυτήν; Πώς εδιωρίζοντο και διετηρούντο και προς ποίον ήσαν υπεύθυνοι;

Καμμία κλάσις πολιτών έχόντων ιδιαίτερα προνόμια δεν υπήρχεν εις την Ελλάδα. Το αυθαίρετον της Κυβερνήσεως ύψωνεν τους ανθρώπους από την ευτελεστέραν κλάσιν εις τον υψηλότερον βαθμόν της κοινωνικής τάξεως. Όσοι διωρίζοντο εις τας κατωτέρας αξίας, αι οποίαι εχαρίζοντο εις τους Χριστιανούς, έπρεπε να έχωσι κατάστασιν και επιρροήν τινα ηθικήν· 1. Διότι εκλέγοντο από Έλληνας και 2. Διότι οι Τούρκοι ήθελον να μένωσιν ησφαλισμένοι περί των χρημάτων τα οποία οι προύχοντες ούτοι ώφειλον να συνάγωσιν δια την Πόρταν.

Άξιον παρατηρήσεως είναι ότι οι κοτζαμπάσιδες ήτον οι μεγαλήτεροι κτήμονες και ότι διετήρουν επί ζωής των το υπούργημα τούτο το οποίον

ενίοτε μετέδιδον εις τους διαδόχους των, αν τυχόν δεν ελάμβανον καταδρομάς αι οποίαι δεν ήτον σπάνιαι.

Περί δε του αριθμού των υποκειμένων, όσα απελάμβανον τας αξίας ταύτας, περί του τρόπου του διορισμού των και της παύσεως των καθηκόντων των και περί των ανωτέρων αρχών εις τας οποίας υπέκειντο, νομιζομεν αποχρώντα όσα εξεθέσαμεν εν γένει περί του τρόπου της Διοικήσεως κεφάλαιον.

Ερώτημα ΚΗ'

Εις ποία της Ελληνικής εξουσίας μέρη είναι εν χρήσει έτι τοιαύται Αρχαί και εις έλλειψιν αυτών ποίον είδος Αστυνομίας ή Διοικήσεως αντικατέστη;

Αποσείσαν τον τουρκικόν ζυγόν το Ελληνικόν έθνος ούτε ώφειλεν, ούτε εδύνατο να σέβεται πλέον τας τοπικάς αρχάς αίτινες είχαν κατασταθεί από εξουσίαν ήδη καταργηθείσαν. Δια τούτο δεν διέμεινεν ουδεμία τοιαύτη.

Αλλ' εκείνοι οίτινες είχαν επιρροήν πραγματικήν εις τας διαφόρους επαρχίας, κινηθέντες και αυτοί οι ίδιοι, πρώτοι εις τον υπέρ ανεξαρτησίας αγώνα εξακολούθησαν συμπράττοντες ενεργεία τόσον εις των πολεμικών, όσον και εις των πολιτικών πραγμάτων την διεύθυνσιν. Τοιούτοι ήσαν εις μεν την Πελοπόννησον οι Πρόκριτοι, πέραν δε του ισθμού, οι Καπιτάνοι εξαιρουμένων των πόλεων της Λεβαδείας, των Αθηνών, του Μεσολογγίου και τινων άλλων μερών.

Κατά πρώτον η εξουσία των πολιτικών, ως και των πολεμικών τούτων Αρχηγών, δεν είχεν εξ ανάγκης άλλο αντικείμενον ειμή να εξοπλίζη και να κινή κατά του εχθρού του κατοίκους των Επαρχιών και να χορηγή τα αναγκαία του πολέμου ενεργούσα την είσπραξιν των δεκάτων και λοιπών φόρων.

Εις την Επαρχίαν της Μάνης, ο Πέτρος Μαυρομιχάλης, πολιτικός και πολεμικός Αρχηγός υπό την Τουρκικήν Κυβέρνησιν, εφάνη επί κεφαλής όλου του εμπειροπολέμου λαού εκείνου του μέρους και συνέπραξε δραστηριότατα εις τα πολεμικά κινήματα και εις τας πολιτικάς διατάξεις των οποίων την ανάγκην όλον το έθνος ανεγνώρισεν.

Εις την Κρήτην, όπου εξαιρουμένου του Τμήματος των Σφακίων, ούτε Πρόκριτοι υπάρχουν ούτε Καπιτάνοι, οι Σφακιονοί Αρχηγοί οικειοποιήθησαν πραγματικώς την εξουσίαν καθ' όσον διάστημα εδύνατο να φθάση η δύναμις των όπλων των.

Εἰς τὰ Ψαρά οἱ Πρόκριτοι ἐσύστησαν μία Γερουσίαν. Εἰς Ὑδραν καὶ Σπέτζας κατ' ἀρχάς ἡ ἐξουσία ἦτον εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ. Μετὰ ταῦτα μετέσχον αὐτῆς οἱ Πρόκριτοι. Εἰς τὰς λοιπὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐμβήκαν Ἕλληνες μη ἰθαγενεῖς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πραγμάτων.

Ολίγοι μῆνες ἐχρειάσθησαν γιὰ νὰ πληροφορήσωσιν πάσαν μίαν αὐτῶν τῶν Ἀρχῶν τὰς ὁποίας συνεκρότησεν ἡ κίνησις τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὅτι μεμονωμένη ἐνέργεια δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἐπιφέρῃ κανέν ἀγαθὸν ἀποτέλεσμα.

Πρώτοι οἱ Πελοποννήσιοι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ὁργανώσουν τὴν διοίκησιν τῆς Χερσονήσου καὶ οἵτινες ἐσύστησαν Γερουσίαν συγκειμένην ἀπὸ ἐπτὰ μέλη μεταξύ τῶν προϋχόντων ἐκλελεγμένα, τῆς ὁποίας πρόεδρος διωρίσθη ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης.

Αἱ ἐπαρχίαι τῆς Εὐβοίας, τῆς Θετταλομαγνησίας, μερικῶν μερῶν τῆς Μακεδονίας ὡς τῆς Ναούσης καὶ Κασσάνδρας, τοῦ Ταλανέτου, τῆς Λεβαδείας, τῶν Θηβῶν, τῆς Ἀττικῆς, τῶν Σαλῶνων καὶ τοῦ Λοιδωρικίου ἐπέμψαν ἀπεσταλμένους εἰς τὴν συνέλευσιν τὴν συγκροτηθεῖσαν εἰς τὰ Σάλωνα κατὰ τὸν Οκτώβριον τοῦ 1821. Ἡ συνέλευσις αὕτη ἐκλεξε δεκατριμελῆ Γερουσίαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν «Ἄρειον Πάγον». Ταυτοχρόνως ἐκλεξεν Ἀντιπροσώπους διὰ τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.

Εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἐποχὴν συνεκροτήθη τρίτη Συνέλευσις εἰς Μεσολόγγιον διὰ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Μαλακασίου, τοῦ Ἀσπροποτάμου, τῶν Ἀγράφων, τοῦ Σουλίου, τῆς Ἄρτας, τοῦ Βάλτου, τῆς Βόνιτζας, τοῦ Ξηρομέρου, τοῦ Βλοχού, τοῦ Ζυγού, τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Ἀνατολικοῦ, Βενέτικου, Κραβάρων, Ἀποκούρου καὶ Καρπενησίου. Ἡ Συνέλευσις αὕτη ἐσύστησεν μίαν τρίτην Γερουσίαν ἐννεαμελῆ καὶ ἐνήργησεν ὡσαύτως τὴν ἐκλογὴν ἀντιπροσώπων τοῦ μέρους τούτου τῆς χέρσου Ἑλλάδος διὰ τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.(...)

